GEORGE ORWELL

BOĞULMAMAK İÇİN

Çeviri: SUAT ERTÜZÜN

can
roman

GEORGE ORWELL

BOĞULMAMAK İÇİN

Coming Up for Air, George Orwell
© The Estate of the Late Sonia Brownell Orwell
© 2015, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Bu eserin Türkçe yayın hakları A. M. Heath & Company Limited ve Anatolialit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Ekim 2015, İstanbul
Bu kitabın 1. baskısı 5000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Seçkin Selvi

Düzelti: Aylin Samancı
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Tasarım (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2
Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Ayhan Matbaası
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. Gelincik Sokak No: 6 Kat: 3 Güven İş Merkezi, Bağcılar, İstanbul
Sertifika No: 22749

ISBN 978-975-07-2649-1

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 31730

GEORGE ORWELL

BOĞULMAMAK İÇİN

ROMAN

İngilizce aslından çeviren

Suat Ertüzün

can

George Orwell'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, 1984
Hayvan Çiftliği, 2001
Burma Günleri, 2004
Aspidistra, 2005
Paris ve Londra'da Beş Parasız, 2015

GEORGE ORWELL, 1903'te Hindistan'ın Bengal eyaletinin Montihari kentinde doğdu. Ailesiyle birlikte İngiltere'ye döndükten sonra, öğrenimini Eton College'de tamamladı. Gerçek adı Eric Arthur olan Orwell, 1922-1927 yılları arasında Hindistan İmparatorluk Polisi olarak görev yaptı. Ancak imparatorluk yönetiminin içyüzünü görünce istifa etti. 1950'de yayımladığı *Shooting an Elephant* (Bir Fili Vurmak) adlı kitabı, sömürge memurlarının davranışlarını eleştiren makalelerin derlemesidir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru yazdığı *Hayvan Çiftliği*, Stalin rejimine karşı sert bir taşlamadır. Orwell'in en çok tanınan yapıtlarından *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, bilimkurgu türünün klasik örneklerinden biri olmanın yanı sıra, modern dünyayı protesto eden bir romandır. *Burma Günleri* ise, Orwell'in Burma'daki (bugünkü Myanmar) İngiliz sömürgeciliğini dile getirdiği ilk kitabıdır. Orwell 1950'de Londra'da öldü.

SUAT ERTÜZÜN, 1971'de Hollanda'da doğdu. İlkokulu Hollanda'da, ortaokul ve liseyi İstanbul'da okudu. Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü 1996'da bitirdi. Bir süre bankacılık ve turizm sektöründe çalıştıktan sonra çevirmenlik yapmaya başladı. Oscar Wilde, Kiran Desai, J.M. Coetzee, Rudolfo Anaya, Julia Glass, John Hughes, Sybille Bedford, John Banville, Patricia Highsmith, Stephen Greenblatt, Aimee Bender, V.S. Naipaul gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

"Ölmüş ama yatmak nedir bilmiyor."

Ünlü bir şarkı

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Aslında yeni takma dişlerimi aldığım gün o fikir aklıma geldi.

O sabahı iyi hatırlıyorum. Sekize çeyrek kala yataktan alelacele kalkmış ve banyoya çocuklardan hemen önce, tam vaktinde dalmıştım. Gökyüzünün kirli, sarımsı bir griye bulandığı berbat bir ocak sabahıydı. Küçük kare biçimli banyo penceresinden bakınca aşağıda dört buçuğa dokuz metrelik çimenliği, arka bahçe dediğimiz ortası çıplak ve etrafı kurtbağrından bir çitle çevrili alanı görebiliyordum. Ellesmere Sokağı'ndaki her evin arkasında aynı kurtbağrıları ve aynı çimenliğiyle aynı bahçeden var. Tek fark, çocuklar yoksa ortada çıplak bir alanın olmaması.

Su eviyeye akarken körelmeye yüz tutmuş bir jiletle traş olmaya çalışıyordum. Yüzüm aynadan bana bakıyor ve altında, eviyenin yukarısındaki küçük çıkıntıya konmuş bardakta o yüze ait dişler duruyordu. Yeniler yapılırken dişçim Warner'ın kullanmam için verdiği geçiçi takımdı bu. Yüzüm aslında o kadar fena sayılmaz. Tereyağı renkli saçlar ve açık mavi gözlerle birlikte görülen tuğla gibi kırmızı suratlardan benimkisi. Tanrı'ya şükür, saçlarım ne kırlaştı ne de kelleşti; dişlerim yerine takıldığında da herhalde gerçek yaşım olan kırk beşi göstermeyeceğim.

Tıraş bıçağı almayı aklımın bir köşesine yazdıktan sonra banyoya girip sabunlanmaya başladım. Kollarımı sabunladım (dirseklere kadar çilleri olan balıketi kollarım var) ve ardından sırt fırçasını alıp normalde yetişemediğim kürekkemiklerimi temizledim. Can sıkıcı ama bugünlerde vücudumun bazı bölgelerine uzanamıyorum. Doğrusu, şişmanlamaya biraz yatkınım. Panayırlardaki yan gösterilerde teşhir edilen bir şeye benzediğimi söylemiyorum gerçi. Kilom doksanı pek geçmiyor ve belimin çevresini son ölçtüğümde, hangisi hatırlamıyorum ama yüz yirmi iki veya yüz yirmi dört santim çıkmıştı. "İğrenç" derecede şişman dediklerinden değilim; dizlere doğru sarkan şu göbeklerden yok bende. Sadece biraz genişim ve kalaslığa meyleden bir yapım var. Eğlencelerin vazgeçilmez neşe kaynağı Tombik veya Şişko lakaplı atik, sağlıklı türden etli butlu, oradan oraya seken hareketli kişilikler vardır ya? Ben o tiplerdenim işte. Bana çoğu zaman "Şişko" derler. Şişko Bowling. Asıl adım George Bowling'dir.

Fakat o sıralar kendimi eğlencelerin vazgeçilmez neşe kaynağı gibi hissetmiyordum. Dahası, uykumu almama ve hiç hazımsızlığım olmamasına rağmen sabahın erken saatleri neredeyse şaşmaz bir nemrutluk oluyordu üstümde. Neden olduğunu biliyorum elbette; hep şu takma dişler yüzündendi. Bardaktaki suyun içinde büyüyen dişler bir kafatasından bana doğru sırıtıyorlardı sanki. Dişetlerinin birbirine değmesi insanı berbat hissettiriyor; ekşi bir elmaya dişlerinizi geçirmişsiniz gibi buruk, bayıltıcı bir his. Ayrıca, ne derseniz deyin, takma dişler bir dönüm noktasıdır. Kendinize ait son diş de gidince bir Hollywood jönü olduğunuz şeklinde kendinizle dalga geçebileceğiniz günler de sona erer. Üstelik şişman olduğum yetmiyormuş gibi yaşım da kırk beşti. Apışaramı sabunlamak üzere ayağa kalktığımda halime

bir baktım. Şişkoların ayaklarını görememeleri adi bir yalan olsa da bu, benim dik durduğumda ayaklarımın ancak yarısını gördüğüm gerçeğini değiştirmiyordu. Sabunu karnımda dolaştırırken para almadığı sürece hiçbir kadının dönüp bana tekrar bakmaya zahmet etmeyeceğini düşündüm. O an bir kadının dönüp bana tekrar bakmasını özellikle istediğimden değil ama.

Öte yandan, o sabah keyfimin yerinde olması için geçerli nedenlerim olduğunu da biliyordum. Bir kere o gün çalışmıyordum. Bölgemi "turladığım" külüstür araba (size sigorta işinde olduğumu söylemeliyim. Uçan Semender. Hayat, yangın, hırsızlık, ikizler, deniz kazaları... her şey) bakımdaydı ve kimi belgeleri bırakmak için Londra ofisine uğramam gerektiği sayılmazsa, yeni takma dişlerimi almak için izin kullanıyordum. Fakat bir süredir zaman zaman kafama takılan başka bir konu daha vardı. Kimsenin, daha doğrusu, aileden kimsenin bilmediği on yedi pound'dan söz ediyorum. Şöyle olmuştu. Bizim şirketten Mellors adında bir adamın eline *Astrolojinin At Yarışlarına Tatbiki* diye bir kitap geçmişti ve bu kitabın açıkladığına bakılırsa her şey jokeylerin giydiği renklere gezegenlerin nasıl etki ettiğiyle belirleniyordu. Sadede gelirsek, koşunun birinde Korsan Gelin diye bir kısrak vardı ve kesinlikle favori değildi, gelgelelim jokey yeşil giyinmişti ve anlaşılan bu da yükselen gezegenlere tam uyacak bir renkti. Astroloji meselesine fena takık olan Mellors ata birkaç pound yatırmış ve benim de aynısını yapmam için resmen bana yalvarmıştı. Sonunda ben de dayanamadım ve sırf Mellors'u susturmak için –yoksa genel bir kural olarak bahis oynamam– on şilini gözden çıkardım. Gerçekten de o koşuyu Korsan Gelin güle oynaya kazandı. Bahislerin kaça kaç verdiğini şimdi hatırlamıyorum ama benim payıma on yedi papel düştü. İçgüdüsel olarak –bu da tuhaftır ve belki de hayatımın

bir başka dönüm noktasını teşkil ediyordur– parayı sessiz sedasız bankaya yatırdım ve kimseye bundan söz etmedim. Daha önce hiç böyle bir şey yapmamıştım. İyi bir koca ve baba olarak o parayla Hilda'ya (karım olur) bir elbise, çocuklara da çizme almam gerekirdi. Ama on beş yıldır iyi bir koca ve iyi bir babaydım ve bu durumdan artık sıkılmaya başlamıştım.

Baştan ayağa sabunlandıktan sonra kendimi daha iyi hissederek küvete uzandım ve şu on yedi papeli, onunla ne yapacağımı düşündüm. Hafta sonunu bir kadınla geçirmek veya parayı purolarla duble viskilere azar azar harcamaktan başka aklıma bir şey gelmiyordu. Biraz daha sıcak su için musluğu çevirmiş ve kadınlarla purolar hakkında düşünmeye başlamışken banyonun dışındaki iki basamaktan aşağı bir manda sürüsü iniyormuş gibi gürültü geldi. Çocuklar tabii ki. Bizimki kadar bir evde iki çocuk, kabına sığmayan bira gibidir. Kapının önünde delice ayaklar vuruldu ve ardından çileli bir bağırtı geldi.

"Baba! İçeri girmek istiyorum!"

"Ben varım. Giremezsin!"

"Ama baba! Bir yere gitmem gerek!"

"O zaman git. Hadi, uza. Banyo yapıyorum."

"Bab-*ba!* Bir yere *gitmem ge-rek!*"

Faydasızdı. Tehlike sinyalini tanıyordum. Bizde tuvalet banyodadır; böyle bir evde başka nerede olabilir? Küvetin tıpasını çekip alelacele, yarım yamalak kurulandım. Kapıyı açtığımda küçük Billy –benim yedi yaşındaki ufaklık– şimşek gibi yanımdan geçip başına nişanladığım şaplaktan eğilerek kurtuldu. Ensemde hâlâ sabun olduğunu giyinmeyi neredeyse bitirdiğimde ve bir kravat arandığımda fark ettim.

Boynunuzun sabunlu kalması hiç hoş değildir. İnsana iğrenç bir şekilde yapış yapış olma hissi verir ve daha beteri, ne kadar dikkatle orayı silseniz de, boynunuzda

sabun kaldığını anladığınız andan itibaren bütün gününüz öyle yapış yapış geçer. Keyfim kaçmış ve etrafa çatmaya hazır olarak aşağı indim.

Yemek odamız Ellesmere Sokağı'ndaki öbür yemek odaları gibi insanı hapishanede hissettiren, dört buçuğa dört ya da belki dörde üç buçuk metrelik avuç içi kadar bir yerdir ve içinde iki boş sürahisi, Hilda'nın annesinin düğün armağanı olarak verdiği gümüş yumurtalığıyla Japon meşesinden bir büfe vardır ki, odayı iyice daraltır. Bizim Hilda çaydanlığın arkasında her zamanki telaşlı ve hüsrana uğramış haliyle kara kara düşünüyor; çünkü *News Chronicle* gazetesinde tereyağının mı ne zamlanacağını okumuştu. Soba yakılmamıştı ve pencereler kapalı olmasına rağmen içerisi buz kesiyordu. Eğilip sobaya bir kibrit tuttum ve Hilda'ya dokundurmak ister gibi yüksek sayılabilecek bir sesle burnumdan soludum (artık her eğildiğimde oflayıp pufluyorum). Hilda da abartılı davrandığımı düşündüğü her seferinde yaptığı gibi bana yan yan baktı.

Hilda şimdi otuz dokuz yaşında ve onu ilk tanıdığımda tıpkı bir yaban tavşanına benziyordu. Gerçi hâlâ öyle ama bu arada çok zayıfladı ve epey kartlaştı; gözlerinden hiç silinmeyen şu kasvetli, kaygılı bakışıyla normalden fazla sinirlendiğinde, yaktığı ateşin üstüne doğru eğilen yaşlı Çingene kadınlar gibi omuzlarını öne verip kollarını göğsünde kavuşturma yollu bir huy geliştirdi. Hayattaki en büyük zevki felaket tellallığı yapmak olanlardan biridir Hilda. Tabii sadece küçük felaketler. Savaşlar, depremler, salgınlar, kıtlıklar ve devrimler umurunda değildir. Tereyağı zamlanmış, gaz faturası korkunçmuş, çocukların çizmeleri eskiyormuş, radyonun taksidi geliyormuş – onun teraneleri bunlardır. Kollarını göğsünde kavuşturmuş ileri geri sallanmak ve bana kasvetli kasvetli bakmaktan, sonunda kesin olduğuna karar verdiğim

bir haz alıyor. "Ama George, bu çok *ciddi!* Ne yapacağımızı *bilmiyorum!* Bu kadar parayı nereden bulacağımızı bilmiyorum! Durumun ciddiyetini hiç anlamış gibi *görünmüyorsun!*" Vesaire vesaire. Sonunda düşkünler yurdunun yolunu tutacağımıza kafasını takmış. İşin ilginç yanı, bir gün gerçekten oraya düşersek onun buna benim aldırdığımın dörtte biri kadar bile aldırmayacak, hatta muhtemelen yurdun verdiği güven duygusundan hoşlanacak olması.

Çocuklar banyoya girmek için bekletecek biri olmadığında her zaman yaptıkları gibi yıldırım hızıyla yıkanmış ve giyinmiş olarak aşağı inmişlerdi bile. Kahvaltı masasına geldiğimde, "Evet yaptın!" "Hayır yapmadım!" "Evet yaptın!" "Hayır yapmadım!" şeklinde giden ve ben kesmelerini söylemesem bütün sabah süreceğe benzeyen bir ağız dalaşına girişmişlerdi. Alt tarafı iki kişiler: yedi yaşındaki Billy'yle on bir yaşındaki Lorna. Çocuklara karşı değişik bir duygu besliyorum. Çoğu zaman onları görmeye zor dayanıyorum. Konuşmalarına gelince, tahammül etmek bile mümkün değil. Çocukların akıllarını cetvel, kalem kutusu ve Fransızcadan kimin en iyi notu aldığı gibi feci şeylerle bozdukları çağdalar. Fakat başka zamanlarda, özellikle de uyuduklarında duygularım bambaşka bir hal alıyor. Bazen, mesela karanlığın hâlâ çökmediği yaz akşamlarında yataklarının başında dikilir ve uykuda yuvarlak yüzlerini, benimkinden birkaç ton açık olan sarı saçlarını izlerim de İncil'de yüreğinizin titremesi olarak ifade edilen duyguyla dolarım. Öyle zamanlarda iki paralık kurumuş bir tohum müsveddesi olduğum hissine kapılır ve yegâne amacımın şu canlıları dünyaya getirmek, büyüme çağında onları beslemek olduğunu düşünürüm. Ama bunlar anlık hissiyatlar. Çoğu zaman kendi müstakil varlığım bana gayet önemli görünür; huylunun huyundan vazgeçmeyeceğini, önümde daha çok güzel zamanla-

rın olduğunu düşünürüm ve kendimi kadınlarla çocukların sağa sola kovalayıp durdukları uysal bir sağmal inek olarak hayal etmekten hoşlanmam.

Kahvaltıda pek konuşmadık. Hilda biraz tereyağının fiyatından, biraz da Noel tatilinin neredeyse bitmesi ve son dönem okul harcı için hâlâ beş pound borcumuz olmasından yine, "Eyvah, *ne* yapacağız!" telaşındaydı. Ben haşlanmış yumurtamı yedim ve bir parça ekmeğe Golden Crown marmeladı sürdüm. Hilda bu mereti ısrarla alıyor. Yarım kilosu beş buçuk peni ve yaftada, kanunun izin verdiği en küçük harflerle yazdığına göre, mamul "bir miktar nötr meyve suyu ihtiva etmektedir". Bunu fark edince bazen kapıldığım huysuzluk nöbetlerinde yaptığım gibi, nötr meyve ağaçları hakkında konuşmaya, Hilda sinirlenene kadar neye benzedikleri ve hangi ülkelerde yetiştikleri üstüne sorular sormaya başladım. Karım ona sataşmama aldırmaz gerçi ama paradan kıstığı şeylerde şaka yapmanın hainlik olduğunu düşünmek gibi anlaşılması zor bir âdeti var.

Gazeteye bir göz attımsa da fazla bir haber yoktu. Aşağılardaki İspanya'da ve uzaklardaki Çin'de her zamanki gibi birbirlerini boğazlıyorlardı, demiryolundaki bir bekleme salonunda bir kadına ait iki bacak bulunmuştu ve Kral Zog'un düğünü sallantıdaydı. Sonunda saat on civarında, doğrusu niyetlendiğimden erken bir saatte şehre doğru yola koyuldum. Çocuklar parkta oynamaya gitmişlerdi. O sabah hava feci derecede sertti. Ön kapıdan çıkarken pis bir yel ensemdeki sabunlu noktayı buldu ve bir anda giysilerim üstüme uymuyormuş ve tepeden tırnağa yapış yapışmışım gibi hissettirdi.

II

Evimin olduğu sokağı –Batı Bletchey'deki Ellesmere Sokağı'nı– bilir misiniz? Bilmiyorsanız bile bizimkinin aynısı olan elli sokak görmüşsünüzdür.

Bu sokakların yakın ve uzak banliyölerde nasıl mantar gibi bittiğini biliyorsunuzdur. Hep aynı. Uzun, upuzun sıralar halindeki yarı müstakil küçük evler –Ellesmere Sokağı'nda numaralar 212'ye kadar ulaşır ve bizimki 191'dir– belediye konutları kadar bir örnek ve genellikle de onlardan çirkindir. Stükko cepheler, katran ruhuyla boyanmış bahçe kapıları, kurtbağrından çitler, yeşil ön kapılar. Laurel'lar, Myrtle'lar, Hawthorn'lar, Mon Abri, Mon Repo'lar, Belle Vue. Belki elli evden birinde, kendini bir düşkünler yurdunda bulması muhtemel bir antisosyal çıkar da ön kapısını yeşil yerine maviye boyar.

Boynumu saran yapışkanlık hissi moralimi bozmuştu. Böyle şeyler nasıl da insanın keyfini kaçırabiliyor. Herkesin ortasında ayakkabılarınızdan birinin tabanının çıkmasına ramak kaldığını ansızın fark ettiğinizde olduğu gibi, sanki bütün şevkinizi alıp götürüyor. O sabah kendimle ilgili olarak kafam gayet netti. Şu koca kırmızı suratım, takma dişlerim ve kaba giysilerimle yoldan inen halimi uzaktan görüp izleyebiliyordum adeta. Benim gibiler aristokratlar gibi görünemezler. İki yüz metreden görseniz bile hemen anlarsınız – sigorta işinde olduğumu değil belki ama simsar veya satıcı gibi bir şey olduğumu. Üstümdeki giysiler türümün üniforması olarak nitelenebilir. Biraz yıpranmış balıksırtı gri bir takım elbise, elli şilinlik lacivert pardösü, melon şapka; elimde eldiven yok. Komisyonla satış yapan insanlara özgü şu kaba, pişkin bakışa da sahibim. En iyi zamanlarımda, sözgelimi yeni bir takım elbise almışsam veya puro içiyor-

sam beni bir müşterek bahisçi veya birahaneci, işler çok kötü olduğundaysa elektrikli süpürge satıcısı sanabilirler; ama onun dışındaki normal zamanlarda tahminlerinizde şaşmazsınız. Beni görür görmez, "Haftada beş-on papel," dersiniz. Ekonomik ve toplumsal olarak Ellesmere Sokağı'nın ortalamasıyım.

Sokakta bir başıma sayılırdım. Erkekler 08.21 trenini yakalamak için tabanları yağlamıştı, kadınlar gaz sobalarıyla uğraşıyorlardı. Etrafa bakınmaya vaktiniz varsa ve eğer keyfiniz yerindeyse uzak banliyölerin yakın kesimlerindeki bu sokaklarda yürümek ve buralarda yaşanan hayatları düşünmek insanı için için güldürür. Çünkü son tahlilde, Ellesmere Sokağı gibi bir sokak *nedir* ki? Yan yana hücrelerin dizildiği bir hapishane. Haftada beş-on pound kazanan, kuyruğunu patrona kaptırmış, karısı bir kâbus gibi üstüne çöken ve çocukları sülük gibi kanını emen zavallıların ürperip titrediği bir sıra yarı müstakil işkence odaları. İşçi sınıfının çileleri hakkında bir sürü zırvalık konuşulur. Ama ben proleterler için pek üzülmem. Uyanık yatarken kovulacağım diye tasalanan bir inşaat işçisi hiç gördünüz mü? Proleterler bedensel olarak acı çekerler ama çalışmadıklarında özgürdürler. Gelgelelim, şu stükko kutuların her birinde, derin uykuya dalması ve rüyasında patronunu bir kuyunun dibine indirip onu kömür topaklarıyla taşladığının rüyasını görmesi haricinde *asla* özgür olmayan bir zavallı piç mutlaka vardır.

Tabii bizim gibi insanların asıl sorunu, diye içimden geçirdim, hepimizin kaybedecek bir şeyleri olduğunu sanmamız. Bir kere Ellesmere Sokağı sakinlerinin onda dokuzu evlerine sahip olduklarını düşünür. Sadece Ellesmere Sokağı değil, High Sokağı'na kadar bütün civar, Cheerful Emlak Kredi Kuruluşu'nun sahip olduğu Hesperides Gayrimenkul denilen geniş çaplı dolandırıcılığın bir parçasıdır. İnşaat kuruluşları belki de modern zaman-

ların en kurnaz dolandırıcılığını yapıyor. Kendi sektörüm olan sigortacılıkta da üçkâğıt olduğunu kabul ediyorum ama hiç olmazsa kartların masada olduğu açık bir üçkâğıttır bu. İnşaat kuruluşlarının üçkâğıtlarındaysa kurbanlar sizin onlara iyilik yaptığınızı sanır; işin güzelliği budur. Siz insanları bir güzel tokatlarsınız ama onlar ellerinizi öper. Bazen düşünüyorum da, inşaat şirketlerinin tanrısına adanmış dev bir heykel Hesperides arazisine ne kadar yakışır. Değişik bir heykel olmalı bu. Bir kere çift cinsiyetli olmalı. Üst yarısı genel müdür, alt yarısı kendini aileye vakfetmiş bir kadın olmalı. Bir elinde kocaman bir anahtar olmalı –düşkünler yurdunun anahtarı elbette– öbüründe de içinden el radyolarının, hayat sigortası poliçelerinin, takma dişlerin, aspirinlerin, kondomların ve beton çim silindirlerinin taştığı –içinden armağanların fışkırdığı korno benzeri şu şeylere ne deniyordu?– bereket boynuzu.

Aslını isterseniz, Ellesmere Sokağı'ndaki bizler ödemeleri bitirsek bile evlerimize sahip değiliz. Bizim evler tam mülkiyete değil, kira sözleşmesine dayanıyor. On altı yıl taksitli beş yüz elliye fiyatlanıyorlar ve bu sınıftaki evlere peşin para ödeyecek olsanız size maliyeti aşağı yukarı üç yüz seksene patlıyor. Yani Cheerful Kredi bundan yüz yetmiş kâr ediyor ama kuruluşun gerçekte bundan çok daha fazla kazandığını siz de biliyorsunuzdur. Üç yüz seksen dediğim rakama müteahhidin kârı da dahil ve Cheerful Kredi, Wilson&Bloom adıyla evleri kendisi inşa ederek müteahhit payını da cebe indiriyor. Tek masrafı malzeme. Ama onun da kârını cebe indiriyor; çünkü Brookes&Scatterby adıyla tuğlaları, fayansları, kapıları, pencereleri, kumu, çimentoyu ve yanılmıyorsam camı kendisi tedarik ediyor. Başka bir isim altında kapı ve pencerelerin ahşabını yine o temin etse şaşırmam. Ayrıca –bunu aslında biz de öngörebileceğimiz halde konu-

dan haberdar olduğumuzda hepimiz serseme dönmüştük– Cheerful Kredi meğer yükümlülükten kendi payına düşeni her zaman yerine getirmiyormuş. Ellesmere Sokağı inşa edildiğinde yanında, Platt Otlakları olarak bilinen ve ahım şahım olmayan ama hiç olmazsa çocukların oyun oynayabileceği açık çayırlar vardı. Kâğıt üstünde bir güvence olmasa bile biz başından beri Platt Otlakları'na inşaat yapılmayacağını düşünmüştük. Gelgelelim Batı Bletchey gelişen bir banliyöydü; Rothwell Reçel Fabrikası 1928'de açılmış, 1933'te de Anglo-Amerikan Çelik Bisiklet Fabrikası faaliyete geçmişti ve nüfus artıyor, kira fiyatları yükseliyordu. Sir Herbert Crum veya Cheerful Kredi'nin öbür kodamanlarını dünya gözüyle hiç görmedim ama ağızlarının suyunun aktığını hayal edebiliyorum. Derken inşaatçılar geldi ve Platt Otlakları'nda evler belirmeye başladı. Hesperides'te yaşayanlardan acı dolu çığlıklar yükseldi ve kiracı haklarının savunulması için bir dernek kuruldu. Ama ne fayda! Crum'un avukatları beş dakikada bizi paçavraya çevirdi ve Platt Otlakları inşaatla doldu. Fakat asıl incelikli üçkâğıt, yani benim gözümde Crum'un baronluğu hak ettiğini gösteren şey, zihinsel olandı. Evlerimizin mülkiyetinin bizde olduğu ve "ülkenin kaderinde söz sahibi olduğumuz" yanılsamasıyla biz zavallı Hesperides avanakları –ve başka yerlerdeki bizim gibiler– ebediyen Crum'un sadık kölelerine dönüştürüldük. Hepimiz saygın ev sahipleriyiz; yani muhafazakârlar, dalkavuklar ve kıç yalayanlar. Altın yumurtlayan tavuğu kesmek hangimizin haddine? Ayrıca aslında ev sahipleri olmadığımız, evlere ait taksitlerin henüz ancak yarısını ödemiş olduğumuz ve son taksitten önce başımıza bir şey gelme korkusuyla içimizin içimizi kemirdiği gerçeği hepsinin üstüne tuz biber ekiyor. Hepimizi satın almışlar, hem de kendi paramızla. Üstelik Belle Vue dendiği halde manza-

rası olmayan[1] ve zilleri çalışmayan tuğla oyuncak evlere gerçek fiyatının iki katını ödemek için kıçını yırtan şu zavallı sefil piçlerin her biri, o zavallı enayilerin her biri ülkesini Bolşeviklikten korumak için savaş meydanında ölmeye de hazırdır.

Walpole Sokağı'na sapıp oradan High Caddesi'ne çıktım. 10.14'te Londra'ya bir tren vardır. Tam Ucuzluk Pazarı'nın önünden geçiyordum ki, o sabah aklımın köşesine yazdığım tıraş bıçağını hatırladım. Temizlik maddeleri tezgâhına vardığımda kat müdürü –ya da adamın gerçek unvanı neyse– oradaki görevli bir kıza verip veriştiriyordu. Sabahın o saatinde mağazada pek insan olmaz. Hatta açılış saatinin hemen ardından geldiyseniz bütün kızları sıraya girmiş, günün ayarını almak üzere sabah sabah haşlandıklarına şahit olabilirsiniz. Dediklerine göre bu büyük mağaza zincirlerinde aşağılama ve hakarete özel yetenekli adamlar varmış ve kızların gevşemesine meydan vermemek için onları şube şube dolaştırırlarmış. Kat müdürü dimdik omuzları ve fırça gibi kırçıl bıyığı olan bodur, çirkin bir şeytandı. Bir konuyla, belli ki bozukluklardaki hesabın tutmamasıyla ilgili olarak kızı azarlıyor ve daire testere gibi bir sesle üstüne üstüne gidiyordu.

"Yo, olmaz! T'bii ki sayamazsın! *T'bii* ki sayamazsın. O kadar zahmete niye giresin? Zinhar olmaz!"

Kendime engel olamadan kızla göz göze geldik. Azar işitirken kırmızı suratlı şişman orta yaşlı bir herif tarafından izlenmek pek hoş olmasa gerektir. Çarçabuk başka tarafa döndüm ve yan tezgâhtaki perde halkası gibi bir şeylerle ilgileniyormuşum gibi yaptım. Derken adam kıza yine girişti. Arkasını döndükten sonra bir yu-

1. Fransızcada *belle vue* güzel manzara anlamına gelir. (Ç.N.)

sufçuk gibi bir anda tekrar üstünüze atılan tiplerdendi adam.

"*T'bii* ki sayamazsın! Bizden iki şilin eksilse *sen* niye aldırasın? Umurunda bile olmaz. İki şilin *senin* için nedir? Ben kim oluyorum *senden* hesabı doğru dürüst tutmanı istiyorum? Zinhar olmaz! *Senin* keyf'n kaçmas'n yeter. Başkalarını sakın düşüneyim deme!"

Mağazanın yarısından işitilebilecek bir sesle bu beş dakika kadar sürdü. Adam tam arkasını döner ve kıza azarın bittiğini düşündürtecek gibi olurken tekrar baştan alıyordu. Biraz daha uzaklaşıp kenara çekilerek ikisine göz attım. Kız on sekiz civarında bir çocuktu, şişmancaydı ve bozuklukların hesabını ne yaparsa yapsın tutturamayacak cinsten dalgın bir yüzü vardı. Kızarıp bozarmış bir halde kıvranıyor, acıdan basbayağı yerinde duramıyordu. Adam kırbaçla tenini paralasa bu kadar olurdu. Öbür tezgâhlardaki kızlar olanları duymuyor gibiydi. Tıknaz yapılı küçük çirkin şeytan göğsünü fora edip ellerini ceketinin eteği altına atan kavgacı tiplerdendi – boyu elverse orduda astsubay başçavuş olacak tiplerden. Bu tür kabadayı işlerdeki insanların ne kadar bodur olduğuna hiç dikkat ettiniz mi? Herif kıza daha iyi bağırabilmek için bıyık mıyık demeden yüzünü onun yüzüne neredeyse yapıştırıyordu. Ve kız da kıvrım kıvrım kıvranarak kızarıp bozarıyordu.

Sonunda müdür bu kadarının yettiğine kanaat getirip kıç güvertesinde bir amiral gibi uzaklaştı ve ben de tıraş bıçaklarım için tezgâha yaklaştım. Adam da kız da söylenenlerin her kelimesini duyduğumu biliyor, onların bildiklerini benim bildiğimi de biliyorlardı. Fakat en kötüsü, benim rahatsızlık duymamam için kızın hiçbir şey olmamış gibi davranmak ve kasiyer kızların erkek müşterilere karşı göstermeleri gereken mesafeli duruşu takınmak zorunda olmasıydı. Bir hizmetçi parçası gibi sö-

vüldükten sonra yetişkin bir genç hanım rolüne girmek zorunda olmasıydı. Yüzü hâlâ kızarıktı ve elleri titriyordu. Jilet isteyince kız üçer penilik malların yer aldığı bölmeyi aranmaya başladı. Derken kat müdürü olacak küçük şeytan yönünü bize doğru çevirdi ve bir an ikimiz de kızı yine azarlamaya girişeceğini sandık. Kız sopayı gören bir köpek gibi irkildi. Ama gözucuyla beni de süzüyordu. Aşağılandığını gördüğüm için benden iblis gibi nefret ettiğini tahmin edebiliyordum. Çatlak!

Tıraş bıçaklarını kapıp soluğu dışarıda aldım. Neden katlandıklarını düşündüm. Tabii ki korkudan. Karşılık verecek olsalar ânında kovulurlardı. Her yerde aynı. İş yaptığımız marketler zincirinde bazen benimle ilgilenen delikanlıyı düşündüm. Yirmi yaşında al yanaklı, kolları devasa boyutlu, bir demircide çalışması gereken tosun gibi bir oğlan. Ama gelin görün ki beyaz ceketiyle tezgâhın üstünde iki büklüm eğilmiş, ellerini ovuşturuyor, "Evet, efendim! Çok doğru, efendim! Yılın bu mevsimine göre çok güzel bir hava, efendim! Bugün size nasıl hizmet edebilirim, efendim!" diyerek sizden resmen kıçını tekmelemenizi istiyor. Emir böyle olduğundan elbet. Müşteri her zaman haklıdır. Yüzünde münasebetsizlik yaptığından şikâyet edip onu işten atturabileceğiniz yollu ölümcül korkuyu görebiliyorsunuz. Ayrıca şirketin gönderdiği muhbirlerden biri olmadığınızı nereden bilecek? Korku! İçinde yüzüyoruz. İçimizde var. İşini kaybetmekten ödü kopmayan biri varsa o da savaştan, faşizmden, komünizmden veya başka bir şeyden korkuyor. Yahudiler Hitler'i düşününce ter basıyor. Fırça bıyıklı şu bodur piçin işini kaybetmekten kıza göre muhtemelen çok daha fazla korktuğu aklımdan geçti. Herhalde bakması gereken bir ailesi vardı. Ayrıca kim bilir, evde belki de uysal ve halim selim biriydi, arka bahçesinde salatalık yetiştiriyordu, karısının kucağında oturmasına ve çocuklarının bıyığını çekiştirmesi-

ne göz yumuyordu? İspanyol engizisyoncularının veya Rus gizli polisindeki yüksek rütbelilerin özel hayatlarında ne kadar iyi yürekli adamlar, dünya iyisi kocalar ve babalar, evcil kanaryalarına ne kadar düşkün olduklarını vesaire aynı nedenle hiç okumamışsınızdır.

Temizlik maddeleri tezgâhındaki kız ben çıkarken arkamdan bakıyordu. Elinden gelse beni öldürürdü. Gördüklerim yüzünden benden nefret ediyordu! Kat müdüründen nefret ettiğinden çok daha fazla nefret ediyordu.

III

Bir bombardıman uçağı alçaktan uçuyordu. Bir-iki dakika süresince trene ayak uydurur gibi göründü.

Karşımda pespaye paltolarıyla belli ki reklamcı erbabının en aşağı tabakasından olan, muhtemelen de sokakta gazeteler için anket yapan iki kaba saba herif oturuyordu. Biri *Mail*, öbürü *Express* gazetesini okuyordu ve tavırları beni kendi cinslerinden biri olarak gördüklerini ele veriyordu. Vagonun öbür ucunda siyah çantalı iki avukat kâtibi hukuki zırvalardan geçilmeyen ve sürüden ayrı olduklarını göstererek bizleri güya etkilemesi gereken bir sohbet tutturmuşlardı.

Önümden geçip giden evlerin arka yüzlerini izliyordum. Batı Bletchey hattı çoğunlukla gecekondu mahallelerinden geçse bile saksıda yetiştirilen çiçekleriyle küçük arka bahçelerin, kadınların çamaşır astıkları damların ve duvarlardaki kuş kafeslerinin anlık manzarası insana bir tür huzur verir. Koca kara bombardıman uçağı havada biraz sallandıktan sonra ileri atılıp menzilimden çıktı. Trenin burnuna arkam dönük oturuyordum. Rek-

lamcılardan biri uçağa doğru gözünü bir saniye kadar kaldırdı. Ne düşündüğünü biliyordum. Ama ona bakarsanız aynı şeyi zaten herkes düşünüyor. Bugünlerde bunun için entel olmanıza gerek yok. Bir, bilemediniz iki yıl içinde o şeylerden birini gördüğümüzde ne yapıyor olacaktık? Bodruma kaçışıyor, korkudan altımıza kaçırıyor olacaktık.

Reklamcı herif *Daily Mail*'ini indirdi.

"Templegate'in şampiyonu koşuyu almış," dedi.

Avukat kâtipleri mutlak ayni haklar ve itibari kira hakkında kimi bilgiç saçmalıklar yumurtluyorlardı. Öbür reklamcı yeleğinin cebini yoklayıp yamulmuş bir Woodbine paketi çıkardı. Sonra öbür cebini yokladı, ardından öne doğru eğilip bana sordu.

"Kibritin var mı, Tombik?"

Bendeki kibrit kutusunu arandım. Görüyorsunuz ya, "Tombik". Gerçekten ilginç. Birkaç dakikalığına bombaları bırakıp o sabah banyoda incelediğim kalıbım hakkında düşünmeye başladım.

Tombik olduğum su götürmez; bedenimin üst yarısı sahiden fazlasıyla balıketidir. Ama sanırım daha ilginç olanı, sırf biraz kilolusunuz diye neredeyse herkesin, size tümüyle yabancı birinin bile görünüşünüzle ilgili olarak aşağılayıcı bir yorum içeren bir lakabı size teklifsizce uygun görmesidir. Düşünün ki birinin sırtı kambur, gözleri şaşı veya dudakları tavşan olsun; ona bunu hatırlatacak bir lakap takar mısınız? Oysa bütün şişkolar buna sorgusuz sualsiz reva görülür. Ben insanların hiç düşünmeden sırtına şaplak, kaburgalarına dirsek attıkları türden biriyim ve neredeyse herkes de bundan hoşlandığımı sanır. Pudley'deki Crown Hanı'nın barına (iş için oraya haftada bir yolum düşer) ne zaman girsem, Seafoam Sabunları için oradan oraya gezmesine rağmen barın müdavimlerden biri sayılan göt Waters mutlaka beni kaburgalarım-

dan dürterek, "Tom Bowling geldi enkaz gibi yığıldı!" diye nara atar, oradaki lanet sersemler de bu şakadan hiç sıkılmazlar. Waters'ın parmakları demir çubuk gibidir. Fakat kimse şişman bir adamın da duyguları olabileceğini düşünmez.

Reklamcı kürdan niyetine ikinci kibriti de aldıktan sonra kutuyu bana geri fırlattı. Tren uğultuyla demir bir köprüye çıktı. Aşağıda bir fırıncının minibüsünü ve çimento yüklü kamyonlardan uzun bir kuyruğu seçebildim. İşin tuhaf yanı, diye düşünüyordum bu arada, insanların şişmanlar hakkında bir bakıma haklı olmaları. Şişmanların, özellikle de doğuştan –demek istediğim, çocukluktan beri– kilolu olanların öbürlerine benzemedikleri doğrudur. Onlar hayatlarını farklı bir düzlemde, bir tür hafif komedi düzleminde geçirirler; panayırlardaki küçük gösterilere çıkan tiplere, daha doğrusu, yüz otuz kilonun üstündekilere gelince, onların durumu hafif komediden ziyade bayağı fars gibidir. Ben hayatımda zayıf da oldum şişman da; şişmanlığın bakış açınızda nasıl bir değişiklik meydana getirdiğini biliyorum. Bunun olaylara fazla üzülmenizi önlediğini söyleyebilirim. Hayatı boyunca şişman olmuş, yürümeye başladığından beri Şişko diye çağrılmış biri derin duyguların varlığından gerçekten haberdar olabilir mi, ondan bile emin değilim. Nasıl olsun? Öyle şeylerin tecrübesine sahip değildir ki... Trajik bir sahneye asla şahit olamaz; çünkü şişman birinin olduğu bir sahne trajik değil ancak komik olabilir. Şişko bir Hamlet'i düşünebiliyor musunuz mesela? Ya da Oliver Hardy'nin Romeo'yu oynamasını? İşin tuhaflığına bakın ki, daha birkaç gün önce Boots mağazasından aldığım bir romanı okurken aklımdan böyle bir şey geçmişti. Romanın adı *Heba Olan Tutku*'ydu. Hikâyedeki eleman, kız arkadaşının başka bir herifle çıkmak için onu terk ettiğini öğreniyor. Eleman romanlarda rastlayacağınız türden sol-

gun narin suratlı, siyah saçlı, geçim için çalışmaya ihtiyacı olmayan biri. Pasajın nasıl olduğunu hatırlar gibiyim:

> David ellerini alnına dayamış, odayı bir ileri bir geri adımlıyordu. Aldığı haber onu serseme çevirmişti. Uzun bir süre buna inanamadı. Sheila onu aldatmış mıydı yani? Mümkün değildi! Fakat sonra her şey bir anda aydınlandı ve David gerçeği olanca dehşetiyle gördü. Bu kadarı fazlaydı. Bir gözyaşı nöbetiyle kendini yere attı.

Herhalde böyle bir şeydi işte. Okuyunca o zaman da düşünmüştüm. Yani siz de görüyorsunuz. İnsanlardan –bazılarından– böyle davranışlar bekleniyor. Ya benim gibilerden? Hilda'nın hafta sonunu biriyle geçirdiğini düşünün –azıcık olsun aldıracağımdan değil, hatta içinde o kadar heyecan kaldığını görsem sevinirim bile; ama sayın ki aldırdım– kendimi bir gözyaşı nöbetiyle yere atar mıyım? Benden bunu bekleyen bir kişi bile çıkar mı? Böyle bir kalıpla hayır. Kepazeliğin daniskası olur.

Tren bir set boyunca ilerliyordu. Biraz aşağımızda uzayıp giden evlerin çatıları görülüyordu; bombalar bir güneş huzmesinin vurmasıyla ışır gibi olan bu küçük kırmızı çatılara düşecek. Bombaları düşünüyor olmamız ne tuhaf, değil mi? Yakında tepemize ineceklerine şüphe yok tabii. Gazetelerde sözü edilen avutucu şeylere bakınca an meselesi olduğunu insan anlayabiliyor. Geçenlerde *News Chronicle*'da, bombardıman uçaklarının bugünlerde zarar filan veremeyeceklerini açıklayan bir yazı okuyordum. Uçaksavarlar artık o kadar gelişmiş ki, düşmanlar yedi-sekiz bin metreden fazla yaklaşamıyormuş. Dikkat ederseniz yazar hazretleri bir uçak yeterince yüksekteyse bombalarının yere ulaşmayacağını sanıyor. Tabii muhtemelen asıl kastettiği, Woolwich Cephaneliği'ni ıskalayıp ancak Ellesmere Sokağı gibi yerleri vuracakları.

Fakat genel olarak düşününce şişman olmak o kadar da kötü değildi. Bir kere şişmanlar her zaman popülerdir. Müşterek bahisçilerden piskoposlara, şişmanların aralarına katılıp rahat edemeyeceği bir çevre yok gibidir. Kadınlara gelince, kilolu erkeklerin onlarla şansı insanların sandığından daha fazla. Bazıları kadınların şişkolara şaka gözüyle baktıklarını düşünür ya, inanmayın. Kadınlar onlara âşık olduklarını inandıran *hiçbir* erkeğe şaka gözüyle bakmazlar.

Size her zaman şişman olmadığımı söylemiştim. Son sekiz-dokuz yıldır böyleyim ve bu süre zarfında şişmanlara özgü huyların çoğunu sanırım edindim. Öte yandan içsel olarak, zihinsel olarak tamamen şişman olmadığımı da söylemeliyim. Hayır! Beni yanlış anlamayın. Kendimi narin bir çiçekmişim gibi, gülümseyen bir yüzün ardındaki sancılı yürekmişim gibi filan yutturmaya çalışmıyorum. Öyle biri olsanız sigorta işinde tutunamazsınız. Ben kaba biriyim, duyarsızım üstelik çevreme de uyum sağlıyorum. Dünyanın herhangi bir yerinde bir şeyler komisyonla satıldığı ve hayatlar katıksız bir küstahlıkla, zarif duygulardan habersizce kazanıldığı sürece benim gibiler yolunu bulacaktır. Ben neredeyse her şart altında geçimimi sağlarım –geçim her zaman ama servet asla– savaşta, devrimde, salgında ve kıtlıkta bile öbür insanların çoğundan uzun yaşayacak şekilde kendimi kollarım. Ben o tiplerdenim. Fakat aynı zamanda içimde başka bir şey daha var, daha çok geçmişin etkisinde olmak gibi bir şey. Ona daha sonra geleceğim. Şişmanım ama içeriden zayıfım. Her taş blokunun içinde bir heykel olmasına benzer şekilde, her şişmanın da içinde zayıf birinin olduğuna hiç dikkat ettiniz mi?

Benden kibrit isteyen eleman bir yandan dişlerini bir güzel didikliyor, bir yandan da *Express*'ine bakıyordu.

"Bacak hadisesinde pek gelişme yok gibi," dedi.

"Onu hayatta bulamazlar," dedi öbürü. "Bi çift bacağa ner'den teşhis koyarsın? Hepsi de aynı kanamıyor mu?"

"Onları sardığı gaste kâğıdından izini sürebilirler," dedi, ilki.

Aşağıda evlerin çatıları uzayıp gidiyor, sokaklarla beraber bir oraya bir buraya doğru kıvrılıyor ama ne kadar kıvrılsa da, üstünde alabildiğine gezinebileceğiniz uçsuz bucaksız bir ova gibi yayılıyordu. Londra'yı hangi yönden kat ederseniz edin, otuz kilometre boyunca hemen hemen kesintisiz ev görürsünüz. Tanrım! Bombardıman uçakları geldiğinde ıskalama ihtimalleri var mı? Kocaman bir hedef tahtası gibiyiz. Üstelik herhalde önceden uyarmazlar da. Bugünlerde kim savaş ilan edecek kadar aptal olabilir? Hitler'in yerinde ben olsam bir silahsızlanma konferansının orta yerinde gönderirim bombardıman uçaklarımı. Sakin bir sabah vakti, memurlar Londra Köprüsü'nden akın akın geçer ve kanaryalar şakır, yaşlı kadınlar uzun donlarını ipe asarken – vırrr, gırrr, donk! Havaya uçan evler, kana bulanan uzun donlar ve cesetlerin üstünde şakıyan kanaryalar.

Yine de yazık olacak. Uzayıp giden koca çatı denizine baktım. Kilometrelerce sokak, kızarmış balık büfeleri, sac şapeller, sinemalar, arka sokaklarda küçük basımevleri, fabrikalar, blok blok apartmanlar, deniz salyangozu satan tezgâhlar, sütçü dükkânları, elektrik santralleri... durmamacasına sürüp gidiyordu. Devasa! Hem de nasıl sakin! Sanki içinde yabani hayvanı olmayan büyük bir yaban gibiydi. Silahların ateşlenmediği, kimsenin ananas fırlatmadığı, kimsenin kauçuk copla kimseyi dövmediği. Aslında düşününce, şu an İngiltere'nin herhalde hiçbir yerinde bir yatak odası penceresinden makineli bir tüfek ateşlenmiyordur.

Ama ya beş yıl sonra? İki yıl sonra? Bir yıl sonra?

IV

Belgeleri işyerine bıraktıktım. Warner şu ucuz Amerikan dişçilerinden biridir ve muayenehanesi –ya da sevdiği ifadeyle, "muayene salonu"– işyerleriyle dolu büyükçe bir bloktan yukarı doğru yürüyünce, bir fotoğrafçıyla bir kauçuk malzeme toptancısının arasında. Randevu için daha erkendi ama bir şeyler tıkınmak için değil. O büfeye hangi akla hizmet girdiğimi bilmiyorum. Öyle yerlerden genelde uzak dururum. Londra'daki yeme içme mekânları haftada beş-on pound kazanan bizlere göre pek değildir. Yiyeceğiniz öğüne bir şilin üç peni harcamak gibi bir düşünceniz varsa gideceğiniz yer Lyons, Express Dairy veya A.B.C.'dir, yoksa barda, cenaze ikramlarına benzer bir bardak acı birayla bir dilim soğuk –biradan bile soğuk– turtaya razı gelmeniz gerekir. Büfenin önünde oğlanlar akşam gazetelerinin ilk baskılarını duyuruyorlardı.

Parlak kırmızı tezgâhın gerisinde beyaz aşçı başlıklı bir kız soğutucuyu karıştırıyor ve arkada bir yerdeki radyo tonk tink tink tonk şeklinde teneke sesli nameler çalıyordu. İçeri girerken, Ne halt etmeye buraya giriyorum ki? diye kendi kendime söylendim. Böyle yerlerde keyfimi kaçıran bir hava vardır. Her şey şık, ışıltılı, modern; ne yöne bakarsanız bakın aynalar, sırlı ve krom kaplı yüzeyler. Her şey dekorasyona harcanmıştır; yemeğeyse hiçbir şey. Yemekler gerçek bile değildir. Mönülerde Amerikan isimleri sıralıdır; tadına bakamayacağınız, hatta varlığına bile inanmakta zorlanacağınız hayalî türden malzemeler. Her şey ya karton paket veya teneke kutudan çıkarılır, ya da buzdolabından alınır, musluktan fışkırtılır veya tüpten sıkılır. Ne konfor ne mahremiyet. Oturmaya sadece yüksek tabureler, yemeye ensiz bir tezgâh çıkıntısı, dört

bir yanınızda aynalar. Radyonun gürültüsüyle iç içe olarak çevreye verilen mesaj yemeğin önemli olmadığını, rahatlığın önemli olmadığını demeye getirir; sadece şıklığın, ışıltının ve modern görünüşün önemi vardır. Bugünlerde her şey, Hitler'in size ayırdığı merminin bile görüntüsü şık ve moderndir. Büyük boy kahveyle bir çift Alman sosisi ısmarladım. Beyaz başlıklı kız Japon balıklarına karınca yumurtası atar gibi yemeği önüme fırlattı.

Kapının önünde bir gazeteci çocuk işportacı ağzıyla sattığı gazetenin ismini bağırıyordu. Rüzgârda dizlerine pat pat vuran afişi gördüm: BACAKLAR. YENİ GELİŞMELER. Dikkatinizi çekerim, "bacaklar". Oraya kadar düştü. İki gün önce demiryolundaki bir bekleme salonunda ambalaj kâğıdına sarılı iki kadın bacağı bulmuşlardı ve bunu izleyen gazete baskıları, sanki bütün ülkenin o parçalanmış uzuvlara büyük ilgi göstermesi gerekiyormuş gibi, olayı tek kelimeyle takdim ediyordu. Haberlere konu olan yegâne bacaklar onlardı şu anda. Ağzıma bir parça ekmek atarken, Tuhaf, diye düşündüm; bugünlerde cinayetler ne kadar ruhsuz olmaya başladı. İnsanları kesip biçmeler ve parçalarını oraya buraya bırakmalar da neyin nesi? Nerede o eski aile içi zehirleme dramları: Crippen, Seddon, Mrs. Maybrick? Sanırım yaptığınızdan dolayı cehennemde çıtır çıtır yanacağınıza inanmadan iyi cinayetler işlenmiyor, sebebi bu.

Bunları düşündüğüm sırada ağzıma sosisten bir parça attım ve – Tanrım!

O şeyin tadının iyi olmasını beklediğimi söyleyemem doğrusu. Az önce ağzıma attığım ekmek parçası gibi onun da tatsız olmasını bekliyordum. Ama bu... bunu yaşamak gerekir. Yine de size açıklamaya çalışayım.

Sosisin dış yüzeyi lastik gibiydi elbette ve geçici dişlerim de ağzıma tam oturmuyordu. Dolayısıyla dişimi

sosise geçirmeden önce bir testere hareketi yapmam gerekmişti. Derken – pat! O şey çürük bir armut gibi ağzımda patladı. Yumuşak korkunç bir malzeme bütün dilime yayıldı. Ama ya o tat? Bir an inanamadım. Sonra dilimi çepçevre dolaştırıp tekrar denedim. Bu *balık*tı! Kendisine Alman diyen bir sosisin içinden balık çıkmıştı! Kalkıp doğruca oradan çıktım ve kahveme dokunmadım bile. Tanrı bilir onun tadı nasıldı.

Dışarıdaki gazeteci oğlan *Standard* gazetesini suratıma dayayıp, "Bacaklar! Dehşet verici açıklamalar! Sakın kaçırmayın! Bacaklar! Bacaklar!" diye bağırdı. Nereye tükürebileceğimi çıkarmaya çalışarak şu malzemeyi hâlâ ağzımda yuvarlayıp duruyordum. Almanya'da her şeyin başka şeylerden yapıldığı gıda fabrikaları hakkında gazetede bir yazı okuduğumu hatırladım. *Ersatz* diyorlardı buna. Balıktan sosisi onların yaptığını hatırladım; tabii kim bilir balığı neden yapıyorlardı? Dişimi modern dünyaya geçirdiğim ve onun gerçek malzemesini fark ettiğim hissine kapıldım. Şu aralar tutturduğumuz yol bu. Her şey şık ve modern görünüşlü; her şey başka bir şeyden yapılma. Her yer selüloit, lastik, krom kaplı çelik, gece boyu yanan ark lambaları; başınızın üstünde cam çatılar, hepsi aynı müziği çalan radyolar; yeşil yok, her yer beton kaplı; kısır meyve ağaçlarının altında otlanan yapma tosbağalar. Ama sadede geldiğinizde ve dişinizi gerçek bir şeye, mesela bir sosise geçirdiğinizde alacağınız bu. Lastik bir kılıf içinde boktan bir balık. Ağzınızın içinde patlayan leş bombaları.

Yeni dişler takıldığında kendimi çok daha iyi hissettim. Dişetime ve damağıma gayet güzel oturuyor ve –bunu büyük bir ihtimalle saçma bulacaksınız ama– beni sahiden daha genç hissettiriyorlardı. Bir dükkânın vitrininde kendime gülümsemeye çalıştım. Hiç fena değillerdi. Warner ucuz olmasına rağmen sanatçı gibi bir adamdır ve

sizi diş macunu reklamlarındaki gibi gösterme derdinde değildir. Hepsi de ebat ve rengine göre sınıflandırılmış takma dişlerle dolu koca dolapları var –bana bir keresinde göstermişti– ve bir kolye için taş beğenen kuyumcu gibi kullanacağı dişleri oradan seçer. Öyle ki, dişlerimi gören on kişiden dokuzu onları gerçek dişlerim sanır.

Önünden geçtiğim bir vitrinde kendimi tam boy görünce aslında kalıbımın o kadar kötü olmadığı dikkatimi çekti. Biraz şişmanca tabii ama hiç de itici değil, terzilerin "dolgun yapılı" dedikleri bir tarzda; ayrıca bazı kadınlar erkeklerin kırmızı suratlı olmasını sever. Yaşlı kurtta hâlâ hayat var, diye düşündüm. On yedi papelimi düşündüm ve onu kesin olarak bir kadınla yemem gerektiğine karar verdim. Barlar kapanmadan önce –dişlerle siftah yapmak için– bir bardak bira içmeye yetecek kadar vakit vardı ve zuladaki paranın verdiği zenginlik hissiyle bir tütüncüye girdim, kendime hoşlandığım cinsten altı penilik bir puro aldım. Yirmi santim uzunluğunda ve yüzde yüz Havana yaprağından. Oysa bana sorsanız bir lahana ha Havana'da yetişmiş, ha başka yerde.

Bardan çıktığımda havam bayağı değişmişti.

İçtiğim birkaç bardak içimi ısıtmış, yeni dişlerimi saran puro kokusuyla tazelenmiş olarak zihnim berraklaşmış ve yüreğim dinginleşmişti. Apansızın düşünceli ve felsefi hissediyordum kendimi. Sebep biraz da yapacak bir işimin olmamasıydı. Aklım bombardıman uçağının trende üstümüzden uçtuğu sabah saatlerinde olduğu gibi savaşa döndü. Kâhince bir ruh haline girmiştim, hani dünyanın sonunu gördüğünüz ve bundan zevk aldığınız bir ruh haline.

Strand Caddesi'nden batıya doğru yürüyor ve hava serin olmasına rağmen puromun tadına varabilmek için acele etmiyordum. Aralarından güçlükle ve mücadeleyle geçebildiğiniz her zamanki kalabalık, Londra sokakların-

daki insanların yüzlerinde göreceğiniz şu çılgın sabit ifadelerle kaldırımları kaplamıştı ve yine her zamanki trafik sıkışıklığında kırmızı otobüsler burunlarını arabaların arasına sokmuş, motorlar gürlüyor, komalar ötüyordu. Ölüleri uyandırmaya yetecek kadar gürültü her nasılsa şu güruhu uyandırmıyor, diye düşündüm. Uyurgezerlerin şehrinde bir tek ben uyanıkmışım gibi hissettim. Yanılsama tabii. Bir yabancılar kalabalığının arasında yürüyorsanız hepsinin balmumu heykel olduğunu düşünmemek neredeyse imkânsızdır ama öte yandan onlar da sizin hakkınızda aynısını düşünüyordur. Bugünlerde sık sık kapıldığım şu ruh hali, savaşın kapıda olduğu ve her şeyin sonunu getireceği duygusu bana özgü değil. Hepimizde üç aşağı beş yukarı böyle bir hissiyat var. Yanımdan geçip gidenlerin arasında bile şu an patlayan bombaların ve çamurun zihinsel imgelerini gören elemanlar olmalı. Aklınızda hangi düşünce olursa olsun, o an aynı şeyi bir milyon insanın daha düşündüğünden emin olabilirsiniz. Yine de hissettiğim şey buydu. Hepimizin alev almış bir gemide olduğunu bir tek ben biliyordum. Öbürlerinin başlarına gelecekten haberleri bile yoktu. Gözlerimde X ışınları varmış da yürüyenlerin iskeletini görebiliyormuşum gibi.

Bundan birkaç yıl sonrasını düşündüm. Bu caddeyi savaşın başlamasının ardından, beş yıl ya da üç yıl (1941'de patlak verecek diyorlar) sonraki haliyle gözümde canlandırdım.

Hayır, paramparça görmüyorum. Sadece biraz değişmiş, çentilmiş ve kirli; dükkân vitrinleri neredeyse bomboş ve o kadar tozlu ki, içerisi seçilmiyor. Bir yan yoldan içeri girince kocaman bir bomba çukuru var; tamamen yanıp kül olmuş bir parsel oyuk bir dişi andırıyor. Termit bombası. Ortalık tuhaf derecede sessiz ve herkes gayet zayıf. Bir müfreze asker uygun adım cadde-

yi çıkıyor. Hepsi dal gibi sıska ve postallarını sürüye sürüye gidiyorlar. Başçavuşun bıyıkları tirbuşon ve duruşu baston yutmuş gibi ama aslında o da zayıf ve ciğerlerini sökercesine öksürüyor. Öksürüklerinin arasında askerlere tören alayı tarzında bağırmaya çalışıyor. "Öyle değil, Jones! Başını kaldır! Yerde ne aranıyorsun öyle? Sigara izmaritlerinin hepsini yıllar önce topladılar." Ansızın bir öksürük nöbetine tutuluyor. Durdurmaya çalışıyor ama başaramıyor ve iki büklüm bir halde içi dışına çıkacakmış gibi oluyor. Yüzü önce kızarıyor, sonra moranıyor, bıyığı aşağı sarkıyor ve gözlerinden yaşlar uğruyor.

Hava saldırısını haber veren sirenleri ve muzaffer ordumuzun yüz bin esir aldığını böğüren hoparlörleri duyabiliyorum. Birmingham'da bir binanın en üst katını ve beş yaşında bir çocuğun bir parça ekmek için kıyameti kopardığını görüyorum. Annesinin artık canına tak ediyor ve, "Kes sesini, bacaksız piç!" diye bağırmaya başlıyor, ardından, ekmek olmadığı ve bundan sonra da olmayacağı için çocuğun eteğini kaldırıp poposuna sertçe vuruyor. Hepsini görüyorum. Afişleri ve yemek kuyruklarını, hintyağını, kauçuk copları ve yatak odası pencerelerinden etrafa ateş eden makineli tüfekleri görebiliyorum.

Olacak mı? Bilmenin yolu yok. Bazı günler inanılmaz geliyor. Bazı günler kendime bunun gazetelerin yaygarası olduğunu telkin ediyorum. Bazı günler de bundan kaçış olmadığını adım gibi biliyorum.

Charing Cross'a yaklaşırken oğlanlar akşam gazetelerinin yeni baskılarını duyuruyorlardı. Şu cinayet hakkında yeni saçmalıklar vardı. BACAKLAR. ÜNLÜ CERRAHIN AÇIKLAMASI. Sonra bir başka ilan gözüme çarptı. KRAL ZOGO'NUN DÜĞÜNÜ ERTELENDİ. Kral Zogo! İsme bakın! O isimde birinin kapkara bir zenci olması imkânsız gibi.

Fakat tam o sırada garip bir şey oldu. Kral Zogo'nun

adı içimde anıları canlandırmaya başladı – ama aynı isimle aynı gün birkaç kere daha karşılaştığım için sanırım araya trafikteki kimi sesler, at pisliği kokuları veya başka şeylerde karışıyordu.

Geçmiş tuhaf şey. Hep yanınızda taşıyorsunuz. Bana öyle geliyor ki on, yirmi yıl önce olmuş şeyleri düşünmeden geçirdiğiniz bir saat bile yoktur; ama yine de çoğu zaman geçmişin, bir tarih kitabındaki bir sürü bilgi gibi, öğrendiğiniz bir olgular kümesinden ibaret kalması dışında bir gerçekliği olmuyor. Derken rasgele bir görüntü, ses veya koku ama özellikle de koku sizi bir anda alıp götürüyor ve o zaman da geçmişi hatırlamakla kalmıyor, *içine* giriyorsunuz. O sırada bana da öyle olmuştu işte.

Otuz sekiz yıl öncesine dönmüştüm ve Aşağı Binfield'deki kilisedeydim. Dışarıdan bakınca sanırım hâlâ Strand Caddesi'nde yürüyen kırk beş yaşındaki takma dişli ve melon şapkalı şişkoydum ama içeriden, Aşağı Binfield, High Caddesi 57 numarada oturan darı ve tohum tüccarı Samuel Bowling'in yedi yaşındaki küçük oğlu George Bowling'den başkası değildim. Pazar sabahıydı ve kilisenin kokusunu alabiliyordum. Ama ne koku! Kiliselerdeki kokuyu bilirsiniz; kendine özgü rutubetli, tozlu, tatlımsı bir çürük kokusudur bu. Bir fiske mumla belki bir tutam tütsü ve fare şüphesi vardır içinde; pazar sabahları sarı sabun ve şayak elbiseler eklenir buna ama esas olarak şu baygın, tozlu, küflü kokudur baskın olan ve ölümle hayatın harmanlanmasına benzeyen. Gerçekten de pudralanmış cesetler yani.

O günlerde aşağı yukarı bir yirmi boyundaydım. Öndeki sıranın ilerisini görebilmek için minderin üstünde ayaktaydım ve elimin altında annemin siyah şayak elbisesini hissedebiliyordum. Çoraplarımın dizlerimin üstüne kadar çekili olduğunu –o günlerde öyle giyiniyorduk– ve pazar sabahları beni içine soktukları kenarları

tırtıklı, kalın ve beyaz yakayı da hissedebiliyordum. Organ hırıltısı ve iki müthiş sesin mezmurları böğürmesi işitiliyor. Kilisemizde ilahilerin başını iki kişi çekerdi, diyeceğim ama doğrusu onlardan başka kimseye pek fırsat kalmazdı. Biri balıkçı Shooter, öbürü de yaşlı doğramacı ve müteahhit Wetherall'du. Ortadaki koridorun iki yanında, mihraba en yakın sıralarda karşılıklı otururlardı bunlar. Shooter pespembe pürüzsüz suratı, büyük burnu, sarkık bıyığı ve ağzının altında sanki kaybolan çenesiyle tuhaf bir adamdı. Wetherall bambaşka bir tipti. Kurukafaya benzer suratı ve bütün kellesini fırça gibi örten üç numara kır saçlarıyla altmışlık, kocaman, yağsız, kuvvetli bir şeytandı o. Bir iskelete o kadar benzeyen bir diriyi hayatımda hiç görmedim. Kafatasındaki her çizgi sanki yüzüne vurmuştu, cildi parşömen gibiydi ve sarı dişlerden geçilmeyen koca bir fenere benzer çenesi anatomi müzelerindeki iskelet çeneleri gibi yukarı aşağı işliyordu. Olanca kuruluğuna rağmen çelik gibi sağlam görünürdü Wetherall; sanırdınız ki yüz yaşına kadar ömür sürecek ve kilisedeki herkesin tabutunu çakmadan bu dünyadan gitmeyecek. İki adamın sesi de birbirinden çok farklıydı. Shooter birisi gırtlağına bıçak saplamış ve son bir feryatla haykırıyormuş gibi çaresizce, acıyla bağırırdı. Fakat Wetherall'ın ta derinlerden gelen, yeraltında kocaman variller yuvarlanıyormuşçasına bir etki uyandıran muazzam yankılı, gümbürtülü bir sesi vardı. Ne kadar gürlerse gürlesin, yedeğinde çok daha fazlası olduğunu bilirdiniz. Çocuklar ona Karnıgümbürdeyen lakabını takmışlardı.

Özellikle "Mezmurlar" okunduğunda ikisi birlikte çoksesli bir etki uyandırırlardı. Son söz her zaman Wetherall'ındı. Gerçek hayatta herhalde sahiden arkadaşlardı ama çocuk aklımla onların amansız düşmanlar olduklarını ve birbirlerini bastırmaya çalıştıklarını hayal ederdim. Shooter, "Rab benim çobanımdır!" diye haykırırken

Wetherall, "O yüzden hiçbir eksiğim olamaz," diye söze girer, öbürünü adeta boğardı. Hangisinin patron olduğunu anlardınız. Amorluların Kralı Sihon'la Başan Kralı Og'un (bana Kral Zogo'nun adını çağrıştıran oydu) anlatıldığı Mezmur'u iple çekerdim. Shooter "Amor Kralı Sihon"la başlayınca yarım saniye kadar cemaatin "ve" diye okumasını işitirdiniz, derken, Wetherall şu muazzam pes sesiyle dev bir dalga gibi gelir ve "Başan Kralı Og"la herkesi yutardı. Onun şu "Og" sözcüğüne nasıl devasa, gümbürtülü ve deruni bir varil tınısı verdiğini duymanızı isterdim. Hatta "ve"nin sonununu beklemeden söze girmek âdeti olduğundan, ben iyice küçükken bahsedilen kişinin Başan Kralı *Dog*[1] olduğunu sanırdım. İsimleri doğru anladığım sonraları hayalimde Sihon ve Og'u canlandırmaya başlamıştım. Onları ansiklopedideki resimlerde gördüğüm şu koca Mısır heykellerine, ellerini dizlerine koymuş ve esrarengiz silik bir gülümseme takınmış olarak tahtlarında karşılıklı oturan onar metre yüksekliğindeki dev yontulara benzetirdim.

Nereden aklıma geldiyse! "Kilise" dediğimiz şu garip duyguyu kastediyorum – duygu diyorum; çünkü bunu bir etkinlik olarak tarif etmek mümkün değil. Baygın cesetsi kokular, pazar giysilerinin hışırtısı, orgun hırıltısı ve gümbürdeyen sesler, pencere boşluğundan vurup ana sahında ağır ağır ilerleyen ışık huzmesi. Büyükler bir şekilde bu olağanüstü gösterinin gerekli olduğu konusunda bizi kandırabiliyorlardı. İnsan o günlerde yüklü dozlar halinde alınan İncil'i olduğu gibi bunu da öylece kabulleniyordu. Nitekim her duvarda Kutsal Kitap'tan alıntılar olurdu ve Eski Ahit'in koca bölümlerini ezbere bilirdik. Bugün bile kafam Kutsal Kitap'tan bölük pörçük ifade-

1. "Ve"nin (*and*) sonundaki d'nin Og'a ulanmasıyla "köpek" anlamındaki *dog* sözcüğü çıkar. (Ç.N.)

lerle doludur. İsrailliler yine Rabbin gözünde kötü olanı yaptılar. Aşer oymağı deniz kıyısında dinlendi. Dan'dan Beerşeba'ya (Birüssebi) dek İsrail'in bütün oymaklarına gidip halkı sayın. Mızrağının arka ucuyla onu karnından vurdu... orada düşüp öldü. Hiçbir zaman anlamazdınız, zaten anlamaya çalışmaz veya bunu istemezdiniz de; bir tür ilaçtı Kutsal Kitap, yutmanız gereken, bir şekilde gerekli olduğunu bildiğiniz acayip bir tadı olan bir şeydi. Siva, Nebukadnessar, Ahitofel ve Haşbaddana gibi isimleri olan; uzun kaskatı giysiler giyip Asur sakalı uzatan; tapınaklarla sedir ağaçlarının arasında develerle oraya buraya giden ve olağanüstü işler yapan insanlar hakkında harikulade bir tekerlemeye benziyordu. Bu insanlar yanmış adaklar adıyor, kızgın fırınlarda dolanıyor, çarmıhlara geriliyor, balıklarca mideye indiriliyordu. Ve bunların hepsi baygın mezarlık kokuları, şayak elbiseler ve orgun hırıltısıyla karışıyordu.

Kral Zogo ilanını gördüğümde içine döndüğüm dünya öyle bir şeydi işte. Bir an için hatırlamaktan öteydi; dediğim gibi *içinde* idim. Tabii böyle izlenimler birkaç saniyeden uzun sürmez. Az sonra gözlerim sanki tekrar açıldı ve Strand Caddesi'ndeki trafik sıkışıklığının ortasında kırk beş yaşımdaki halime döndüm. Fakat artçı etkiler sürüyordu. Bazen bir düşünceler silsilesinden sıyrıldığınızda derinlere dalmışsınız da tekrar su yüzüne çıkmış gibi hissedersiniz; ama bu sefer tersiydi ve sanki 1900'de soluduğum hava gerçek havaymış gibi bir duyguya kapılmıştım. Şimdi gözlerim açıkken bile sağa sola koşuşturan şu lanet budalalar, ilanlar, petrol kokuları ve motor gürültüleri bana otuz sekiz yıl önce Aşağı Binfield'deki pazar sabahından, deyim yerindeyse, daha az gerçek görünüyordu.

Puromu fırlatıp ağır ağır yürümeye devam ettim. Şu cesetsi kokuyu hâlâ alabiliyordum. Bir bakıma şimdi de

alabiliyorum. Aşağı Binfield'e geri döndüm ve yıl 1900. Çarşıdaki at yalağının yanında nakliyecinin beygiri burnunun ucundaki yem torbasıyla dikiliyor. Köşedeki şekerlemecide Wheeler Ana yarımşar penilik brendili şekerler tartıyor. Lady Rampling'in at arabası geçiyor; arkada kadının gorili, lüleci çamuruna bulanmış golf pantolonuyla kollarını önünde kavuşturmuş olarak oturuyor. Ezekiel Amca, Joe Chamberlain'e[1] sövüyor. Askere yazma çavuşu kırmızı ceketi, dar mavi tulumu ve kepiyle bıyığını bura bura, kasıla kasıla yürüyor. Sarhoşlar George Birahanesi'nin arkasındaki avluda kusuyor. Vicky Windsor'da,[2] Tanrı cennette, İsa çarmıhta, Yunus balığın karnında, Şadrak, Meşak ve Abed-Nego kızgın fırında, Amor Kralı Sihon ile Başan Kralı Og birbirlerine bakarak oturdukları tahtlarında – pek bir şey yaptıkları söylenemez, birer ocak ayağı veya Aslan ile Tek Boynuzlu At[3] gibi kendilerine tahsis edilen yerlerinde varlıklarını sürdürüyorlar.

Temelli mi yok oldu? Emin değilim. Ama şu kadarını söyleyebilirim ki, yaşaması güzel bir dünyaydı. Ait olduğum yer orası. Sizin de ait olduğunuz yer orası.

1. Joseph Chamberlain (1836-1914): İkinci Boer Savaşı sırasında İngiltere sömürge bakanı olan liberal politikacı. (Ç.N.)

2. Vicky ile Kraliçe Victoria, Windsor ile İngiliz kraliyetinin konutu olan Windsor Şatosu kastediliyor. (Ç.N.)

3. İngiliz kraliyet armasının iki yanında ayakta duran aslan ve tek boynuzlu at. (Ç.N.)

İKİNCİ BÖLÜM

I

Kral Zogo'nun adını ilanda gördüğüm zaman bir an hatırladığım dünya şimdi yaşadığım dünyadan o kadar farklıydı ki, benim şimdi veya geçmişte oraya ait olduğuma inanmakta zorlanabilirsiniz.

Artık sanırım gözünüzde beni canlandırabiliyorsunuz –takma dişleri ve kırmızı suratı olan orta yaşlı şişman bir herif– ve içten içe, beşikteyken bile yine öyle olduğumu sanıyorsunuzdur. Fakat kırk beş yıl uzun bir süre; ayrıca bazıları nasıl hiç değişmiyor ve gelişmiyorsa da bazıları değişiyor. Ben değişenlerdenim; iyi zamanlarım da oldu kötü zamanlarım da ama çoğunlukla iyi. İnanması zor gelebilir ama babam şimdiki halimle bile büyük bir ihtimalle bayağı gurur duyardı. Öz oğlunun bir otomobil ve banyolu bir ev sahibi olmasının harika olduğunu düşünürdü. Şimdi bile aile geçmişimize kıyasla biraz yukarıda sayılırım; ayrıca zaman zaman savaştan önceki eski günlerde asla hayalini kuramayacağımız çıtalara erişmişliğim de var.

Savaştan önce! Bu ifadeyi daha ne kadar kullanabileceğiz acaba? "Hangi savaş?" diye sormamız gereken zamana ne kaldı? Benim örneğimde, "savaştan önce" dendiğinde insanların aklına gelen imkânsızlıklar diyarı nere-

deyse Boer Savaşı[1] bile olabilir. Ben doksan üçte doğmuşum ve babamla Ezekiel Amca'nın tutuştukları birinci sınıf kavga sayesinde o savaşın patlak vermesini gayet iyi hatırlıyorum. Ama ona bakarsanız, ondan aşağı yukarı bir yıl öncesine ait başka anılarım da var.

Hatırladığım ilk şey korunga samanının kokusu. Mutfaktan dükkâna giden taş geçidi çıkınca yol boyu o koku giderek keskinleşirdi. Joe ve ben (Joe ağabeyimdi) dükkâna girmeyelim diye annem oradaki aralığa tahta parmaklıklı bir kapı uydurmuştu. Burnumda geçide ait nemli sıva kokusuyla karışık korunganın rayihası, o parmaklıklara tutunarak orada dikildiğimi hâlâ hatırlayabiliyorum. Kimsenin olmadığı bir saatte bir şekilde kapıyı kırıp dükkâna girmeyi başarmam için daha yılların geçmesi gerekecekti. Yiyecek kutularından birine dadanan bir fare bir anda olduğu yerden şimşek gibi fırlayıp koşarak ayaklarımın arasından geçmişti. O sıralar herhalde altı yaşındaydım.

Henüz çok küçükken uzun süredir burnunuzun dibinde olup da sanki bir anda farkına vardığınız şeyler olur. Çevrenizdeki bu şeyler uykudan uyandığınızda olduğu gibi ayrı ayrı zihninizde yüzer. Sözgelimi, bir köpeğimizin olduğunu neredeyse dört yaşındayken ansızın fark etmiştim. Adı Çivici'ydi ve bugünlerde cinsi pek bulunmayan yaşlı beyaz bir İngiliz teriyeriydi. Onunla mutfak masasının altında karşılaşmıştım ve her nedense, onun bize ait olduğu ve adının Çivici olduğu o vakit kafama dank etmişti. Ondan kısa bir süre önce, parmaklıklı kapının ilerisindeki geçidin ucunda korunga kokusunun geldiği bir yer olduğunu da aynı şekilde keşfetmiş-

1. Birleşik Krallık ile Güney Afrika'daki Boer yönetimi arasında 1899-1902 tarihlerinde gerçekleşen savaş. İki taraf daha önce de çatıştığından İkinci Boer Savaşı olarak da bilinir. (Ç.N.)

tim. Dükkânın kendisine gelince; koca terazileri, ahşap ölçekleri ve teneke küreği, penceresindeki beyaz yazısı ve kafesindeki şakrak kuşuyla –pencere her daim kirli olduğu için kaldırımdan bile onu doğru dürüst göremezdiniz– her şey bir yapbozun parçaları gibi birer birer yerlerine oturuyordu.

Zaman geçer, ayakta daha da güçlenirsiniz ve coğrafya algısı giderek kökleşmeye başlar. Sanırım Aşağı Binfield'in de *iki bin nüfuslu* öbür pazar kasabalarından bir farkı yoktu. Oxfordshire vilayetinde, Thames Irmağı'ndan sekiz kilometre kadar uzaktaydı – dikkat ederseniz, oralar hâlâ yerinde durduğu halde *idi* diyorum. Vadimsi bir yerde kuruluydu ve kasabanın kendisiyle Thames'in arasında tepeler, arkadaysa daha yüksek tepeler vardı. Tepelerin doruklarında silik mavi kütleler halinde bir orman, ormanın içinde de revaklı büyük beyaz bir ev görülüyordu. Bu Binfield Evi'ydi (herkes "Konak" derdi) ve tepenin en üst kesimine de, yüz küsur yıldır ortada bir köy olmamasına rağmen Yukarı Binfield denirdi. Binfield Evi'nin varlığını fark ettiğimde hemen hemen yedi olmalıydım. Çok küçükken insan uzaklara bakmaz. Ama artık o yaşıma kadar, ortada bir çarşısı olan, kabaca bir haç biçiminde yayılan kasabayı karış karış öğrenmiştim. Bizim dükkânımız High Caddesi'nde, çarşıya varmadan az önceydi ve köşede, yarım peniye bir şeker alabildiğiniz Mrs. Wheeler'ın şekerlemecisi vardı. Wheeler Ana yaşlı pis bir cadıydı ve hiç kanıtlanmamış olmasına rağmen, karamelli şekerleri emip sonra kavanoza geri koyduğundan şüpheleniliyordu. Daha ileride Abdulla sigaralarının reklamı olan –üstünde Mısırlı bir asker olan o reklam tuhaf şekilde hâlâ kullanılıyor– ve içinden defne romuyla Türk tütününe ait zengin tiryaki kokular yayılan berber vardı. Evlerin arkasında bira fabrikasının bacası görülebilirdi. Çarşının ortasında atlar için taştan bir yalak vardı ve suyun yüzeyinde her daim ince şeffaf bir toz ve saman tabakası olurdu.

Savaştan önce, özellikle de Boer Savaşı'ndan önce yıl boyu yazdı. Gerçi bunun asılsız olduğunun çok iyi farkındayım. Ben sadece o günlerin hafızamda nasıl tekrar canlandığını anlatmaya çalışıyorum. Gözlerimi kapatıp sözgelimi, sekiz yaşımdan önceki herhangi bir zamanda Aşağı Binfield'i düşündüğümde aklıma gelen şey hep yaz havası. Ya akşam yemeği saatinde çarşıdayım, her şeyin üstüne uykulu, tozlu bir sessizlik çökmüş ve nakliyecinin atı burnunu yem torbasına iyice gömerek ha babam çiğniyor, ya kasabanın çevresindeki engin taze yeşil çayırlarda sıcak bir öğle sonrası ya da kiralık bostanların arkasındaki dar yolda alacakaranlık olmuş ve çitin arasından pipo tütünüyle şebboyların kokuları süzülüyor. Ama bir bakıma farklı mevsimleri seziyorum; çünkü bütün anılarım yiyeceklerle ilişkili ve onlar da yılın zamanına göre değişiklik gösteriyor. Özellikle de çitlerden topladığımız yemişler söz konusu olduğunda. Temmuzda diken dutu olurdu ama çok az; böğürtlenler de yenecek kadar kızarırdı. Eylülde çakalerikleri ve fındıklar olurdu. En iyi fındıklar hep uzanamadığımız yerlerde biterdi. Onların ardından kayın ağacının yemişi ve yaban elması gelirdi. Sonra bir de daha iyisini bulamadığımızda idare ettiğimiz ufak tefek şeyler olurdu. Alıçın meyvesiyle –pek iyi değildir– tüylerini aldığınızda güzel keskin bir tadı olan kuşburnu. Melekotu yaz başında, özellikle susadığınızda iyidir ve aynısı bazı otların sapları için de geçerlidir. Sonra bir de ekmek ve tereyağıyla güzel giden kuzukulağı, Amerikan cevizi ve keskin tadı olan ekşi yoncaya benzer bir şey var. Evden uzaktaysanız ve karnınız çok açsa kuzu dilinin tohumları bile hiç yoktan iyidir.

Joe benden iki yaş büyüktü. Biz çok küçükken annem öğleden sonraları bizi yürüyüşe çıkarsın diye Katie'ye on sekiz peni haftalık verirdi. Katie'nin babası bira fabrikasında çalışırdı ve on dört çocuğu vardı; o yüzden

onların ailesi ufak tefek işlere karşı her zaman tetikte olurdu. Joe yedi ben de beşken Katie daha topu topu on iki yaşındaydı ve akli düzeyi bizimkilerden pek de farklı değildi. Kolumdan sürükleyerek bana, "Bebeğim," der ve at arabalarının altında kalmamamıza veya boğalar tarafından kovalanmamamıza ancak yetecek kadar bize söz geçirebilirdi; konuşma bakımındansa durumumuz neredeyse eşitti. Kiralık bostanların oradaki yoldan uzun yürüyüşlere çıkar, yolda daima bir şeyler toplayıp yer, Roper Otlağı'nı aşarak göletinde su keleri ve minik sazanların olduğu Mill Çiftliği'ne iner (biraz daha büyüdüğümüzde Joe'yla ben oraya balık tutmaya gidecektik), Yukarı Binfield Yolu'ndan da kasabanın kıyısındaki şekerlemecinin önünden geçecek şekilde dönerdik. O şekerlemeci dükkânında nasıl bir lanet varsa her devralan orayı batırıyordu ve bildiğim kadarıyla aynı yer üç kez şekerlemeci, bir kez bakkal ve bir kez de bisiklet tamircisi olmuş ve ona rağmen çocuklar için büyüleyiciliğini hiçbir zaman yitirmemişti. Paramız olmadığında bile burnumuzu vitrinine yapıştırıyorduk. Katie metelik değerinde şekerlemeyi bile paylaşmaya yanaşmaz ve kendi payı için kavga ederdi. Tabii o günlerde bir meteliğe alabileceğiniz şeyler vardı. Şekerlemelerin çoğunun yüz küsur gramı; Cennet Karışımı denen, farklı kavanozlardaki kırık şekerlemelerden oluşan malzemenin de yüz elli gramı bir peniydi. Ondan başka neredeyse bir metre boyunda olan ve yarım saatte bitmeyen Ebedî Çeyreklikler vardı. Şeker fareler ve şeker domuzcukların iki yüz gramıyla meyankökü tabancalar bir peni, mısır patlağının büyük bir torbası yarım peni, içinde altın renkli bir yüzük, bazen de bir düdük olan karışık şekerli hediyeli paket de bir peniydi. Bugünlerde hediyeli paketlere pek rastlanmıyor. O günlerde yediğimiz şekerlemelerin çoğu artık kalmadı. Üstünde özlü sözler yazılı yassı beyaz şeyler vardı; oval

bir kibrit kutusunda, yanında minik teneke bir kaşık olan yarım penilik yapışkan pembe bir malzeme de. Onların ikisi de şimdi yok. Caraway Comfit, pipo çikolatalar ve şeker kibritler için de aynısı geçerli; rengârenk şeker topları bile neredeyse kalmadı. Bir meteliğiniz olduğunda o şeker topları hayat kurtarırdı. Ya Peni Canavarları? Bugünlerde hiç Peni Canavarları gören var mı? Çeyrek galondan fazla gazlı limonatası olan o kocaman şişe hepi topu bir peniye satılırdı. Savaşın bir daha dirilmemek üzere yok ettiği şeylerden bir tanesi de o.

Geriye dönüp baktığımda sanki hep yaz. Çevremde boyum kadar otları ve yeryüzünden yükselen sıcağı hissedebiliyorum. Arka yoldaki tozu ve fındık dallarının arasından yeşile çalarak süzülen sıcak ışığı. Üç kişi çitlerden bir şeyler atıştıra atıştıra, sallana sallana, Katie beni kolumdan çekiştirerek, "Hadi, bebeğim!" diyerek ve bazen Joe'ya, "Joe! Hemen yanıma gelmezsen gününü görürsün!" diye bağırarak yürüyüşümüzü görebiliyorum. Joe iri ve ağır kafasıyla devasa baldırları olan cüsseli, daima tehlikeli şeyler yapan bir çocuktu. Yedisinde kısa pantolon giymeye başlamıştı bile ve dizlerinin üstüne kadar çektiği kalın siyah çoraplarla o günlerde oğlanların giymek zorunda olduğu kocaman ağır postalları da kuşanıyordu. Bense hâlâ tulum –annemin bana yaptığı patiska iş tulumuna benzer şeyler– giyiniyordum. Katie'nin üstünde, ailesinde abladan kardeşe geçen paçavraya dönmüş gülünç bir yetişkin *elbisesi* olurdu. İki örgü halindeki saçlarını örten feci derecede büyük bir şapkası, yerlerde sürünen kirli uzun bir eteği ve topukları aşınmış düğmeli çizmeleri vardı. Joe'dan pek uzun olmayan ufak tefek bir şeydi Katie ama çocuklara "göz kulak" olmakta fena değildi. Öyle bir ailede her çocuk sütten kesilir kesilmez başka çocuklara "göz kulak" olur zaten. Bazen bir yetişkin ve bir hanım gibi davranmaya çalışır ve insanın sözünü, aklınca karşılık verilmemesi

gereken bir özdeyişle keserdi. Sözgelimi, "Bana ne," diyecek olursanız hemen cevabı yapıştırırdı:

Bana ne diyene ne olmuş?
Önce tutup asmışlar,
Sonra tencereye atmış
Ve işi bitene kadar kaynatmışlar.

Ya da ona küfredecek olsanız, "Ağır söz kemik kırmaz," böbürlenirseniz, "Gururun sonu yeri öpmektir," derdi. Nitekim bir gün asker edasıyla kasıla kasıla yürürken bir sığır pisliğinin içine düşmüştüm. Katie'nin ailesi bira fabrikasının arkasındaki gecekondu sokağında sıçan yuvası gibi kirli bir yerde yaşıyordu. Ortalık böcek gibi çocuk kaynıyordu. Koca aile, o günlerde pek de zor olmayan bir şekilde okulu asmayı becermişti; onun yerine yürümeyi öğrenir öğrenmez ayak işlerine koşuyor veya başka ufak tefek işler yapıyorlardı. Ağabeylerden biri turp çalmaktan bir ay yemişti. Bir yıl sonra Joe sekiz yaşına gelip de bir kızın baş edemeyeceği kadar büyüyünce Katie bizi yürüyüşe çıkarmayı bıraktı. Joe onların beş kişi bir yatakta yattıklarını öğrenmiş ve canından bezdirene kadar Katie'ye sataşmıştı.

Zavallı Katie! On beşinde ilk çocuğunu doğurdu. Kimse babasının kim olduğunu bilmiyordu ve muhtemelen Katie de bundan pek emin değildi. İnsanların çoğu ağabeylerinden biri olduğunu tahmin ediyordu. Bebeği yetiştirme yurduna aldılar, Katie de Walton'da bir eve hizmetçi gitti. Bir süre sonra bir tenekeciyle evlendi ki, kendi ailesinin ölçüleriyle bile bu bir mevki kaybıydı. Onu en son 1913'te gördüm. Walton'dan bisikletle geçiyordum ve demiryolunun kenarında, polisin göz yumduğu yılın bazı zamanlarında Çingenelerin konak kurdukları yerde fıçı kaburgalarıyla çevrili birkaç sersefil tahta ba-

raka vardı. Saçları isli yüzüne düşmüş, en az ellisinde görünen buruş buruş bir kocakarı kulübelerin birinden çıkıp bir paspas bezini silkelemeye girişmişti. Bu Katie'ydi ve o zamanlarda herhalde yirmi yaşındaydı.

II

Perşembeleri pazar kurulurdu. Kabak gibi kırmızı tostoparlak suratlı, kirli tulum giymiş, kocaman çizmelerine sığır pisliği bulaşıp kurumuş adamlar ellerinde uzun fındık dallarıyla sabahın erken saatinde yük hayvanlarını çarşıya sürerlerdi. Saatler boyunca olağanüstü bir curcuna yaşanırdı: Köpekler havlar, domuzlar ciyaklar, ticari araçlarıyla o hengâmenin içinden geçmeye çalışanlar kırbaçlarını şaklatarak küfürler savurur, sığırlarla işi olan herkes sopalarını sallayarak bağırıp çağırırdı. Hele pazara büyük bir boğa geldi mi gürültü tam doruğa çıkardı. Daha o yaşta bile çoğu boğanın ahırda asayişin sağlanmasından başka bir şey istemeyen uysal ve zararsız hayvanlar oldukları dikkatimi çekmişti ama kasabanın yarısı seyre gelip onu kovalamadıkça boğaya boğa denmiyordu işte. Bazen ürkmüş bir sığır –bu genelde genç bir düve olurdu– ipini koparıp bir ara sokağa dalar ve o sırada biri orada olursa yolun ortasında dikilip ellerini bir yel değirmeninin kanatları gibi geriye doğru sallayarak, "Hoop! Hoop!" diye bağırırdı. Bunun hayvanlar üstünde sözde hipnotize edici bir etkisi olması gerekirdi ve onları korkuttuğuna şüphe yoktu.

Sabahın ilerleyen saatlerinde bazı çiftçiler dükkâna gelip tohum numunelerini parmaklarının arasından geçirerek yoklarlardı. Aslında nakliye aracı olmadığından ve uzun vadeli veresiyeye gücü yetmediğinden babamın

az çok anlayacak kadar büyümüştüm ve bu sefer herkes gibi ben de liberaldim. İnsanlar muhafazakâr adayı neredeyse bir kilometre boyunca kovalamış ve ardından sumercimeğiyle dolu bir gölete atmışlardı. O günlerde politika bayağı ciddiye alınırdı. Bir seçimden haftalar önce çürük yumurta biriktirmeye başlanırdı.

Boer Savaşı'nın başladığı zaman babamla Ezekiel Amcamın tutuştuğu büyük kavgayı çok küçük olmama rağmen hatırlıyorum. Amcamın High Caddesi'ne çıkan sokaklardan birinde küçük bir çizmeci dükkânı vardı ama aynı zamanda denk düştükçe ayakkabı tamiri de yapardı. İşler zaten kesattı ve daha da kötülüyor ama evli olmadığı için amcam bunu pek dert etmiyordu. Üvey kardeşi olan babamdan çok daha –en az yirmi yaş– büyüktü ve onu tanıdığım on beş sene boyunca görünüşü hiç değişmemişti. Ak saçlı ve gördüğüm sakalların hepsinden daha beyaz sakalı olan –karahindibanın top halindeki tohumları kadar beyaz– boyluca, yakışıklı bir ihtiyardı. Kendine has bir tarzda ellerini meşin önlüğüne vurup dimdik gerinir –çizme kalıbın üstüne kapanmaktan gelen bir tepki sanırım– ve düşüncesini dosdoğru insanın yüzüne karşı söyleyerek sözünü soluk soluğa bir gıdaklamayla bitirirdi. Tam bir 19. yüzyıl liberaliydi; size Gladstone'un[1] 1878'de ne söylediğini sormakla yetinmeyip cevabını da veren, savaş boyunca Aşağı Binfield'de fikrini hiç değiştirmemiş sayılı liberallerden yani. "Sosyete haşaratı" dediği Joe Chamberlain ve benzerlerine durmadan verip veriştirirdi. Babamla giriştiği tartışmalarda sesini hâlâ duyar gibiyim. "Onlar da, enginlere uzanan imparatorlukları da benden uzak olsun! He he he!" Sonra babamın sakin, endişeli, vicdanlı sesi ona beyaz ada-

1. William Ewart Gladstone (1809-1898): İngiltere'de 19. yüzyılın ikinci yarısında dört kez başbakanlık yapmış liberal politikacı. (Ç.N.)

mın sorumluluğu ve Boer'ların utanç verici bir muameleyi reva gördüğü zavallı siyahlara karşı görevimizi hatırlatmıştı. Bir hafta kadar sonra Ezekiel Amcam aslında bir Boer yanlısı ve yayılma karşıtı olduğunu açık etti ve babamın onunla konuşmaya yeltenmemesini söyledi. Sonra canavarlık hikâyeleri başlayınca tekrar ağız dalaşına girdiler. Babam duyduğu şeylerden büyük bir kaygıya kapılıyor ve Ezekiel Amcamı bunun için sıkıştırıyordu. Yayılma karşıtı veya değil, Boer'ların bebeleri havaya atıp süngülerine geçirmelerini –bebeler zenci *olsa* bile– onaylayacak değildi ya? Ama Ezekiel Amcam babamın yüzüne karşı güldü. Babamın hiçbir şeyi anlamadığını söyledi. Bebeleri havaya atanlar Boer'lar değil, İngiliz askerleriydi! Örnek vermek için de beni yakaladı – o sırada beş yaşında olmalıydım. "Sana söylüyorum, onları havaya atıp kurbağalar gibi şişliyorlar! Şu çocuğu havaya atabileceğim gibi!" Sonra beni tutup fırlatmıştı ve az daha bırakıyordu; havada uçup hışırt diye bir süngünün ucuna indiğimi basbayağı canlandırabilmiştim.

Babam Ezekiel Amcamdan çok farklı biriydi. Ben doğmadan öldükleri için dede ve ninemi tanımıyorum ama babamın babası kundura tamircisiymiş ve ahir ömründe bir tohumcunun dul karısıyla evlenmiş, tohumcu dükkânı da bize öyle geçmiş. İşin mahiyeti ona hiç uymasa da babam mesleğinin bütün ayrıntılarını biliyor ve her daim çalışıyordu. Pazarları ve çok nadir olarak da hafta içinde bazı akşamlar hariç, ellerinin üstünde, yüzünün çizgilerinde ve kalan üç-beş tel saçında kaba un artığının olmadığı bir günü hatırlamıyorum. Otuzlarında evlenmiş babam; onu hatırlamaya başladığımda neredeyse kırk yaşındaydı. Ufak tefek bir adamdı, boz renkli ve sessiz biri; daima gömlekli ve beyaz önlüklü, üstü başı elenmemiş undan daima tozluymuş gibi görünürdü. Yuvarlak bir kafası, küt bir burnu, gürce bir bıyığı, gözlüğü,

çoğu dökülmüş ve her zaman unlu olması dışında benimkiyle aynı tereyağı renkli saçları vardı. Dedem şu tohumcunun dul karısıyla evlenerek iyi bir iş yapmış ve babamı çiftçilerle hali vakti yerinde esnafın oğullarını yolladıkları Walton Gramer Okulu'nda[1] okutmuş; Ezekiel Amcamsa hayatında hiç okula gitmemekle, mesai saatlerinden sonra bir yağ lambasının ışığında okumayı öğrenmiş olmakla övünürdü. Fakat amcam babamdan daha akıllıydı; herkese kafa tutabilir ve Carlyle ile Spencer'dan bol bol alıntılar yapardı. Babamın kafası daha yavaş işlerdi; kendi deyişiyle, "kitabi bilgiye" pek yatkın değildi ve İngilizcesi iyi sayılmazdı. Gerçekten gevşediğini söyleyebileceğim tek zaman olan pazar öğle sonraları oturma odasındaki şöminenin yanına kurulur ve pazar gazetesini, yine kendi demesiyle, "şöyle bir güzel" okumaya girişirdi. En çok *The People*'ı okurdu babam; annemse daha çok cinayet haberi içerdiğini söylediği *News of the World*'ü tercih ederdi. Onları şimdi gözümde canlandırabiliyorum. Bir pazar öğle sonrası –yaz tabii, her zaman yaz– fırında domuzun kokusu geliyor ve yeşilliğin rayihaları hâlâ havada süzülüyor; annem şöminenin bir yanında son cinayet haberini okumaya başlıyor ama yavaş yavaş ağzı açık uykuya dalıyor, ayağında terlikleri ve gözünde gözlüğüyle babam da öbür yanda, is bulaşığı gibi duran matbu harflerin arasında ağır ağır ilerliyor. Bir de her yeri saran yazın yumuşaklığı, penceredeki sardunya, bir yerlerde çığırtkanlık yapan bir sığırcık ve *BOP* dergisiyle ben, çadır olarak hayal ettiğim masa örtüsünün altındayım. Çay içtiğimiz daha sonraki bir saatte babam, bir yandan kırmızı turp ve taze soğan kemirirken öbür yandan da okuduğu şeyler hakkında, sözgelimi

1. İlk ve ortaokulu kapsayan sistem. (Y.N.)

yangınlar, deniz kazaları ve yüksek sosyetedeki rezaletler hakkında, bilmem hangi yeni uçan makineler ve Kızıldeniz'de bir balina tarafından yutulup üç gün sonra canlı ama balığın mide salgıları yüzünden ağarmış olarak çıkan biri (bu adamın bugüne kadar pazar gazetelerinde yılda kabaca üç kere boy gösterdiği dikkatimden kaçmıyor) hakkında düşünceli bir edayla konuşurdu. Bu son hikâyeye de, yeni uçan makineler hakkındaki habere de biraz şüpheyle bakar ama onun dışında okuduğu her şeye inanırdı. Aşağı Binfield'de 1909'a kadar zaten kimse insanoğlunun uçabileceğine inanmadı. Resmî öğreti, Tanrı bizlerin uçmasını isteseydi kanat verirdi, şeklindeydi. Ezekiel Amca, Tanrı bizlerin araba kullanmasını isteseydi tekerlek de vereceğini söylemeden edemiyor, yine de yeni uçan makinelere o bile inanmıyordu.

Babam ancak pazar öğle sonraları, onun dışındaki günlerde de belki haftada bir akşam küçük bir bira içmeyi aklına getirir ve bunun için George Birahanesi'ne uğrardı. Başka zamanlarda kendini daha çok işe verirdi. Yapacak fazla bir şeyi olduğundan değil ama her zaman meşgul görünür, ya avlunun gerisindeki samanlıkta çuvallar ve balyalarla uğraşır, ya da dükkânda tezgâhın gerisindeki tozlu küçük deliğinde bir kurşunkalem artığıyla bir deftere rakamlar işlerdi. Çok dürüst ve yardıma çok hazır bir adamdı babam; malın iyisini vermek ve kimseye kazık atmamak konusunda, o günlerde bile ticareti geliştirmek için iyi bir yol olmamasına rağmen, çok hassastı. Tam küçük memuriyetlerin adamıydı, sözgelimi postane müdürlüğü veya taşrada istasyon şefliği için biçilmiş kaftandı. Ama ya borç para alıp işi büyütecek cüret veya girişkenliği yoktu, ya da ürün yelpazesini genişletecek hayal gücünden yoksundu. Gösterdiği yegâne yaratıcılık örneğinin, kafes kuşları için bulduğu yeni bir tohum karışımının (buna Bowling Harmanı deni-

yordu ve yaklaşık sekiz kilometre çapındaki bir alanda ünlenmişti) aslında Ezekiel Amca sayesinde olması bir tesadüf değildi. Ezekiel Amcam kuşlara bayağı meraklıydı ve küçük karanlık dükkânında kim bilir kaç sakası vardı. Kendi kuramına göre kafes kuşları, beslenmelerindeki çeşitlilik azalınca renklerini kaybediyordu. Babamsa dükkânın arkasındaki avluda, üstüne tel kafes gerdiği küçük bir alanda yirmi kadar ot yetiştirir ve onları kurutup tohumlarını sıradan kanarya yemlerine karıştırırdı. Dükkânın penceresinden sarkan şakrak Jackie işte bu Bowling Harmanı'nın bir reklamı mahiyetindeydi. Nitekim kafese konan çoğu şakrağın tersine Jackie'nin rengi hiçbir zaman siyaha dönmedi.

Annem ben bildim bileli şişmandı. Hipofiz bezimdeki kusuru veya insanı şişmanlatan neyse onu ondan miras aldığım su götürmez.

İrice bir kadındı annem; babamdan biraz daha uzun, saçları onunkinden epey daha açık renkliydi ve siyah giymeyi severdi. Pazarları hariç onu önlüksüz hiç hatırlamıyorum. Yemek pişirmediği bir zaman sanki hiç yoktu; abartıyorum tabii ama yine de bunda bir gerçeklik payı var. Yeterince uzak bir zamana dönüp baktığınızda insanlar sanki hep onlara tahsis edilmiş bir yere ve belirli bir tavra sıkışmış gibidirler. Size hep aynı şeyi yapıyorlarmış gibi gelir. Nasıl ki babamı hep tezgâhın gerisinde saçı başı un içinde oturur, dudaklarında nemlendirdiği bir kurşunkalem artığıyla hesaplar yaparken ve hayalete benzer beyaz sakalıyla Ezekiel Amcamı gerinip ellerini meşin önlüğüne vururken hatırlıyorsam, aynı şekilde annemi de mutfak masasında, kolları dirseğine kadar una bulanmış olarak bir hamur parçasını yoğururken düşünüyorum.

O günlerde mutfakların nasıl olduğunu bilirsiniz. Karanlık ve alçak tavanlı geniş yerlerdir buraları ve tavanda bir kiriş irisi, aşağıda kiler vardır ve zemin taştır.

Çocuk olduğumdan mı bana öyle gelirdi bilinmez ama her şey devasaydı. Musluğu değil, demir bir pompası olan taş eviye, duvarın birini kaplayıp ta tavana kadar çıkan bir dolap, ayda bir ton odun yiyen ve grafitle kaplanması Tanrı bilir ne kadar süren kocaman ocak. Masada iri bir hamur parçasını açan annem. Yerde emekleyerek çıra demetleriyle, kömür parçalarıyla, teneke böcek tuzaklarıyla (onları her köşeye koyar ve yem olarak içlerine bira bırakırdık) oynayan ve arada bir masaya çıkıp bir parça yiyecek aşırmaya çalışan ben. Annem öğünler arasında yemeyi "onaylamaz" ve hep aynı cevabı verirdi: "Hadi oradan! Akşam yemeğini berbat etmene izin vermeyeceğim. Senin gözün aç, miden değil." Yine de, çok nadiren bile olsa, şekerleme yaptığı portakal kabuğundan ince bir parça kesip bana verirdi.

Annemin hamur açmasını izlemekten hoşlanırdım. Birinin iyi bildiği bir işle uğraşmasını, mesela bir kadının –mutfak işlerinden gerçekten anlayan bir kadının– hamur açmasını izlemekte her zaman büyülü bir yan vardır. O sırada, kutsal bir törenin kutlamasını yapan bir rahibe gibi kendine özgü, ağırbaşlı, içine kapanık ve tatminkâr bir hali vardır onun. Kendi kafasının içinde de kendisi aynen öyledir tabii. Annemin kalın, pembe ve güçlü kolları genelde unla beneklenmiş olurdu. Yemek yaptığında her hareketi mükemmel derecede kesin ve kendinden emindi. Yumurta çırpıcılarıyla kıyma makineleri ve oklavalar onun ellerinde tam yapmaları gereken şeyi yapardı. Onu yemek yaparken gördüğünüzde ait olduğu dünyanın orası olduğunu, sahiden anladığı şeylerin arasında bulunduğunu bilirdiniz. Okuduğu pazar gazeteleri ve arada bir yaptığı dedikodular haricinde dış dünya diye bir şey onun için aslında yoktu. Okuması babamdan daha iyi olmasına ve onun aksine, gazeteler kadar kısa romanları da eline almasına rağmen inanılmaz derecede cahildi annem. Daha on

yaşındayken bile bunu fark etmiştim. İrlanda'nın İngiltere'nin doğusunda mı batısında mı olduğunu size söyleyemezdi mesela; Cihan Harbi'nin patlak vermesine kadar başbakanın kim olduğunu da bildiğinden şüpheliyim. Dahası, böyle şeyleri öğrenmeye en küçük bir heves göstermiyordu. Sonraları çokeşliliğin olduğu ve kadınların onlara bekçilik eden siyah hadımlarla gözlerden ırak haremlere kapatıldığı Şark ülkeleri hakkında kitaplar okumaya başladığımda annemin bunları duysa ne kadar şaşıracağını düşünürdüm. Şimdi düşününce de sesini duyar gibi oluyorum: "Bak hele! Karılarını öyle kapatmak da ne oluyormuş? Ne *kepazelik*!" Hadımın ne olduğunu bileceğinden değil tabii. Oysa gerçekte onun yaşadığı hayat da ortalama bir Hint ya da Acem haremindeki kadar dar ve mahrem bir alanda geçiyordu. Kendi evimizde bile hiç ayak basmadığı yerler vardı. Sözgelimi, avlunun gerisindeki samanlığa hiç gitmez, dükkâna da çok seyrek uğrardı. Onun bir müşteriyle ilgilendiğini hiç hatırlamıyorum. Malların hiçbirinin yerini bilmediğine eminim ve değirmende öğütülene kadar buğdayla yulafı da herhalde ayırt edemezdi. Neden bilsindi ki zaten? Dükkân babamın işiydi, "erkek işi"ydi ve konunun parasal boyutunu bile pek merak etmezdi. Kendi işi, yani "kadın işi" de eve bakmak, yemeklerle, çamaşırlarla ve çocuklarla ilgilenmekti. Babamın veya erkek cinsinden herhangi birinin kendi başına bir düğme dikmeye çalıştığını görse baygınlık geçirirdi.

Yemek gibi faaliyetler söz konusu olduğunda bizim ev de her şeyin tıkır tıkır işlediği öbür evlerden farksızdı. Tıkır tıkır derken, mekanik bir şeyi kastetmiyorum. Bu daha çok doğal bir süreç gibiydi. Yani yarın nasıl güneşin doğacağını biliyorsanız sabah da masada kahvaltı olacağını bilirdiniz. Annem hayatı boyunca dokuzda yatağa girdi ve beşte kalktı; geç saatlere kadar uyumak onun için fena –yoz, yabancı ve aristokratça– bir şeydi. Katie Simmons'a

Joe'yla beni yürüyüşe götürmesi için parayı gözden çıkarsa da bir kadının ev işlerinde ona yardım etmesinin düşüncesine bile katlanamazdı. Ev işleri için tutulan bir kadın ona göre mutlaka pisliği dolap altına süpürürdü. Öğünlerimiz saati geldi mi daima hazır olurdu. Dev öğünlerdi bunlar –haşlanmış dana eti ve mantı, dana rosto ve Yorkshire pudingi, haşlanmış kuzu eti ve kapari, domuz kelle, elmalı turta, kuru üzümlü kek ve dürmeli pasta– ve yemeğin başında da sonunda da dua edilirdi. Çocuk yetiştirmeyle ilgili eski fikirler hâlâ geçerli olsa da sonları yakındı. Kâğıt üstünde çocuklar hâlâ dayak yediği, kuru ekmek ve suyla yatağa gönderildiği gibi, eğer ola ki gürültülü yer, yemeği boğazınıza kaçırır, "size yarayacak" bir şeye itiraz eder veya "cevap verirseniz" masadan uzaklaştırılma ihtimaliniz de olurdu. Gelgelelim, bizim aile uygulamada fazla disiplinli değildi ve babama göre annem bizi çok daha sıkardı. Babam sürekli olarak, "Oğlundan değneği esirgeyen onu sevmiyor demektir," dese bile bize, özellikle de başından beri zor bir vaka olan Joe'ya karşı zayıftı. Joe'yu güya hep güzelce bir pataklayacağından söz eder ve şimdi artık yalan olduğuna inandığım, kendi babasının deri bir kayışla onu nasıl dehşetli dövdüğüne ait hikâyeler anlatır ama sonuçta hiçbir şey olmazdı. Joe on ikisine bastığında artık annemin dizine yatıramayacağı kadar güçlenmişti ve ondan sonra da kimse onu tutamadı.

O zamanlar ebeveynlerin çocuklarına sabah akşam "yapma, etme" demeleri hâlâ münasip karşılanıyordu. Oğullarını sigara içer, elma çalar veya bir kuşun yuvasını yağmalarken yakalayan babaların onları "analarından emdikleri sütün burunlarından gelene kadar dövdükleriyle" övündüklerini sık sık işitebilirdiniz. Şu bizim saraç Lovegrove on altı ve on beş yaşındaki kazık kadar iki oğlunu bahçedeki kömürlükte sigara içerken yakalamıştı da attığı

dayağı bütün kasaba dinlemişti. Oysa adamın kendisi iflah olmaz bir tiryakiydi. Zaten dayakların da belli ki hiçbir faydası olmuyordu: bütün oğlanlar yine elma çalıyor, kuşların yuvalarını yağmalıyor ve er ya da geç sigaraya alışıyorlar ama çocuklara sert davranılması gerektiği inancı yine de rafa kalkmıyordu. Yapmaya değer neredeyse her şey, en azından kâğıt üstünde, yasaktı. Anneme göre erkek çocukların yapmak istediği her şey "tehlikeli" idi. Yüzmek tehlikeliydi, ağaca çıkmak tehlikeliydi ve aynı şey kızakla kaymak, kar topu oynamak, arabaların arkasına takılmak, sapan ve sopa kullanmak, hatta balık tutmak için de geçerliydi. Çivici, iki kedi ve şakrak kuşu Jackie hariç tüm hayvanlar tehlikeliydi. Hepsinin size saldırmak için özel ve bilinir yöntemleri vardı. Atlar sizi ısırır, yarasalar saçınıza girer, kulağakaçanlar kulağınıza kaçar, boğalar size toslar ve yılanlar sizi "sokar" idi. Anneme göre bütün yılanlar sokardı; ben ansiklopediden okuduklarımı yılanların sokmak yerine ısırdığı mealinde aktarınca da cevap vermememi söylerdi. Kertenkeleler, babaköşler, tosbağalar, kurbağalar ve su kelerleri sokardı. Sinekler ve karafatmalar haricinde bütün böcekler de sokardı. Sofrada yenen yemekler hariç, neredeyse bütün gıdalar ya zehirli ya da "size zararlı" idi. Çiğ patates bakkaldan alınmayan mantarlar kadar öldürücüydü. Çiğ bektaşiüzümü karnınızı ağrıtır, çiğ ahududu da ciltte kaşıntı yapardı. Yemekten sonra yıkanırsanız kramptan ölür, başparmakla işaretparmağınızın arasını keserseniz tetanos olur, yumurtaların kaynatıldığı suda ellerinizi yıkarsanız siğil çıkarırdınız. Dükkândaki hemen her şey zehirliydi ve annem geçitteki kapıyı da o yüzden oraya koydurmuştu. Pirinç unundan pandispanyalar da tavuk darısı kadar zehirliydi ve aynı şey hardal tohumuyla Karswood marka baharatlı tavuk yemi için de geçerliydi. Şekerli yemek zararlıydı, öğünler arasında yemek zararlıydı ama tuhaf şekilde, iki

yemek arasında annem bazen kimi atıştırmalıklara izin verirdi. Erik reçeli yaptığında üstten sıyırdığı koyu şurubu yememize müsaade ederdi mesela ve biz de midemiz bulanana kadar ondan tıkınırdık. Dünyadaki hemen her şey tehlikeli veya zehirli olduğu halde bazı şeylerin her nasılsa esrarengiz faydaları oluyordu. Sözgelimi, çiğ soğan bin derde devaydı. Boynunuza bağlayacağınız bir çorap ağrıyan boğazınıza iyi gelirdi. Köpeğin içme suyuna katılan kükürdün zindeleştirici bir etkisi olurdu ve arka kapının gerisinde duran Çivici'nin kabında da bu yüzden daima bir parça kükürt bulunur, yıllar geçse de o asla erimezdi.

Çayımızı altıda içerdik. Dörde kadar annem ev işlerini genelde bitirir ve o saatten altıya kadar sessizce bir fincan çayını içer ve kendi deyişiyle, "gazetesini okurdu". Ama aslında pazarları hariç pek de sık gazete okumazdı. Öbür günlerin gazetelerinde sadece günün haberleri olurdu ve onlarda da nadiren cinayetler yer alırdı. Oysa pazar gazetelerinin yayıncıları cinayetlerin güncel olup olmadığına insanların aldırmadığını anlamışlardı ve yeni bir öldürme hadisesi yoksa eskilerden birini gündeme taşıyor, bazen işi Dr. Palmer'la Mrs. Manning'e kadar vardırıyorlardı. Sanırım annem Aşağı Binfield haricindeki dış dünyayı daha çok cinayetlerin işlendiği bir yer olarak görüyordu. Cinayetler onu adeta büyülüyor; çünkü kendisinin de sık sık söylediği üzere, insanların *nasıl* o kadar alçalabileceklerine bir türlü aklı ermiyordu. Karılarının gırtlağını kesenler mi, babalarını gömüp üstüne beton dökenler mi, bebekleri kuyulara atanlar mı? İnsan böyle şeyleri *nasıl* yapabilirdi? Karındeşen Jack aşağı yukarı annemle babamın evlendiği sıralar dehşet saçmış ve dükkânın büyük ahşap kepenkleri ondan sonra her gece kapanmaya başlamıştı. Kepenklerin modası geçiyordu ve High Caddesi'ndekilerin çoğunda öyle şeylerden yoktu artık ama annem onların arkasında kendini güvende his-

sediyordu. Dediğine göre başından beri Karındeşen Jack' in Aşağı Binfield'de saklandığı yollu uğursuz bir sezgisi vardı. Nitekim Crippen vakası –gerçi o, yıllar sonra, ben neredeyse bir yetişkinken olmuştu– onu fena etkilemişti. Sesi şimdi bile kulağımda çınlıyor. "Zavallı karısının bağırsaklarını döküp sonra da onu kömürlüğe gömmüş! Ne *kepazelik*! Ah o adamı bir elime geçirsem!" İlginçtir, karısını parçalara ayıran –ve yanlış hatırlamıyorsam bunu da çok düzgün yapan; bütün kemikleri çıkarıp başını da denize atan– o ufak tefek Amerikalı doktorun yaptığı kötülüğü düşündüğü zaman gözlerine sahiden yaşlar hücum ediyordu.

Annemin hafta içinde okuduğu şey daha çok *Hilda' nın Ev Rehberi*'ydi. O günlerde bizimki gibi evlerin olağan demirbaşlarından biriydi bu; aslına bakarsanız bugün bile hâlâ basılıyor ama savaştan beri çıkan kadınlara özel yayınların gölgesinde kaldı. Geçen gün bir nüshasına göz attım. Değişmiş ama çoğu şeyden daha az. Altı ay süren upuzun tefrikaları (hepsi de en sonunda düğün sahneleriyle biter) ve Ev İçin İpuçları köşesi hâlâ aynı; dikiş makinelerinin ve bacak rahatsızlıklarına yönelik ilaçların reklamları da öyle. Değişen şey daha çok baskısı ve çizgi resimleri. O günlerde kadın kahramanlar kum saati gibi görünmek zorundaydılar, şimdi silindir gibi. Annem yavaş bir okuyucuydu ve *Hilda'nın Ev Rehberi*'ne harcadığı üç peninin hakkını vermek gerektiğine inanırdı. Şöminenin yanındaki eski sarı koltukta oturur, ayaklarını demir siperin üstüne uzatır ve çay ocak ızgarasının üstünde demlenirken yazı dizisine, iki kısa öyküye, Ev İçin İpuçları'na, Zam-Buk reklamlarına ve mektup yazanlara verilen cevaplara kadar gazeteyi baştan sona azimle okurdu. *Hilda'nın Ev Rehberi* genelde bütün haftasını doldurur, bazı haftalar fazla bile gelirdi. Bazen şöminedeki ateşin

sıcağı veya yaz ikindilerindeki kurt sineklerinin vızıltısı onu uyuklatır ama öyleyken bile altıya çeyrek kala sularında şiddetle irkilerek yerinden fırlar, şömine rafının üstündeki saate bir göz atar ve gecikmesin diye çayı demlerdi. Çay asla gecikmezdi.

O günlerde –kesin bir tarih vermek gerekirse, 1909'a kadar– durumu bir çırak tutmaya yeten babam dükkânı ona bırakır ve ellerinin üstü kaba unla kaplı olarak eve öyle gelirdi. Annem o sırada ekmeği dilimlemeye kısa bir ara vererek, "Bizim için bir dua okusan, evin babası," der ve babam, hepimiz başımızı göğsümüze eğerken saygıyla, "Verdiğin nimetler için Tanrım sana yürekten minnettarız, âmin," diye mırıldanırdı. Joe'nun biraz daha büyüdüğü ileriki yıllarda, "Bugün duamızı sen yap, Joe," denirdi ve o zaman da iş ona düşerdi. Annem sofrada hiç dua okumazdı: duayı yapanın erkek cinsinden olması gerekirdi.

Yaz ikindilerinde kurt sinekleri durmadan vızıldardı. Bizim evde sıhhi tesisat yoktu; zaten Aşağı Binfield'de tesisat olan evler sayılıydı. Kasabada galiba beş yüz kadar ev vardı ve onların olsa olsa onunda banyo, ellisinde de bugün tuvalet dediğimiz şeyler olmalıydı. Yazın arkadaki avlu daima çöp kokardı. Bütün evlerde de böcek olurdu. Duvar kaplamalarında karafatmalarımız, mutfaktaki ocağın gerisinde bir yerde de cırcırböceklerimiz vardı; tabii dükkândaki un kurtları da cabası. O günlerde annem gibi bir kadının bile karafatmalara bir itirazı olmazdı. Onlar dolap veya oklava kadar mutfağın bir parçasıydı. Ama her yer böcek, her yer böcekti. Bira fabrikasının arkasındaki şu fena sokakta bulunan, Katie Simmons'un da yaşadığı evler insanları ısıran haşerelerden geçilmezdi. O haşereler annemin veya dükkân sahiplerinden birisinin karısının evinde olsa utançlarından ölürlerdi. Doğrusunu isterseniz, ısıran haşerelerden görseniz bile onları tanımadığınızı söylemek bir terbiye meselesiydi.

O iri mavi sinekler süzüle süzüle domuz yağına dalar ve etlerin üstündeki tel örtülere hasretle konardı. İnsanlar, "Hay şu sinekler!" diye söylenirlerdi ama onlar da Yaradan'ın bir eseriydi ve şu tel örtüler veya sinek kâğıtları dışında yapabileceğiniz fazla bir şey yoktu. Biraz önce hatırladığım ilk şeyin korunga samanının kokusu olduğunu söylemiştim ama çöp kutularının kokusuyla ilgili anılarım da epey eskilere gider. Taş zemini, böcek tuzakları, çelik siperli ve grafit kaplı ocağıyla annemin mutfağını düşününce kulağıma kurt sineklerinin vızıltısı, burnuma çöp kutularının kokusu geliyor; ama bayağı keskin bir köpek kokusu yayan bizim Çivici'nin de hakkını vermeliyim. Tanrı bilir daha ne kadar fena kokular ve sesler vardır? Ayrıca hangisinin seslerini yakında duymaya başlayacağız: Kurt sinekleri mi, bombardıman uçakları mı?

III

Joe, Walton'daki Gramer Okulu'na benden iki yıl önce başladı. İkimiz de oraya dokuz yaşından önce gönderilmedik. Walton'a gitmek, o günlerde çok az otomobilin işlediği trafiğe çıkmamızdan annemin ödü kopmasına rağmen, sabah akşam altışar kilometre bisiklet yolculuğu yapmak demekti.

Birkaç yıl boyunca bizim Mrs. Howlett'ın özel okuluna gitmiştik. Çoğu esnaf çocuğu, Howlett Ana'nın ihtiyar bir sahtekâr ve öğretmen olarak işe yaramaz biri olduğunu herkesin bilmesine rağmen, bölge okullarına devam etmenin utancına ve itibarsızlığına düşmemek için oraya başlardı. Kadın yetmişin üstünde fazlasıyla sa-

ğır biriydi ve gözlükle bile doğru dürüst göremiyor, malzeme olarak da okulunda birer sopa, karatahta, eski püskü birkaç gramer kitabıyla birkaç düzine kötü kokulu küçük yazı tahtasından başka bir şey bulunmuyordu. Kızları güçlükle zapt ediyor, erkeklerse ona gülüp geçiyor ve canları çektikçe okulu kırıyorlardı. Bir keresinde bir oğlan elini bir kızın elbisesinden içeriye atmıştı da büyük bir rezalet yaşanmış ama o zaman buna bir anlam verememiştim. Gerçi Howlett Ana olayı örtbas etmeyi başarmıştı. Birisi büyük bir ayıp işlediğinde çözümü "babana söylerim" idi ve çok seyrek de olsa dediğini yapardı. Öte yandan biz de kadının bu yola fazla başvuramayacağını görecek kadar akıllıydık ve bize sopasıyla vurmaya kalksa bile, epey yaşlı ve hantal olduğundan, dayaktan kolayca kaçabiliyorduk.

Joe kendilerine Kara El diyen ve haşin oğlanlardan oluşan bir sokak çetesine katıldığında henüz sekizindeydi. Çetenin başında saracın küçük oğlu olan on üç yaşındaki Sid Lovegrove vardı ve onun dışında iki esnaf çocuğu daha, bira fabrikasında çalışan bir çırak ile bazen çiftlikteki işi asmayı başarıp çeteyle birkaç saat vakit geçirebilen iki köylü delikanlıydı. Köylü çocuklar kadife pantolonlarına sığmayan, ağır aksanları olan ve öbürlerine aslında tepeden bakan ama hayvanlardan iki kat daha iyi anladıkları için çete tarafından kendilerine tahammül edilen çam yarmalarıydı. Onlardan Kızıl lakaplı olanı çıplak elleriyle bazen tavşan bile yakalardı. Otlarda bir tanesini görse bir kartal gibi kollarını bacaklarını açarak kendini üstüne atardı. Esnaf çocuklarıyla işçi çocukları ve çiftçi çıraklarının arasında büyük bir toplumsal ayrım olmasına rağmen yörenin oğlanları on altılarına kadar buna pek aldırmazlardı. Gizli bir parolası ve parmağını kesmekle solucan yemeyi de kapsayan bir "imtihan"ı olan çete kendisine ürkütücü haydut havası veriyordu. Nitekim epey can sık-

mayı da başarıyorlardı; pencere camlarını kırıyor, inekleri kovalıyor, kapı tokmaklarını söküyor ve yüklü miktarlarda meyve çalıyorlardı. Kışın bazen birkaç gelincik ödünç almayı başarıyor ve çiftçiler müsaade ederse fare avlıyorlardı. Hepsinin sapan ve sopaları vardı ve hepsi de o günlerde beş şiline satılan Flobert tabancalarından almak için para biriktiriyor ama tasarrufları asla üç peninin üstüne çıkamıyordu. Yazları balığa ve kuş yuvalarından yumurta çalmaya gidiyorlardı. Mrs. Howlett'a giderken haftada en az bir kere dersi asan Joe, Gramer Okulu'na başladığında bile iki haftada bir kadar kaytarmayı beceriyordu. Müzayedecinin oğlu da aynı okulda okuyor ve her tür elyazısını taklit edebiliyor, bir peni karşılığında, annenizin ağzından dün hasta olduğunuzu yazan bir mektup düzebiliyordu. Tabii ben Kara El'e katılmak için can atıyordum ama Joe beni hep savuşturuyor, ayaklarının altında çocuk istemediklerini söylüyordu.

Bana asıl cazip gelen balık tutma fikriydi. Sekiz yaşıma kadar, bazen dikenli balıkları yakalayabildiğim file dışında hiç balık tutmamıştım. Annem suya yaklaşmamızdan hep korkardı. O günlerde ebeveynlerin her şeyi "yasak" etmeleri gibi o da balık tutmayı "yasakladı"; bense yetişkinlerin bazı şeyleri göremediklerini henüz anlamıyordum. Oysa balık tutmanın düşüncesi bile heyecandan elimi ayağımı titretmeye yetiyordu. Mill Çiftliği'ndeki göletin kenarından defalarca geçmiş ve su yüzüne yakın dolaşan küçük sazanları izlemiştim; hatta bazen köşedeki söğüt ağacının altında, bana devasa görünen –herhalde on beş santim vardı– elmas biçimli bir sazan ansızın suyun üstüne çıkar, bir kurtçuğu yutar ve tekrar dibe inerdi. High Caddesi'nde balıkçılık malzemeleriyle silah ve bisikletlerin satıldığı Wallace adındaki mağazanın vitrinine burnumu yapıştırarak saatlerimi geçiriyordum. Yaz sabahları uyandığımda Joe'nun balık tutmayla ilgili anlat-

tıklarını, ekmek lapasının hazırlanışını, mantarın sallanıp suya gömülmesini ve oltanın ucunun bükülüp balığın misinaya asılmasının verdiği hissi düşünürdüm. Bunun hakkında –balık tutmanın ve balıkçılık malzemelerinin çocuk gözünde nasıl büyülü bir ışığa büründüğü hakkında– ne söylenebilir ki? Bazı çocuklar silaha ve atış yapmaya, bazıları motosiklet, uçak ve atlara karşı aynı şeyleri hissederler. Bu açıklanacak veya mantığa büründürülecek bir şey değil; katıksız büyü bu. Bir sabah –hazirandı ve sekiz yaşında olmalıydım– Joe'nun okulu asıp balığa gideceğini biliyordum ve ben de onun peşinden gitmeye karar verdim. Joe bir şekilde aklımdan geçenleri anlamış olmalı ki, ikimiz de giyinirken benimle uğraşmaya başladı.

"Bak sana ne diyeceğim, küçük George! Bugün çeteyle gelebileceğini düşünmüyorsun, değil mi? Bugün kuzu kuzu evde oturacaksın."

"Öyle bir şeyi aklımdan bile geçirmedim. Nereden çıkarıyorsun?"

"Geçirdin! Çeteyle gelebileceğini sanıyorsun."

"Hayır, bunu hiç düşünmedim!"

"Düşündün!"

"Düşünmedim!"

"Düşündün! Ama evde kalacaksın. Peşimizde lanet çoluk çocuk istemiyoruz."

Joe "lanet" lafını yeni öğrenmiş, dilinden düşürmüyordu. Babam buna bir kez kulak misafiri olmuş ve Joe'nun canına okuyacağına ant içmiş ama her zamanki gibi hiçbir şey yapmamıştı. Kahvaltıdan sonra Joe okul çantasını ve kepini aldı, okulu kırmaya niyetlendiği her seferinde olduğu gibi normalden beş dakika erken bisikletine atladı; ben de Howlett Ana'ya gitme zamanım geldiğinde çıktım ve bostanların arkasındaki dar yolda saklandım. Çetenin Mill Çiftliği'ndeki gölete gideceğini biliyordum ve beni öldürseler bile peşlerine düşecektim. Büyük bir

ihtimalle sopa yiyecek, büyük bir ihtimalle evde öğle yemeğine gecikecek ve okulu kırdığımı anlayacağından annemden bir sopa daha yiyecektim; ama umurumda değildi. Çeteyle balığa gitmeyi o kadar çok istiyordum. Fakat aynı zamanda cingözdüm. Joe'ya bol bol vakit tanımıştım ki, bir daire çizip dolanabilsin ve Mill Çiftliği'ne araç yolundan gidebilsin; ben de böylece saklandığım yoldan çayırları sıyırır ve çitin öbür yanından çeteye görünmeksizin gölete iyice yaklaşabilirdim. Nefis bir haziran sabahıydı. Düğünçiçekleri dizlerime varıyordu. Karaağaçların tepelerini ancak ürpertecek kadar hafif bir yel vardı ve kocaman yeşil yaprak bulutları ipek gibi pofuduk ve gürdü. Saat sabah dokuzdu ve ben sekiz yaşındaydım; yaban güllerinin hâlâ çiçekte olduğu dolaşık dev çitleriyle, havada dolaşan ufak tefek bembeyaz yumuşak bulutlarıyla, uzaktaki alçak tepeler ve Yukarı Binfield'i çeviren mavimsi orman kütleleriyle her şey yazın yeni başladığını belli ediyordu. Ama ben bunların hiçbirine aldırmıyordum. Tek düşünebildiğim yeşil gölet, sazan ve iğneleri, misinaları ve ekmek lapalarıyla çetenin kendisiydi. Onlar orada cennetteydiler ve benim onlara mutlaka katılmam gerekiyordu. Nitekim çok geçmeden gizlice yaklaştım; dört kişiydiler: Joe, Sid Lovegrove, çırak ve adı galiba Harry Barnes olan esnaf çocuklarından biri.

Joe arkasını dönünce beni gördü. "Tanrım!" dedi. "Çocuk gelmiş." Kavgaya tutuşacak bir erkek kedi gibi üstüme doğru gelmeye başladı. "Bak 'ele! Sana ne demiştim? 'Emen eve dönüyorsun."

O da ben de biraz heyecanlandık mı h'leri yutmaya başlardık. Joe'dan uzaklaşarak geri çekildim.

"Ben eve meve dönmüyorum."

"Dönüyorsun."

Sid, "Şunun suratına bir tane patlat, Joe," dedi. "Ortalıkta çoluk çocuk istemiyoruz."

Joe, "Eve *dönüyor* musun, *dönmüyor* musun?"

"Dönmüyorum."

"İşte şimdi başın dertte, oğlum! Şimdi başın *dertte*!"

Yine üstüme gelmeye başladı. Az sonra beni kovalıyor, her adımda bana daha da yaklaşıyordu. Ama göletin oradan uzaklaşmadım. Çevresinde daireler çizdim. Fakat Joe'nun beni yakalayıp aşağı indirmesi çok sürmedi, derken üst kollarıma çöküp benim en dayanamadığım ama onun en sevdiği işkence yöntemi olarak, kulaklarıma parmaklarını batırmaya başladı. Artık ben hıçkırarak ağlıyor, yine de boyun eğip eve dönmeye söz vermiyordum. Kalıp çeteyle birlikte balık tutmak istiyordum. Sonra birdenbire öbürleri benden yana taraf değiştirip Joe'ya üstümden kalkmasını ve istiyorsam kalmamı söylediler. Böylece sonunda benim istediğim oldu.

Çetedekiler yanlarında olta iğneleri, misinalar, mantarlar ve bir paçavraya sarılı bir parça ekmek lapası getirmişlerdi; hepimiz göletin köşesindeki söğütten kendimize ince birer dal kestik. Çiftlik evi topu topu iki yüz metre kadar uzağımızdaydı ve ihtiyar Brewer balık tutanlara fena halde sinir olduğundan gözüne görünmememiz gerekiyordu. Ona bir zararı olduğundan değil; sonuçta göleti sadece sığırlarına su vermek için kullanıyordu ama oğlanlara gıcıktı işte. Öbürleri beni hâlâ kıskanıyor; ayaklarına dolanmamamı, daha çocuk olduğumu ve balık tutmaktan ne anladığımı söyleyip duruyorlardı. Onların yarısı kadar bile ses çıkarmadığım halde gürültüden balıkları kaçırdığımı söylüyorlardı. Sonunda beni yanlarında istemediler ve suyun sığ olduğu, gölgenin de pek olmadığı göletin başka bir yanına gönderdiler. Dediklerine göre benim gibi bir çocuk ister istemez suyu sıçratıp balıkları ürkütürmüş. Göletin sevimsiz bir ucuydu burası; normalde balıkların gelmeyeceği bir yerdi. O kadarını biliyordum. Balıkların nerede olacağını sanki

içgüdüsel olarak seziyordum. Yine de sonunda balık tutuyordum ya. Elimde olta, çevremde sineklerin vızıltısı, insanı bayıltacak kadar keskin yabani nane kokusuyla göletin çimenlik kıyısında oturmuş, yeşil suda kırmızı mantarı izliyor, yüzüm gözüm yaşla toza toprağa bulanmış olduğu halde mutluluktan havalarda uçuyordum.

Tanrı bilir orada ne kadar oturduk. Sabah uzadıkça uzadı, güneş yükseldikçe yükseldi ve kimsenin oltasına bir şey takılmadı. Sıcak, durgun bir gündü; balık tutmak için fazla berraktı. Mantarlar suda kıpırtısızca duruyordu. Koyu yeşil bir camdan içeri bakıyormuş gibi suyun derinlikleri görülebiliyordu. Göletin ortasında balıkların hemen yüzeye yakın durup güneşlendikleri seçilebiliyordu ve arada bir, kenardaki sazların orada bir su keleri süzülerek bir dalın üstüne çıkıyor, parmaklarıyla tutunarak burnunu sudan şöyle bir dışarı uzatıyordu. Fakat hiçbir balığın oltaya geldiği yoktu. Öbürleri oltaya vurdu diye yaygara koparıp duruyorlardı ama yalan. Bu arada zaman uzadıkça uzuyor, hava ısındıkça ısınıyor, sinekler insanı diri diri yiyor ve gölet kıyısındaki yabani naneler Wheeler Ana'nın şekerleme dükkânı gibi kokuyordu. Karnım giderek acıkıyor ve o gün nerede ne yiyeceğimi bilememek açlığımı daha da koyultuyordu.Ona rağmen bir fare kadar sessizce oturarak gözlerimi yine de mantardan ayırmadım. Öbürleri bana misket büyüklüğünde bir parça yem vermiş, bunun bana yeteceğini söylemişlerdi ama uzun süre oltamdaki yemi tazelemeye cesaret edemedim; çünkü ne zaman misinayı çekecek olsam on kilometre mesafedeki bütün balıkları kaçıracak kadar gürültü yaptım diye bana sövüp sayıyorlardı.

Herhalde iki saattir orada oturuyorduk ki, mantarım bir anda titreşiverdi. Bunun bir balık olduğunu biliyordum. Kazara oradan geçen bir tanesi oltamdaki yemi görmüş olmalıydı. Bir balık oltaya gerçekten vurduğunda

bunu kaçırmanız mümkün değildir. Misinaya kazara dokunduğunuzda hissettiğiniz şey çok daha farklıdır. Hemen ardından mantar aniden neredeyse tamamen battı. Artık kendimi tutamıyordum. Öbürlerine bağırdım:

"Benimkine balık vurdu!"

Sid Lovegrove ânında, "Sıçanlardır!" diye karşılık verdi.

Fakat daha saniyesinde mantar basbayağı kaybolunca hiç şüphem kalmadı; bulanık bir kırmızı halinde suyun altında onu görebiliyor ve elimdeki oltanın gerildiğini hissedebiliyordum. Tanrım, o his! Misinanın seğirip zorlanması ve ucundaki balık! Öbürleri oltamın büküldüğünü görünce kendilerinkini fırlatıverip yanıma doğru koştular. O sırada muhteşem bir hamleyle oltama asıldım ve balık –dana gibi kocaman gümüş bir yaratık– havada süzülmeye başladı. Derken, hepimizden aynı anda acılı bir feryat yükseldi. İğneden kurtulan balık altımızdaki nanelerin arasına düştü. Fakat su sığdı ve hayvan dönüp kurtulamıyordu; belki bir saniye boyunca orada çaresizce yan yattı. Sonra Joe hepimizi ıslatarak kendini suya attı ve balığı iki eliyle kavradı. "Onu yakaladım!" diye bağırdı. Aynı anda balığı çimlere doğru fırlattı ve hepimiz hayvanın etrafında çömeldik. Nasıl bir sevinçti o! Can çekişen zavallı yaratık kendini oradan oraya pat pat atıyor, pulları gökkuşağının bütün renkleriyle ışıldıyordu. Sazan iriydi, en az yirmi dört santim boyundaydı ve ağırlığı herhalde yüz on-yüz on beş gram kadardı. Onu görmek için nasıl bağrınyorduk! Fakat sonra üstümüze bir gölge kapanır gibi oldu. Başımızı kaldırdık ki, ihtiyar Brewer yüksek melon şapkası –o günlerde yaygın olan silindir şapkayla melon şapka arasında bir şey– sığır derisinden tozlukları ve elinde kalın bir fındık sopasıyla orada dikiliyordu.

Tepelerinde doğan dönen keklikler gibi pustuk kaldık. Brewer, içimizden bir ona bir buna bakıyordu. İhti-

yar şeytanın ağzında diş yoktu ve sakal traşı da olduğundan çenesi bir ceviz kıracağını andırıyordu.

"Siz çocuklar ne yapıyorsunuz burada?" diye sordu.

Ne yaptığımız gün gibi ortadaydı. Kimseden cevap çıkmadı.

Derken, "Size benim göletimde balık tutmak neymiş göstereceğim!" diye gürledi ve üstümüze çöküp sopasını dört bir yana savurmaya başladı.

Kara El çil yavrusu gibi kaçışıp dağıldı. Hepimiz oltaları da balığı da oldukları yerde bıraktık. İhtiyar Brewer çayırı yarılayana kadar bizi kovaladı. Bacakları esnek olmadığından hızlı hareket edemiyordu ama biz menzilinden çıkana kadar birkaç sağlam sopa yemiştik. Onu çayırın ortasında bıraktığımızda da arkamızdan, hepimizin adını bildiğini ve bizi babalarımıza şikâyet edeceğini söyledi. En geride ben vardım ve sopaların çoğunu ben yemiştim. Çitin öbür yanına geçip baktığımda baldırlarımda kamçı izi gibi pis kızartılar olduğunu gördüm.

Günün kalanını çeteyle birlikte geçirdim. Üye olup olmadığıma henüz karar vermemiş, beni şimdilik idare ediyorlardı. Yalandan bir bahaneyle sabah izinli olan çırağın bira fabrikasına dönmesi gerekiyordu. Kalanlarımız, bütün gün evden uzak kalacakları ve özellikle de buna izinsiz oldukları zamanlarda erkek çocuklarının çıktığı türden dolambaçlı, uzun bir yürüyüşe çıkarak orada burada eşelendik. Benim için ilk gerçek erkek yürüyüşüydü bu ve Katie Simmons'la çıktıklarımızdan bayağı farklıydı. Karnımızı kasabanın kıyısında, paslı kutular ve yabani rezenelerle dolu kuru bir hendekte doyurduk. Öbürleri bana kendi öğünlerinden küçük birer parça verdiler; Sid Lovegrove'da bir peni vardı ve birimiz onunla aramızda paylaştığımız bir Peni Canavarı almaya gitti. Hava çok sıcaktı, rezeneler keskin bir koku yayıyordu ve Peni Canavarı'nın gazı bizi geğirtiyordu. Sonra Yukarı Binfield'e giden tozlu beyaz yola çıktık; kayın ormanından

geçen ve dökülmüş yapraklardan bir halının serili olduğu, iri pürüzsüz gövdelerin ta göğe kadar ağdığı ve üst dallardaki kuşların küçük birer nokta gibi göründüğü o yolda herhalde ilk yürüyüşüm olacaktı. O günlerde ormanda istediğiniz yere gidebilirdiniz. Binfield Evi kapalıydı, sülünlere artık bakmıyorlardı ve en kötü ihtimalle odun taşıyan bir arabacıya rastlardınız. Bir yerde testereyle kesilmiş bir ağaç vardı ve gövdeye ait tamburlar aynı hedef tahtasına benzediği için onlara taşlarla nişan aldık. Sonra öbürleri sapanlarıyla kuşlara nişan aldılar ve Sid Lovegrove yeminle, bir ispinoz vurduğunu ve kuşun bir dalın çatalına takıldığını söyledi. Joe yalan söylediğini iddia etti, tartıştılar ve neredeyse kavgaya tutuştular. Sonra dökülmüş yapraklarla dolu bir kireçtaşı çöküntüsüne indik ve sesimizin yankısını işitmek için bağırdık. Biri ayıp bir söz bağırınca hepimiz bildiğimiz ne küfür varsa sayıp dökmeye başladık, ben sadece üç tane bildiğim için öbürleri benimle alay ettiler. Sid Lovegrove bebeklerin nasıl doğduğunu bildiğini ve tıpkı tavşanlardaki gibi olduğunu söyledi; tek fark insan yavrusunun annenin göbeğinden çıkmasıymış. Harry Barnes ... sözcüğünü bir kayın ağacına kazımaya başladı ama iki harf sonra canı sıkıldı. Sonra Binfield Evi'ndeki kapıcı kulübesinin oradan geçtik. Arazide kocaman balıkları olan bir göletle ilgili söylentiler vardı ama kimse içeri girmeye cesaret edemiyordu; çünkü bakıcılık da yapan yaşlı kapıcı Hodges erkek çocuklarına acayip sinir oluyordu. Biz geçerken adam kulübenin oradaki bostanda toprağı belliyordu. Tel örgünün üstünden ona sataşınca adam bizi kovaladı; sonra Walton Yolu'na inip kamçılarıyla bize yetişemesinler diye çitin arkasında kalmayı ihmal etmeyerek, oradan geçen arabacılara sataştık. Walton Yolu'nun kenarında eskiden taşocağı olarak kullanılan, sonra çöplük haline getirilen, ondan sonra da üstünü böğürtlen çalıla-

rının kapladığı bir yer vardı. Paslanmış eski teneke kutuları, bisiklet kadroları, delik deşik tavalar, her yanı yosun tutmuş kırık şişelerden koca tümseklerde neredeyse bir saat geçirdik ve Harry Barnes, Aşağı Binfield'deki demircinin elli kilo hurda demire altı peni ödediğine yemin edince çit kazıklarını yerlerinden sökeceğiz diye baştan aşağı pisliğe bulaştık. Sonra Joe bir böğürtlen çalısında, mevsim geçmiş olmasına rağmen içinde henüz tam tüylenmemiş yavruları olan bir karatavuk yuvası buldu. Ne yapacağımızla ilgili uzun tartışmalardan sonra yavruları aldık ve onlara taş attık, en sonunda da üstlerine bastık. Dört yavru vardı ve her birimize bir tane düşmüştü. Artık çay saati yaklaşıyordu. İhtiyar Brewer'ın sözüne sadık kalacağını ve döndüğümüzde bizi iyi bir sopanın beklediğini biliyorduk ama uzun süre daha dışarıda dolaşamayacak kadar acıkmıştık. Böylece nihayet evin yolunu tutmuşken giderayak son bir hadise daha yaşadık: kiralık bostanların oradan geçerken bir sıçan gördük ve onu sopalarla kovaladık; her akşam bostanıyla uğraşan ve bununla büyük gurur duyan istasyon şefi Bennet da soğan yatağını ezdik diye çılgın bir öfkeyle bizi kovaladı.

On beş kilometre yol teptiğim halde yorgun değildim. Bütün gün çetenin peşinden yürümüştüm; benimle uğraşmak için ellerinden geleni yapmış, bana "çocuk" demiş ve her fırsatta beni aşağılamışlardı ama ben durumu bayağı idare etmiştim. İçimde olağanüstü bir his vardı, aynısını yaşamadıkça bilemeyeceğiniz bir his – öte yandan yetişkin bir erkekseniz benzer bir duyguya mutlaka aşinasınızdır. Artık çocuk olmadığımı biliyordum; sonunda delikanlılığa adım atmıştım. Çocukluktan çıkmak olağanüstü bir duygudur: büyüklerin sizi yakalamayacakları yerlerde dolanmak, sıçan kovalayıp kuşları öldürmek, taş atıp arabacılara sataşmak ve küfürler savurmak. İnsanı kudretli hissettiren güçlü bir duygu, her şeyi bilip hiçbir

şeyden korkmamanın getirdiği bir duygu ve bunların hepsi kuralları çiğneyip bir şeyleri öldürmekle ilişkili. Tozlu beyaz yollar, giysilerin verdiği terli sıcak his, rezene ve yabani nane kokusu, ayıp sözler, çöplüğün ekşi kokusu, gazlı limonatanın tadı ve insanı geğirtmesi, yavru kuşları ayaklarımızla ezmek, oltaya takılan balığın verdiği his... hepsi bunun bir parçasıydı. Tanrı'ya şükür erkeğim; hiçbir kadın bunu yaşamamıştır çünkü.

İhtiyar Brewer'ın devriye gezip herkese haber saldığına şüphe yoktu. Asık suratlı görünen babam dükkândan bir kayış kapıp Joe'nun "canına okuyacağını" söyledi. Fakat Joe karşı koyup bağırış çağırış tekmeler savurunca babam birkaç hamleden fazlasını getiremedi. Ama ertesi gün Joe okulun müdüründen sopayla dayak yedi. Ben de karşı koymaya çabaladım ama annemin beni dizine yatırıp kayışla vurmasına engel olacak kadar büyümemiştim. Böylece o gün yediğim dayaklar üçe çıktı: biri Joe'dan, öbürü ihtiyar Brewer'dan, sonuncusu annemden. Ertesi gün çete benim henüz gerçek bir üye olmadığıma ve "imtihan"dan (bu sözcüğü Kızılderili Masalları'ndan almışlardı) geçmem gerektiğine karar verdi. Solucanı yutmadan önce ısırmam için ısrar ettiler ve kesinlikle geri adım atmadılar. Üstelik hepsinden küçük olmama rağmen herhangi bir şey yakalayan ilk üye olduğum için beni kıskandılar ve tuttuğum balığın aslında o kadar da büyük olmadığı yalanını uydurdular. İnsanlar böyle şeylerden konuştuklarında balıklar genelde büyüme eğilimindedir ama benimki giderek küçüldü ve sonunda çetedekilerin dilinde yem olarak oltaya takılan minik bir golyandan ibaret kaldı.

Bunun bir önemi yoktu elbette. Balığı tutan bendim. Mantarın suya battığını görmüş, balığın oltaya vurduğunu hissetmiştim ve istedikleri kadar yalan uydursunlar, bunu benden alamazlardı.

IV

Bunu izleyen yedi yılla, yani sekiz yaşımdan on beş yaşıma kadar olan dönemle ilgili en çok balık tutmayı hatırlıyorum.

Başka bir şey yapmadığımı sanmayın. Sadece aradan uzun bir zaman geçtikten sonra geriye baktığınızda bazı şeyler öbürlerini gölgede bırakacak kadar büyüyor. Howlett Ana'yı bırakıp deri okul çantası ve sarı çizgili siyah kepimle Gramer Okulu'na gittim, ilk bisikletimi aldım ve bundan epey sonra da ilk uzun pantolonuma sahip oldum. İlk bisikletim kontra pedaldı – pedalları serbest dönen bisikletler o günlerde çok pahalıydı. Yokuş aşağı indiğinizde ayaklarınızı ön tekerlekteki desteklere dayar ve pedalları vızır vızır dönmeye bırakırdınız. Bin dokuz yüzlerin başlarındaki tipik görüntülerden biridir bu: başı arkada ve ayakları havada yokuş aşağı süzülen bir oğlan çocuğu. Joe'nun müdür Whiskers[1] (gerçek adı Wicksey'di) hakkındaki dehşet öyküleri yüzünden okula korku ve titremeyle başlamıştım; adam sahiden de kurt suratlı ufak tefek, ürkütücü biriydi ve büyük salonun ucundaki cam dolapta arada bir çıkarıp havada ıslık öttürerek salladığı ve korku saldığı sopaları vardı. Fakat kendim de hayrete düşerek gayet başarılı gidiyordum. Benden iki yaş büyük olan ve yürümeye başladığından beri bana kabadayılık taslayan Joe'dan daha zeki olabileceğim hiç aklıma gelmezdi. Fakat aslında ağabeyim tam bir alıktı, haftada bir sopa yerdi ve on altısına kadar öğrenciler arasında neredeyse hep en dipte kaldı. İkinci dönemimde hem aritmetikten, hem de daha çok kurutulmuş çiçeklerle ilgili gö-

1. (İng.) Uzun favoriler. (Ç.N.)

rünen ve adına Fen denen tuhaf bir dersten üstün başarı ödülü aldım; ve on dördüme geldiğimde Whiskers burslardan, Reading Üniversitesi'nden söz etmeye başladı. O günlerde Joe'yla benim için büyük planları olan babam "yüksekokul"a gitmem konusunda son derece hevesliydi. Benim okul öğretmeni olmam, Joe'nun da müzayedeci olmasıyla ilgili şeyler konuşuluyordu.

Fakat okulla ilgili çok fazla anım yok. Savaşta olduğu gibi üst sınıflardan birileriyle kaynaştığımda, devlet okullarında yaşadıkları korkutucu deneyimleri asla geride bırakamadıkları gerçeğine hep şaşırmışımdır. Ya bu durum akıllarını başlarından alıp onları aptallaştırıyor, ya da hayatlarının geri kalanında bununla hep çatışıyorlar. Bizim sınıfımızdaki oğlanlar, yani esnaf ve çiftçi çocukları öyle miydi ya? Biz Gramer Okulu'na gittik mi sırf proleter olmadığımızı göstermek için bile olsa on altımıza kadar oraya devam ederdik; ama onun dışında okul esas olarak uzak durulacak bir şeydi. Ona karşı bir bağlılık hissetmez, kadim gri taşlara (*kadim* derken abartmıyorum; okul Kardinal Wolsey tarafından kurulmuştu) budalaca duygular beslemezdik; zaten öyle kurumsal bir kravat, hatta okul marşımız bile yoktu. Maçlara katılma mecburiyeti olmadığından ve olsa da onları sık sık ektiğimizden, yarım gün ders yapılan zamanlarda vaktimiz bize kalırdı. Futbolu askılı pantolonla oynardık, krikette de kuşak takmak makbul karşılanmakla birlikte biz normal gömlek pantolonla sahaya çıkardık. Gerçekten önemsediğim tek oyun çakıllı bahçede kasa tahtalarından uydurduğumuz sopa ve kompozit topla teneffüs vakti oynadığımız kriketti.

Fakat okuldaki büyük salonun mürekkep, toz ve çizme karışımı kokusunu, vaktiyle binek taşı olup şimdi bıçak bilemekte kullanılan bahçedeki büyük taşı ve bugünkülerin iki katı büyüklüğünde kuşüzümlü bir çöreği Lardy

Busters adıyla yarım peniye satan karşıdaki fırını iyi hatırlıyorum. Okulda herkesin yaptığı şeyleri ben de yaptım. Sıraya adımı kazıyınca sopa yedim – yakalandığınızda bunun için daima sopa yerdiniz ama isminizi kazımamak da adaba aykırıydı. Parmaklarım mürekkepliydi; tırnaklarımı yer, kalemliklerden dart oku yapar, atkestaneleriyle oyun oynar ve ayıp hikâyeler anlatırdım; mastürbasyon yapmayı öğrendim, İngilizce öğretmeni Blowers'la dalga geçtim ve yarım akıllı olan, anlattığınız her şeye inanan müteahhidin oğlu Willy Simeon'un kabadayılıkla canına okudum. En gözde yöntemimiz onu var olmayan bir şeyler almak için dükkânlara göndermekti. Bütün bildik numaraları –yarım penilik pul, kauçuk çekiç, solak tornavidası, bir kova çizgili boya– yutardı zavallı Willy. Bir öğleden sonra evlere şenlik bir şaka yapmış, onu bir küvete sokup kulplardan tutarak kendini kaldırmasını söylemiştik. Sonunda akıl hastanesine düştü zavallı Willy. Ama insan yaşadığını asıl tatillerde anlıyordu.

O günlerde yapacak güzel şeyler vardı. Kışın birkaç gelincik ödünç alıp –annem Joe'yla benim "o pis kokulu yaratıkları" evde tutmamıza hayatta izin vermezdi– çiftlikleri dolaşır ve sıçan yakalamak için izin isterdik. Bazen bize müsaade ederlerdi, bazen de uzamamızı söyler, bizim sıçanlardan beter olduğumuzdan yakınırlardı. Kışın sonlarına doğru patozların ardına takılır, ekin demetlerinin üstünde düven sürülürken sıçanların öldürülmelerine yardım ederdik. Bir kış, 1908 olmalı, Thames Irmağı taştı, sonra dondu ve biz haftalar boyu paten yaptık; Harry Bones buzda köprücükkemiğini kırdı. Bahar başında da sopalarla sincapların peşine düşer, ardından kuş yuvalarına dadanırdık. Kuşların sayı saymasını bilmediği ve geriye yumurta bırakmakta bir sakınca olmadığı şeklinde bir teorimiz vardı ama tabii bu küçük adi canavarlar olduğumuz gerçeğini değiştirmiyor ve bazen bütün yuvayı indi-

rip yumurtaları veya civcivleri ezmemize engel olmuyordu. Tosbağaların üreme zamanında da bir başka oyunumuz vardı. Onları yakalar, bisiklet pompalarının ucunu arkalarından sokar ve hayvanları patlatana kadar şişirirdik. Neden bilmem ama oğlan çocukları böyle oluyor işte. Yazları bisikletle Burford Bendi'ne kadar gidip yüzerdik. Sid'in küçük kuzeni olan Wally Lovegrove 1906'da boğuldu. Dipteki yosunlara dolandı ve kancayla cesedini çıkardıklarında yüzü kapkaraydı.

Ama benim asıl eğlencem balık tutmaktı. İhtiyar Brewer'ın göletine sık sık gider, küçük sazanlar ve kadife balıkları yakalardık; bir keresinde ele avuca gelmez bir yılanbalığı tutmuştuk; yürüme mesafesinde olan ve cumartesi öğle sonraları gittiğimiz, sığırların su içtiği başka balıklı göletler de vardı. Fakat bisikletlerimiz olduktan sonra Thames Irmağı'nda Burford Bendi'nin aşağısına gitmeye başladık. Böylesi sığır göletlerinde balık tutmaktan daha erkekçeydi. Sizi kovalayan çiftçiler olmadığı gibi ırmakta kocaman balıklar da vardı – bildiğim kadarıyla kimsenin öyle bir şey yakaladığı görülmemiş ama olsun.

Balık tutmanın bendeki duygusu tuhaftır; aslında hâlâ öyleyim. Kendime balıkçı diyemem gerçi. Hayatımda üç karış boyunda bir balık hiç yakalamadım ve otuz yıldır elime olta bile almadım. Ama ona rağmen sekizimden on beşime kadar çocukluğuma dönüp baktığımda her şey balığa gittiğimiz günlerin çevresinde dönüyor. Bütün ayrıntılar apaçık hafızama kazınmış. Günleri ve tuttuğumuz balıkları tek tek hatırlıyorum; gözlerimi kapatıp düşündüğümde, hayalimde canlandıramadığım bir gölet veya su birikintisi yok. Balık tutma tekniklerinin kitabını bile yazabilirim. Biz çocukken takım taklavat cinsinden fazla bir şeyimiz yoktu; hem pahalı geldiklerinden, hem de haftalık üç penimizin (o günlerdeki olağan cep harçlığımız o kadardı) çoğunu şekerlemelere ve Lardy Busters

çöreklerine harcadığımızdan. Küçük çocuklar genelde bükülmüş çivilerle balık tutarlar ve bunlar pek de işe yaramayacak kadar kördür; ama mum alevinde bir penseyle bükeceğiniz bir iğneden, ucundaki şu tırtığı olmasa bile, gayet iyi bir olta çıkar. Köylü çocuklar at kılını neredeyse bağırsak tel kadar işe yarayacak şekilde örmesini biliyor, küçük balıklar da zaten tek bir at kılıyla bile tutulabiliyordu. Sonradan iki şilinlik oltalar, hatta makaralar alabilmeye başladık. Tanrım, Wallace'ın camından içeri bakarak kaç saatimi geçirmişimdir! 0.410'luk tüfekler ve Flobert tabancalar bile beni olta takımları kadar heyecanlandırmıyordu. Bir yerden, herhalde bir çöplükten bulduğum Gamage kataloğunu da Kutsal Kitap gibi hatmetmiştim! Şimdi bile bağırsak tel yerine kullanılabilecek malzemeler ve kaytan, Limerick iğneleri, balıklara vurmaya yarayan küçük sopalar, iğne çıkarıcılar, Nottingham makaraları ve daha neler neler hakkında bütün ayrıntıları size verebilirim.

Bir de yem meselesi vardı. Bizim dükkânda bolca bulunan un kurtları iyiydi ama çok da iyi değil. Sinek kurtları daha çok iş görüyordu. Onları da kasap Gravitt'ten dilenmek zorunda kalıyorduk; çete bunun için ya kura çekiyor ya da o-piti-piti yapıyor ve kimin istemeye gideceğine öyle karar veriyor; çünkü Gravitt genelde bunu o kadar hoş karşılamıyordu. Mastı köpekler gibi sesi olan kaba suratlı, şeytan gibi bir çam yarmasıydı Gravitt ve havladığı zaman –erkek çocuklarıyla konuştuğunda genelde havlardı– mavi önlüğündeki bütün bıçak ve çelikler şıngırdardı. Elimizde küçük bir madenî kutuyla girer, bütün müşteriler çıkana kadar bekler, sonra olanca alçakgönüllülüğümüzle sorardık:

"Mr. Gravitt, bugün hiç sinek kurdunuz var mı?"

Genellikle gürlerdi Gravitt: "Ne? Sinek kurdu mu? Hem de benim dükkânımda! Yıllardır görmedim öyle

bir şey. Benim dükkânımda et sineği mi olduğunu sanıyorsun?"

Tabii ki sinek oluyordu. Hem de her yerde. Bir çubuğun ucuna tutturduğu ve inanılmaz uzaklara yetişebildiği bir kayışla onların hakkından geliyor, hayvanların pestilini çıkarıyordu. Bazen elimiz boş dönerdik oradan ama kural olarak tam çıkmak üzereyken arkamızdan seslenirdi:

"Baksana! Arkaya dolaş da bir göz at. Belki dikkatle bakarsan birkaç tane bulursun."

Küçük topaklar halinde her yerde olurlardı. Gravitt'in arka avlusu savaş meydanı gibi kokardı. Kasapların o günlerde buzdolapları yoktu. Sinek kurtları da talaşın içinde tutarsanız daha uzun yaşar.

Eşekarılarının larvaları da iyidir ama kavurmadıkça onları iğneye tutturmak zordur. Birimiz bir eşekarısı yuvası bulduğunda akşam gidip içine terebentin döker ve yuvanın ağzını çamurla kapatırdı. Ertesi gün arıların hepsi ölmüş olurdu ve yuvayı açıp larvaları toplayabilirdik. Bir keresinde bir terslik olmuştu; terebentin yuvayı ıskalamış mı ne – ve girişi açtığımızda bütün gece kapalı kalan eşekarıları uğultuyla topluca dışarı uğradı. Çok kötü sokmadılar gerçi ama orada kronometre tutan birinin olmaması yazıktı. Özellikle kefal söz konusu olunca bulunabilecek en iyi yemlerden biri çekirgedir. Onları iğneye geçirirsiniz ama oltayı fırlatmaz, suyun yüzünde ileri geri şöyle bir hareket ettirirsiniz – buna "sektirme" derler. Ama bir kerede iki-üç çekirgeden fazlasını bulamazsınız. Yakalaması kök söktürecek kadar zor olan yeşil kurt sinekleri de özellikle güneşli günlerde akbalık için en iyisidir. Onları canlıyken iğneye geçirmek gerekir ki kıpırdansınlar. Kefaller eşekarılarını bile yer ama onları iğneye canlı geçirmek her babayiğidin harcı değildir.

Bunlardan başka nice yemler daha vardı. Ekmek la-

pası için bir beze sarılı beyaz ekmek ıslatılıp sıkılırdı. Sonra peynir lapası, bal lapası ve anasonlu lapa vardı. Haşlanmış buğday kızılkanat için fena değildir. Kırmızı solucanlar kayabalığı için iyidir. Onları bayağı eski gübre yığınlarının içinde bulursunuz. Bir de çizgili olup kulağakaçanlar gibi kokan ve tatlı su levrekleri için harika bir yem olan başka bir solucan türü daha var. Sıradan yer solucanları da tatlı su levrekleri için iyidir. Taze ve canlı kalmaları için onları yosunda tutmak gerek. Toprakta saklarsanız ölürler. Sığır tersinde gördüğünüz sinekler kızılkanatlarda bayağı işe yarar. Kefalleri kirazla bile avlarsınız derler; ayrıca kızılkanatların keklerdeki kuru üzümle de yakalandığını gördüm.

O günlerde Haziran'ın 16'sından kış ortasına kadar ceplerimde bir kutu solucan veya kurt olmadan pek dolaşmazdım. Annemle bu konuda birkaç kere kavga ettikten sonra kadın nihayet razı geldi ve balık tutmak böylece yasaklar listesinden çıkarıldı, hatta babam 1903 Noel'inde bana iki şilinlik bir olta hediye etti. Joe kızların peşine düşmeye başladığında on beşine ancak basmıştı ve ondan sonra da çocuk oyunu diye küçümseyerek nadiren balığa çıktı. Ama benim gibi bu işin hastası olan altı-yedi oğlan daha vardı. Tanrım, ne günlerdi! Sıramın üstüne yayıldığım derslikteki sıcak, yapışkan öğle sonralarında Blowers kulak tırmalayan sesiyle yüklemleri, dilek kiplerini ve ilgi cümleciklerini anlatırken aklım fikrim Burford Bendi'nin oradaki sığlıkta ve akbalıkların sağa sola süzüldüğü söğütlerin altındaki derin, yeşil suda olurdu. Çay saatinin ardından da dillere destan bir tezcanlılıkla bisiklete atlar, karanlıktan önce bir saat balık tutabilmek için Chamford Tepesi'ne çıkıp oradan ırmağa inerdim. Yaz mevsiminin sakin akşamüstleri, bentten inen suyun belli belirsiz uğultusu, balıkların yükseldiği yerlerdeki su halkaları, sizi diri diri yiyen küçük sinekler, iğnenizin çevre-

sine doluşan ama asla ısırmayan akbalık sürüleri. Ve o siyah sırtlı balık sürülerini izlerken kapıldığınız tutku, içlerinden biri karanlık çökmeden fikrini değiştirip yemi kapsın umuduyla edilen dualar (evet, basbayağı dua ederdim). Derken hep, "Hadi beş dakika daha," sonra yine, "bir beş dakika daha," deyip sonunda bisiklet elde yürüyerek kasabaya dönmeniz gerekirdi; çünkü polis Towler etrafta gezinir ve ışıksız dolaşıyorsunuz diye sizi "enseleyebilirdi". Yaz tatillerinde de haşlanmış yumurta, ekmek, tereyağı ve bir şişe limonatayla günü geçirmek üzere dışarı çıkıp balık tutar, yüzer, sonra yine balık tutar ve bazen bir şeyler yakalardık. Akşam vakti kirli ellerle eve dönene kadar öyle acıkırdık ki, ekmek lapasından artanı yemiş fakat mendilimize de üç-dört kokmuş akbalığı sarmış olurduk. Annem eve getirdiğim balıkları pişirmeye hiçbir zaman yanaşmazdı. Alabalık ve somon dışındaki tatlı su balıklarından hiçbirinin yenebilir olduğunu kabul etmiyordu. "Pis çamurlu şeyler," derdi onlar için. En iyi hatırladığım balıklar yakalayamadıklarımdı. Özellikle pazar öğle sonraları yedekçi yolunda her zaman devasa balıklar görülür ama yanınızda asla olta olmazdı. Balık tutulmazdı pazar günleri; Thames Irmağı Koruma Kurulu bile buna müsaade etmiyordu. Pazarları kalın siyah takım elbise ve kellemi kopartan tırtıklı beyaz yakayla "güzel bir yürüyüşe" çıkmamız gerekiyordu. Kıyıya yakın bir metre uzunluğunda bir turna gördüğümde ve onu taşla neredeyse hakladığımda pazardı. Bazen de yeşil sığlıkların kenarındaki sazlarda iri bir alabalığın süzüle süzüle geçtiği görülürdü. Thames alabalıkları büyük boyutlara ulaşır ama neredeyse hiç yakalanamaz. Gerçek ırmak balıkçıları olan ve yılın dört mevsimi paltolarına sarınarak ellerinde yedi metre uzunluğundaki kızılkanat oltalarıyla kamp iskemlelerine kurulan şu şişe burunlu yaşlı heriflerin bir Thames alabalığını yakalamak için hayatlarının bir

yılını seve seve feda edecekleri söylenir. Onları suçlamıyorum, sebebini çok iyi anlıyorum; üstelik o zamanlar daha da iyi anlıyordum.

Tabii başka şeyler de oldu. Yılda sekiz santim uzadım, bana uzun pantolon aldılar, okulda birkaç ödül kazandım, ilmihal derslerine gittim, ayıp hikâyeler anlattım, okuma alışkanlığı edindim ve beyaz farelere, oyma işlerine ve posta pullarına büyük bir merak sardım. Gelgelelim hatırladığım şey hep balık. Yaz günleri, dümdüz sulak çayırlarla uzaktaki mavi tepeler, bendin yukarısındaki söğütlerle onların altında derin yeşil bir cama benzeyen durgun sular. Yaz ikindileri, suyu titreten balıklar, tepenizde dönüp duran çobanaldatanlar, şebboy ve tütün kokuları. Söylediklerimi yanlış anlamayın. Çocuk şiirlerindeki mesajları vermeye çalışmıyorum. Onların saçmalık olduğunu biliyorum. Bizim Porteous (emekli okul müdürü olan bir arkadaşım; onu daha sonra anlatırım) çocuk şiirlerini iyi bilir. Bazen bana kitaplardan örnekler okur. Wordsworth. Lucy Gray. Geçmiş zaman olur ki çayırlar, korular vesaire. Kendisinin çocuğu olmadığını söylememe gerek yoktur herhalde. Gerçek şu ki, çocukların şiirsel hiçbir yanı yok; onlar vahşi küçük birer hayvan ama hayvanlar tabii onların dörtte biri kadar bile bencil olamaz. Bir erkek çocuğu çayırlara, korulara vesaire meraklı değildir. Bir manzaraya asla bakmaz, çiçekleri zerre kadar umursamaz ve hayatını bir şekilde etkilemediği, sözgelimi yenilir yutulur bir şey olmadığı sürece bir bitkiyi öbüründen ayırt edemez. Bir şeyleri öldürmek – işte bir oğlan çocuğu için şiire en yakın şey budur. Ama öte yandan, çocuklarda şu garip duygu yoğunluğu vardır, büyüdüğünüzde erişilmesi mümkün olmayan bir şiddetle bir şeylere özlem duyarsınız, zamanın önünüzde uzadıkça uzadığını ve ne yaparsanız yapın, sonsuza dek böyle devam edebileceğinizi hissedersiniz.

Küçükken epey çirkin bir oğlandım ve tereyağı renkli saçım öndeki bir tutam hariç hep kısacık kırpılırdı. Çocukluğumu yüceltmiyorum ve birçok insanın aksine, tekrar küçüklüğüme dönmek istemiyorum. O zamanlar önemsediğim şeylerin çoğuna artık hiç mi hiç aldırmıyorum. Bir kriket topunu bir daha hiç görmesem umurumda olmayacağı gibi bir çuval dolusu şekerlemeye de üç peni bile vermem. Ama balığa olan şu acayip hissiyatım hiç değişmedi. Bunu gayet aptalca bulacağınıza kalıbımı basarım ama kırk beş yaşıma gelip şişmanladığım, iki çocuğum ve banliyöde bir evimin olduğu şu halimle şimdi bile balık tutmayı içten içe arzuluyorum. Niçin? Çünkü deyim yerindeyse çocukluğuma hâlâ *duygusal* bakıyorum – kendi çocukluğuma değil aslında, içinde büyüdüğüm ve artık son nefesini vermek üzere olduğunu zannettiğim uygarlığa. Balık tutmak her nasılsa o uygarlığın tam bir temsili gibi duruyor. Balık tutmayı düşündüğünüzde aklınıza ilk gelenler modern dünyaya ait olmayan şeyler. Sakin bir göletin yanındaki bir söğüt ağacının altında bütün gün oturmanın –ve yanında oturacak sakin bir gölet bulmanın– fikri bile savaştan önceki, radyodan önceki, uçaklardan önceki, Hitler'den önceki bir çağa ait. Amatör balıkçılıktaki balık adları bile bir sükûneti çağrıştırıyor. Kızılkanat, akbalık, incibalığı, bıyıklıbalık, tilapia, kayabalığı, turna, kefal, sazan, kadifebalığı. Tok isimler. Bu isimleri koyan insanlar makineli tüfek sesi duymamışlar, işten kovulmanın korkusuyla yaşamamış, aspirin yiyerek vakit geçirmemişler, sinemaya gitmemiş ve toplama kamplarından nasıl uzak dururuz diye düşünmemişler.

Bugünlerde kimse balığa gidiyor mu acaba? Londra'ya yüz elli kilometre mesafedeki hiçbir yerde tutacak balık kalmadı. Birkaç sefil balıkçılık kulübü kanal kıyılarında sıralar halinde kuruluyor, milyonerler İskoç otelle-

rinin özel arazilerindeki sularda alabalık avlıyor; ama elde yetiştirilen balıkları yapma sineklerle yakalama cinsinden züppece bir oyun olarak. Peki fabrika derelerinde, hendeklerde veya ineklerin su içtiği göletlerde balık tutan kimse kaldı mı? İngiltere'nin amatör olarak avlanan balıkları nerede? Ben çocukken her gölet ve derede balık olurdu. Şimdi göletlerin hepsi kurudu, dereler de kimyasallarla zehirlenmediyse bile paslı teneke kutuları ve motosiklet lastikleriyle doldu.

Balık tutmayla ilgili en iyi anılarımın asla yakalayamadıklarım hakkında olduğunu söylemiştim. Sanırım bunun normal olduğu da teslim edilecektir.

Ben on dördümdeyken babam Hodges'a, hani Binfield Evi'nin bakıcısına bir iyilik yapmıştı. Konunun ne olduğunu unuttum ama herhalde kümes hayvanlarını kurtlardan filan kurtaran bir ilaç mı vermişti ne. Hodges aksi yaşlı şeytanın teki olsa bile yapılan iyilikleri unutmazdı. Tavuk darısı almak için dükkâna geldiği bir gün kapının dışında bana rastlamış ve kendi huysuz tarzınca beni durdurmuştu. Suratı kök gibi bir malzemeden oyulmuşa benziyordu ve ağzında koyu kahverengi upuzun iki diş kalmıştı.

"Baksana, delikanlı! Sen balıkçısın, değil mi?"

"Evet."

"Ben de öyle düşünmüştüm. Dinle madem. İstersen oltanı alıp Konağın arkasındaki gölette avlanabilirsin. Orada tilapia ve küçük turna boldur. Ama sana dediklerimi kimseye söyleme. Ve sakın öbür genç itleri getireyim deme, yoksa derilerini yüzerim."

Bunları söyledikten sonra, bu kadarcıkla bile fazla konuşmuş gibi, omzuna attığı darı çuvalıyla aksaya aksaya uzaklaştı. O cumartesi öğleden sonra ceplerim kurt ve solucanla dolu olarak bisikletime atlayıp Binfield Evi'ne çıktım ve kapıcı kulübesinde yaşlı Hodges'u aran-

dım. Konak artık on-yirmi yıldır boştu. Sahibi olan Mr. Farrel orada yaşamaya güç yetiremiyor ama başkasına da ya veremiyor ya da vermiyordu. Çiftliklerinin geliriyle Londra'da kirada yaşıyor ve eviyle arazisinin köhnemesine göz yumuyordu. Tel örgülerin hepsi çürüyüp paslanıyordu; yeşil alanları ısırganlar bürümüş, ekili alanlar ormana dönmüş, bahçeler bile eski çayır haline kavuşmuş ve vaktiyle çiçek yataklarının olduğu yerlerde boğulup sıkışmış üç-beş gül ağacı kalmıştı. Fakat özellikle uzaktan bakınca evin kendisi çok güzeldi. Sütunları ve yüksek pencereleriyle kocaman beyaz saray sanırım İtalya'ya seyahat eden biri tarafından Kraliçe Anne döneminde yapılmıştı. Oraya şimdi gitsem etrafı saran genel bakımsızlık ve vaktiyle oralarda yaşanan hayatı, güzel günlerin hep süreceğini sanarak böyle yerler inşa eden insanları düşünmek beni epey eğlendirir. Ama o yaşlarda ne eve ne de araziye dönüp bakmadım bile. Yemeğini yeni bitiren ve biraz huysuzlanan Hodges'u yerinden kaldırıp göletin yolunu gösterttim. Evin birkaç yüz metre gerisinde, kayın ormanının tamamen içinde kalıyordu gölet ama bayağı büyük, neredeyse bir göl kadardı ve karşıdan karşıya herhalde yüz elli metre vardı. Reading'den yirmi, Londra'dan da yetmiş kilometre uzakta böyle bir ıssızlık şaşırtıcıydı; o zaman bile buna şaşırmıştım. Amazon kıyısında olsanız ancak o kadar yalnız kalabilirdiniz. Göletin tamamı devasa kayınlarla çevriliydi ve bir yerde tam kıyıya kadar inen ağaçların yansıması suya vuruyordu. Öbür yandaki çimenlikte yabani nane yataklarının olduğu bir çöküntü, göletin bir ucundaki sazlıkların arasında çürüyen eski bir kayıkhane görülüyordu.

Gölet on-on beş santim boyundaki tilapialarla kaynıyordu. Arada bir, bir tanesi hafif yan dönerek suyun içinde kızıl kahverengi ışıldıyordu. Suda turnalar da vardı ve aralarında irileri de olmalıydı. Kendini hiç belli etmi-

yordu bunlar ama bazen otların arasında güneşlenen bir tanesi yan dönüp hamle yapınca suya tuğla düşmüş gibi çalkantı yapıyordu. Onları yakalamaya çalışmanın bir anlamı yoktu tabii ama her gittiğimde yine de denemeden edemiyordum. Thames'te yakaladığım ve bir reçel kavanozunda beslediğim akbalık ve golyanları yem olarak kullanıyordum; hatta bir keresinde bir teneke parçasından yaptığım bir zoka kullanmıştım. Ama balıkla tıka basa doyduklarından yeme gelmiyor, gelseler de zaten hangi oltam olursa olsun, hepsini koparacaklarından şüphe duymuyordum. Oradaki göletten en az on-on iki küçük tilapia avlamadan dönmezdim. Yaz tatillerinde bazı günler oltam ve *Chums* veya *Union Jack* dergisinin bir sayısı ya da ona benzer bir şey, artı annemin benim için denk yaptığı bir parça peynir ekmekle sabahtan akşama kadar orada kalırdım. Saatlerce balık tutar, ardından çimenlikteki şu çukur yerde yatıp *Union Jack*'i okur, sonra ekmek lapasının kokusuyla bir yerde hoplayan bir balığın sesinden tekrar heyecanlanır, suyun başına geçip bir daha şansımı dener ve bir yaz gününü baştan sona böyle geçirirdim. En güzeli de yola dört yüz metre bile olmamasına rağmen yalnız ama yapayalnız kalabilmemdi. Arada bir kendi başıma olmanın iyi geldiğini bilecek kadar büyümüştüm artık. Çevrede onca ağaçla göletin bana ait olduğunu hissederdim ve suyu halkalandıran balıklarla yukarıdan geçen güvercinler dışında hiçbir şey asla kıpırdamazdı. Öte yandan, orada balık tuttuğum iki yıl içinde gerçekten kaç defa gidebildim, ondan da emin değilim. Bazen başka uğraşlar çıkardı, bazen de gitmek istediğim halde yağmur yağardı. Bu işler nasıl olur bilirsiniz.

Bir öğle sonrasında balıklar oltaya vurmayınca göletin Binfield Evi'ne göre en uzaktaki ucunu keşfe koyulmuştum. Su kenarlardan taşmış gibiydi ve zemin bataklığı andırıyordu; böğürtlen çalılarıyla ağaçlardan kopup

çürüyen küçük dallardan bir cengelde güçlükle ilerleyebiliyordum. Elli metre kadar zorbela ilerledikten sonra bir anda bir açıklık belirdi ve varlığını hiç bilmediğim bir başka gölete ulaştım. Genişliği yirmi metre bile olmayan küçük bir göletti bu ve ağaç dallarının üstünü kapatması yüzünden epey de loştu. Fakat su çok berraktı ve müthiş derindi. Üç-beş metre dibini bile görebiliyordum. Ortamın nemini, bataklığın çürük kokusunu bir oğlanın yapacağı biçimde içime çekerek orada bir süre oyalandım. Derken aklımı başımdan alan bir şey gördüm.

Devasa bir balık. Devasa derken abartmıyorum. Neredeyse kolum kadar vardı. Göletin derinliğinde süzülüyor, kâh bir gölge halinde belirip kâh karşı taraftaki karanlık sularda kayboluyordu. İçime bir kılıç saplanmış gibiydi. Ölü ya da diri, hayatımda gördüğüm en büyük balıktı. Orada soluksuz dikilirken az sonra bir başka iri, kalın gölge geçti sudan, derken bir tane daha, sonra iki balık yan yana. Gölet onlarla kaynıyordu. Sanırım sazandılar. Belki tilapia veya kadife balıklarıydı ama daha büyük bir ihtimalle sazan. Öbürleri o kadar büyümezdi. Nasıl olduğunu kestirebiliyordum. Vaktiyle bu gölet öbürüyle bağlantılıydı, sonra aradaki dere kurumuş, küçük göleti orman sarmış ve varlığını insanlar unutmuştu. Arada bir olan şeylerdir. Bir gölet bir şekilde unutulur, uzun yıllar kimse balık tutmaz ve içindeki canlılar korkunç boyutlara ulaşır. Orada seyrettiğim canavarlar belki yüz yaşındaydı. Ve dünyada onları benden başka bir Allah'ın kulu bilmiyordu. Gölete muhtemelen yirmi yıldır kimse gelip bakmamıştı ve herhalde yaşlı Hodges ile Mr. Farrel'ın kâhyası bile buranın varlığını unutmuştu.

Eh, nasıl bir duygu içinde olduğumu tahmin edersiniz. Bir süre sonra izlemenin içimi gıdıklayan heyecanına bile dayanamadım ve pılımı pırtımı toplamak için aceleyle öbür gölete seğirttim. O devleri bendeki oltayla

yakalamaya çalışmanın bir anlamı yoktu. Hayvanlar misinayı bir saç teli gibi kopartırdı. Ama onların burada olduğunu bile bile öbür küçük tilapiaları da avlayamazdım. Koca sazanların görüntüsü midemde içimi kaldırır gibi his uyandırmıştı. Bisikletime atlayıp yokuşu hızla inerek eve vardım. Bir oğlan çocuğu için olağanüstü sayılabilecek bir sırrım olmuştu. Ormanda saklı loş bir gölet ve içinde yüzen canavar gibi balıklar – asla olta atılmamış ve onlara vereceğiniz ilk yeme atlayacak balıklar. Bütün mesele kopmayacak kadar kuvvetli bir misina bulmaktı. Kafamda her şeyi kurmuştum bile. Kasadan para çalmam gerekse de o olta takımını alacaktım. Tanrı bilir nasıl ama bir şekilde beş şilin bulacak ve onunla ipek somon misinası, kalın bir bağırsak tel veya kaytan ile 5 numara iğneler alıp peynir ve sinek kurtlarıyla, lapa ve un kurtlarıyla, solucan ve çekirgelerle, bir sazanın dönüp bakacağı akla gelebilecek her çeşit yemle dönecektim. Hemen ertesi cumartesi dönecek ve onları yakalamayı deneyecektim.

Gelgelelim, oraya bir daha hiç gitmedim. Gidemedim. Ne kasadan parayı çaldım, ne somon misinasını aldım, ne de şu sazanları tutmayı denedim. O gün oradan ayrıldıktan neredeyse hemen sonra içimde bir şey bana engel oldu; ama o olmasa bile başka bir şey çıkardı. Bu işler böyle oluyor.

Tabii o balıkların boyunu abarttığımı sanıyorsunuz, biliyorum. İçinizden muhtemelen o balıkların orta boy (otuz santim diyelim) yaratıklar olduğunu ve onları hayalimde büyüttükçe büyüttüğümü geçiriyorsunuz. Ama öyle değil. İnsanlar yakaladıkları balıklar hakkında yalan söylerler, oltaya takılan ama sonra kaçanlar hakkında daha da yalan söylerler; bense onları yakalamadığım gibi yakalamaya da çalışmadım ve yalan söylemek için bir sebebim yok. Ve size onların devasa olduğunu söylüyorum.

V

Balık tutmak!

Burada bir itirafta bulunacağım, daha doğrusu iki itirafta. Birincisi, hayatıma dönüp baktığımda bana balığa çıkmak kadar zevk veren başka bir şey hiç olmadı. Öbür şeyler, hatta kadınlar bile onun yanında sönük kaldı. Kadın peşinde epey zaman geçirdim gerçi ve şimdi bile fırsat olsa yine yaparım. Fakat bana istediğiniz ama istediğiniz kadını seçme hakkı tanıyın, karşısına da beş kiloluk bir sazanı koyun, her defasında sazan kazanır. Öbür itirafıma gelince, on altı yaşımdan sonra bir daha hiç balığa çıkmadım.

Niçin? Çünkü bu işler böyledir. Çünkü sürdüğümüz şu hayatta –genel olarak insan hayatını değil, şu çağda ve şu ülkedeki hayatı kastediyorum– yapmak istediğimiz şeyleri yapmıyoruz. Hep çalıştığımız için değil. Çiftlik ırgatlarının veya Yahudi terzilerin bile çalışmadıkları zamanlar vardır. Sebep bizi sonu gelmez aptallıklara koşan içimizdeki şeytan. Her şeye vakit vardır ama yapmaya değer şeyler hariç. Sahiden önemsediğiniz bir şeyi düşünün. Sonra sadece ona harcadığınız zamanı saat saat toplayın ve hayatınızın ne kadarcık bir bölümünü kapladığını hesaplayın. Sonra bir de tıraş olmak, otobüslerde gidip gelmek, tren istasyonlarında ve kavşaklarda beklemek, edepsiz hikâyeler anlatıp dinlemek ve gazete okumak gibi şeyler için harcadığınız zamanı hesap edin.

On altı yaşımdan sonra hiç balığa gitmedim. Sanki hiç vakit yoktu. İşteydim, kız peşindeydim, ilk düğmeli çizmelerimi giyiyor ve ilk yüksek yakamı takıyordum (1909'daki yakaları takmak zürafa gibi bir boyun isterdi); satış ve muhasebede yazışma kurslarına gidiyor ve "aklımı geliştiriyordum". Bu arada Binfield Evi'nin arka-

sındaki gölette iri balıklar dolaşıp duruyordu. Ve onları benden başka bilen yoktu. Onları aklımın bir köşesine attım; bir gün, belki resmî bir tatil günü oraya gidip onları yakalayacaktım. Ama hiç gitmedim. Sanki ondan başka her şeye zaman var, ona yoktu. Ayrıca tuhaftır, o gün bugündür balık tutmaya çok yaklaştığım tek dönem savaş zamanıydı.

1916 sonbaharı ben yaralanmadan hemen önceydi. Siperlerden çıkıp hattın gerisindeki bir köye gitmiştik ve daha eylül olmasına rağmen tepeden tırnağa çamur içindeydik. Her zaman olduğu gibi ne kadar kalacağımızı veya sonrasında nereye gideceğimizi bilmiyorduk. Neyse ki komutan biraz bitkindi, belki bronşit gibi bir şey olmuştu ve bizi her zamanki törenlere katılmamız, teçhizat teftişlerinden geçmemiz, cephe gerisinde olduğumuz zamanlarda askerlerin sözüm ona moralini yükseltmesi gereken futbol maçlarını yapmamız için filan ısrar etmiyordu. İlk günü yerleştirildiğimiz ahırlardaki saman yığınlarının üstüne yayılıp dolaklarımızdaki çamuru kazıyarak geçirmiş, akşamında da bazıları köyün ucundaki bir eve yerleştirilen birkaç perişan fahişe için sıraya girmeye başlamıştı. Sabahleyin, köyden çıkmak emirlere aykırı olmasına rağmen bir zamanlar tarla olan dehşetli ıssızlığın çevresinden dolaşıp uzaklaşmayı başardım. Nemli, kış gibi bir sabahtı. Tabii her yerde savaşın pisliği ve çerçöpü, bir meydan dolusu cesetten aslında daha da fena olan şu leş gibi rezilliği vardı. Dalları koparılmış ağaçlar, bombaların açtığı ve kısmen tekrar dolmuş çukurlar, teneke kutular, dışkı, çamur, yabani otlar, arasında yeşilliklerin bittiği paslanmış dolaşık dikenli teller. Cepheden uzaklaştığında insanın kapıldığı duyguyu bilirsiniz. Bütün eklemleriniz katılaşmıştır ve içinizde bir boşluk vardır, bir daha hiçbir şeye ilgi duyamayacağınız şeklinde bir his. Biraz korkudan ve biraz bitkinlikten ama daha çok sıkıntıdan.

O günlerde kimse savaşın ebediyen sürmemesi için bir sebep görmüyordu. Bugün, yarın ya da öbür gün cepheye dönecektiniz, sonraki hafta belki bir bomba sizi kıymaya çevirecek ama savaşın sonsuza dek sürmesinin verdiği dehşetli can sıkıntısının yanında bu o kadar da kötü olmayacaktı.

Bir çitin yanından yürürken bizim birlikten soyadını hatırlamadığım ama lakabı Fiyakalı olan bir çocuğa rastladım. Esmer, hımbıl, Çingene görünüşlü biriydi Fiyakalı, üniformalıyken bile yanında bir-iki çalıntı tavşan taşıdığı izlenimi veren biri. Seyyar satıcıydı ve gerçek bir Doğu Londralıydı ama hayatını Kent ve Essex'te şerbetçiotu toplayarak, kuş yakalayarak, kaçak avlanarak ve meyve çalarak kazanan Doğu Londralılardan. Köpekler, gelincikler, kafes kuşları, dövüş horozları ve ona benzer şeyler üstüne gerçek bir uzmandı. Beni görür görmez bir baş işareti yaptı. Sinsi, şeytani bir konuşma tarzı vardı:

"Vay, George! (Bana hâlâ George diye seslenirlerdi; o günlerde şişmanlamamıştım daha.) George! Tarlanın karşısındaki şu kavakları görüyor musun?"

"Evet."

"Öbür tarafında bir gölet var ve içi acayip kocaman balıklarla dolu."

"Balık mı? Hadi oradan!"

"Sana acayip dolu diyorum. Tatlı su levrekleri. Gördüğüm en şahane balıklar. Gel gözlerinle gör."

Çamura bata çıka birlikte gittik. Fiyakalı sahiden haklıydı. Kavakların öbür yanında kıyısı kumlu, bulanık bir gölet vardı. Belli ki burası vaktiyle bir ocakmış ve sonra suyla dolmuş. Üstelik levrek kaynıyordu. Sırtlarındaki lacivert şeritler suyun hemen altında her yerde süzülüyordu ve bazıları herhalde yarım kilo çekerdi. İki yıldır süren savaşta kimse onlara ilişmediğinden çoğalmaya fırsat bulmuş olmalıydılar. O levrekli manzaranın

bende bıraktığı etkiyi tahmin etmeniz zordur. Bir anda hayat bulmuştum adeta. Tabii ikimizin de aklında aynı şey vardı: olta kamışı ve misina.

"İsa aşkına!" dedim. "Şunlardan birkaçını yakalasak."

"Anasını bile belleriz. Hadi köye dönelim de bir olta takımı bulalım."

"Tamam. Ama dikkatli olmamız lazım. Çavuş öğrenirse burnumuzdan getirir."

"S...et çavuşu. İsterlerse beni asıp, kesip, parçalara ayırsınlar. Ben yine de şu balıklardan yakalayacağım."

O balıklar için nasıl çıldırdığımızı bilemezsiniz. Ya da savaşı yaşadıysanız belki bilirsiniz. Savaşın delirten sıkıcılığına ve ne olursa olsun, insanın bir eğlenceye nasıl tutunmak istediğine aşinaysanız. Siperde iki kuruşluk bir dergi için iki kişinin birbirleriyle nasıl kavga ettiğini gördüm ben. Ama sadece bu değildi. Belki koca bir gün savaş ortamından uzaklaşma şansımız vardı. Birlikten uzakta, gürültüden ve üniformaların kokusundan, subaylardan ve selam vermekten, çavuşun sesinden uzakta kavakların altında oturma, levrek tutma şansı! Balık tutmak savaşın zıddıdır. Ama başarabilecek miydik, belli değildi. Ve bunun düşüncesiyle adeta hummaya tutuluyorduk. Çavuş öğrenirse bizi kesin alıkoyar, üstelik hangi subay olsa aynısını yapardı ve en kötüsü de köyde ne kadar kalacağımızı bilmemekti. Bir hafta da kalabilirdik, iki saat sonra yürüyüş emri de gelebilirdi. Ve bu arada ne bir olta takımımız vardı ne de bir iğne veya misina. Sıfırdan başlamamız gerekiyordu. Ve gölet balık kaynıyordu! İlk iş olta kamışıydı. En iyisi söğüt dalından çıkar ama ufuktan bu yana bir söğüt bile yoktu tabii. Fiyakalı, kavaklardan birine çıkıp küçük bir dal kesti; pek matah değildi ama hiç yoktan iyiydi. Sonra onu çakısıyla kamışa benzetene kadar budadı ve ardından aleti gölet kıyısındaki otların arasına saklayıp görünmeden köye dönmeyi başardık.

Bir sonraki aşama iğne bulup olta iğnesine çevirmekti. Ama kimsede yoktu. Birinde gözeme iğnesi vardı ama kalın olduğu yetmiyormuş gibi bir de kördü. Çavuşun kulağına gider diye kimseye niye iğne aradığımızı söylemedik. Sonunda köyün ucundaki fahişeler aklımıza geldi. Onlarda iğne olacağından emindik. Oraya vardığımızda –çamurlu bir avluyu dolaşıp arka kapıya ulaştığımızda– evin kapısı bacası kapalıydı ve fahişeler hiç şüphesiz hak ettikleri bir uykuyu çekiyorlardı. Çirkin şişko bir kadın sabahlıkla inip bize Fransızca bağırana kadar on dakika boyunca tepinip haykırdık ve kapıya vurduk. Fiyakalı yüksek sesle konuştu:

"İğne! İğne! Sizde iğne var mı?"

Kadın tabii neden söz ettiğini anlamıyordu. Sonra Fiyakalı, bir yabancı olarak kadın anlar diye kırık İngilizceyi denedi:

"Biz istiyor iğne! Giysi dikmek için! Bak böyle!"

Sözde dikiş dikme hareketleri yaptı. Fahişe onu yanlış anlayıp kapıyı biraz daha araladı ve bizi içeri aldı. Sonunda derdimizi anlatabildik ve kadından iğneyi aldık. Bu arada yemek saati gelmişti.

Yemekten sonra çavuş angarya yaptıracak adam arayışıyla kaldığımız ahıra geldi. Bir saman yığınının altına tam zamanında saklanarak ondan kurtulduk. Adam çıkınca bir mum yakıp iğneyi kızdırdık ve bir şeye benzeyecek şekilde büktük. Çakıdan başka bir aletimiz olmadığı için de parmaklarımızı fena yaktık. Şimdi sıra misinadaydı. Kimsede kalın malzeme dışında bir şey yoktu ama sonunda bir makara dikiş ipi olan birini bulduk. Adam iplikten vazgeçmek istemediği için ona koca bir paket sigara vermek zorunda kaldık. İplik çok inceydi ama Fiyakalı onu üç kat yapıp duvarda bir çiviye tutturdu ve özenle örmeye başladı. Bu arada ben bütün köyü arayıp tarayıp mantar bulmuş, mantarı ikiye bölmüş ve

dik yüzsün diye içinden bir kibrit çöpü geçirmiştim. Artık akşam yaklaşıyor ve hava kararmaya yüz tutuyordu.

Temel ihtiyaçları tedarik etmiştik ama biraz da bağırsak telimiz olsa fena olmazdı. Nasıl bulacağız diye kara kara düşünürken aklımıza hastanedeki hademe geldi. Cerrahi iplik onun teçhizatı değildi ama belki yine de bir şekilde elinde olabilirdi. Nitekim sorduğumuzda, sırt çantasında koca bir çile varmış. Hastanenin birinde çalışırken hoşuna gitmiş ve onu aşırıvermiş. Böylece on parça bağırsak telini bir başka paket sigarayla takas ettik. İplik lanet derecede gevrek bir malzemeydi ve her parçası on beş santim civarındaydı. Karanlık çöktükten sonra Fiyakalı onları yumuşayana kadar ıslattı ve ardından uç uca bağladı. Artık her şey tamamdı: iğne, kamış, misina, mantar ve bağırsak teli. Solucanları zaten her yerde bulabilirdik. Ve gölet balık kaynıyordu! Gelin bizi alın diye feryat eden çizgili koca koca levrekler! Öyle bir heyecanla uykuya daldık ki, botlarımızı bile çıkarmadık. Yarın! Yarın bize dokunmasalar! Savaş bizi bir günlüğüne unutsa! İçtima yapılır yapılmaz sıvışıp döndüğümüzde bu yüzden bize Bir Numaralı Sahra Cezası'nı[1] verseler bile bütün gün orada kalmaya ahdettik.

Eh, sanırım gerisini tahmin edersiniz. İçtimada bütün teçhizatın toplanıp yirmi dakika içinde yürüyüşe hazır olunması emri verildi. Yoldan aşağı on beş kilometre yürüyüp kamyonlara bindik ve cephenin başka bir yerine yollandık. Kavakların altındaki gölete gelince, orayı bir daha ne gördüm ne de duydum. Herhalde hardal gazıyla zehirlemişlerdir.

1. *Field Punishment No. 1:* İngiliz ordusu tarafından özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda yaygın olarak uygulanan ve bir askerin elleri ve ayakları bağlı olarak sabit bir nesneye bağlanarak, her gün birkaç saat olmak üzere günlerce süren bir ceza. (Ç.N.)

Ondan sonra balık tutmaya da yeltenmedim. Sanki hiç fırsatım olmadı. Anlattığım olayın ardından savaş devam etti, sonra herkes gibi ben de iş peşinde koştum, sonra bir işe kapağı attım, iş de bana kapağı attı. Bir sigorta bürosunda umut vaat eden –Clark Üniversitesi'nin reklamlarında göreceğiniz sağlam çeneli, düzgün görünümlü, hevesli genç işadamlarından birine benzeyen– bir gençken haftada beş-on pound kazanan, uzak banliyölerin yakın kesiminde yarı müstakil bir evde oturan sıradan eziklerden biri olup çıktım. Borsacılar nasıl çuhaçiçeği toplamaya çıkmıyorsa bu tip insanlar da balığa gitmez. Yani uygun düşmez. Onlara başka eğlenceler uygun görülmüştür.

Her yaz iki haftalık tatilim var elbette. Nasıl bir tatili kastettiğimi anlıyorsunuzdur. Margate, Yarmouth, Eastbourne, Hastings, Bournemouth, Brighton. O yıl ceplerimizin dolu olup olmadığına göre hafif değişiklikler olur. Yanımda Hilda gibi bir kadın olunca tatillerin başlıca özelliği, pansiyon sahibinin bizi ne kadar söğüşlediğine karar vermenin zihinsel matematiği oluyor. Hem bu hem de çocuklara, hayır, yeni bir kum kovası alamayacaklarını söylemek. Birkaç yıl önce Bournemouth'taydık. Güzel bir öğle sonrası uzunluğu herhalde bir kilometreyi bulan mendirekte aylak aylak dolaşıyorduk ve bütün yol boyu insanlar, ucunda küçük ziller olan ve misinaları denize elli metre kadar uzanan güdük kamışlarla balık tutuyorlardı. Sıkıcı türden bir balık tutmadır bu; zaten pek bir şey de yakalayamıyorlardı. Fakat yine de oradaydılar işte. Çocuklar çok geçmeden sıkıldı ve plaja dönmek için sızlanmaya başladılar, Hilda olta iğnesine bir kum kurdunu geçiren birini görünce midesinin bulandığını söyledi ama ben ileri geri dolanmaya devam ettim. Derken zilin birinden müthiş bir şıngırtı geldi ve bir adam oltasının makarasını çevirmeye başla-

dı. Herkes durup izledi. Nitekim az sonra ıslak misinanın ucunda kıvranarak sallanan koca kafalı ve iri yapı gövdeli bir balık (sanırım dilbalığıydı) belirdi. Adam balığı mendireğin tahtaları üstüne bıraktı; sığilli gri sırtı, beyaz karnı ve denizin taze tuzlu kokusuyla balık sırılsıklam, ışıl ışıl oraya buraya zıpladı. O an içimde bir şeylerin kıpırdandığını hissettim.

Yürüye yürüye uzaklaşırken pek de oralı görünmeden Hilda'nın tepkisini ölçmek istedim:

"Buraya gelmişken ben de biraz balık tutsam mı diyorum."

"Ne? *Sen* mi balık tutacaksın, George? Nasıl yapıldığını biliyor musun ki?"

"Öyle deme, eskiden bu işin piriydim ben," dedim.

Hilda her zamanki gibi itiraza hazırdı ama konu hakkında öyle ya da böyle hiçbir fikri olmadığı için, benimle gelip şu pis vıcık yaratıkları iğneye takmamı seyretmeyeceği dışında bir şey demedi. Sonra bir anda, bu işe girişecek olursam ihtiyaç duyacağım takım taklavatın, kamış, makara vesairenin aşağı yukarı bir papel kadar tutacağı kafasına dank etti. Sadece olta kamışının fiyatı on şilindi. Bunu anlar anlamaz asabiyeti tuttu. On şilin söz konusu olunca Hilda'nın nasıl söylendiğini görmeliydiniz. Bana patladı:

"Onca parayı ziyan etmek de *neyin nesi*? Saçmalık! Ayrıca o aptal küçük kamışlara ne *cüretle* on şilin isteyebilirler? Rezalet. Ya senin bu yaşta balık tutmak istemene ne demeli? Senin gibi koca bir adamın? *Bebekliğini* mi dönüyorsun, George?"

Sonra çocuklar başladı. Lorna bana sokulup şu aptal arsız tarzıyla, "Sen bebek misin, baba?" diye sordu. O sıralar henüz tam konuşamayan küçük Billy de bütün dünyaya, "Baba bebek," diye ilan etti. Derken ikisi birden ko-

valarını takırdatmaya başladı ve çevremde oynayarak bir name tutturdular:

"Baba bebek! Baba bebek!"

Terbiyesiz piçler!

VI

Balık tutmanın yanında okuyordum da.

Umursadığım *yegâne* şeyin balık olduğu izlenimini verdiysem abartmışım. Gerçi balığın ilk sırada geldiği kesin ama okumanın ikinciliği de tartışmasızdır. Başladığımda –yani gönüllü olarak okumaya başladığımda– on veya on bir olmalıydım. O yaşta yeni bir dünya keşfetmek gibidir bu. Şimdi bile iyi bir okuyucu sayılırım; hatta birkaç romanı bitirmediğim haftalar sayılıdır. Örnek bir Boots Kitaplığı abonesi olduğumu, günün çoksatarlarına daima atladığımı (*The Good Companions, Bengal Lancer, Hatter's Castle.*[1] Bunların hepsini okumuşumdur) ve son bir senedir filan Sol Kitap Kulübü'ne üye olduğumu söyleyebilirim. 1918'de, yirmi beş yaşındayken bakış açımı bir nevi değiştiren bir okuma düşkünlüğüne tutuldum. Fakat hiçbir şey bir peni karşılığında haftalık bir dergiyi açabileceğinizi, birdenbire kendinizi hırsızların mutfaklarında, Çinlilerin afyonkeş kahvelerinde, Polinezya adalarında ve Brezilya ormanlarında bulabileceğinizi ansızın keşfettiğiniz ilk yıllar gibi değildir.

1. Sırasıyla: *The Good Companions* (İyi Yoldaşlar) İngiliz yazar J.B. Priestley'nin 1929'da yazdığı roman. *Bengal Lancer* (Bengal Süvarisi) İngiliz süvari subayı Francis Yeats-Brown'ın 1930'da yayımlanan otobiyografisi. *Hatter's Castle* (Şapkacının Şatosu) İngiliz yazar A.J. Cronin'in 1931'de yayımlanan ilk romanı. (Y.N.)

Okumaktan en büyük zevki on birden on altı yaşıma kadar aldım. Başta hep haftalık çocuk yayınları –berbat bir baskısı ve kapakta üç renkli çizimleri olan küçük ince mecmualar– okurken kısa bir süre sonra kitaplara döndüm. *Sherlock Holmes, Dr. Nikola, The Iron Pirate, Dracula, Raffles.*[1] Ayrıca Nat Gould, Ranger Gull ve Nat Gould'un yarış hikâyeleri yazdığı kadar hızla boks hikâyeleri yazan adını unuttuğum bir başka yazarın kitapları. Ailem biraz daha eğitimli olsaydı "iyi" kitapları, Dickens, Thackeray vesaireyi bana herhalde yuttururlardı; nitekim okulda bize *Quentin Durward*[2] romanını okuttular, Ezekiel Amcam da beni bazen Ruskin ve Carlyle okumaya teşvik etti. Gelgelelim, evimizde kitap yok gibiydi. Babam İncil ve Smiles'ın *Self Help*'i[3] dışında hayatında hiç kitap okumamıştı, benim de kendi marifetimle "iyi" kitaplar okumam çok daha sonralarına rastlayacaktı. Gerçi böyle olduğuna üzülmüyorum. Sonuçta okumak istediklerimi okuyordum ve onlardan öğrendiklerim okulda öğrendiklerime göre çok daha fazlaydı.

Şu bir peni değerindeki eski rezillikler ben çocukken bile artık kalkmak üzereydi ve onları zar zor hatırlıyorum; ama onların dışında bugün bile hâlâ istikrarla çıkan haftalık çocuk dergileri vardı. Buffalo Bill öyküleri herhalde kalmadı ve Nat Gould'u da muhtemelen artık kimse okumuyor; ama Nick Carter'la Sexton Blake sanki hâlâ aynen devam ediyor. Yanlış hatırlamıyorsam *Gem* ve *Magnet* dergileri 1905 civarında çıkmaya başladı. O gün-

1. Sırasıyla; *Dr. Nikola*, Avustralyalı yazar Guy Newell Boothby'nin polisiye roman dizisi. *The Iron Pirate* (Demir Korsan) İngiliz romancı Max Pemberton'ın 1893'te yayımlanan kitabı. *Raffles*, İngiliz yazar Ernest William Hornung'un *A.J. Raffles* adlı polisiye roman dizisi. (Y.N.)

2. Sir Walter Scott'ın 1823 tarihli romanı. (Y.N.)

3. *Self Help* (Kendini Yetiştirmek) Samuel Smiles'ın 1845'te verdiği konferanslardan derlenen ve 1859'da yayımlanan kitabı. (Y.N.)

lerde *B.O.P.* eski usul basılıyordu ama 1903'te çıkmış olması gereken *Chums* mükemmeldi. Bir de fasikül halinde çıkan bir ansiklopedi vardı, adını tam hatırlamıyorum ama okuldan bir çocuk bazen eski sayılarını dağıtırdı. Bugün Mississippi Irmağı'nın uzunluğunu, ahtapotla mürekkepbalığı arasındaki farkı veya çanların madenî bileşimini biliyorsam o ansiklopedinin sayesindedir.

Joe hiç okumazdı. Yıllar süren öğrencilik hayatından sonra bile art arda on satır okumayı beceremeyen oğlanlardan biriydi o. Matbuatın görüntüsü bile midesini bulandırmaya yeterdi. Bendeki *Chums* dergisinin bir sayısını alıp bir-iki paragraf okuyacak olsa bayat saman kokusu almış at gibi tiksintiyle başını çevirirdi. Joe beni okumaktan vazgeçirmeye çalıştı ama ailedeki "akıllı"nın ben olduğuma kanaat getiren annemle babam bana arka çıktılar. "Kitabi bilgi" diye tabir ettikleri şeye heves etmemden epey gurur duyuyorlardı. Öte yandan, ikisi de *Chums* ve *Union Jack* gibi şeyleri okumama belli belirsiz sinirleniyor, "faydalı" şeyler okumam gerektiğini düşünüyor ama hangilerinin "faydalı" olduğunu bilecek kadar kitapları tanımıyorlardı. Sonunda annem Foxe'un ikinci el *Book of Martyrs*'i (Şehitler Kitabı) buldu; onu okumadım ama içindeki çizimlerin fena olmadığını söylemem gerek.

Bütün 1905 kışı boyunca *Chums*'a her hafta bir peni harcadım. Dergideki "Korkusuz Donovan" diye bir tefrika hikâyeyi takip ediyordum. Korkusuz Donovan, yeryüzünün değişik köşelerinden kimi sıra dışı nesneleri bulup getirmesi için Amerikalı bir milyonerin tuttuğu bir kâşifti. Bu nesneler kâh Afrika'daki yanardağların kraterlerinden golf topu büyüklüğünde elmaslar kâh Sibirya'daki buz kaplı ormanlardan taşlaşmış mamut dişleri, kâh Peru'nun kayıp şehirlerindeki yeraltına gömülü İnka hazineleri oluyordu. Donovan her hafta yeni bir yolculuğa çıkıyor ve hepsinde amacına ulaşıyordu. Oku-

mak için en çok tercih ettiğim yer avlunun gerisindeki samanlıktı. Babamın yeni tahıl çuvallarını çıkardığı zamanlar dışında samanlık, evin en sakin köşesiydi. Üstünde yatmaya koca çuvallar, havada korungayla karışık sıva kokusu, bütün köşelerde öbek öbek örümcek ağları olurdu ve yattığım yerin tam üstündeki tavanda, oradaki sıvadan bir çıtanın dışarı uğradığı bir delik vardı. Şimdi bile aynı duyguyu hissedebiliyorum. Kış soğuğunda üşümemek için kıpırtısız uzanıyorum. Yüzüstü yatarken önümde *Chums* dergisini açmışım. Bir fare çuvalın birine kurmalı oyuncak gibi yandan tırmanıyor, sonra ansızın ölü gibi duruyor ve boncuk gibi küçük kapkara gözleriyle beni süzüyor. On iki yaşındayım ve Korkusuz Donovan benim. Amazon Irmağı'ndan üç bin kilometre içeri girip çadırımı henüz kurdum ve yüz yılda bir açan esrarlı orkidenin kökleri kamp yatağımın altındaki teneke kutuda güvende. Beni kuşatan ormanlarda dişlerini kızıla boyayıp beyazların derisini diri diri yüzen Hopi Hopi Kızılderilileri savaş davullarını çalıyor. Ben fareyi süzüyorum, fare beni; tozun, korunganın, serin sıvanın kokusunu alabiliyorum; Amazonlardayım ve saadet içinde, katıksız bir saadet içinde yüzüyorum.

VII

Gerçekten hepsi bu.

Savaştan önceki dünyayı, afişte Kral Zogo'nun adını gördüğümde hayalimde canlanan dünyayı anlatmaya çalıştım ve muhtemel ki, bu anlattıklarım size hiçbir şey ifade etmiyor. Yani zaten ya savaştan öncesini hatırlıyorsunuzdur ve kimsenin size bir şey anlatmasına ihtiyacı-

nız yok ya da o günleri hatırlamıyorsunuzdur ve dolayısıyla benim bir şey anlatmamın bir faydası yok. Buraya kadar on altı yaşımdan önce başımdan geçen bazı şeyleri açıkladım sadece. O zamana dek ailemin durumu bayağı iyi sayılırdı. "Gerçek hayat" denen ve tatsızlıkların kastedildiği şeyleri yaşamaya başlamamsa on altıncı doğum günümden biraz öncesine denk gelir.

Binfield Evi'ndeki iri sazanları gördükten üç gün kadar sonra babam son derece kaygılı ve üstü başı her zamankinden daha boz, daha unlu olarak çaya geldi. Çay saatinde ciddiyetle yer ve normalde pek konuşmazdı. O günlerde epey dalgın bir tarzda yiyor ve üç-beş dişi kaldığı için bıyığı yanlamasına bir hareketle yukarı aşağı işliyordu. Ben tam masadan kalkarken beni geri çağırdı

"George oğlum, bir dakika bekle. Sana bir diyeceğim var. Bir dakika otur. Annesi, dün akşam sana konuyu açmıştım."

Büyük kahverengi çaydanlığın arkasındaki annem ağırbaşlı bir edayla ellerini kucağında kavuşturmuştu. Babam gayet ciddi ama azıdişlerinden geriye kalanların arasında bir yerde sıkışmış bir kırıntıyla uğraşacağım diye bu etkiyi fena halde bozarak sözünü sürdürdü:

"George oğlum, sana söyleyeceklerimi tekrar tekrar düşündüm ve artık okulu bırakma zamanının geldiğine karar verdim. Maalesef artık işe başlaman ve bir şeyler kazanıp eve, annene getirmen gerekiyor. Geçen akşam Mr. Wicksey'e seni okuldan almak zorunda olduğumu yazdım."

Teamüle tamamen uygun bir durumdu bu tabii – yani benden önce Mr. Wicksey'e haber vermesini kastediyorum. O günlerde ebeveynlerin her şeyi çocuklarına danışmadan halletmeleri doğaldı.

Babam endişeli mırıltılarla açıklamaya koyuldu. "Son zamanlarda bazı sıkıntılar" baş göstermiş, işler "zora gir-

miş" ve bunun sonucunda Joe'nun da benim de kendi geçimimizi sağlamamız gerekiyormuş. O zamanlar dükkânın sahiden kötü durumda olduğunu ya bilmiyor ya da ciddiye almıyordum. İşlerin neden "zora girdiğini" anlayacak ticari içgüdülerim bile yeterli düzeyde değildi. Açıkçası, babamı rekabet vurmuştu. Londra'yı çevreleyen ilçelerin hepsinde şubeleri olan büyük tohumculuk zinciri Sarazinler bir kolunu da Aşağı Binfield'e uzatmıştı. Altı ay önce çarşıda bir dükkân tutmuş, yüz metre öteden dikkati çekecek kadar parlak yeşil boya ve yaldızlı harflerle, allı yeşilli bahçıvan gereçleri ve koca ıtırşahi reklamlarıyla onu süslemişlerdi. Çiçek tohumları da satan Sarazinler kendilerini "dünyanın kümes hayvanı ve canlı hayvan tedarikçileri" olarak tanıtıyordu ve buğday, yulaf vesairenin yanında kümes hayvanları için patentli karışım, gösterişli ambalajlarda kuşyemi, türlü biçim ve renklerde köpek maması, ilaç, merhem, pudra işine de girmiş ama onun dışında fare kapanları, köpek tasmaları, kuluçka makineleri, sıhhi yumurtalar, kuş yuvalarından yumurta aşırmaya yarayan aletler, ampuller, otkıranlar, böcek ilaçları, hatta bazı şubelerdeki "canlı hayvan bölümünde" tavşan ve bir günlük civcivler de pazarlıyorlardı. Tozlu köhne dükkânında yeni ürün satmaya yanaşmayan babam öyle bir işletmeyle ne rekabet edebilir ne de zaten bunu isterdi. Nakliye işlerinde at kullanan esnaf ve tohumu perakende alan köylü Sarazinler'den uzak dursa bile, at arabaları ve dolayısıyla da atları olan yerel eşraf altı ay içinde mağazaya alışmıştı. Babam ve öbür darı tüccarı Winkle için büyük bir iş kaybı demekti bu. Fakat o zamanlar bunların hiçbirine aklım ermiyordu. Hepsine bir çocuğun kafasıyla yaklaşıyordum. Dükkândaki işlere hiçbir zaman merak duymamıştım. Dükkânda çalışmışlığım hiç yoktu ya da çok azdı; babamın beni getir götür işlerine koştuğu veya bir şeye yardım etmemi istediği, sözgeli-

mi tahıl çuvallarını samanlığa kaldırmamı veya oradan indirmemi söylediği nadir zamanlarda da mümkünse hep işten kaytarıyordum. Bizim sınıfımızın erkek çocukları özel okul öğrencileri gibi pek hanım evladı sayılmazlar, işin iş olduğunu, üç-beş peniye değer vermeyi bilirler; gelgelelim, bir oğlan çocuğunun baba mesleğini can sıkıcı olarak görmesi kadar doğal bir şey de yoktur. Dolayısıyla o güne kadar oltalar, bisikletler, gazlı limonatalar vesaire bana yetişkinlerin dünyasında olan bitenlerden çok daha gerçek görünüyordu.

Babam yanına akıllı bir delikanlı isteyen ve beni dükkânında derhal işe başlatmaya hazır olan bakkal Grimmett'la konuşmuştu bile. Bu arada çırağına yol verecek, okulu bıraktığı bir süre öncesinden beri aylaklıktan başka bir şey yapmayan Joe da evde duracak ve düzenli bir iş bulana kadar babama yardımcı olacaktı. Babam birkaç kere Joe'yu bira fabrikasının muhasebe bölümüne "aldırmaktan" söz etmiş, hatta daha öncesinde onu müzayedeci yapmaya niyetlenmişti. Fakat iki iş de on yedisinde yazmayı ancak bir köylü kadar bilen ve çarpım tablosu ezberinde olmayan Joe'ya uygun değildi. O sıralar Joe, Walton dışındaki büyük bir bisikletçide güya "alaylı olarak yetişiyordu". Yarım akıllıların çoğu gibi tamirat ve alet edevat işlerine bir miktar yatkınlığı olan Joe için bisikletçilik uygun bir uğraş olsa bile o düzenli çalışmaktan basbayağı âcizdi ve onun yerine bütün vaktini yağlı önlüğüyle boş boş dolaşarak geçiriyor, Woodbine sigarası tüttürüyor, kavgalara bulaşıyor, içiyor (ona çoktan başlamıştı bile), farklı farklı kızlarla "dile düşüyor" ve para için babamın eteğine yapışıyordu. Babam kaygılı, şaşkın ve hafiften sitemkârdı. Kulaklarının üstündeki kır saçlar dışında kel kalan kafasındaki elenmemiş unla, gözlüğü ve kır bıyığıyla onu şimdi bile gözümde canlandırabiliyorum. Olanlara bir anlam veremiyordu. Yıllarca kârı

istikrarlı bir şekilde yavaş yavaş artmış, bir yıl on pound'u, ertesi yıl yirmi pound'u bulmuş ama şimdi küt diye beş aşağı gitmişti. Anlamıyordu. İşini babasından miras almış, dürüst çalışmış, çok emek harcamış, nitelikli mal satmış, kimseye kazık atmamıştı – ve ona rağmen kân düşüyordu. Kırıntıları çıkarmak için dişlerini emerken, kötü bir zamandan geçtiğimizi, işlerin çok durgun gittiğini, insanlara ne olduğunu anlayamadığını, atların yemekten vazgeçecek halleri olmadığını birkaç kez tekrar etmişti. Sonunda otomobillerden olması gerektiğine karar verdi. Annem, "Pis kokulu şeyler!" diye katıldı. O da biraz endişeliydi ve aslında daha fazla dertlenmesi gerektiğini biliyordu. Babam konuşurken bir-iki kere gözlerinin uzaklara daldığını ve dudaklarının titrediğini fark etmiştim. Ertesi gün havuçlu dana eti mi, yoksa yine koyun butu mu yapması gerektiğine karar vermeye çalışıyordu. Keten kumaş veya tencere tava almak gibi kendi kalemi olan konulardaki öngörüsü sayılmazsa, ertesi günkü yemeklerin ötesinde pek bir şeye aklı ermiyordu annemin. Dükkânda sorun vardı ve baba kaygı duyuyordu; onun görebildiği bundan ibaretti. Ama doğrusu hiçbirimiz neler olduğunu kavrayamıyorduk. Babam kötü bir yıl geçirmiş ve zarar etmişti; peki gelecekten sahiden korkuyor muydu? Sanmıyorum. Unutmayın, daha 1909'daydık. Olan biteni bilmiyordu, Sarazin denen adamların dampingle onu yöntemli bir şekilde yıkacağını, yiyip bitireceğini öngöremiyordu. Nasıl görsündü? Gençliğinde öyle şeyler olmuyordu ki. Tek bildiği kötü bir zamandan geçtikleri, işlerin çok "durgun", çok "kesat" olduğuydu (aynı kelimeleri tekrar edip duruyordu); "çok geçmeden durumun düzeleceğini" varsayıyordu.

Zor zamanlarında babama büyük yardımım dokunduğunu, birdenbire bir erkek olduğumu kanıtladığımı ve kimsenin benden ummadığı vasıfları geliştirdiğimi –otuz

yıl önceki iyimser romanlarda okuyacağınıza benzer şeyleri filan– söyleyebilsem güzel olurdu. Ya da tersi, bilgi ve eğitim için can atan hevesli genç dimağımla okuldan ayrılmak zorunda kalmaktan ötürü kahrolduğumu, beni mecbur bıraktıkları ruhsuz mekanik işin kanımı dondurduğunu –ve bugünün iyimser romanlarında okuyacağınıza benzer şeyleri filan– söyleyebilsem. Ama ikisi de palavra olurdu. Doğrusu, işe başlama fikri hoşuma gitmiş ve beni heyecanlandırmıştı; özellikle de Grimmett'ın bana haftada on iki şilin olmak üzere gerçek bir ücret ödeyeceğini ve bunun dördünü kendime ayırabileceğimi öğrenince. Üç gün önce aklımdan çıkaramadığım Binfield Evi'nin oradaki iri sazanları ânında unuttum. Okuldan birkaç dönem erken ayrılmaya bir itirazım yoktu. Bizim okulumuzdaki çocuklara genelde hep aynısı olurdu. Bir oğlan her zaman "mutlaka" ya Reading Üniversitesi'ne gidecek, ya mühendislik okuyacak ya Londra'da "ticarete atılacak" ya da ailesinden ayrılıp denizci olacak iken iki gün sonra her nasılsa okuldan kaybolur, iki hafta sonra da bisikletle sebze dağıtırken görülürdü. Babamın bana haberi vermesinin beş dakika ardından işte giymem gereken yeni takımı düşünüyordum. Daha o an, o günlerde moda olan ve sanırım "kuyruklu" denen ceketiyle "yetişkin kıyafeti" istemeye başlamıştım. Tabii annem babam bunu son derece ayıp buldu ve "böyle bir şeyi hayatlarında görmediklerini" söylediler. O günlerde ebeveynler hiçbir zaman tam olarak anlayamadığım nedenlerle çocuklarının yetişkinler gibi giyinmesini olabildiğince ertelemeye çalışırlardı. Her ailede bir oğlan çocuğu ilk dik yakasını alana veya bir kız çocuğu saçını yapana kadar mutlaka kıyasıya bir kavga yaşanırdı.

Böylece babamın işle ilgili sorunlarını bırakıp uzun, can sıkıcı bir tartışmaya giriştik ve babam gitgide öfkeye kapılarak –ve arada h'leri yutarak– "'Ayatta olmaz, ala-

mazsın. Bunu aklına yaz: alamazsın!" diye yineleyip durdu. Sonuç olarak ben "kuyruklu"mu alamadım ve onun yerine, hazır bir siyah takım elbise ve beni yaşıma göre iri bir köylü gibi gösteren geniş bir yakayla işe gittim. Konuyla ilgili bütün hoşnutsuzluğum aslında bundan ibaretti. Joe'ya gelince, o daha da bencildi. Bisikletçiden alınması onu küplere bindirdi; evde kaldığı kısa süre boyunca sadece boş boş gezindi, başa bela oldu ve babama hiçbir şekilde yardım etmedi.

Grimmett'ın dükkânında neredeyse altı yıl çalıştım. Düzgün görünümlü, dik duruşlu, ak bıyıklı bir ihtiyardı Grimmett; Ezekiel Amcamın daha sağlam yapılı hali gibiydi ve yine onun gibi iyi bir liberaldi. Fakat amcamdan farklı olarak o kadar çıngar çıkarmazdı ve kasabada daha çok saygı görürdü. Boer Savaşı'nda fikirlerini modaya uydurmuştu, sendikaların azılı düşmanıydı ve Keir Hardie'nin fotoğrafını taşıyor diye bir yardımcısını işten kovmuştu; benim ailem "kiliseli" ve Ezekiel Amcam gayet inançsızken o "şapelci" idi – hatta yörede Teneke Tavan diye bilinen Vaftizci Şapeli'nde kelimenin gerçek anlamıyla önde gelen seslerdendi. Belediye meclisinde ve Liberal Parti'nin ilçe teşkilatındaydı. Ak bıyıkları, vicdan hürriyeti ve Gladstone'la ilgili diplomatik konuşmaları, yüklü banka hesabı ve Teneke Tavan'ın oradan geçerken giriştiğini duyduğunuz doğaçlama dualarıyla öyküdeki efsanevi gelenek karşıtı bakkalları sanki biraz hatırlatıyordu. Siz de duymuşsunuzdur:

"James!"

"Evet efe'm?"

"Şekere kum kattın mı?"

"Evet efe'm!"

"Pekmezi sulandırdın mı?"

"Evet efe'm!"

"O halde duaya gel."

Dükkânda o öykünün fısıldandığını kaç kere işitmişimdir. Aslına bakarsanız güne, kepenkleri açmadan evvel okuduğumuz bir duayla başlardık. Grimmett şekere kum karıştığından değil gerçi. Bundan kârlı çıkmayacağının farkındaydı. Ama adam ticareti iyi bilirdi, Aşağı Binfield ve taşrasının bütün kaliteli bakkaliye işini o yürütürdü ve ayak işlerini yapan çırağın, arabacının, kasiyer olarak çalışan kendi kızının (duldu) dışında üç de tezgâhtarı vardı. İlk altı ay ben de çıraklık yapmıştım. Sonra tezgâhtarlardan biri Reading'de "iş kurmak" için ayrıldı ve bu sefer ilk kez beyaz önlüğü giyerek dükkâna ben kuruldum. Koli bağlamayı, kuşüzümünü ambalajlamayı, kahve öğütmeyi, pastırma dilimleme makinesini kullanmayı, jambon kesmeyi, bıçak bilemeyi, yeri süpürmeyi, kırmadan yumurtaların tozunu almayı, kalitesiz bir malı kaliteli diye yutturmayı, cam temizlemeyi, bir bakışla peynirin yarım kilo geldiğini anlamayı, ambalaj açmayı, bir tereyağı yığınına şekil vermeyi ve –hepsine göre epey daha zor olan– stoktaki malların yerini hatırlamayı öğrendim. Bakkallığa ait hatıralarım balık tutmakla ilgili olanlar kadar ayrıntılı değil ama yine de az anım yok. Bugün bile hâlâ bir parça sıcımı parmaklarımla nasıl koparacağımı bilirim. Beni bir pastırma dilimleme makinesinin önüne koyun, onu daktilodan daha iyi kullanırım. Çin çayının çeşitleri hakkında size gayet teknik bilgiler aktarabilir, margarin yağının neden yapıldığını, yumurtanın ortalama ağırlığını ve binerli kese kâğıtların fiyatını söyleyebilirim.

Anlayacağınız, beş yıldan uzun bir süre böyle gitti – yuvarlak, pembe, züppemsi suratı ve tereyağı rengi saçlarıyla (artık kısa kesim değil, insanların o zamanlar "yağdanlık" dedikleri, özenle parlatılıp geriye yapıştırılmış saçlar), beyaz önlüğü ve kulağının arkasındaki kurşunkalemiyle tezgâhın gerisinde oradan oraya seğirten, kahve paketlerini şimşek hızıyla bağlayan, Cockney aksanından

hafif izler taşıyan bir sesle, "Evet, han'fendi! Kesinlikle han'fendi! *Sıradaki* siparişiniz, han'fendi!" diye müşterinin gönlünü okşayan uyanık bir genç olarak. Perşembe ve pazarları hariç on bir saatlik mesai ve kâbus gibi geçen Noel haftasıyla Grimmett bizi bayağı sıkı çalıştırırdı. Geriye dönüp bakması güzel zamanlar. İhtiraslarımın olmadığını sanmayın. Hep bakkal tezgâhtarı kalmayacağımı biliyordum; sadece "mesleği öğreniyordum". Zamanı gelince şu veya bu şekilde ben de kendi "işimi kuracak"tım. O günlerde insanlar öyle düşünüyorlardı. Savaştan önce yani; ve işlerin kesatlaşmasından, insanların sosyal yardımlara muhtaç olmasından önce. Dünya herkese yetecek kadar büyüktü. Herkes "mesleğinde iş kurabilir"di, yeni bir dükkâna her zaman yer vardı. Ve bu arada yıllar geçiyordu. 1909, 1910, 1911. Kral Edward ölünce gazeteler siyah kenarlı sayfalarla çıktı. Walton'da iki sinema açıldı. Yollarda otomobiller çoğaldı ve şehirlerarası otobüsler çalışmaya başladı. Aşağı Binfield'in hemen üstünden bir uçak –ortasındaki koltuğa benzer bir şeyde bir adamın oturduğu derme çatma görünümlü eğreti bir alet– geçince bütün kasaba evlerinden uğrayıp bağırdı çağırdı. İnsanlar Alman imparatorunun kabına sığmaz hale geldiğini ve "olay"ın (yani Almanya'yla savaşın) "kapıda olduğunu" ima eden yorumlar yapıyorlardı. Ücretim azar azar artarak sonunda, yani savaştan hemen önce, haftalık yirmi sekiz şiline ulaştı. Yeme içme masraflarım için anneme haftada on şilin, şartlar ağırlaşınca on beş şilin ödüyor ama o bile şimdiye dek hiç olmadığı kadar beni zengin hissettiriyordu. Biraz daha uzadım, bıyığım terlemeye başladı, düğmeli çizmeler giydim ve dört parmak yüksekliğinde yakalar taktım. Pazarları kilisede koyu gri renkli şık takım elbisemle, yanımdaki sıraya koyduğum melon şapka ve siyah köpek derisi eldivenlerimle kusursuz bir beyefendi gibi görünüyordum ve annem benimle nasıl

gurur duyduğunu saklayamıyordu. Perşembeleri işten erken çıktığım zamanlarda, giyim kuşamı ya da kızları düşünürken içimdeki hırsı zapt edemez, Lever veya William Whiteley gibi büyük bir işadamına dönüştüğümü hayal ederdim. On altı yaşımdan on sekizime kadar "aklımı geliştirmek" ve kendimi bir kariyere hazırlamak için ciddi çaba sarf ettim. H'leri yutma hastalığımı tedavi ettiğim gibi Cockney aksanımdan da büyük ölçüde kurtuldum. (Thames Vadisi'nde yerel aksanlar artık tarihe karışıyordu. Köylü gençler hariç, 1890'dan sonra doğan neredeyse herkes Cockney ağzıyla konuşuyordu.) Littleburns Ticaret Akademisi'nde yazışma kursuna gittim, muhasebe ve ticari İngilizce öğrendim, *Satış Sanatı* diye dehşetli palavralarla dolu bir kitabı ciddiyetle okudum ve matematiğimi, hatta elyazımı geliştirdim. On yedimdeyken dilim ağzımdan sarkarak akşam geç saatlere kadar oturuyor, yatak odasındaki sehpada duran küçük yağ lambasının ışığında güzel yazı alıştırmaları yapıyordum. Genelde polisiye ve macera öyküleri, bazen de dükkândaki elemanların "ateşli" diye el altından dolaştırdıkları kapağı kaplanmış kitaplar (bunlar Maupassant ve Paul de Kock çevirileriydi) olmak üzere müthiş okuyordum. Fakat on sekizime basınca birdenbire entelleşmeye başladım, İlçe Kütüphanesi'ne üye oldum ve Marie Corelli'nin, Hall Caine'in, Anthony Hope'un kitaplarını yalayıp yuttum. Bölge papazının yönetiminde "edebî tartışmalar" isimli bir faaliyet için kış boyunca haftada bir toplanan Aşağı Binfield Okuma Grubu'na da o sıralar katıldım. Papazın bastırmasıyla *Susam ve Zambaklar*'dan bazı bölümler okudum, hatta Browning'e bile göz attım.

Bu arada yıllar geçiyordu. 1910, 1911, 1912. Ve babamın işi giderek batıyordu – paldır küldür bir çakılmayla değil, istikrarlı bir düşüşle. Joe evden kaçtıktan sonra ne babamın ne de annemin eski tadı kaldı. Bu hadise de ben Grimmett'ta çalışmaya başladıktan kısa bir süre oldu.

Joe on sekizinde çirkin, haydut gibi bir şey olup çıkmıştı. Ailedeki herkesten çok irileşmiş, geniş omuzları, kocaman kafası ve şimdiden gür bıyığı olan somurtkan, sarkık suratıyla tam bir çam yarmasına dönmüştü. George Birahanesi'nin tuvaletinde olmadığı zamanlar ellerini ceplerinin dibine kadar daldırmış olarak dükkânın aralığında vakit öldürüyor, gelip geçenlere, o da kız değillerse, tekme tokat girmek istiyormuş gibi kaş çatıyordu. Biri dükkâna girecek olursa ona ancak geçebileceği kadar bir boşluk bırakarak ellerini cebinden çıkarmaksızın ve omzunun üstünden, "Babaa! Dükkân!" diye bağırıyordu. Yardım etmeye en çok yaklaşan hali buydu onun. Babamla annem çaresizce "onunla ne yapacaklarını bilmediklerini" söylüyorlar, içkisi ve ardı sıra yaktığı sigaralarıyla oğulları onlar için bir servete mal oluyordu. Bir akşam geç vakit Joe evden çıktı gitti ve bir daha ondan haber alan olmadı. Kasayı zorlayarak açmış ve içinde ne kadar para varsa –neyse ki fazla değildi, sekiz pound kadardı– almıştı. O para onu kasara altında Amerika'ya götürmeye yeterdi. Hep Amerika'ya gitmek istemişti Joe; ve bunu hiçbir zaman kesin olarak öğrenemediysek de muhtemelen öyle yaptı. Kasabada küçük çaplı bir rezalet çıktı. Resmî söylentiye göre Joe bir kızı hamile bıraktığı için tüymüştü. Simmons'larla aynı sokakta yaşayıp doğum yapması beklenen Sally Chivers diye bir kız vardı ve Joe'nun onunla birlikte olduğu kesindi ama aynı şey on kadar başka erkek için de geçerliydi ve kimse bebeğin kimden olduğunu bilmiyordu. Annemle babam bebek söylentisine inandı, hatta "zavallı oğullarının" sekiz pound'u çalıp kaçmasını kendi aralarında mazur gördüler. Joe'nun küçük bir taşra kasabasında düzgün ve saygın bir hayata tahammül edemediği ve aylak, kavgalı, kadınlı bir hayat istediği için sırra kadem bastığını anlayamıyorlardı. Dediğim gibi, ondan bir daha hiç haber

almadık. Belki de hepten serseriliğe vurdu, belki savaşta öldü, belki de mektup yazmaya zahmet etmedi. Neyse ki bebek ölü doğdu, o yüzden konu daha da karışmadı. Joe'nun sekiz pound'u çalmış olmasına gelince, annemle babam bunu ölene kadar bir sır olarak sakladılar. Onların gözünde bu Sally Chivers'ın bebeğinden çok daha büyük bir yüz karasıydı.

Joe'nun derdi babamı bayağı yaşlandırdı. Oğlunu kaybetmek bir zarar kaleminin silinmesi anlamına gelse de incinmiş ve utanmıştı. Bundan sonra bıyığı iyice kırlaşan babam cüsse olarak da bayağı çöktü. Onu derin çizgileri ve tozlu gözlüğüyle endişeli ve yuvarlak suratlı ufak tefek kırlaşmış biri olarak hatırlamam belki de sahiden o dönemin ürünü. Adamcağız yavaş yavaş giderek parasal kaygılara gömüldü ve diğer şeylerle ilgisi kesildi. Siyasetten ve pazar gazetelerinden daha az, ticaretin vahametinden daha çok söz etmeye başladı. Annem de sanki biraz çökmüştü. Çocukken sarı saçları, ışıldayan yüzü ve devasa sinesiyle onu geniş, taşkın biri olarak bir savaş gemisinin pruva süsü gibi gösterişli büyük bir yaratık olarak bilirdim. Ama artık küçülmüş ve olduğundan daha yaşlı, daha endişeli biri olup çıkmıştı. Mutfakta artık daha sakıngandı; daha çok koyun gerdan yapıyor ve kömür fiyatları için endişeleniyordu; eski günlerde eve girmesine asla izin vermediği margarin yağını kullanmaya başlamıştı. Joe ayrıldıktan sonra babamın tekrar çırak tutması gerekti ama bu seferkiler ağır yükleri taşıyamayan, küçük sayılabilecek çocuklardı ve onları yanında bir-iki yıl tutuyordu. Evde olduğumda ona bazen yardım ediyordum. Ama bunu düzenli yapmayacak kadar bencildim. Babamı kocaman bir çuvalın altında iki büklüm olarak, kabuğunu taşıyan bir salyangoz gibi avluda ağır ağır ilerlerken hâlâ görür gibiyim. Belki de seksen kilo çeken kocaman, külçe gibi çuvallardan boynu ve omuz-

ları neredeyse yere yapışırken kaygıyla bakan gözlüklü halini zihnimde canlandırabiliyorum. 1911'de belini incitti babam, haftalarca hastanede yatıp dükkâna geçici olarak bir idareci tutması gerekti ve bu da mali durumuna bir darbe daha indirdi. Küçük esnafın batışını izlemek korkunç bir şey ama bu bir işçinin kovulup kendini sosyal yardıma muhtaç bir halde buluvermesi gibi ani ve beklenen bir kader değildir. Küçük iniş çıkışlarla, şuradan birkaç peninin gelmesine karşılık buradan birkaç şili'nin eksilmesiyle ticaret yavaş yavaş erir. Yıllarca iş yaptığınız biri bir anda sizi ortada bırakıp Sarazinler'e geçer. Bir başkası bir düzine piliç alıp her hafta darı siparişi vermeye başlar. Ayaktasınızdır. Hâlâ "kendi kendinizin efendisi" ama sermayenizin erimesinden dolayı gitgide biraz daha kaygılı, biraz daha bakımsızsınızdır. Bu şekilde yıllarca devam edebilir, yeterince şanslıysanız ömrünüzü tamamlayabilirsiniz. Ezekiel Amcam 1911'de öldüğünde, arkasında bıraktığı 120 pound babam için çok şey ifade etmiş olmalı. Hayat sigortasını 1913'e kadar ipotek ettirmesi gerekmedi. Bunu o zamanlar bilmiyordum ama bilsem de ne olduğunu anlayacağımdan şüpheliyim. Babamın durumunun "iyiye gitmediğini", işlerin "kesat" olduğunu, benim "iş kurmama" yarayacak parayı bulmak için biraz daha beklememiz gerektiğini görüyor ama ötesini düşünemiyordum. Babam gibi ben de dükkâna demirbaş gözüyle bakıyor ve işleri daha iyi yürütmediği için ona biraz kızıyordum. Yavaş yavaş battığını, işlerin bir daha hiç düzelmeyeceğini ve olur da yetmişine kadar yaşarsa sonunda kendini düşkünler yurdunda bulacağını ne ben görebiliyordum, ne de o veya başkaları. Sarazinler'in çarşıdaki mağazası önünden geçerken onların gösterişli vitrinini, beyaz harfleri kenarlarından dökülen ve güçlükle okunan "S. Bowling" yazısıyla, kuşyemlerine ait rengi solmuş paketleriyle babamın

tozlu köhne dükkânına ne kadar tercih ettiğimi defalarca düşünmüşümdür. Sarazinler'in onu diri diri yiyen bağırsak kurtları olduğu aklıma gelmiyordu. Bazen yazışma kursundaki ders kitaplarında okuduğum satış ve modern yöntemlerle ilgili bilgileri ona aktarırdım. Pek oralı olmazdı. Eskiden kurulmuş bir işletmeyi miras almıştı babam; hep çok çalışmış, dürüst ticaret yapmış, kaliteli mal tedarik etmişti; ona göre işler önünde sonunda düzelecekti. O günlerde düşkünler yurduna giden esnafın sayısı yok denecek kadar azdı. Çok da talihsiz değilseniz cebinizde hâlâ birkaç pound'la hayata gözlerinizi yumardınız. Ölümle iflas arasındaki bu yarışta Tanrı'ya şükür, ölüm babama daha erken ulaştı; anneme de.

1911, 1912, 1913. Güzel zamanlardı, size söyleyeyim. Elsie Waters'la ilk tanışmam 1912 sonlarında, bölge papazının Okuma Grubu aracılığıyla oldu. O güne kadar kasabadaki bütün oğlanlar gibi ben de kız arandıysam ve arada bir şununla veya bununla birkaç pazar öğle sonrası "çıktıysam" bile kendime ait bir kız arkadaşım hiç olmamıştı. On altı yaşında kız kovalamak tuhaf şeydir. Kasabanın belirli bir yerinde oğlanlar çifter çifter yukarı aşağı dolaşıp kızları seyreder, kızlar da yukarı aşağı dolaşıp oğlanları fark etmemiş gibi yapar ve kısa bir süre sonra bir şekilde bir temas kurulur, ikişer ikişer yerine dörder dörder gezilir ama kimseden çıt çıkmaz. Bu yürüyüşlerin başlıca özelliği bir türlü konuşacak bir konunun bulunamamasıydı ve kızla baş başa çıktığınız ikinci seferki suskunluk insanı daha da fena bozardı. Ama Elsie Waters sanki farklıydı. Tabii asıl mesele benim artık büyüyor olmamdı.

Elsie Waters'la hikâyemizi, anlatacak bir şey olsa bile, burada anlatmak istemiyorum. Sonuçta o da tablonun bir parçasıydı, "savaştan önceki döneme" aitti. Savaştan önce hep yazdı – daha önce de söylediğim gibi,

bir yanılsama tabii ama hatırladığım bu. Kestane ağaçlarının arasında uzayıp giden tozlu beyaz yollar, şebboyların kokusu, söğütlerin altındaki yeşil göletler, Burford Bendi'nin çağıltısı... Gözlerimi kapatıp "savaştan öncesini" düşündüğümde gördüğüm şeyler bunlar ve bu dönemin sonuna doğru Elsie Waters da resme dahil oluyor.

Bugünden bakınca Elsie o haliyle güzel kabul edilir mi bilmiyorum. Ama o zamanlar öyleydi. Bir kıza göre boyluydu, boyu benim kadar vardı ve her nasılsa örüp başının çevresine sardığı açık altın rengi ağır saçları ve narin, ilginç derecede sevecen bir yüzü vardı. Siyah giyinince, özellikle de manifaturacıda –aslen Londralı olmakla beraber manifatura mağazası Lilywhite'da çalışırdı Elsie– insanı soktukları şu sade siyah elbiselere girince her zaman daha iyi görünen kızlardandı. Benden galiba iki yaş büyüktü.

Bir kadına özen göstermesini bana ilk öğreten insan olması bakımından Elsie'ye minnettarım. Genel anlamda kadınları kastetmiyorum. Belli bir kadın bireyini kastediyorum. Aynı Okuma Grubu'nda olmamıza rağmen onunla henüz doğru dürüst tanışmamışken bir gün mesai saati Lilywhite'a gitmem gerekmişti; normalde yapamayacağım bir şey ama tereyağını sardığımız tülbendimiz kalmamış ve Grimmett beni onlardan almaya göndermişti. Manifaturacılardaki havayı bilirsiniz. Fazlasıyla kadınsıdır. Bir suskunluk, loş bir ışık, kumaşın serin kokusu vardır ve tahta para topları mağazanın içinde gidip gelirken hafif bir uğultu çıkarır.[1] Elsie tezgâha dayanmış, iri bir makasla bir kumaş parçası kesiyordu. Siyah elbise-

1. Eski mağazalarda müşteri ve işletmenin kasası arasında ya da işletmenin farklı birimleri arasında para ve fatura gibi evrakın alışverişi için geliştirilen yöntemlerden biri de bir düzenek üstünde hareket eden, paranın vs. içine konduğu tahta toplardı. Müşterinin parası bu yolla merkezî kasaya ulaştırılır, para üstü, fiş vs. yine aynı şekilde satış elemanına gönderilip müşteriye teslim edilirdi. (Ç.N.)

si ve tezgâha dayalı göğsünün kıvrımında –nasıl desem?– tarif edemeyeceğim tuhaf bir yumuşaklık, tuhaf bir dişilik vardı. Onu görür görmez kollarınıza alıp istediğinizi yapabileceğinizi hissettiren bir şey. İliklerine kadar dişiydi Elsie; bir erkeğin söylediklerini her zaman yapan biriymiş gibi çok sevecen, çok itaatkâr. Oysa ufak tefek veya iradesiz değildi. Aptal bile değildi, sadece sessiz sayılırdı ve bazen fena halde kibardı. Ama ona bakarsanız o günlerde ben de gayet kibar sayılırdım.

Artık aşağı yukarı bir yıldır beraber yaşıyorduk. Tabii Aşağı Binfield gibi bir kasabada ancak simgesel anlamda beraber yaşanabilirdi. Resmî olarak "çıkıyor" idik ve bu da sözlü olmaktan farklı bir durum gibi görülse bile kabul edilmiş bir âdetti. Yukarı Binfield güzergâhından ayrılan ve tepelerin eteğinden giden bir yol vardı. Bu yolun uzunca, neredeyse bir buçuk kilometrelik bir bölümü bayağı düzdü, iki yanda dev atkestaneleri yükselirdi ve paralelinde, dalların altındaki çimenlikten giden ve Âşıklar Patikası olarak bilinen bir keçiyolu vardı. Kestanelerin çiçek açtığı mayıs ikindilerinde oraya giderdik. Sonra gecelerin kısaldığı mevsim geldi. Haziran akşamlarının uyandırdığı duyguyu bilirsiniz. Bitmek bilmeyen mavimsi alacakaranlıklar ve yüzünüzü ipek gibi yalayan yel. Bazı pazar öğle sonraları Chamford Tepesi'ne gidip Thames Irmağı boyunca uzanan sulak çayırlara inerdik. 1913! Tanrım! 1913! O sükûnet, suların yeşili, bendin çağıltısı! O günler bir daha gelmeyecek. 1913 bir daha gelmeyecek demek istemiyorum. İçimizdeki histen söz ediyorum; acele etmeme ve korku içinde olmama hissinden, zaten yaşadığınız için size anlatılmasına ihtiyaç duymadığınız, ya da yaşamadığınız ve artık yaşama şansınızın olmadığı histen.

Beraber yaşama denen sürece ancak o yaz sonunda başladık. Fazla utangaç ve acemiydim, benden önce baş-

kalarının da olduğunu anlayamayacak kadar cahildim. Bir pazar öğle sonrası Yukarı Binfield civarındaki kayın ormanına gitmiştik. Orada her zaman yalnız kalma fırsatınız olurdu. Onu fena halde arzuluyor ve ilk adımı benim atmamı beklediğini gayet iyi biliyordum. Hangi akla hizmetle bilmiyorum ama bir şekilde Binfield Evi'nin arazisine girmeyi kafama koydum. Artık yetmişini geçmiş olan ve iyice huysuzlaşan Hodges bizi geri çevirebilirdi ama pazar günü o saatte uyuyor olması da muhtemeldi. Çitteki bir aralıktan içeri girip kayınlarla büyük göletin arasındaki patikadan ilerledik. Hiçbir şey değişmemişti. Katıksız bir ıssızlık, insanı çevreleyen iri ağaçların verdiği uzaklık hissi, sazlıkların arasında çürüyen eski kayıkhane aynıydı. Yabani nanelerin orada çim kaplı küçük bir çukurluk vardı ve Orta Afrika'daymışız gibi bir başımıza onun içine uzandık. Onu Tanrı bilir kaç kere öptüm ve ardından kalkıp dolaşmaya başladım. Elsie'yi çok fena arzuluyor, şeytanın bacağını kırmak istiyor ama aynı zamanda korkuyordum. Üstelik tuhaftır, o sırada aklımda başka bir şey daha vardı. Yıllar önce aynı yere döneceğim halde hiç dönmediğim kafama dank etmişti. Bu kadar yaklaşmışken öbür göletin oraya gidip koca sazanlara göz atmazsam yazık olurdu. Fırsatı kaçırırsam sonra başımı taşlara vuracakmışım gibi hissettim, hatta oraya daha önce dönmemiş olmama inanamadım. O sazanlar sanki *benimdi*. Göletin kıyısından o tarafa doğru yürümeye başlamıştım bile ama on metre kadar gittikten sonra döndüm. Güzelim pazar kıyafetlerimle dikenleri, çürümüş çalıları yara yara nereye gidiyordum? Koyu gri takım elbise, melon şapka, düğmeli çizmeler ve neredeyse kulaklarımı koparan bir yaka. O günlerde pazar yürüyüşleri için insanlar böyle giyinirlerdi. Üstelik Elsie'yi çok fena arzuluyordum. Geri gidip başında bir an dikildim. Kollarıyla yüzünü örtmüş olarak çimlerde yatıyordu ve gelişi-

mi duyduğu halde kıpırdanmamıştı. O siyah elbisesiyle -nasıl bilemiyorum– vücudu istediğinizi yapabileceğiniz işlenebilir bir malzemedenmiş gibi yumuşak, boyun eğen bir şeye benziyordu. Benimdi o; ve eğer istersem o an ona sahip olabilirdim. Ansızın korkum geçti, şapkamı bir yana fırlattım (sektiğini hatırlıyorum) ve diz çöküp onu tuttum. Yabani nanenin kokusunu şimdi bile alabiliyorum. Benim için ilkti ama onun için değil ve bekleneceği gibi işi yüzümüze gözümüze bulaştırmadık. İşte böyle. Koca sazanlar kafamdan yine uçup gitti ve yıllar boyunca neredeyse hiç aklıma gelmediler.

1913. 1914. 1914 baharı. Önce çakalerikleri, sonra alıçlar, sonra atkestanelerinin çiçekleri. Yedekçi yolunda pazar öğle sonraları; sazlıkları ürperten, iri ve kalın bir kütle halinde hepsini birden sallandıran ve her nasılsa kadın saçı gibi gösteren rüzgâr. Sonu gelmez haziran akşamları, kestane ağaçlarının altındaki patika, bir yerde öten bir baykuş ve vücudunu benimkine yaslayan Elsie. O yıl haziran sıcak geçmişti. Dükkânda nasıl da terliyorduk ve peynirle öğütülmüş kahve nasıl da kokuyordu! Sonra dışarıda akşamın serinliği, kiralık bostanların arkasındaki yoldan süzülen pipo tütününün ve şebboyların rayihası, ayaklarımızın altındaki tozun yumuşaklığı ve mayısböceklerini kovalayan çobanaldatanlar.

Tanrım! "Savaştan öncesi" hakkında duygusallığa kapılmamak gerektiğini söylemenin neye faydası var? Bu konuda *duygusalım* işte. Hatırlıyorsanız siz de öylesinizdir. Geçmişteki belli bir zaman dilimine dönüp baktığımızda oradaki güzel anları hatırlama eğiliminde olduğumuz doğru. Savaş için bile bu geçerli. Ama o zamanki insanlarda olup da bizim şimdi mahrum kaldığımız bir şeyin de olduğu doğru.

Neydi o? Basit bir ifadeyle, geleceği korkulacak bir şey olarak görmüyorlardı. Hayatın şimdikinden daha

şefkatli olduğunu söylemiyorum. Aslına bakarsanız daha hoyrattı. İnsanlar genel olarak daha çok çalışıyor, daha konforsuz hayatlar sürüyor ve daha acılı ölüyorlardı. Tarım işçileri hafta on dört şiline dehşetli uzun saatler çalışıyor ve sonunda perişan kötürümler olarak beş şilinlik emekliliğe talim ediyor, arada bir de kilise cemaatinden iki-üç şilin yardım alıyorlardı. "Saygın" yoksulluk denen şey daha da beterdi. High Caddesi'nin sonundaki küçük manifaturacı Watson yıllarca çalışıp çabaladıktan sonra "pes ettiğinde" kişisel serveti iki pound, dokuz şilin, altı peniydi ve bunun neredeyse hemen ardından "gastrik sorunlar" yüzünden vefat etmiş ama doktor sebebin aslında açlık olduğunu ağzından kaçırmıştı. Yine de Watson sonuna kadar redingotundan vazgeçmemişti. Çocukluğundan beri elli yıldır işin içinde, usta bir zanaatkâr olan saatçi kalfası Crimp katarakt olup düşkünler yurduna kaldırıldı. Onu alıp götürdüklerinde torunları sokaklarda feryat figan ettiler. Karısı evlerde çalışmaya başladı ve canını dişine takarak cep harçlığı diye ona haftada bir şilin gönderebildi. Bazen korkunç şeylerin yaşandığına şahit oluyorduk. Küçük işletmeler tepetaklak oluyor, yılların tüccarları boynu bükük müflislere dönüyor, insanlar kanserden ve karaciğer hastalıklarından ağır ağır ölüyor, ayyaş kocalar pazartesileri antlar içip cumartesileri yeminlerini bozuyor, kızlar gayrimeşru bir çocuk yüzünden hayatlarını mahvediyorlardı. Evlerde banyo yoktu, kış sabahları insanlar eviyelerindeki buzları kırıyor, arka sokaklar sıcak havada leş gibi kokuyor ve kabristanlı kilise avluları kasabanın orta yerinde olduğu için akıbetinizin nasıl olacağını hatırlamadan bir gününüz bile geçmiyordu. Ona rağmen insanların nesi vardı? Bir güvenceleri olmasa bile kendilerini güvende hissediyorlardı. Daha doğrusu, bir süreklilik duygusu vardı. Herkes nasıl öleceğini, hatta sanırım bazıları iflas edeceklerini de biliyor

ama süregiden düzenin değişebileceğini kimse düşünmüyordu. Başlarına ne gelirse gelsin, her şey alışılagelmiş şekliyle devam ederdi. Dinsel inanç denen şeyin o günlerde hâlâ hüküm sürmesinin çok bir şey fark ettirdiğini sanmıyorum. Hiç olmazsa taşrada hemen herkesin kiliseye gittiği doğru –gerçi Elsie'yle ben papazın günah olarak göreceği bir şekilde yaşasak bile âdet olduğu üzere hâlâ kiliseye gidiyorduk– ayrıca insanlara ölümden sonraki hayata inanıp inanmadıklarını sorsanız genel olarak inandıklarını söylerlerdi. Ama ben öbür dünyaya gerçekten inandığı izlenimini uyandıran biriyle de hiç karşılaşmadım. Sanırım insanlar böyle şeylere olsa olsa çocukların Noel Baba'ya inandıkları gibi inanıyor. Öte yandan, öbür dünya inancı gibi şeylerin önemini yitirdiği dönemler esas olarak oturmuş dönemlerdir; uygarlığın bir fil gibi dört ayağı üstünde sağlam durduğu dönemlerdir. Değer verdiğiniz şeylerin süreceğini biliyorsanız ölmek daha kolaydır. Hayatınızı yaşamış, artık yorulmuşsunuzdur, toprağa girmenin zamanı gelmiştir – insanlar böyle görüyorlardı. Bireysel olarak işleri bitmiş olsa da hayat bildikleri yolda devam edecekti. İyi ve kötü olarak bildikleri şeyler iyi ve kötü olarak kalacaktı. Ayaklarının altından dünyanın kaydığı duygusuna kapılmıyorlardı.

Babam batıyordu ve bundan haberi yoktu. Ona göre kötü zamanlara çatmışlardı, ticaret daraldıkça daralıyordu, faturaları ödemek zorlaşıyordu, hepsi bu. Neyse ki durumunun ne kadar kötü olduğunu hiçbir zaman anlamadı, gerçek anlamda iflas etmedi; çünkü 1915 başlarında ansızın ölüverdi (yakalandığı grip zatürreeye dönmüştü). Tutumluluk, çok çalışma ve dürüst ticaretle düze çıkılabileceğine sonuna kadar inandı. Onun gibi birçok küçük esnaf müflis olarak ölüm döşeklerine düşene, hatta düşkünler yurduna kaldırılana kadar aynı inanca bu şekilde tutunmuş olmalı. Saraç Lovegrove bile her gün onca

otombil ve kamyonet gördüğü halde gergedanlar kadar modası geçmiş olduğunu anlamıyordu. Anneme gelince, iyi kalpli Kraliçe Victoria'nın hükümdarlığı döneminde Tanrı'dan korkan dürüst bir esnafın kızı ve yine Tanrı'dan korkan dürüst bir esnafın karısı olarak içinde yetiştiği hayatın temelli olarak tarihe karıştığını görecek kadar yaşamadı. Zor zamanlardaydılar, ticaret kötüye gidiyordu, babam endişeliydi, işler vesaire "sarpa sarıyordu" ama yine de insanlar her zamanki hayatlarına devam ediyorlardı. İngiliz yaşantısının eski düzeni değişemezdi. Tanrı'dan korkan namuslu kadınlar ebediyete kadar devasa kömür ocaklarında Yorkshire pudingi ve elmalı çörek yapmaya, yün iç çamaşırı giyip kuştüyleri üstünde yatmaya, temmuzda erik reçeli yapıp ekimde turşu kurmaya, öğleden sonraları karasinekler etrafta uçuşurken demlenmiş çay, ağrıyan bacaklar ve mutlu sonlardan sıcak küçük bir yeraltı dünyasına sarmalanmış olarak *Hilda'nın Ev Rehberi*'ni okumaya devam edeceklerdi. Annemin de babamın da sonuna kadar keyiflerini bozmadıklarını söylemek istemiyorum. Biraz sarsıldılar tabii, bazen de biraz keyifsizdiler. Ama inandıkları her şeyin boş olduğunu görecek kadar yaşamadılar hiç olmazsa. Her şeyin ürkütücü bir akıntı halinde eriyip çözüldüğü bir devrin sonunda ama bundan habersiz yaşadılar. Bir sonsuzluk düşüncesi içindeydiler. Bunun için de onları suçlayamayız. En azından ben öyle düşünüyordum.

Sonra temmuz da geçti ve Aşağı Binfield bile bir şeylerin döndüğünü anladı. Günlerce müthiş, muğlak bir heyecan yaşandı ve babamın anneme sesli okumak için dükkândan getirdiği gazetelerde sonu gelmez başyazılar yayımlandı. Ardından bir anda her yerde ilanlar belirdi:

ALMANYA'DAN ÜLTİMATOM
FRANSA SEFERBERLİK İLAN ETTİ

Fırtınanın kopmasından önceki saniyeler gibi, birkaç gün (dört gün değil miydi? Tam tarihleri unuttum) kaskatı garip bir hava, suskun bir bekleyiş çöktü; bütün İngiltere soluğunu tutmuş dinliyordu sanki. Çok sıcaktı, hatırlıyorum. Yedeğinde beş şilin olan tüm mahalleli konserve, un ve yulaf ezmesi almak için koşup gelmesine rağmen dükkânda sanki çalışamıyor gibiydik. Sanki çalışamayacak kadar heyecanlıydık, terleyip beklemek dışında elimizden bir şey gelmiyordu. Akşamları insanlar istasyona inip Londra'dan trenle gelen gazetelerin son baskısı için birbirleriyle deli gibi kavga ediyorlardı. Derken, bir öğleden sonra bir oğlan kucağına doldurduğu gazetelerle High Caddesi'nden koşa koşa geldi ve insanlar kapılarına çıkıp sağa sola seslenmeye başladı. Herkes, "Biz de girdik! Biz de girdik!" diye bağırıyordu. Oğlan destenin içinden bir afiş çıkarıp karşımızdaki bir vitrine yapıştırdı:

İNGİLTERE ALMANYA'YA HARP İLAN ETTİ

Üç yardımcı birden kaldırıma hücum edip tezahürat yaptık. Herkes tezahürat yapıyordu. Evet, tezahürat. Fakat savaş korkusundan epey kârlı çıktığı halde liberal ilkelerinin birazından hâlâ kopamayan Grimmett savaşı "tutmamıştı" ve bundan hayır gelmeyeceğini söylüyordu.

İki ay sonra askerdim. Yedi ay sonra Fransa'daydım.

VIII

1916 sonlarına kadar yara almadım.

Siperlerden yeni çıkmış, güya güvende olmamız gereken ama Almanların muhtemelen bir süre önce men-

zile aldıkları bir yere doğru bir buçuk kilometre kadar yürüyorduk. Ansızın birkaç bomba –dakikada bir atılabilen tahrip gücü yüksek şeyler– göndermeye başladılar. Sağda kalan bir tarlaya doğru malum uğultu geldi ve ardından, BOOMM! Bana isabet eden sanırım üçüncüsüydü. Gelişini duyar duymaz adımın üstünde yazılı olduğunu anlamıştım. Anladığınızı söylerler hep zaten. Sıradan bir bombanın konuştuğu gibi konuşmuyordu. "Seni istiyorum, o... çocuğu, *seni*, seni o... çocuğu, SENİ!" diyor ve bütün bunlar üç saniye içinde oluyordu. Sonuncu SENİ, patlama ânıydı.

Havanın kocaman bir eli vardı da sanki beni süpürüyordu. Az sonra eski teneke kutular, tahta kıymıkları, paslı dikenli teller, gübre topakları, boş mermi kovanları vesair çerçöple dolu olan yol kenarındaki bir çukura indiğimde parça parça dağılmış gibiydim. Beni oradan çıkarıp üstümü başımı temizlemiş ve o kadar kötü yaralanmadığımı anlamışlar. Sadece popomun bir yanına ve bacaklarımın arkasına bir sürü şarapnel saplanmış. Neyse ki düşerken kaburgamı kırmışım da bu sayede kıl payıyla beni İngiltere'ye geri gönderdiler. O kışı Eastbourne yakınlarındaki yeşil tepelerde kurulan bir askerî hastanede geçirdim.

Savaş dönemindeki o sahra hastanelerini hatırlıyor musunuz? Buz gibi dondurucu, açık, alçak tepelerin tam üstünde kümes gibi kurulmuş ahşap kulübelerden o upuzun sıraları? İnsanlar "güney kıyısı" diyor –ve bu da kuzey kıyısının kim bilir nasıl olduğunu bana merak ettiriyor– ama rüzgâr dört bir yandan insanın sanki üstüne üstüne gelir. Ve açık mavi flanel takım elbiseli, kırmızı kravatlı yığınlar rüzgârdan kaçacak yer bulmak için orayı burayı arşınlar ama asla öyle bir kuytu bulamazlar. Eastbourne'deki kalburüstü erkek okulundan çocuklar, bizim için kullandıkları tabirle, "yaralı er"lere sigara ve na-

neli beze dağıtmaları için bazen ikili sıra halinde dolaştırılırdı. Sekiz yaşında gösteren pembe suratlı bir çocuk çimlerde oturan bir grup yaralının yanına gider, bir paket Woodbines sigarası açar ve hayvanat bahçesindeki maymunları besler gibi, ağırbaşlılıkla herkese birer tane uzatırdı. Gücü yeten herkes bir kız görme umuduyla o açık tepelerde kilometrelerce dolaşırdı. Etrafta asla yeterince kız olmazdı. Hastanenin altındaki vadide küçük bir koruluk vardı ve çiftler hava kararmadan çok önce ağaçlara yapışır, hatta bir ağacın gövdesi yeterince kalınsa iki yanında birer çift olurdu. O günlere ait en iyi hatırladığım şey, dondurucu rüzgârda bir karaçalıya sırtımı verip soğuktan bükemediğim parmaklarımla ağzımdaki naneli bezenin tadına varmaya çalışmamdır. Tam bir asker anısıdır bu. Fakat neyse ki erliğe veda ediyordum. Ben yaralanmadan kısa bir süre önce komutan adımı bir kurula yazdırmıştı. O aşamada artık çaresizce subay-astsubay arıyorlardı ve okumayazma bilen herkes isterse kurula girebiliyordu. Böylece ben de hastaneden doğruca Colchester yakınlarındaki eğitim birliğine gittim.

Savaşın insanlara yaptıkları tuhaftır. Daha üç yıldan kısa bir süre önce beyaz önlüğümle tezgâhın üstünden, "Evet, han'fendi! Kesinlikle, han'fendi! *Sıradaki* siparişiniz, han'fendi!" diye eğilen genç ve atik bir tezgâhtar olarak bakkallığın hayalini kuruyor ve subaylığı şövalyelik kadar uzak bir ihtimal görüyordum. Şimdiyse havalı bir kep ve sarı yakayla caka satıyor ve kendim gibi geçici soylular kalabalığında, hatta geçici olmayan soylular arasında bile kuyruğumu dik tutuyordum. Üstelik –asıl dikkat çeken de buydu– bunu hiçbir şekilde garipsemiyordum. O günlerde zaten hiçbir şey insana garip gelmiyordu.

Sanki muazzam bir makinenin esiri olmuş gibiydik. Kendi özgür irademizle hareket etmeyi aklımıza getirmediğimiz gibi direnmeye çalışalım, diye bir düşüncemiz

de yoktu. İnsanlar böyle bir duygu geliştirseler hiçbir savaş üç ay bile sürmez zaten. Ordular tası tarağı toplayıp evlerine dönerler. Orduya neden katılmıştım? Ya da zorunlu askerlik başlamadan önce benim gibi bir milyon ahmak neden katılmıştı? Biraz eğlence olsun diye, biraz da canım vatanım İngiltere, İngilizler asla boyun eğmez ve buna benzer teranelerden. Peki bunlar ne kadar sürdü? Tanıdığım adamların çoğu daha Fransa'ya ulaşmadan o teraneleri unutmuştu. Siperlerdeki adamlar vatansever değillerdi, Kayser'den nefret etmiyorlardı, yürekli küçük Belçika'yı, Almanların Brüksel'de masaların üstünde rahibelere tecavüz etmesini (sanki böylesi çok daha fenaymış gibi bu iş hep "masaların üstünde" oluyordu) zerre kadar umursamıyorlardı. Ama yine de kaçmayı akıllarına getirmiyorlardı. Bizi ele geçiren makine bizimle istediğini yapabilirdi. İnsanı tutup kaldırabilir ve rüyasını bile göremeyeceği yerlere fırlatabilirdi; sizi ay yüzüne bıraksa da bunu hiçbir zaman öyle çok tuhaf karşılamazdınız. Orduya katıldığım gün eski hayatım bitmişti. Artık beni ilgilendirmiyordu sanki. Size o günden sonra Aşağı Binfield'e bir kere, o da annemin cenaze töreni için döndüğümü söylesem bilmem inanır mıydınız? Şimdi inanılır gibi gelmiyor ama o zaman gayet normal görünüyordu. Bunun biraz da iki-üç ay sonra yazmayı bıraktığım Elsie'den kaynaklandığını kabul etmeliyim. Başka birini bulduğu kesin olsa da onu görmek istemiyordum. Yoksa biraz iznim olduğunda belki oraya gidip orduya katıldığımda sinir buhranları geçirdikten sonra üniformalı halimle gururlanacak olan annemi görürdüm.

Babam 1915'te öldü. O sıralar Fransa'daydım. Babamın ölümünün o zamana göre beni şimdi daha çok üzdüğünü söylersem abartmış olmam. O zamanlar bunu biraz kötü bir haber olarak neredeyse kayıtsızca, insanın siperlerde olayları düşüncesiz bir ilgisizlikle karşıladığı

gibi karşılamıştım. Mektubu okuyacak kadar ışık gelmesi için yeraltı sığınağının girişine kadar süründüğümü de, annemin kâğıttaki gözyaşı izini, dizlerimdeki sızıyı ve çamurun kokusunu da hatırlıyorum. Babamın hayat sigortası büyük ölçüde ipoteğe gittiyse de bankada biraz para kalmıştı ve ondan başka Sarazinler dükkândaki stoku alıyor, hatta gönüllerinden koparak bir miktar da üstüne nakit koyuyorlardı. Uzun lafın kısası, mobilyaların yanında anneme iki yüz pound'un biraz üstünde bir meblağ kalmıştı. Kadın şimdilik, küçük çaplı çiftçilik yapan ve savaştan epey iyi kazanan kocasıyla Walton'un birkaç kilometre ilerisindeki Doxley yakınlarında yaşayan kuzeninin yanına gidiyordu. Ama "şimdilik". Her şeyde bir geçicilik hissi vardı. Hepi topu bir yıl öncesinde kalan eski günler olsa yaşananlar korkunç bir felaket sayılırdı. Baba ölmüş, dükkân satılmış, annenin elinde avucunda iki yüz pound kalmış olarak önünüzde, son sahnesi bir yoksulun cenazesi olmak üzere, on beş perdelik bir trajedi uzanırdı. Oysa şimdi savaş vardı ve kendi kendinizin efendisi olmadığınız duygusu her şeyi gölgeliyordu. İnsanların aklına iflas ve düşkünler yurdu gibi konular pek gelmiyordu. Savaş hakkında belki de son derece silik bir fikri olan annem için bile geçerliydi bu. Hem ayrıca, o sırada ikimizin de bilmemesine rağmen, kadın zaten ölüyordu.

Eastbourne'deki hastanede beni ziyarete geldi annem. Onu görmeyeli iki yıl olmuştu ve görüntüsü beni biraz sarstı. Beti benzi solmuş gibiydi ve her nasılsa çökmüştü. Tabii artık biraz da yetişkin olduğum ve dünyaya açıldığım için her şey bana daha küçük görünüyor olmalıydı ama onu saymazsak annem sahiden de zayıflamış ve sararmıştı. Martha Teyze (yanında kaldığı kuzeni) ve savaşın başlamasından bu yana Aşağı Binfield'deki değişimler hakkında, "giden" (yani orduya katılan) onca deli-

kanlı, "ağırlaşan" hazımsızlığı, zavallı babamın mezar taşı ve naaşının ne kadar güzel olduğu hakkında daldan dala atlayan eski tarzıyla konuştu. Eski laflardı bunlar, yıllar boyunca dinlediğim laflar; ama her nasılsa bana bir hayalet konuşuyor gibi gelmişti. Bunlar beni artık ilgilendirmiyordu. Annemi kocaman, muhteşem, koruyucu bir yaratık olarak bir gemi pruvasının süsü ve biraz da düşünceli bir arpacı kumrusu olarak tanımışken karşımda şimdi siyah elbise içinde yaşlı küçük bir kadın buluyordum. Her şey değişip soluyordu. Onu sağ olarak en son o zaman gördüm. Colchester'daki eğitim okulundayken ciddi hasta olduğunu haber veren bir telgraf geldi ve gelir gelmez de bir haftalık izin istedim. Fakat çok geçti. Ben Doxley'e varana kadar ölmüştü. Onun ve başkalarının hazımsızlık sandığı şey meğer bir çeşit urmuş ve mideyi biraz üşütünce ona son darbeyi indirmiş. Doktor urun "iyi huylu" olduğunu söyleyerek beni neşelendirmeye çalıştıysa da annemi öldüren bir şeyi iyi diye nitelemesi tuhafıma gitmişti.

Böylece annemi babamın yanına defnettik ve Aşağı Binfield'i son görüşüm de o oldu. Üç yılda bile kasaba çok değişmişti. Dükkânların bazısı kapanmış, bazısının adı değişmişti. Çocuk halleriyle bildiğim erkeklerin hemen hepsi gitmiş, kimisi ölmüştü. Sözgelimi Sid Lovegrove ölmüştü, Somme Muharebesi'nde can vermişti. Yıllar öncesinin Kara El üyesi, tavşanları canlı canlı yakalayan Ginger Watson Mısır'da can vermişti. Grimmett'in dükkânında beraber çalıştığımız çocuklardan biri iki bacağını birden kaybetmişti. Saraç Lovegrove dükkânını kapatmış, küçük emeklilik geliriyle Walton yakınlarındaki bir köy evinde yaşıyordu. Grimmett savaştan iyi kazanıyordu ve tam bir vatansever olup çıkmış, vicdani retçileri yargılayan bölge kuruluna girmişti. Kasabadaki boş ve metruk havayı en çok hissettirense neredeyse hiç atın

kalmamasıydı. İşe yarar tüm atlara çoktan el konmuştu. İstasyon servisi olarak çalışan fayton hâlâ işliyor ama onu çeken hayvan da koşum takımlarıyla zar zor ayakta duruyordu. Cenaze töreninden önce bir saat kadar süreyle kasabayı dolaşmış, insanlara hal hatır sormuş ve üniformamla hava atmıştım. Neyse ki Elsie'ye rastlamadım. Her şeyin ne kadar değiştiğine tanık olsam da sanki bunları hiç görmüyor gibiydim. Aklım başka yerlerde, özellikle siyah apoletim (haki üstünde gayet şık görünüyordu), yeni gabardin poturlarım ve rütbeli üniformamla dikkatleri üstüme toplamanın zevkini çıkarmadaydı. Mezar başında dikilirken aklımın hâlâ o gabardin poturlarda olduğunu çok iyi hatırlıyorum. Sonra tabutun üstüne bir parça toprak attılar ve bir anda, insanın annesinin yerin iki metre altında yatmasının ne demek olduğu kafama dank etti, gözlerimin ve burnumun gerisinde bir şey atar gibi oldu ama öyleyken bile gabardin poturlar aklımdan tamamen çıkmadı.

Annemin ölümüne üzülmediğimi sanmayın. Üzüldüm. Artık siperlerde değildim ve birinin ölümü beni etkiliyordu. Ama zerre kadar umursamadığım, hatta kavrayamadığım şey, tanıdığım ve bildiğim eski hayatın geçip gidiyor olmasıydı. Cenazeden sonra, yeğeninin "gerçek bir subay" olmasından ziyadesiyle gurur duyan ve izin versem töreni tam bir gösteriye çevirecek olan Martha Teyze otobüsle Doxley'ye geri döndü ve ben de Londra trenine atlamak, oradan da Colchester'a geçmek için faytonla istasyona indim. Bizim dükkânın yanından geçtik. Babam öldükten sonra kimse orayı devralmamıştı. Dükkân kapalıydı ve camı tozdan kararmış, tabeladaki "S. Bowling" yazısı kaynak aletiyle yakılarak silinmişti. İşte bebekliğimin, çocukluğumun ve gençliğimin geçtiği, mutfağında emeklediğim, korunga samanını kokladığım ve "Korkusuz Donovan"ı okuduğum, okul ödevlerimi

yaptığım, ekmek lapası hazırladığım, bisikletimin patlayan lastiklerini tamir ettiğim ve ilk yüksek yakamı denediğim ev. Bana piramitler kadar değişmez gelen bir yere şimdi ayağım gitmiyordu. Babam, annem, çıraklar, teriyer Çivici, Çivici'den sonra gelen Benek, şakrak Jackie, kediler, samanlıktaki fare... hepsi toza toprağa karışmıştı. Üstelik umurumda da değildi. Annemin ölmesine üzülüyordum gerçi, babamın ölmüş olmasına bile üzülüyordum ama aklımda hep başka şeyler vardı. Benim için bir yenilik olarak faytonla görülmekten gururlanıyor ve yeni gabardin poturumun üstüme nasıl oturduğunu, erbaşların giymek zorunda oldukları şu kaba saba şeylerden bambaşka tarzdaki ütülü temiz subay dolaklarımı, Colchester'daki öbür gençleri, annemin bıraktığı altmış papeli ve onunla çekeceğimiz ziyafetleri düşünüyordum. Elsie'yle karşılaşmadığım için Tanrı'ya şükretmeyi de ihmal etmiyordum.

Savaş insanların başına olmayacak şeyler getiriyordu. Ve asıl sıra dışı olan şey onun insanları nasıl öldürdüğünden çok, onları bazen nasıl öldürmediğiydi. Sizi yanına katıp ecele sürükleyen büyük bir sel gibiydi savaş ama sonra bir bakmışsınız, ters akıntıyla kendinizi durgun bir sığlığa atılmış olarak inanılmaz ve anlamsız şeyler yapar, üstelik bunlar için de ayrıca para alırken bulmuşsunuz. Çölde hiçbir yere ulaşmayacak yollar yapan işçi taburları vardı; yıllar önce batırılmış Alman gemilerine bakmaları için okyanus adalarında bir başına bırakılmış adamlar vardı; bir atalet sonucu, işlevleri bittikten yıllar sonra bile memur ve kâtip ordularıyla varlığını sürdüren bakanlıklar vardı. İnsanlar anlamsız işlere koşulmuş ve sonra yetkililerce yıllar boyu unutulmuşlardı. Benim de başıma böyle bir şey gelmişti, yoksa büyük bir ihtimalle burada olmazdım. Olaylar silsilesi aslında ilginçtir.

Rütbem tescil edildikten kısa bir süre sonra levazım subayları için bir çağrı yapıldı. Eğitim birliğinin komutanı benim bakkaliye işlerinden anladığımı öğrenir öğrenmez (bizzat tezgâhın gerisinde durduğumu açık etmemiştim) bana adımı bildirmemi söyledi. Oradan bir şeyler çıktı ve tam levazım subaylığı için Orta İngiltere'deki bir başka eğitim okuluna gidecekken, Levazım Komutanlığı'nın ağır toplarından Sir Joseph Cheam için bir tür sekreterlik işi görecek, bakkaliye ticaretinden anlayan genç bir subay istediler. Kim bilir beni niye seçtiler ama sonuçta seçtiler işte. O gün bugündür başka biriyle karıştırıldığımı düşünmüşümdür. Üç gün sonra Sir Joseph'ın odasında tekmil veriyordum. İnce yapılı, dik duruşlu bir adamdı Sir Joseph; kır saçları ve görür görmez etkilendiğim ciddi burnuyla gayet yakışıklıydı. Meslekten kusursuz bir askere, Komutan Şövalyelik Nişanı veya madenî çubuk şeklindeki Üstün Hizmet Madalyası alan tiplere benziyordu; De Reszke reklamındaki mankenin ikiz kardeşi gibiydi ama tabii gerçek hayatta büyük mağaza zincirlerinden birinin başkanıydı ve Cheam Maaş Kesinti Sistemi denen uygulamadan dolayı dünyaca tanınıyordu, o başka. Ben odasına girerken yazmayı bırakıp beni baştan ayağa süzdü.

"Üst tabakadan mısın?"

"Hayır, komutanım."

"Güzel. Demek ki bir şeyler yapabileceğiz."

Üç dakikada sekreterlik tecrübemin olmadığını, steno bilmediğimi, daktilo kullanamadığımı ve yirmi sekiz şilin haftalıkla bir bakkalda çalıştığımı benden koparmıştı. Öte yandan, yine de işe yarayacağımı, şu lanet orduda çok fazla aristokrat olduğunu ve ne zamandır ondan sonrasını saymayı bilen birini aradığını söyledi. Adamı sevmiştim ve yanında çalışmayı iple çekiyordum ki, savaşı çekip çevirir görünen esrarengiz güçler bizi ayrı dü-

şürdü. Batı Kıyısı Savunma Kuvveti diye bir şey kuruluyordu, daha doğrusu öyle bir şeyden söz ediliyordu ve bu amaçla kıyılardaki çeşitli noktalarda tayın depoları ve o türden ambarlar tesis etmek şeklinde müphem bir fikir ortaya atılmıştı. İngiltere'nin güneybatı köşesindeki depoların sorumluluğu Sir Joseph'a verilecekti. Ben yanına gittikten bir gün sonra adam beni On İki Mil Deposu denen yerdeki erzak durumunu kontrol etmek üzere Kuzey Cornwall Kıyısı'na gönderdi. Görevim orada erzak olup olmadığına bakmaktı. Anlaşılan kimsenin bu konuda kesin bilgisi yoktu. Tam oraya varmış, erzakın on bir sığır eti konservesinden ibaret olduğunu görmüşken Savaş Bakanlığı'ndan, On İki Mil Deposu'nun sorumluluğunu üstlenmem ve ikinci bir emre kadar orada kalmam yönünde bir telgraf geldi. "On İki Mil Deposu'nda erzak yok," diye cevap gönderdim. Fakat çok geçti. Ertesi gün On İki Mil Deposu komutanı olduğumu bildiren resmî yazı ulaştı. Bu hikâye de böylece sona erdi. Savaşı On İki Mil Deposu komutanı olarak tamamladım.

Bütün bunların neye hizmet ettiğini Tanrı bilir. Batı Kıyısı Savunma Kuvveti'nin ne olduğunu ve ne amaç taşıdığını bana sormayın. O zaman bile bunu bilen yoktu. Zaten öyle bir şey de yoktu. Birinin aklında uçuşan –Almanların İrlanda üzerinden bir işgale girişeceklerine ilişkin tartışmalı söylentiye dayanan– bir plan vardı o kadar; üstelik güya orada olduğu söylenen erzak depoları da birer hayal ürünüydü. Bütün olay bir hava kabarcığı gibi üç gün kadar varlığını sürdürmüş, sonra unutulup gitmiş, arada ben de kaynamıştım. Sözünü ettiğim on bir sığır eti konservesi daha önceki başka bir esrarengiz görev sırasında kimi subaylarca bırakılmıştı. Aynı subaylar Er Lidgebird diye kulakları son derece ağır işiten bir ihtiyarı da bırakmışlardı. Lidgebird'ün orada ne yapıyor olması gerektiğini hiç öğrenemedim. Şu on bir sığır eti

konservesini 1917'nin ortalarından 1919'un başına kadar beklediğimi söylesem bilmem inanır mısınız? Herhalde inanmazsınız ama doğrusu bu. Ve o sıralar böyle bir durum bile aman aman garipsenmiyordu. 1918'e gelindiğinde insanlar olayların normal bir seyir izlemesini bekleme alışkanlığını basbayağı bırakmışlardı.

Ayda bir bana kocaman resmî bir form gönderip gözetimim altındaki kazmaların, siper açma aletlerinin, dikenli tel kangallarının, battaniyelerin, su geçirmez yer örtülerinin, ilkyardım teçhizatının, oluklu sac levhaların, erik ve elma reçeli kutularının sayı ve durumunu bildirmemi istiyorlardı. Hepsinin karşısına "sıfır" diye yazıp formu geri gönderiyordum. Hiçbir şey de olmadı. Londra'da birisi formları sessizce dosyalayıp yeni formlar gönderiyor, sonra onları da dosyalıyor ve bu böylece sürüp gidiyordu. Böyle yürüyordu işler. Savaşı çekip çeviren gizemli yüksek rütbeliler varlığımı unutmuşlardı. Onların nezdinde bir hükmüm yoktu. Hiçbir yere açılmayan kuş uçmaz kervan geçmez bir yerdeydim ve Fransa'da iki yıl geçirdikten sonra artık vatan aşkıyla da yanıp tutuşmadığımdan, bulunduğum yerden çıkmak için bir çaba göstermiyordum.

Bir savaşın sürdüğünden bile neredeyse haberi olmayan birkaç görmemiş köylünün dışında kimsenin uğramadığı ıssız bir sahil kesimindeydim. Bir tepeden aşağı inince, yarım kilometreden az bir uzaklıkta deniz dümdüz muazzam kumulları gümbürdeyerek dövüyordu. Yılın dokuz ayı yağmur yağıyor, kalan aylarda da Atlantik'ten deli bir rüzgâr esiyordu. Er Lidgebird, ben, iki ordu barakası –benim yerleştiğim iki odalı makul bir şeydi– ve on bir sığır eti konservesi dışında hiçbir şey yoktu. Lidgebird suratsız bir şeytandı ve orduya katılmadan evvel bostancı olduğu dışında ondan hiçbir bilgi koparamadım. Eski alışkanlıklarına ne kadar çabuk döndüğünü görmek ilginçti. Ben On İki Mil Deposu'na gelmeden

önce bile barakalardan birinin çevresinde bir parsel belleyip patates ekmişti ve aynı sonbahar bir parsel daha belleyip toplam iki dönüm kadar araziyi tarıma açtı; 1918 başlarında, yaza kadar sayılarını epey çoğalttığı tavuk getirtti; o yılın sonunda da Tanrı bilir nereden, ansızın bir domuz peydahladı. Orada niye bulunduğumuzu, Batı Kıyısı Savunma Kuvveti'nin ne olduğunu ve öyle bir şeyin gerçekten var olup olmadığını düşünme zahmetine girdiğini sanmıyorum. Şu an hâlâ orada olduğunu, eskiden On İki Mil Deposu'nun olduğu yerde domuz bakıp patates yetiştirdiğini duysam hiç şaşırmam. Umarım öyledir. Ona iyi şanslar.

Bu arada ben de tam zamanlı olarak yapmaya hiçbir zaman fırsatımın olmadığı bir işe girişmiştim: okumaya.

Oraya daha önce gelmiş olan subaylar geride, çoğu o günlerde insanların okuduğu incir çekirdeğini doldurmaz ucuz şeyler olmak üzere bazı kitaplar bırakmışlardı. Ian Hay, Sapper ve Craig Kennedy öyküleri vesaire. Fakat bir ara oraya hangi kitapların okumaya değeceğini, hangilerinin de değmeyeceğini bilen biri uğramış. O zamanlar ben öyle işlerden anlamazdım. İsteyerek okuduğum şeyler sadece dedektiflik hikâyeleriyle arada bir açık saçık seks kitaplarıydı. Gerçi ona bakarsanız şimdi bile öyle entel şeylere gelemiyorum ama bana *o zaman* "iyi" bir kitabın adını sormuş olsaydınız size *The Woman Thou Gavest Me* (Bana Bahşettiğin Kadın) (papazın anısına) ile *Susam ve Zambaklar* derdim. Zaten "iyi" kitap, okumaya niyetli olmadığınız kitaptı. Şimdiyse yapacak hiçbir şeyimin olmadığı bir görevdeydim, sahilde deniz gümbürdüyor, pencere camlarından yağmur suları akıyor ve birinin baraka duvarına tutturduğu eğreti raftaki koca bir sıra kitap bana bakıyordu. Tabii onları baştan sona okumaya giriştim ve ilk zamanlar, kitaplar arasında ancak bir eşeğin hoşaftan anlayacağı kadar ayrım gözettim.

Fakat o rafta öbürlerinden farklı görünen üç-dört kitap vardı. Hayır, yanılıyorsunuz! Marcel Proust, Henry James veya ona benzer birini apansız keşfettiğimi sanarak yüz çevirmeyin. Onları okumuş olsam bile boşa giderdi. Sözünü ettiğim kitaplar nitelikli olanlara yaklaşamazdı. Fakat arada bir, sanki bilhassa sizin için kaleme alınmış gibi, o an ulaştığınız zihinsel düzeyle birebir örtüşen bir tanesine denk gelirsiniz. Bir şilinlik ucuz bir baskıyla sayfaları dağılan H.G. Wells'in *The History of Mr. Polly*'si (Mr. Polly'nin Tarihçesi) onlardan biriydi. Bir taşra kasabasında esnaf çocuğu olarak yetişmiş benim gibi biri için o kitabın, öyle bir kitaba rastgelmenin üstümdeki etkisini bilmem tahmin edebilir misiniz? Bir başka kitap Compton Mackenzie'nin *Sinister Street*'iydi (Sinister Caddesi). Birkaç yıl önce sezonun skandalı olan o romanla ilgili Aşağı Binfield'de bile belli belirsiz söylentiler işitmiştim. Yine bir başkası, bazı bölümlerinden sıkıldığım Conrad'ın *Zafer*'iydi. Fakat ne kadar sıkılsam da bu kitaplar insanı düşünmeye itiyordu. Ayrıca bir de içinde D.H. Lawrence'ın kısa bir öyküsünün olduğu mavi kapaklı bir derginin eski bir sayısı vardı. Adını hatırlamıyorum. Öykü, başçavuşunu bir siperim kenarından aşağı ittikten sonra firar eden ve sevgilisinin odasında yakalanan bir Alman askeri hakkındaydı. Kafam bayağı karışmıştı. Konunun ne olduğunu anlayamadığım halde benzer şeyleri okumak istediğim yollu belli belirsiz bir his uyanmıştı içimde.

Sözün özü, birkaç ay boyunca bildiğimiz susuzluk gibi bir iştahla sarıldım kitaplara. Dick Donovan günlerimden beri ilk kez okumaya kendimi böylesine kaptırıyordum. Başta kitapları nereden bulacağım hakkında hiçbir fikrim yoktu. Tek yolun onları satın almak olduğunu sanıyordum. Bana ilginç geliyor. Yetişme tarzı ne kadar belirleyici olabiliyor. Sanırım orta sınıfların, yılda beş yüz pound kazanan sınıfların çocukları Mudie's'i ve Times

Kitap Kulübü'nü daha beşikteyken öğreniyorlar. Bense bazı kütüphanelerin kitap ödünç verdiğini ancak bir süre sonra fark ettim ve hem Mudie's'e hem de Bristol'deki başka bir kütüphaneye üye oldum. Onu izleyen bir yıl kadar süreyle ne okudum ama! Wells, Conrad, Kipling, Galsworthy, Barry Pain, W. W. Jacobs, Pett Ridge, Oliver Onions, Compton Mackenzie, H. Seton Merriman, Maurice Baring, Stephen McKenna, May Sinclair, Arnold Bennett, Anthony Hope, Elinor Glyn, O. Henry, Stephen Leacock, hatta Silas Hocking'le Jean Stratton-Porter. Saydığım isimlerin hangisini daha önce duydunuz acaba, merak ediyorum? O günlerde insanların ciddiye aldıkları kitapların yarısı bugün unutuldu. Fakat başlarda onların hepsini bir karides sürüsünün arasına düşmüş balina gibi yalayıp yuttum. Tabii bir süre sonra entelleşmeye başladım ve uyduruk olanlarla uyduruk olmayanları ayırt edebilir oldum. Elime geçen Lawrence'ın *Oğullar ve Sevgililer*'ini sevdim gibi; Oscar Wilde'ın *Dorian Gray*'iyle Stevenson'un *Binbir Gece Polisiyeleri*'ne bayıldım. Bende en büyük etkiyi uyandıran yazar Wells'ti. George Moore'un *Esther Waters*'ını okudum ve hoşuma gitti; ayrıca Hardy'nin bazı romanlarına da baktım ama ortalarında bir yerde hep takılıp kaldım. Bende Norveç'in daima yağmurlu olması gibi belli belirsiz bir izlenimin uyandıran Ibsen'i bile denedim.

Aslında tuhaf. Hatta o zaman bile bana öyle gelmişti. Daha dört yıl önce bir tezgâhın gerisinde beyaz önlüğümle peynir doğrar, usta bir bakkal olacağım günleri iple çekerken, artık geriye neredeyse Cockney aksanı kalmamış bir teğmen olmuştum ve Arnold Bennett'la Elinor Glyn'i ayırt edebiliyordum. Artılarla eksileri alt alta koyduğumda savaşın bana zarar vermek kadar fayda da getirdiğini kabul etmem gerek. Ne olursa olsun, o yıl okuduğum romanlar kitabi bilgi anlamında hayatım bo-

yunca aldığım tek gerçek eğitim oldu. Bu sayede zihnimin işleyişinde bir değişim meydana geldi. Hayatım normal ve makul seyrinde gelişseydi muhtemelen edinemeyeceğim farklı, sorgulayan bir bakış kazandım. Fakat –bunu anlayabilir misiniz bilmiyorum– aslında beni değiştiren, bende gerçekten etki bırakan şey, okuduğum kitaplardan çok sürdüğüm hayatın kokuşmuş anlamsızlığıydı.

1918'deki o süreç sahiden anlatılamayacak kadar anlamsızdı. Orduya ait bir barakada sobanın başına oturmuş roman okurken birkaç yüz kilometre ötedeki Fransa'da silahlar patlıyor, duvar gibi dizili makineli tüfeklerin üstüne doğru ocağa atılan kömür parçaları gibi sürülen yüzlerce talihsiz genç korkudan altını ıslatıyordu. Ben şanslılardan biriydim. Yüksek rütbeliler beni unutmuşlardı ve böylece şu küçük delikte keyif çatıyor, olmayan bir iş için maaş alıyordum. Bazen beni hatırlayacak ve buradan gönderecekler diye telaşa kapılıyordum ama korktuğum başıma gelmedi. Pütürlü gri kâğıtlara basılı resmî formlar ayda bir gelmeye devam etti, ben de onları doldurup geri gönderdim, yeni formlar geldi, onları da doldurup gönderdim ve bu böylece sürdü. Her şey bir delinin düşü kadar anlamsızdı. Ve hepsinin bende uyandırdığı etkinin üstüne okuduğum kitaplar da bininceartık hiçbir şeye inancım kalmadı.

Bir tek ben değildim bu durumda olan. Savaşta açık kalan hesapların ve unutulan köşelerin haddi hesabı yoktu. Şu ya da bu türden kuytulara atılmış insanlar abartısız olarak milyonları bulmuştu. Koca ordular isimlerini kimsenin hatırlamadığı cephelerde çürüyordu. Hepsi de kâğıtları üst üste yığmak için haftada iki pound veya daha fazla kazanan kâtip ve daktilocu kalabalığıyla dolu koca koca bakanlıklar vardı. Canavarlık hikâyeleri ve yürekli küçük Belçika teranelerine kimse artık inanmıyordu. Askerler Almanları iyi adamlar olarak görüyor ve Fransızlar-

dan yılan gibi tiksiniyordu. Genç subayların hepsi Genelkurmay'a geri zekâlı gözüyle bakıyordu. Bütün İngiltere derin bir şüphe dalgasına kapılmış ve bu dalga On İki Mil Deposu'na kadar ulaşmıştı. Savaşın insanları entelektüellere çevirdiğini söylemek abartı olur fakat onların geçici olarak nihilistlere döndükleri bir gerçekti. Normal yollardan hayat sürseler yağlı puding kadar ancak fikir yürütecek insanlar sırf savaş yüzünden Bolşevik kesilmişlerdi. Savaş çıkmasaydı ben ne olurdum? Bilmiyorum ama şu an olduğumdan farklı biri olacağım kesin. Savaş eğer sizi öldürmüyorsa düşündürmeye başlaması kaçınılmazdı. O tarif edilmez aptalca kargaşadan sonra kimse toplumu piramitler gibi ebedî ve tartışılmaz bir varlık olarak göremezdi. Toplumun sabun köpüğü gibi olduğunu artık herkes biliyordu.

IX

Savaş beni bildiğim hayattan ansızın koparmış, bunu izleyen tuhaflıklarla dolu dönemde o hayatı bana hemen hemen tümden unutturmuştu.

Bir bakıma kimse hiçbir şeyi unutmaz, bunu biliyordum. On üç yıl önce bir olukta gördüğünüz portakal kabuğunu ve tren istasyonundaki bekleme salonunda gözucuyla baktığınız Torquay kasabasına ait renkli posteri hatırlarsınız. Ama ben farklı bir bellek türünden söz ediyorum. Bir bakıma Aşağı Binfield'deki eski hayatı hatırlıyordum. Oltamı, korunga kokusunu, kahverengi çaydanlığın gerisindeki annemi, şakrak kuşu Jackie'yi, çarşıdaki at yalağını hatırlıyordum. Fakat artık bunlar zihnimde yaşamıyordu. Benden uzaklaşmışlardı, onlarla işim kalmamıştı.

O hayata bir gün dönmek isteyebileceğim hiç aklıma gelmezdi.

Savaşı hemen izleyen yıllar değişik zamanlardı; çoğu insan pek iyi hatırlamasa da savaşın kendisinden bile neredeyse daha değişik. Biraz farklı bir anlamda olsa bile, her şeye her zamankinden daha kuvvetli bir şüphe duyuluyordu. Milyonlarca erkek ordudan gönderildikten sonra döndükleri ve uğruna savaştıkları ülkenin kendilerini istemediğini öğrenmiş, Lloyd George'la adamları kalan umutları yok etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Eski askerler mangalar halinde sadaka kutularını tangırdatarak yukarı aşağı dolanıyor, maskeli kadınlar sokaklarda şarkı söylüyor, subay kılığında elemanlar laternalarını gıcırdatıyordu. İngiltere'de ben dahil herkes deli gibi iş arıyordu. Ama ben çoğundan daha şanslıydım. Bana küçük bir gazilik tazminatı ödediler ve hem onu, hem de savaşın son yılı kenara koyduğum bir miktar parayı (harcamaya pek fırsatım olmamıştı) sayarsam, ordudan tam üç yüz elli kâğıtla ayrıldım. Ne yaptığımı merak ediyor olabilirsiniz. Yetiştirildiğim ve yıllardır hayalini kurduğum şeye –kendi dükkânımı açmaya– yetecek kadar param vardı artık. Sermaye boldu. Üç yüz elli kâğıdınız varsa ve acele etmez, gözünüzü açık tutarsanız gayet güzel ufak tefek işler karşınıza çıkabilir. Öte yandan, bilmem inanır mısınız ama böyle bir şey aklıma hiç gelmedi. Dükkân fikrinin yörüngesinden çıkmıştım bir kere. Askerlik insanı böyle yapıyor işte; sahte bir aristokrata çevirip bir yerden hep bir para geleceği düşüncesine saplıyor. Bana o zaman, yani 1919'da bir iş kurmam –mesela bir tütüncü veya ücra bir köyde bir bakkal açmam– gerektiğini söyleseydiniz size gülüp geçerdim. Omuzlarımda pırpır taşımıştım ben, sosyal itibarım yükselmişti. Bu arada, eski subaylar arasında epey yaygın bir yanılgı olarak, hayatımız boyu pembe cin içebileceğimiz zannına kapıl-

mış değildim. Bir işimin olması gerektiğinin farkındaydım. Ve bu iş elbette ki "iş dünyasında" olmalıydı ama nasıl bir şey bilemiyordum – üst düzey ve önemli; arabası, telefonu ve mümkünse saçları kendinden dalgalı sekreteri olan bir iş. Savaşın son bir yılı filan birçoğumuz öyle hayallere kapılmıştık. Bir mağazada kat görevlisi olan biri kendini gezgin pazarlamacı, gezgin pazarlamacı olan biri kendini genel müdür olarak görüyordu. Askerlik hayatının getirdiği bir şeydi bu; pırpır takmanın, çek defterine sahip olmanın ve akşamları gösterişli öğünler yemenin getirdiği bir şey. Ordudan ayrıldığımızda bizi bekleyen bir işin olacağı ve oradan en az orduda kazandığımız kadar kazanacağımız fikri başından beri bir şekilde aklımıza sokulmuştu; ve bu, subaylar dahil her rütbe için geçerliydi. Tabii böyle fikirler tedavülden kalkarsa hiçbir savaşın yürümeyeceğini söylemek gereksiz.

Hayal ettiğim iş olmadı. Görünüşe bakılırsa kimse, modern yazıhane mobilyalarının arasında oturup platin sarışını bir sekretere yazışma dikte ettirecek birine yılda iki bin pound ödemeye hevesli değildi. Eski subayların dörtte üçünün öğrendiği şeyi ben de öğreniyordum: maddi bakımdan muhtemelen bir daha hiç ordudaki kadar rahat olmayacaktık. Majestelerinin hizmetinde centilmenlerken bir anda kimsenin yüzüne bakmadığı bir işsiz takımı haline gelmiştik. Çok geçmeden yılda iki binlik hayallerden haftada üç-dört pound'a düştüm. Oysa üç-dört pound haftalıklı işler bile ortada pek yoktu. Her fani işe, ya askere gitme yaşından birkaç yaş büyük adamları, ya da birkaç ayla askerlikten yırtan gençleri almışlardı. 1890'la 1900 arasında doğan zavallılar böylece ayazda kaldı. Bakkal tezgâhtarı olarak herhalde tekrar iş bulabilirdim; hâlâ sağ ise ve dükkânı da açıksa (Aşağı Binfield'le bağım kalmadığından bilmiyordum) bizim Grimmet bana kefil olabilirdi. Ama artık farklı bir yörün-

gedeydim. Toplumsal statüm yükselmemiş olsa da görüp öğrendiklerimden sonra tezgâhın gerisindeki eski güvenli varoluşuma dönemezdim. Farklı yerlerde dolaşmak ve büyük paralar kazanmak istiyordum. En çok da bana uyacağını bildiğim gezgin pazarlamacılık işini yapmak istiyordum.

Gelgelelim, gezgin pazarlamacılar için iş yoktu; daha doğrusu, o işlere verilen bir maaş yoktu. Sadece komisyonla yürüyen işler vardı. Ve o büyük şamata daha yeni başlıyordu. Risk almadan satış ve reklam yapmak istiyorsanız harikulade basit bir yöntemdir bu ve zor zamanlar gelip çatınca böylesi her zaman rağbet görür. Üç ay içinde belki maaş verebileceklerini söyleyerek sizi idare ederler; canınıza tak edince de yerinizi almaya hazır bir zavallı her zaman vardır. Doğal olarak ben de çok geçmeden öyle bir işe girdim, hatta peş peşe işlere girdim. Neyse ki hiçbir zaman kapı kapı elektrikli süpürge veya sözlük satacak kadar düşmedim. Onun yerine gezerek çatal-bıçak, toz deterjan, patentli tirbuşon, konserve açacağı ve benzeri aletler, son olarak da kırtasiye malzemeleri –ataş, karbon kâğıdı, daktilo şeridi vesaire– pazarladım. Hiçbirinde fena değildim. Ben komisyonla satış *yapabilen* tiplerdenim. Mizacım buna uygun, tarzım da öyle. Fakat hiçbir zaman doğru dürüst bir geçim kazanamadım. Zaten öyle işlerde kazanamazsınız, amaç da budur.

Yaklaşık bir yılım böyle geçti. Değişik zamanlardı. Taşrada yolculuklar, Tanrı'nın unuttuğu yerler, yüz ömür yaşasanız hayatta adını duymayacağınız Orta İngiltere kasabaları. Yatak örtülerinde her zaman belli belirsiz bir çirkef kokusunun olduğu, kahvaltılarındaki sahanda yumurta sarısının limondan daha açık renkli olduğu berbat pansiyonlar. Sürekli karşılaştığımız diğer zavallı pazarlamacılar, ticaretin er ya da geç düzeleceğine ve kazançlarının haftada beş kâğıda çıkacağına içtenlikle inanan gü-

ve yeniği palto ve melon şapkalı orta yaşlı aile babaları. Dükkân dükkân gezmeler, dinlemek istemeyen esnaf, müşteri geldiğinde geri durup göze çarpmamaya çalışmalar. Bunu çok dert ettiğimi düşünmeyin. Bazıları için böyle bir hayat işkence gibidir. Kimileri kendilerini uçurumdan atacakmış gibi cesaret toplamadan bir dükkâna girip numune çantasını açamaz. Ben öyle değilim. Ben zorluyumdur, insanları istemedikleri şeyleri almaya ikna edebilirim, yüzüme kapıyı çarpsalar bile aldırmam. Komisyon karşılığı çalışmayı severim aslında ama bundan para kazanmanın bir yolunu bulabildiğim sürece. O yıl bir şeyi öğrenip öğrenmediğimi bilmiyorum ama öğrendiğim birçok şeyi unuttuğum kesin. Ordunun verdiği alışkanlıktan bende eser kalmadı ve roman okumakla geçen yıl kaptığım fikirler aklımın bir köşesine itildi. Yollarda olduğum süre boyunca dedektiflik hikâyeleri hariç hiç kitap okuduğumu sanmıyorum. Artık entel değildim. Modern hayatın gerçeklerine ayak basmıştım. Nedir peki modern hayatın gerçekleri? En başta geleni, bir şeyler satmak için daimi, delice bir çaba içinde olmaktır. Çoğu insanda bu, kendini satmak şeklini alır; yani bir iş bulup onu sürdürmek. Aklınıza hangi meslek veya uğraş gelirse gelsin, savaştan beri hepsinde de çalışan sayısı pozisyon sayısından fazla olmalı. Bu durum hayata tuhaf bir dehşet kazandırmıştır. Batan bir gemide on dokuz yolcu ve on dört cankurtaran yeleği olması gibi. Bunun nesi modern diye sorabilirsiniz. Savaşla ne ilgisi var diye. Doğrusu, bir ilgisi var gibi geliyor. Durmamacasına uğraşıp didinmek zorunda olduğunuz, bir başkasının elinden kapmadıkça hiçbir şeye sahip olamayacağınız, işinizin peşinde hep bir başkasının olduğu, gelecek ay veya daha sonraki ay personel çıkaracakları ve bu sefer piyangonun size vuracağı hissi... *işte bu*, kalıbımı basarım, savaştan önceki hayatta yoktu.

Fakat bu arada benim durumum o kadar da fena değildi. Az da olsa kazanıyordum, bankada neredeyse iki yüz papel kadar bolca param vardı ve gelecekten korkmuyordum. Er ya da geç düzenli bir işim olacağını biliyordum. Nitekim bir yıl kadar sonra talih kuşu başıma kondu. Talih kuşu diyorum ama aslına bakarsanız dört ayak üstüne düşmem mukadderdi. Ben aç kalacak tiplerden değilim. Lordlar Kamarası'na girme ihtimalim neyse sonunda düşkünler yurduna gönderilme ihtimalim de odur. Ben ortadaki tiplerdenim, haftada beş pound kazanacak düzeye sanki bir doğa kanunuyla kendiliğinden yönelen tiplerden. Ortada yapacak bir iş olduğu sürece onlardan birine kapağı atarım.

Ataş ve daktilo şeritleri satarken olmuştu. İşportacıların girmesine müsaade edilmeyen ama asansör görevlisine numune çantamın aslında bir evrak çantası olduğu izlenimini vererek Fleet Caddesi'ndeki koca işhanlarından birine sızmıştım. Bir koridorda yürüyor, şansımı denemem için önerilen küçük bir diş macunu firmasının yazıhanesini arıyordum ki, karşı taraftan bir ekabirin geldiğini gördüm. Ekabir olduğunu hemen anlamıştım. Büyük işadamlarının nasıl olduğunu siz de bilirsiniz; ortalama birinden daha fazla yer kaplar, daha gürültülü yürür ve elli metreden alabildiğiniz bir para kokusu yayarlar. Bana iyice yaklaştığında onun Sir Joseph Cheam olduğunu hemen anladım. Sivil kıyafetliydi elbette ama tanımak zor değildi. Herhalde bir çeşit iş toplantısı için oradaydı. Peşinden birkaç kâtip, sekreter veya ona benzer birileri geliyordu; üstünde redingot filan olmadığı için eteğini tutmuyorlardı ama nedense öyle bir izlenim uyandırıyorlardı. Tabii derhal kenara çekildim. Fakat tuhaftır, yıllardır görmediği halde adam beni tanıdı. O da yetmezmiş gibi, durup benimle konuştu.

"Hey sen, merhaba! Seni daha önce bir yerlerde gördüm. Adın neydi? Dilimin ucunda bak."

"Bowling, efendim. Levazım okulundaydım."

"Tabii ya. Üst tabakadan olmadığını söyleyen delikanlı. Ne yapıyorsun burada?"

Ona daktilo şeridi sattığını söyleyebilirdim ve böylece belki her şey orada biterdi. Fakat insana bazen birdenbire gelen bir ilhamla, doğru karşılığı verirsem bundan bir şeyin çıkabileceğini sezdim.

"Aslına bakarsanız efendim, iş arıyorum."

"İş, öyle mi? Hımm. Bugünlerde pek kolay değil."

Beni bir saniye kadar baştan ayağa süzdü. İki etek taşıyıcı biraz geriye çekilmişlerdi. Yakışıklı ihtiyar yüzü, gür gri kaşları ve akıllı burnuyla beni tartan adamın yardım etmeye karar verdiğini anladım. Böyle zenginlerin kudreti ilginçtir. İhtişam ve iktidarla, peşindeki maiyetiyle yanımdan geçerken bir dilenciye ansızın altın atan bir imparator gibi nedensiz yüzünü bana dönmüştü.

"Demek iş istiyorsun? Ne yapabilirsin?"

Yine aynı ilham. Böyle bir herifin karşısında marifetlerinizi sıralamanın bir anlamı yoktur. En iyisi doğrudan şaşmamaktır: "Hiç, efendim. Ama gezgin bir pazarlamacı olarak çalışmak istiyorum."

"Pazarlamacı mı? Hımm. Elimde şu an öyle bir iş olduğundan emin değilim. Bir bakalım."

Dudaklarını buruşturdu. Bir süre, belki yarım dakika kadar basbayağı derin derin düşündü. İlginçti. O zaman bile ilginç gelmişti. Belki yarım milyon serveti olan bu önemli herif sahiden benim için düşünüyordu. Onu yolundan alıkoymuş, en az üç dakikasını almıştım ve hepsi de yıllar önce öylesine söylemiş olduğum bir laf sayesindeydi. Aklında yer etmiştim ve bu yüzden bana iş bulmak için biraz zahmete girmekten çekinmiyordu. Oysa kim bilir, belki daha aynı gün yirmi kâtibini sepetlemişti.

Sonunda, "Bir sigorta şirketine ne dersin?" diye sordu. "Her zaman gayet güvenlidir, bilirsin. İnsanlar yemeğe ihtiyaç duydukları gibi sigortaya da muhtaçlar."

Bir sigorta şirketine girme ihtimaline tabii hemen ıdım. Sir Joseph, Uçan Semender'le "ilgileniyordu". ın bilir "ilgi" alanında daha kaç şirket vardı. Maiyetten i bir not defteriyle yaklaştı ve hemen oracıkta, yeleği- cebinden çıkardığı altın bir dolmakalemle Sir Jo- ıh, Uçan Semender'den üst düzey birine benim için şeyler karaladı. Ona teşekkür ettim, o kendi yoluna ıam etti, ben de öbür yöne doğru sıvıştım ve birbiri- zi bir daha hiç görmedik.

İşe kapağı attım ve daha önce söylediğim gibi iş de ıa kapağı attı. Uçan Semender'de on sekiz yılımı dol- ıuyorum. Önce yazıhanede başladım ama şimdi mü- tiş, daha etkileyici olmak gerektiğinde de temsilci ta- edilen bir sıfatla anılıyorum. Haftanın birkaç günü ge ofisinde çalışıyorum; gerisinde geziyor, yerel acen- in isimlerini gönderdiği müşterilerle görüşüyor, dük- ı ve benzeri gayrimenkullerin değerlemesini yapıyor, da bir kendi adıma birkaç sipariş kapıyorum. Haftada li pound kadar kazanıyorum. Ve açık konuşmak gere- ıe, hikâyem bu kadar.

Geriye dönüp baktığımda faal hayatımın –o da öyle hayatım olduysa– on altımda sona erdiğini anlıyorum. ıim için önem taşıyan her şey o tarihten önce oldu. rçi bir bakıma ben Uçan Semender'de işe başlayana lar hâlâ bir şeylerin –sözgelimi savaşın– olduğunu söy- ıek mümkün. Ama ondan sonra... nasıl desem, mutlu anların ve sigorta yazıhanelerinde çalışanların tarihsiz ıuğunu söylerler. O günden sonra hayatımda olay ola- tarif edebileceğim hiçbir şey olmadı – iki buçuk yıl lar sonra, 1923'ün başlarında evlenmem dışında.

X

Ealing'de bir pansiyonda yaşıyordum. Yıllar yuvarlanıp gidiyordu, daha doğrusu ağır ağır sürünerek ilerliyordu. Aşağı Binfield anılarımdan neredeyse tamamen silinmişti. Artık 08.15 trenine yetişmeye çalışan ve başkalarının ne iş yaptığına kafa yoran diğer genç şehirli çalışanlardan biriydim. Şirkette beni seviyorlardı ve hayatımdan gayet memnundum. Savaş sonrasındaki başarı furyasına iyi kötü ben de kapılmıştım. O lafları siz de hatırlarsınız. Dinamizm, azim, kararlılık, cesaret. Ya bu deveyi güdersin ya bu diyardan gidersin. Tepede çok yer var. İyi birini aşağıda tutamazsın. Patronun omzuna pat pat vurduğu dergi reklamlarındaki eleman, büyük vurgun yapıp başarısını falan filancanın yazışma kursuna bağlayan gülümser yönetici. Benim gibi böyle şeylere hiç mi hiç heves etmeyenlerin bile bunların hepsini yutmuş olması komik. Çünkü ben ne öyle bir hırs küpüyüm, ne de umutsuz bir vaka; mizaç itibarıyla ikisi de olamam. Gelgelelim, çağın ruhu buydu. Hadi! Ne duruyorsun! Biri düştüyse kalkmadan önce ona bir tekme de sen at. Tabii bu yirmilerin başındaydı; savaşın bazı izleri artık unutulduktan sonra ve anamızdan emdiğimizi burnumuzdan getiren durgunluktan önce.

Boots mağazasında "A" tipi aboneliğim vardı, iki buçuk şilin girişli danslara gidiyor ve yerel tenis kulübüne devam ediyordum. Kibar banliyölerdeki tenis kulüplerini bilirsiniz: kötü kesim beyaz pazen tişörtlü gençlerin, Kaymak Tabaka'nın makul bir taklidi olan seslerle, "On beş kırk!" ve, "Avantaj!" diye bağırarak yukarı aşağı hoplayıp zıpladıkları küçük ahşap köşkler ve yüksek tel çitle çevrili sahalar. Tenis oynamayı öğrendim, fena dans etmiyordum ve kızlarla iyi anlaşıyordum. Otuzuma mer-

diven dayamıştım ve kırmızı suratım, tereyağı rengi saçlarımla tipim iyi sayılırdı, üstelik o günlerde savaşa katılmış olmak hâlâ makbul bir şeydi. Ne o zaman ne de başka bir tarihte bir centilmen gibi görünmeyi başaramamışımdır ama öte yandan, benim taşra kasabasından gelmiş bir esnaf çocuğu olduğumu da kimse tahmin etmezdi. Ealing gibi farklı kesimlerden insanların olduğu, yazıhane çalışanlarının meslek sahibi orta sınıfla haşır neşir olduğu bir yerde kendimi idare edebiliyordum. Nitekim Hilda'yla ilk tanışmam da tenis kulübünde oldu.

O sıralar Hilda yirmi dört yaşındaydı. Zarif hareketleri ve koyu renk saçları olan, iri iri gözleriyle bariz şekilde yaban tavşanlarını andıran ufak tefek, narin ve gayet ürkek bir kızdı. Asla çok konuşmayan, sohbetlerin kıyısında durup konuşulanları dinledikleri izlenimini veren insanlardandı. Bir şey söyleyecek olursa genelde, "Ah, evet, bence de öyle," diye son söz alanın fikirlerine katılırdı. Teniste büyük bir zarafetle oradan oraya sekiyor ve aslında pek de fena oynamıyor ama her nasılsa çaresiz, çocukça bir hava yayıyordu. Soyadı Vincent'tı.

Siz de evliyseniz, "Neden böyle bir şey yaptım ki?" diye kendi kendinize sorduğunuz zamanlar olmuştur; ben de Hilda için aynı şeyi kim bilir kaç defa aklımdan geçirdim. Nitekim on beş yıl aradan sonra dönüp baktığımda yine soruyorum: "Hilda'yla *neden* evlendim?"

Kısmen tabii ki genç ve bir bakıma çok şirin olduğu için. Onun dışında söyleyebileceğim tek şey, benden çok farklı bir kökenden geldiği için Hilda'nın gerçekte nasıl biri olduğunu anlamamın çok zor olmasıydı. Hilda'yı yakından tanımak için onunla önce evlenmem gerekirdi, oysa mesela Elsie Waters olsa, kiminle evlendiğimi baştan bilirdim. Hilda ancak kulaktan dolma bilgilerle uzaktan tanıdığım bir sınıfa, yoksul memur sınıfına ait biriydi. Ailesinden nesiller boyu askerler, denizciler, din adamları,

Hindistan'da görev yapan memurlar ve ona benzer kimseler çıkmıştı. Hiçbir zaman paraları olmamış ama ona bakarsanız hiçbiri de benim iş gözüyle bakacağım bir şey yapmamıştı. Ne derseniz deyin, siz de benim gibi Tanrı'dan korkan esnaf sınıfından –kilise ayinlerini sade yapan ve akşam yemeğini ikindi çayıyla yiyen sınıftan– geliyorsanız, bunda bir züppe cazibesi vardır. Şimdi olsa bundan etkilenmem ama o zaman öyle değildim. Yanlış anlamayın. Vaktiyle tezgâhın gerisinden hizmet ettiğim bir sınıfa ait olması *yüzünden* Hilda'yla evlenmedim; toplumsal basamakları çıkma düşüncem yoktu bunu yaparken. Sebep sadece onu anlayamamam ve dolayısıyla onun karşısında şapşallaşmamdı. Anlamaktan kesinlikle âciz olduğum bir başka şey de o beş parasız orta sınıf aile kızlarının pantolon giymiş her şeyle sırf evden kaçmak için evlenebilecekleriydi.

Hilda çok geçmeden beni ailesiyle tanıştırmak üzere evine götürdü. Ealing'de Hindistan'dan gelme İngiliz asıllı hatırı sayılır bir topluluk olduğunu o güne kadar bilmiyordum. Sanki yeni bir dünya keşfetmiştim! Hayretler içerisindeydim.

Hindistan'da memuriyet yapmış aileleri bilir misiniz? Evlerine girdiğinizde, dışarısının 20. yüzyıl İngiltere'si olduğunu hatırlamakta zorlanırsınız. Ön kapıdan adımınızı attığınız an 1880'lerde Hindistan'da olduğunuzu sanırsınız. O atmosferi bilirsiniz. Tik ağacından oymalı mobilyalar, pirinç tepsiler, duvarda toz tutmuş kaplan kafaları, Trichinopoly puroları, acılı kırmızı biber turşuları, koloniyel şapka takmış adamların sararmış fotoğrafları, anlamını bilmeniz beklenen Hintçe kelimeler, kaplan avlarıyla, 1887'de Pune'de Smith'in Jones'a söylediği şeylerle ilgili sonu gelmez anekdotlar. Kendi yarattıkları kendine özgü, kist gibi bir dünyadır bu. Fakat benim için tabii yepyeni bir şeydi ve bazı bakımlardan ba-

ğı da ilginçti. Hilda'nın babası Vincent yalnızca Hin-
ıstan'a değil, Borneo veya Saravak gibi –hangisi olduğu-
unuttum– iyice tuhaf bir diyara da gitmişti. Tamamen
l, bıyığı neredeyse tüm yüzünü kaplayan ve kobralar,
şaklar ve bölge tahsildarının 1893'te ne söylediği hak-
ıda bol bol hikâyeleri olan malum tiplerdendi. Hil-
'nın annesi o kadar solgundu ki, tıpkı duvardaki ağar-
ş fotoğraflara benziyordu. Bir de Seylan'da resmî bir
ifede çalışan ve Hilda'yla ilk tanıştığımda izne gelmiş
ın Harold diye bir ağabey vardı. Ealing'deki arka so-
darda saklı küçük karanlık evlerden birinde yaşıyor-
dı. Mızraklar, ok atmakta kullanılan borular, pirinç süs
'aları ve yaban hayvanlarının kafalarıyla insanın kıpır-
yamayacağı kadar dolu olan eve Trichinopoly purola-
ın daimi kokusu sinmişti.

Baba Vincent 1910'da emekli olmuş ve o gün bu-
ıdür karısı ve o bir çift istiridyeninki kadar atıl bir ha-
sürmüşlerdi. Fakat binbaşılar, albaylar, hatta bir de
iral çıkarmış aileden etkilenmiştim bir kere. Benim
ıcent'lara, onların da bana olan bakışı kendi çizgileri-
ı dışına çıkınca insanların ne kadar aptallaşabildikleri-
ı ilginç bir tablosudur. Beni iş dünyasından insanların
sına koyun –ister şirket müdürleri olsunlar, ister tica-
için oraya buraya gidenler– bayağı iyi bir insan sarra-
ımdır. Ama memur-subay-rantiye-din adamı sınıfıyla
bir tecrübem yoktu ve şu perişan, ıskartaya çıkarılmış
anlara yaltaklanmak gibi bir merak uyanmıştı içimde.
ıları toplumsal ve entelektüel üstlerim olarak görüyor-
m, onlar da beni çok geçmeden yükselerek turnayı gö-
ıden vuracak genç bir işadamı sanıyorlardı. O tür in-
ılar için iş ya da ticaret, ister deniz sigortacılığı ister
ık satmak olsun, karanlık bir muammadır. Tek bildik-
i, bunun para kazandıran kaba bir uğraş olduğudur.
ba Vincent benim "iş dünyasında" olmamdan hayran-

lıkla söz ederdi –bir keresinde dilinin sürçüp "ticarette" dediğini hatırlıyorum– ve belli ki bir çalışan olarak iş dünyasında olmayla kendi hesabına iş yapmak arasındaki farkı bilmiyordu. Uçan Semender'de "yer almam" münasebetiyle terfi ede ede er ya da geç en tepeye kadar çıkacağım yollu muğlak bir fikre sahipti. Müstakbel bir tarihte benden beşlikler isteyeceğinin hayalini kuruyor olmalıydı. Harold'ın kurduğu kesin. Bakışlarından anlıyordum. Harold sağ olsa bugünkü gelirimle bile ona borç para veriyor olabilirdim. Neyse ki evlendikten birkaç sene sonra tifodan mı ne öldü; anne ve baba Vincent'lar da öldü.

Konuya dönersek, Hilda'yla ben evlendik ve evliliğimiz daha başlar başlamaz patladı. Onunla niye evlendiğimi soracaksınız. Peki siz niye sizinkiyle evlendiniz? Böyle şeyler başımıza geliyor işte. İlk iki-üç yıl Hilda'yı öldürmeyi ciddi ciddi düşündüğümü söylesem bilmem inanır mısınız? Tabii gerçek hayatta böyle şeyler olmuyor; insanlar hülyalara dalmaktan hoşlanıyor, hepsi bu. Ayrıca, karılarını öldürenleri polis her zaman enseliyor. Ne kadar zekice bir tertip hazırlasanız da bu işi sizin yaptığınızı çok iyi biliyor ve yaftayı size bir şekilde yapıştırıyorlar. Biri bir kadını temizlediyse ilk şüpheli daima kocadır; bu da insanların evliliğe nasıl baktıklarıyla ilgili az çok bir fikir veriyor.

İnsan zamanla her şeye alışıyor. Birkaç sene sonra Hilda'yı öldürme isteğim geçti ve bir merak uyandı. Sadece merak. Bazı pazar öğle sonraları veya akşamları işten geldiğimde ayakkabılarım hariç üstüm başım giyinik olarak yatakta uzanıp saatlerce kadınları düşünürdüm. Neden böyle olduklarını, nasıl bu hale geldiklerini, bunu kasten mi yaptıklarını. Evlenince bazı kadınların birdenbire darmadağın olmaları ne kadar dehşet verici. Sanki her şeylerini evliliğe bağlamışlar gibi, nikâhı yapar yap-

maz tohumlarını döken bir çiçek misali soluyorlar. Fakat moralimi en çok bozan şey hayata karşı takınılan tutum açısından bunun doğurduğu sonuç. Evlilik açıkça bir kafesten ibaret olsa –kadın sizi oraya kıstırsa ve ardından dönüp, "Evet, şimdi seni yakaladım ve ben günümü gün ederken sen benim için çalışacaksın!" dese– bunu o kadar dert etmeyeceğim. Hatta hiç dert etmeyeceğim. Ama günlerini gün etmek istemiyorlar, sadece bir an önce orta yaşa çöküp kalmak istiyorlar. Erkeğini nikâh masasına çekmenin ürkütücü savaşını verdikten sonra kadın cinsi rahatlıyor ve bütün gençliği, güzelliği, enerjisi ve yaşam sevinci bir gecede buhar olup uçuyor. Hilda'da öyle oldu. Karşımda şirin, narin bir kız vardı, benim türümden daha latif –onu tanıdığımda sahiden de *latifti*– bir yaratık; ve sadece üç yıl içinde keyifsiz, ruhsuz, orta yaşlı kart kadının tekine dönüştü. Bunda benim de payım olduğunu inkâr etmiyorum. Ama hangi adamla evlenirse evlensin, olacağı buydu.

Hilda'nın eksiği –bunu evlendikten bir hafta sonra fark etmiştim– içinde yaşam sevinci namına hiçbir şeyin olmaması, herhangi bir şeye ilgi duyamamasıdır. Bir şeyi hoşunuza gittiği için yapmanızı o anlayamaz. Şu çökmüş orta sınıf ailelerin aslında neye benzedikleri hakkında ilk Hilda sayesinde bir fikrim oldu. Onlarla ilgili en temel gerçek, parasızlığın bütün hayat belirtilerini alıp götürmüş olmasıdır. Küçük emeklilik maaşları ve iratlarla –bir başka deyişle, hiçbir zaman büyümeyen, hatta genelde giderek küçülen gelirlerle– geçinen böyle ailelerde, hadi benimki gibi ailelerden geçtik, tarım işçisi olarak çalışan ailelere göre bile daha güçlü bir yoksulluk duygusu vardır; tabaklar daha iyi sıyrılır, bozuk paralara daha çok dönüp bakılır. Hilda'nın bana sık sık anlattığına göre hatırladığı ilk şey hiçbir zaman hiçbir şeye para yetiştirememenin verdiği eksiklik hissiymiş. Tabii öyle bir ailede

parasızlık, çocukların okul çağında her zaman en şiddetli halini alır. Dolayısıyla özellikle kız çocukları daima *züğürt* olduklarının yanında bir de bundan dolayı mutsuz olmaları gerektiği fikri sabitiyle yetişirler.

Başta daracık küçük bir evde yaşıyorduk ve maaşımla idare ediyorduk. Ben Batı Bletchey şubesine nakledildikten sonra durumumuz daha iyiye gitti ama Hilda'nın tutumu değişmedi. Para meselesi onu hep kara kara düşündürüyordu! Yok süt masrafı! Yok kömür masrafı! Yok okul harçları! Birlikteliğimiz boyunca "haftaya soluğu düşkünler yurdunda alacağız" nakaratıyla yaşadık. Kelimenin bildik anlamıyla Hilda'nın art niyetli olmasından değil; bencil olmasından hiç değil. Cebimizde fazladan biraz nakit olsa bile onu kendisine düzgün bir kıyafet almaya zor ikna ediyorum. Onun derdi, parasız olduğumuz konusunda kendimizi sürekli doldurmamız *gerektiği* düşüncesinden kurtulamaması. Ona kalırsa bir vazife bilinciyle kendimizi sefalet havasına sokmalıyız. Oysa ben öyle değilim. Paraya bakışım daha çok proleterlerinkine benzer. Hayat yaşamak içindir ve eğer haftaya bizi düşkünler yurduna göndereceklerse, eh, haftaya kadar neler olur neler. Hilda'yı asıl dehşete düşüren, benim endişe etmeye yanaşmamam. Bu yüzden hep üstüme geliyor. "Ama George! Neden *anlamıyorsun*? Paramız yok işte! Bu çok *ciddi* bir durum!" Bir şeyin "ciddi" olmasından dolayı telaş yapmaya bayılır Hilda. Son zamanlarda da bir numara geliştirdi; bir şeyleri kara kara düşünürken omuzlarını öne verip kollarını göğsünde kavuşturuyor. Hilda'nın gün boyu sarf ettiği sözleri dökseniz üçünün üst sıralarda toplandığını görürsünüz: "Paramız yetmez," "Çok iyi tasarruf olur," ve "O kadar parayı nereden bulacağız?" Yaptığı her şeyi olumsuz sebeplere dayandırıyor. Kek yaptığı zaman keki değil, tereyağı ve yumurtadan nasıl tasarruf edeceğini düşünüyor. Benimle yataktayken

tek düşündüğü bebek yapmanın nasıl önüne geçeceğimiz. Sinemaya gittiğinde bilet fiyatlarına kızdığı için film boyunca kıvranıp duruyor. Onun "ziyan etmemek" ve "idare etmek" üstüne kurulu ev kadınlığı anlayışı anneme herhalde fenalık geçirtirdi. Fakat doğrusu Hilda hiç züppe değildir. Soylu veya üst tabakadan olmadığımdan dolayı beni hiçbir zaman aşağılamamıştır. Tersine, ona kalırsa alışkanlıklarım bakımından ben tam bir aristokratım. Bir çay salonunda ne zaman bir şeyler yesek, garson kıza fazla bahşiş verdiğim için mutlaka fısıltılı bir ağız dalaşına gireriz. Son birkaç yılda Hilda hem fikir hem de görünüş bakımından orta sınıfın bana göre çok daha altına düştü. Tabii şu "tasarruf" meselesi de hiçbir zaman bir fayda getirmedi. Getirmez de. Ellesmere Sokağı'ndaki öbür insanlar ne kadar iyi veya kötü yaşıyorsa biz de o kadar iyi veya kötüyüz. Ama yine de gaz faturası, süt masrafı, tereyağının korkunç fiyatı, çocukların çizmeleri ve okul harçları hakkındaki tantananın ardı arkası kesilmez. Hilda için oyun gibi bir şeydir bu.

Batı Bletchey'ye 1929'da taşındık ve Ellesmere Sokağı'ndaki evin taksitlerini ertesi yıl, Billy doğmadan kısa bir süre önce ödemeye başladık. Beni müfettiş yapmalarından sonra dışarıda daha çok vakit geçirmeye başladım ve başka kadınlarla daha çok fırsatım oldu. Tabii ki sadık değildim; her zaman diyemeyeceğim ama imkân buldukça. Tuhaflığa bakın ki, Hilda kıskançtı. Böyle şeylerin onun için ne kadar anlamsız olduğunu düşününce, aldıracağına ihtimal vermemiştim. Üstelik kıskanç kadınların hepsi gibi o da bazen kendisinden hiç beklenmeyecek bir kurnazlık sergiler. Bazen beni öyle durumlarda yakalamıştır ki, suçsuz olduğum zamanlarda da şüpheci davranmasa beni telepatiye kesin inandırabilirdi. Onun gözünde daimi zan altında olduğum halde, Tanrı biliyor ya, son yıllarda –beş yıldır kesin– gayet ma-

sumum. Benim kadar şişmansanız zaten başka çareniz yoktur.

Genel olarak bakınca sanırım Hilda'yla ben Ellesmere Sokağı'ndaki çiftlerin herhalde yarısından daha iyi geçiniyoruzdur. Ayrılmayı veya boşanmayı düşündüğüm zamanlar olmuştur ama bizim zümreden insanlar öyle şeylere gelemez. Bir kere imkânları yetmez. Sonra zaman geçer ve artık direnmeyi bırakırsınız. Bir kadınla on beş yıldır yaşıyorsanız onsuz bir hayatı düşünemez hale gelirsiniz. Dünyanızın bir parçasıdır o. Diyelim ki güneşin veya ayın bazı özellikleri hoşunuza gitmiyor; onları yine de gerçekten değiştirmek ister misiniz? Hem bizim çocuklarımız da var. Çocuklar için "bağ" derler. Veya "rabıta". Ama ona bakarsanız pranga da denebilir.

Son yıllarda Hilda, Mrs. Wheeler ve Miss Minns diye iki yakın arkadaş edindi. Mrs. Wheeler dul bir kadın ve sanırım erkek cinsine büyük bir garez besliyor. Oturdukları odaya girmemin bile onda hoşnutsuz bir ürpertiye yol açtığını hissedebiliyorum. Ufak tefek kadının solgun benzini görseniz tepeden tırnağa aynı boz renkte olduğunu sanırsınız; ama kişilik olarak kendisi cin gibi. Biraz farklı biçimlerde de olsa, "tasarruf" ve "idare etme"ye aynı tutkuyla bağlı olduğu için Mrs. Wheeler, Hilda'ya kötü örnek oluyor. Bu düşüncenin onda aldığı biçim, parasını ödemeden iyi vakit geçirmek. Kadın daima herhangi bir maliyeti olmayan kelepirler ve eğlenceler peşinde. O tür insanlar için bir şeyi isteyip istememenin bir önemi yoktur; mesele sadece onu ucuza alıp alamayacaklarıdır. Büyük mağazalar stokları eritmek için indirime gittiklerinde Mrs. Wheeler her zaman sıranın en önündedir ve onun en büyük gururu, bütün gün süren çetin bir mücadelenin ardından hiçbir şey almamış olarak oradan çıkmaktır. Miss Minns ise bambaşka bir cins. Gerçekten üzücü bir vaka... zavallı Miss Minns. Ru-

gan derisi saçları ve son derece *iyi kalpli*, güven verici yüzüyle bu uzun ince kadın otuz sekiz yaşında. İrat benzeri sabit, küçük bir geliri var; tahminimce, bir banliyö olarak gelişmeden önce küçük bir taşra kasabası olan Batı Bletchey'de eskiden yaşayan zümrenin bir artığı. Babasının bir din adamı olduğu ve sağken onu fena ezdiği her halinden anlaşılıyor. Evden kurtulmayı başaramadan kız kurularına dönen bu kadınlar orta sınıflara has bir yan üründür. Zavallı Miss Minns onca kırışığına rağmen basbayağı çocuk gibi görünüyor. Kiliseye gitmemek onun için hâlâ büyük bir olay. Durmadan "modern gelişmeden" ve "kadın hareketinden" dem vurur, "kendini geliştirmek" diye sözünü ettiği bir konuya belli belirsiz bir özlem duyar ama nasıl başlayacağını bir türlü çıkaramaz. Sanırım başlangıçta Hilda'yla Mrs. Wheeler'a sırf yalnızlıktan o yapıştı ama şimdi her gittikleri yere onu da götürüyorlar.

Ah, o üçünün birlikte geçirdikleri zamanlar! Bazen onları neredeyse kıskanıyorum. Grubu Mrs. Wheeler sürüklüyor. Değişik zamanlarda öbürlerini bulaştırmadığı bir ahmaklık yok. Masrafsız olmak kaydıyla teosofiden parmaklarla oynanan şu ip oyununa kadar her şey. Aylar boyu yemek konusuna taktılar. Mrs. Wheeler sahaftan *Mutluluk Saçan Enerji* diye, marul gibi bedava şeylerle yaşanabileceğini iddia eden bir kitap buldu. Tabii Hilda buna bayıldı ve derhal kendini açlığa mahkûm etti. Kararlılık göstermesem bende ve çocuklarda da aynı şeyi denerdi. Sonra şifacılığa daldılar. Sonra Pelmanizm'e[1] el atmak istediler ama bir sürü yazışmadan sonra Mrs. Wheeler'ın fikri olan kitapçıkları ücretsiz almayı becerememişler. Sonra saman gibi malzemelerle yalıtılmış kap-

1. İngiltere'de 20. yüzyılın ilk yarısında popüler olan zihinsel eğitim ve kişisel gelişim yöntemi. (Ç.N.)

larda yemek yapmaya giriştiler. Sonra hammaddesi su olduğu için güya hiçbir maliyeti olmayan arı şarabı diye berbat bir malzemenin üretimine bulaştılar. Bir gazetede arı şarabının kansere yol açtığını söyleyen bir yazı okuduktan sonra o işten vazgeçtiler. Sonra turlarla fabrikaları gezen şu kadın kulüplerinden birine az daha katılacak oldular ama epey hesap kitabın ardından Mrs. Wheeler tesislerin verdiği bedava çayın üyelik ücretine değmeyeceğine kanaat getirdi. Sonra Mrs. Wheeler bilmem hangi temsil topluluğunun sahnelediği oyunların bedava biletlerini dağıtan biriyle tanışmayı başardı. Üç kadının bir kelimesini bile anlamadıkları, anlıyormuş gibi bile yapmadıkları –bittikten sonra adını bile söyleyemedikleri– entel bir oyunu saatlerce oturup izlediklerini bilirim; ama sonuçta bedavaydı ya, tatmin oluyorlardı. Bir keresinde de spiritüalizme sardılar. Mrs. Wheeler on sekiz peniye seans yapacak kadar çaresiz ve perişan bir medyuma rastladı ve böylece üç kişi bir süre için altışar peni karşılığında perdenin gerisine göz atma fırsatı buldular. Adam bir seferinde seans için bizim eve gelmişti. Kılıksız bir hali olan şeytan gibi bir herifti ve belli ki ilahiyatçılardan Azrail gibi korkuyordu. O kadar titrekti ki, holde paltosunu çıkarırken spazma benzer bir şey geçirdi ve pantolonundan bir tülbent düştü. Neyse ki hanımlar görmeden onu herife geri verebildim. Duyduğuma göre ektoplazmayı[1] tülbentten yapıyorlarmış. Sanırım bundan sonra bir seansa daha gidecekti. On sekiz peniye ruhlar size kendini gösterecek değil ya. Mrs. Wheeler'ın son yıllardaki en büyük buluşu Sol Kitap Kulübü oldu. Sanırım Sol Kitap Kulübü'nün haberi Batı Bletchey'e 1936'da ulaştı. Çok geçmeden oraya ben de

1. Trans halindeki medyumların vücudundan yayıldığı söylenen madde. (Ç.N.)

kaydımı yaptırdım ve Hilda itiraz etmeden para harcayabildiğim yegâne faaliyetin bu olduğunu söyleyebilirim. Normal fiyatının üçte birine kitap almanın bir mantığı olduğunu görebiliyor Hilda. Şu kadınların hali gerçekten ilginç. Miss Minns'in bir-iki kitap okumayı denediğini biliyorum ama öbür ikisinin böyle bir şey aklından bile geçmemiştir. Onların Sol Kitap Kulübü'yle doğrudan bir bağları olmadığı gibi bunun neyle ilgisi olabileceği hakkında da bir fikirleri yoktu; hatta yanılmıyorsam Mrs. Wheeler başta kulübün trende unutulan ve ucuza elden çıkarılan kitaplarla alakalı olduğunu sanmıştı.[1] Ama orada altı-yedi penilik kitapların iki buçuğa satıldığını biliyor ve o yüzden de hep "iyi bir iş yaptıklarını" söylüyorlar. Kulübün şubesi arada bir toplantılar düzenleyip bazı konuşmacıları getirdiğinde Mrs. Wheeler her seferinde arkadaşlarını da götürüyor. Hiçbir açık toplantıyı kaçırmaz Mrs. Wheeler, yeter ki kapalı bir salonda yapılsın ve parasız olsun. Üçü orada lök gibi otururlar. Toplantının neyle ilgili olduğunu bilmez ve umursamazlar ama en başta Miss Minns olmak üzere, ne kadar müphem bile olsa kendilerini bedavaya geliştirdiklerini hissederler ve bu onlara yeter.

Eh, Hilda böyledir işte. Nasıl biri olduğunu anlamışsınızdır. Genel olarak bakıldığında benden daha beter olmadığını söyleyebilirim. İlk evlendiğimizde bazen onu boğasım gelirdi ama sonra aldırmamaya başladım. Daha sonra da şişmanladım ve sakinleştim. 1930'da şişmanladım galiba. Bir top güllesi isabet etmiş de içimde kalmış gibi birdenbire oldu sanki. Nasıl olduğunu bilirsiniz. Bir akşam yatağa giriyorsunuz, kendinizi hâlâ az çok genç hissediyor, kızlara ilgi duyuyorsunuz filan; ama ertesi sa-

1. *Left* sözcüğü İngilizcede "sol" anlamına geldiği gibi, unutulan veya bırakılan şeyleri de ifade eder. (Ç.N.)

bah, buradan mezara kadar uzanan zaman diliminde çocuklara çizme alacağım diye götünüzden terlemek dışında yapacak bir şey olmadığının tam bilinciyle zavallı şişko bir ihtiyar olarak uyanıyorsunuz.

Şimdi yıl 1938; dünyanın bütün tersanelerinde savaş gemileri yaklaşan savaş için zırhla kaplanıyor ve bir afişte tesadüfen gördüğüm bir isim yıllar önce küllenmiş olması gereken bir sürü anıyı tekrar alevlendiriyor.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

O akşam eve döndüğümde on yedi papelimi nereye harcayacağımdan hâlâ emin değildim.

Hilda Sol Kitap Kulübü'nde bir toplantıya gitti. Anlaşılan Londra'dan bir adam konferans vermeye geliyor ama tabii Hilda konferansın ne hakkında olduğunu bilmiyordu. Ona benim de geleceğimi söyledim. Genelde konuşma dinlemeye pek hevesli değilimdir ama o sabah trende üstümüzden bombardıman uçağının geçmesiyle zihnimde canlanan savaş görüntüleri beni düşüncelere boğmuştu. Her zamanki tartışmamızdan sonra çocukları erken yatırdık ve sekizde başlayacak konferans için vakitlice çıktık.

Akşam hava sisliydi ve salon hem soğuktu, hem de pek iyi aydınlatılmamıştı. Gelenek karşıtı bir mezhebe ait olan ve on şiline herkesin kiralayabileceği sac tavanlı küçük ahşap bir mekândı burası. On beş-on altı kişilik bir müdavim grubu gelmişti. Kürsünün önündeki sarı levha konferansın "Faşizm Tehlikesi" üstüne olduğunu duyuruyordu. Buna şaşırdığımı söyleyemem. Böyle toplantıların oturum başkanlığını yapan ve özel hayatında bir mimarlık ofisinde çalışan Mr. Witchett konuşmacıyı dolaştırıp onu ünlü antifaşist Mr. Falanca-Filanca diye -birini "ünlü piyanist" şeklinde nitelercesine– gelenlerle

tanıştırıyordu. Konuşmacı kırk yaş civarında ufak tefek, siyah takım elbiseli, kel kafasını birkaç tutam saçla boş yere örtmeye çalışan biriydi.

Bu tür toplantılar asla vaktinde başlamaz. Birkaç kişi daha gelecekmiş gibi her zaman biraz oyalanılır. Witchett masayı tıklatıp açılışı yaparken saat sekizi yirmi beş geçiyordu. Bebek poposu gibi pembe yüzünde daimi bir gülümseme olan uysal görünümlü bir adamdır Witchett. Galiba Liberal Parti bölge teşkilatının sekreteri ve aynı zamanda hem mahalle heyetinde yer alıyor, hem de Anneler Birliği'nin projeksiyon cihazıyla düzenlediği konferanslarda sunucu olarak görev yapıyor. Onun için doğuştan oturum başkanı da diyebilirsiniz. Bu akşam Mr. Falanca-filanca'nın kürsüye çıkmasından dolayı hepimizin ne kadar mutlu olduğunu söylediği zaman bunda samimi olduğunu görebiliyorsunuz. Ona baktığım zaman muhtemelen bakir olduğunu düşünmeden edemedim. Ufak tefek konuşmacı çoğu gazete kupürlerinden oluşan bir deste not kâğıdı çıkardı ve onları bir bardak suyla sabitledi. Ardından dilini hızlıca dudaklarında gezdirdi ve üfürmeye başladı.

Hiç konferanslara, halka açık toplantılara, onun gibi şeylere gider misiniz?

Ben onlardan birine gittiğimde mutlaka aynı düşüncelere kapılırım. Böyle şeyleri niçin yapıyoruz? Böyle bir kış akşamında insanlar bu tip şeylere niçin gelir? Salonda etrafıma bakındım. Arka sırada oturuyordum. Açık toplantılarda elimden geliyorsa mutlaka arka sıralara geçerim; aksini hiç hatırlamıyorum. Hilda'yla öbürleri her zamanki gibi öne kuruldular. Salon iç karartıcı küçük bir şeydi. Bilirsiniz öyle ortamları. Çıralı çam kaplama duvarlar, oluklu sac çatı ve paltonuzu çıkarmak istemeyeceğiniz kadar cereyan. Küçük topluluğumuz kürsüdeki ışığın çevresinde toplanmıştı ve arkamızda otuz kadar

boş sandalye daha vardı. Bütün sandalyelerin oturakları tozluydu. Konuşmacının arkasındaki kürsüde, örtüyle kaplı dev bir tabuta benzer kare biçimli büyük bir kütle görülüyordu. Bu bir piyanoydu.

Başta pek dinlediğimi söyleyemeyeceğim. Konuşmacı sıradan görünüşlüydü ama hitabeti iyiydi. Suratı beyazdı, çenesi hiç durmuyordu ve sesi çok konuşanlarda olduğu gibi kulak tırmalıyordu. Elbette ki Hitler'e ve Nazilere verip veriştiriyordu. Anlattıklarına fazla kulak vermiyordum –*News Chronicle*'da her sabah aynı şeyleri yazıyorlardı– ve sesi bana mır mır mır gelmesine rağmen arada bir belli ifadeler dikkatimi çekiyordu.

"Canavarca vahşetler... Tiksindirici sadizm patlamaları... Kauçuk coplar... Toplama kampları... Yahudilere insafsızca zulüm... Karanlık çağlara dönüş... Avrupa medeniyeti... Çok geç olmadan harekete geçmek... Dürüst halkların hiddeti... Demokratik ülkelerin ittifakı... Dik durmak... Demokrasiyi savunmak... Demokrasi... Faşizm... Demokrasi... Faşizm... Demokrasi..."

Konuşmanın gidişatını tahmin edersiniz. Bu adamlar ayaküstü döktürürler. Gramofon gibi. Kolu çevirin, düğmeye basın, başlasın. Demokrasi, Faşizm, Demokrasi. Fakat her nasılsa adamı izlemek ilgimi çekmişti. Beyaz suratlı, kel kafalı sıradan bir adam bir kürsüde dikilip slogan savurmaya başlıyor. Ne yapıyor? Gayet kasıtlı ve gayet açık bir şekilde nefreti kışkırtıyor. Faşist denen kimi yabancılardan nefret edelim diye varını yoğunu ortaya koyuyor. "Ünlü antifaşist Mr. Falanca-Filanca" diye biliniyor olmanın ne tuhaf bir şey olduğunu düşündüm. Antifaşistlik: tuhaf bir meslek. Adam herhalde Hitler karşıtı kitaplar yazarak geçimini sağlıyor. Acaba Hitler ortalığa çıkmadan önce ne yapıyordu? Ya Hitler gittikten sonra ne yapacak? Aynı soru tabii doktorlar, dedektifler, sıçan avcıları vesaire için de geçerli. Fakat kulak

tırmalayan sesi mır mır giderken kafama bir şey dank etti. Adam *ciddiydi*. Numara yapmıyordu; söylediği her şey içinden geliyordu. Dinleyicilerde nefret uyandırmaya çalışıyordu ama kendi nefretinin yanında bu hiçbir şeydi. Attığı her slogan onun için sarsılmaz bir gerçekti. Adamı kesip açsanız içinden Demokrasi-Faşizm-Demokrasiden başka bir şey çıkmazdı. Özel hayatında öyle birini tanımak ilginç olabilirdi. Ama acaba özel hayatı var mıydı? Yoksa işi gücü kürsü kürsü dolaşıp nefret mi uyandırmaktı? Belki rüyalarında bile slogan atıyordu.

Arka sıradan elverdiğince dinleyicilere bir göz attım. Düşünüyorum da, kış akşamlarında Sol Kitap Kulübü'nün konferanslarını dinlemek için cereyanlı salonlarda boy gösteren bizlerin (şu vesileyle ben de aynı şeyi yaptığım için "biz" demeye hakkım olduğunu düşünüyorum) herhalde belli bir özelliği var. Biz Batı Bletchey'li devrimcileriz. İlk bakışta çok matah bir şey gibi görünmüyor. Salona göz gezdirdikçe, adam artık yarım saatten fazladır Hitler'e ve Nazilere verip veriştirmesine rağmen, dinleyicilerin ancak beş-altısının adamın söz ettiği şeyden gerçekten anladığını fark ettim. Böyle toplantılarda hep aynıdır. İnsanların yarısı konudan hâlâ bihaber olarak oradan ayrılırlar. Masanın bitişiğindeki sandalyesinde Witchett mutlu bir gülümsemeyle konuşmacıyı izliyor ve yüzü küçük pembe bir sardunyayı andırıyordu. Konuşmacı oturur oturmaz söyleyeceği şeyleri şimdiden duyar gibiydim – Melanezya'lılara pantolon yardımı için Anneler Birliği konferanslarının sonunda yaptığı konuşmanın aynısı: "Teşekkürlerimizi iletiyoruz... hepimizin duygularına tercüman olan... son derece ilginç... hepimizi bu konuda düşüncelere sevk eden... son derece aydınlatıcı bir akşam!" Ön sırada dimdik oturan Miss Minns'in başı bir kuşunki gibi hafif yana doğru eğikti. Konuşmacı su bardağının altından bir sayfa çıkarmış, Al-

manya'daki intihar oranıyla ilgili istatistikleri okuyordu. Miss Minns'in uzun ince boynuna bakarak kadının mutlu olmadığını anlamak mümkündü. Şu konuşma kendini geliştirmesine yarıyor muydu, yaramıyor muydu? Konunun ne olduğunu bir anlayabilse! Öbür ikisi lök gibi oturuyorlardı. Onların yanındaki kızıl saçlı ufak tefek kadın kazak örüyordu. Bir düz, iki ters, birini sal ve öbürlerinin arasından geçir. Konuşmacı Nazilerin vatana ihanet bahanesiyle insanların kafasını nasıl kestiklerini ve infazcının bazen kuru sıkı attığını anlatıyordu. Dinleyicilerin arasında bir kadın daha vardı, devlet okulundaki öğretmenlerden biri olan siyah saçlı bir kız. Öbürlerinden farklı olarak o sahiden dinliyor, gözlerini konuşmacıya dikmiş, hafifçe aralık olan ağzıyla söylenenlerin hepsini içine alarak öne doğru eğilmişti.

Onun hemen arkasında İşçi Partisi'nden iki ihtiyar oturuyordu. Biri kır saçlarını kısacık kestirmişti, öbürü de keldi ve ağzının kenarlarından sarkan bıyıkları vardı. İkisi de paltoluydu. O tipleri bilirsiniz. Fi tarihinden beri İşçi Partilidirler. Davaya feda edilmiş hayatlar. İşverenlerin kara listesinde yirmi yıl, varoşlara bir şeyler yapsınlar diye belediyenin kapısını aşındırmakla geçen bir on yıl daha. Sonra bir anda her şey değişiyor, eski İşçi Partisi muhabbetinin bir önemi kalmıyor. Dış politikaya kilitleniyorlar: Hitler, Stalin, bombalar, makineli tüfekler, kauçuk coplar, Roma-Berlin mihveri, Halk Cephesi, Anti-Komintern Paktı. Aklım almıyor. Hemen önümde Komünist Parti'nin bölge teşkilatı oturuyordu. Üçü de çok gençti. İçlerinden biri paralıydı ve Hesperides Gayrimenkul'de bir unvanı vardı; aslına bakarsanız herhalde bizim Crum'un yeğeniydi. Öbürü bir bankada veznedardı. Bazen çeklerimi bozardı. Yuvarlak, çok genç, istekli bir yüzü ve bebek gibi mavi gözleri olan öbür yakışıklı oğlanınsa saçları o kadar açık renkti ki, görseniz

peroksitle ağartılmış sanırdınız. On yedi gösterse de sanırım yirmi yaşındaydı. Ucuz mavi bir takım elbise giyiyor ve saçlarına uyan açık mavi bir kravat takıyordu. Bu üçünün yanında bir başka komünist daha oturuyordu. Ama sanki farklı türden bir komünist, o da komünist demek mümkünse; çünkü ona Troçkist diyorlardı. Öbürlerinin ona gıcığı vardı. Onlardan bile gençti; çok zayıf, çok esmer ve tedirgindi. Akıllı bir yüzü vardı. Yahudiydi elbette. Bu dörtlü konferansa farklı bir gözle bakıyorlardı. Sorulara geçildiği an ayağa kalkacaklarını biliyordunuz. Daha şimdiden yerlerinde duramıyorlardı. Ve şu küçük Troçkist öbürlerinden önce davranma kaygısıyla poposunun üstünde bir o yana, bir bu yana dönüyordu.

Artık konuşmada geçen kelimelere de kulak vermeyi bırakmıştım. Fakat dinlemenin türlü yolları vardır. Bir an gözlerimi kapattım. Etkisi ilginçti. Sadece sesini duyarken adamı sanki çok daha iyi görebiliyordum.

İki hafta durmadan gidebilecekmiş gibi bir sesti bu. Bir insanın size laterna gibi saat başı propaganda üfürmesi dehşet bir şey. Tekrar tekrar aynı şeyler. Nefret, nefret, nefret. Hadi, hepimiz bir araya gelelim ve bir güzel nefret edelim. Durmamacasına. Kafatasınıza bir çekiç girmiş de beyninize beyninize vuruyor gibi. Fakat gözlerim kapalıyken bir an tersten bakmayı başardım. Ben *onun* kafatasının içine girdim. Garip bir histi. Bir saniye kadar içine girdim, hatta yerine geçtim bile diyebilirim. En azından hissettiğini hissedebiliyordum.

Onun gözünde canlandırdığı şeyi gördüm. Bu hiç de öyle aman aman bir manzara değildi. *Söylediği* şey alt tarafı Hitler'in bizim peşimizde olduğu ve hepimizin bir araya gelip bir güzel nefret etmemiz gerektiği. Ayrıntılara girmiyor. Hiçbir şeyin saygınlığına dokunmuyor. Ama *gördüğü* şey bambaşka. O manzarada kendisi insanların suratını bir somun anahtarıyla dağıtıyor. Suratlar faşist-

lerinki tabii. Gördüğü şeyin bu olduğunu *biliyorum*. İçinde olduğum bir-iki saniyede bunu bizzat gördüm. Küt! Tam ortasına! Kemikler yumurta kabuğu gibi içeri göçüyor ve az önce bir suratın olduğu yerde şimdi çilek reçelinden koca bir yığın var. Küt! Bir tane daha! Gece gündüz adamın aklında bu var; düşündükçe bu daha da hoşuna gidiyor. Üstelik vicdanı hiç rahatsız değil; çünkü suratlar faşistlerin suratı. Sesinin tınısından hepsini anlayabiliyorsunuz.

Peki neden? En muhtemel açıklama korku. Bugünlerde fikir sahibi herkes korkudan kaskatı kesiliyor. Bu adamın farkı, öbürlerinden daha çok korkacak kadar öngörüsünün olması. Hitler peşimizde! Çabuk olun! Hepimiz bir somun anahtarı kapıp bir araya gelelim; belki onlar bizimkini dağıtmadan biz onlarınkini dağıtabiliriz. Birleşin, liderinizi seçin. Hitler kara, Stalin ak. Ama tam tersi olmaması için de bir sebep yok; çünkü bizim ufaklığın kafasında Hitler de Stalin de bir. İkisi de somun anahtarı ve dağıtılmış suratlarla eşanlamlı.

Savaş! Yine savaşı düşünmeye başladım. Fazla kalmadı, orası kesin. Peki kim savaştan korkuyor? Bir başka deyişle, kim bombalardan ve makineli tüfeklerden korkuyor? "Sen!" diyorsunuz. Doğru, ben korkuyorum; onları görmüş olan herkes korkar. Fakat asıl önemli olan savaş değil, savaştan sonrası. İçine batacağımız dünya; nefret dünyası, slogan dünyası. Paramiliter üniformalar, dikenli teller, kauçuk coplar. Ampullerin gece gündüz yandığı gizli hücreler, sizi uykunuzda izleyen dedektifler. Geçit törenleri, üstünde devasa yüzlerin olduğu posterler ve sağır olana, ona sahiden taptıklarına inanana kadar Lider'e tezahürat yapan milyonlarca kişilik kalabalık – ama bu arada, içten içe ondan kusacak kadar nefret ediyorlar. Bunlar olacak. Yoksa olmayabilir mi? Bazı günler imkânsız diye düşünüyorum, bazen günler kaçı-

nılmaz diye. O akşam bunun olacağından emindim. Hepsi küçük konuşmacının sesindeydi.

O halde bir kış akşamı böyle bir konferansı dinlemeye gelen şu pinti küçük topluluğun demek ki yine de bir anlamı *var*. Ya da en azından bütün bunların ne demeye geldiğini kavrayan beş-altı kişinin. Onlar basit bir ifadeyle dev bir ordunun uzantıları. Uzak görüşlü olanlar, geminin battığını ilk fark eden fareler. Çabuk, çabuk! Faşistler geliyor! Anahtarları hazır edin, çocuklar! Suratlarını dağıtın, yoksa onlar sizinkini dağıtacak. Gelecekten o kadar korkuyoruz ki, bir tavşan gibi doğruca boa yılanının gırtlağından içeri atlıyoruz.

İngiltere'ye faşizm geldiğinde benim gibilere ne olacak peki? Doğrusunu isterseniz, muhtemelen hiçbir şey fark etmeyecek. Ama konuşmacı ve dinleyiciler arasındaki şu dört komünist için öyle değil; onlar için çok şey fark edecek. Kimin kazandığına bağlı olarak surat dağıtacak ya da suratları dağılacak olanlar onlar. Benim gibi ortadakiler içinse hayat olağan seyrinde devam edecek. Yine de korkuyorum; size korkuyorum diyorum. Ve tam neden korktuğumu merak ederken konuşmacı susup oturdu.

Dinleyici on beş kişiden ibaret olunca her zaman duyduğunuz türden kof, zayıf alkış sesleri geldi, ardından bizim Witchett kendi repliklerini henüz tamamlamıştı ki, daha ne oluyoruz demeden şu dört komünist aynı anda ayağa kalktı. Diyalektik materyalizm, proleterlerin akıbeti ve Lenin'in 1918'de ne dediği gibi başka kimsenin anlamadığı konularda on dakika kadar süren sıkı bir it dalaşı yaşandı. Ardından, bu arada bir bardak su içmiş olan konuşmacı ayağa kalktı, Troçkist çocuğu sandalyesinde kıvrandırırken öbürlerini rahatlatan bir özet geçti ve sonrasında it dalaşı gayriresmi olarak bir süre daha devam etti. Kimse ağzını açmıyordu. Hilda'yla

öbürleri, konuşmacı sözünü bitirir bitirmez sıvışmışlardı. Herhalde salonun kirası için para toplanacağından korkuyorlardı. Kızıl saçlı ufak tefek kadın örgü sırasını bitirmekle meşguldü. Öbürleri tartışırken ilmek sayısını saydığı duyulabiliyordu. Bu arada Witchett oturuyor, konuşan her kimse ona kocaman bir gülümsemeyle gülümsüyor, bütün bunların ona ne kadar ilginç geldiği ve aklından notlar aldığı görülebiliyor; siyah saçlı kız ağzı hafif aralık olarak bir ona bir buna bakıyor; kulaklarına kadar kaldırdığı paltosunun yakası ve sarkık bıyığıyla fok balığına benzeyen İşçi Partili ihtiyar oturduğu yerden tartışanlara gözlerini dikmiş, olan bitenlere bir anlam vermeye çalışıyordu. Ben de sonunda kalkıp paltomu giymeye başladım.

İt dalaşı küçük Troçkist'le açık sarı saçlı oğlan arasında kişisel bir çekişmeye dönmüştü. Savaş çıksa orduya katılmak gerekip gerekmediğini tartışıyorlardı. Sandalyelerin arasından yan yan çıkarken açık sarı saçlı bana döndü.

"Mr. Bowling! Size sorayım. Savaş çıksa ve faşizmi temelli olarak ezme şansımız olsa siz de savaşmaz mısınız? Yani genç olsanız."

Herhalde altmış falan olduğumu düşünüyordu.

"Savaşmayacağıma emin olabilirsin," dedim. "Geçen seferki bana yetti."

"Ama faşizmi ezmek için!"

"S...et faşizmi! Bana sorarsan herkes birbirini yeterince ezdi zaten."

Küçük Troçkist toplumsal vatanseverlik ve işçilerin ihanete uğradığı teranesiyle araya girmeye çalışıyor ama öbürleri lafı ağzına tıkıyorlardı.

"Ama siz 1914'ü düşünüyorsunuz. O sıradan emperyalist bir savaştı. Bu seferki farklı. Bakın. Almanya'da olanları, toplama kamplarını, Nazilerin insanları kauçuk

coplarla dövmesini ve Yahudileri birbirlerinin yüzüne tükürtmesini duyduğunuzda bu sizi çileden çıkarmıyor mu?"

Çileden çıkarmakmış! Savaşta da aynı lafı kullandıklarını hatırlıyorum.

"1916'da bu işleri bıraktım," dedim. "Siperlerin kokusunu içine çektiğin zaman sen de anlarsın."

Sonra bir anda sanki çocuğu görmeye başladım. O âna kadar onu iyice görmemişim gibi.

Gür sarı saçlarıyla gencecik, heyecanlı yüzü bir okul çocuğunkine benziyordu ve benimkilere bakan mavi gözlerinde bir an sahiden yaşlar belirdi! Olanlar onu Alman Yahudileri kadar etkiliyordu! Ama ben ne hissettiğini çok iyi biliyordum. Cüsseli bir delikanlı, muhtemelen bankanın ragbi takımında oynuyor. Kafası da çalışıyor. Ama işte bakın, ne halde: insafsız bir banliyöde bir banka memuru olarak buzlu camın gerisinde oturuyor, muhasebe defterine rakamlar giriyor, banknot destelerini sayıyor, müdüre yalakalık yapıyor. Hayatının çöpe gittiğini hissediyor. Ve bu arada bütün Avrupa büyük olaylarla çalkalanıyor. Siperlere bombalar yağıyor, piyadeler duman bulutlarının arasından dalga dalga akın ediyor. Bazı arkadaşları İspanya'da çarpışıyor olmalı. Elbette savaşı istiyordur. Onu suçlayabilir misiniz? Bir an oğlummuş duygusuna kapıldım – yaş bakımından mümkündü. Ve haberci çocuk İNGİLTERE ALMANYA'YA HARP İLAN ETTİ afişini karşımıza yapıştırınca beyaz önlüklerle hep beraber kaldırıma hücum edip tezahürat yaptığımız o kavurucu ağustos gününü düşündüm.

"Dinle evlat," dedim. "Fena halde yanılıyorsun. 1914'te *biz* de muhteşem bir iş yaptığımızı düşünüyorduk. Ama alakası yoktu. Her şey kanlı bir karmaşadan ibaretti, o kadar. Yine savaş çıkarsa uzak durmaya bak. Vücudunu kurşunla niye doldurtasın? Onu bir kıza sakla. Sa-

vaş deyince aklına kahramanlıklar ve şeref madalyaları geliyor ama öyle değil. Artık süngülü hücumlar kalmadı; aynca kalmış olsa bile o iş sandığın gibi olmuyor. Kendini kahraman gibi hissetmiyorsun. Sadece üç gündür uyumadığını, teke gibi koktuğunu ve korkudan altına işediğini biliyorsun ve ellerin donduğu için tüfeğini tutamıyorsun. Ama ona bakarsan bunun da bir önemi yok. Asıl mesele daha sonra olanlar."

Kimse etkilenmedi tabii. Sizin eski kafalı olduğunuzu düşünüyorlar, o kadar. Ha burada dil dökmüşüm, ha bir kerhanenin kapısında dikilip broşür dağıtmışım.

İnsanlar çıkmaya başlamıştı. Witchett konuşmacıyı evine götürüyordu. Üç komünistle küçük Yahudi, proleter dayanışma, diyalektiğin diyalektiği ve Troçki'nin 1917'de ne dediği hakkında birbirleriyle didişerek beraber yola çıktılar. Hiçbirinin öbüründen farkı yok aslında. Nemli, durgun, kapkara bir geceydi. Yolu aydınlatamayan lambalar karanlıkta yıldızlar gibi asılıydı. Uzakta tramvayların High Caddesi boyunca gümbürdemesi duyuluyordu. Bir içki istiyordum ama saat neredeyse ondu ve en yakın birahane neredeyse bir kilometre uzaktaydı. Birisiyle konuşmak da istiyordum ama birahanelerde konuşulanlardan farklı şeyler hakkında. Beynim bütün gün tuhaf şekilde harıl harıl işlemişti. Biraz da çalışmamanın sonucu elbette; ama aynı zamanda biraz da beni tazeler gibi olan yeni takma dişlerim sayesinde. Bütün gün geçmiş ve gelecek üstüne kara kara düşünmüştüm. Belki gelecek, belki gelmeyecek olan kötü günler hakkında, sloganlar, renkli gömlekler[1] ve Avrupa'nın doğusundan gelip İngiltere'yi serseme çevirecek robot gibi adamlar hakkında konuş-

1. Renkli gömlek terimiyle Almanya'daki Nazilerin siyah gömleklerine, İtalya'da da Mussolini faşistlerinin kahverengi gömleklerine gönderme yapılıyor. (Y.N.)

mak istiyordum. Hilda'yla konuşmaya çalışmak faydasızdı. Sonra aklıma birdenbire bir ahbabım olan ve geç saatlere kadar uyumayan Porteous'a gidip bakmak geldi.

Porteous devlet okulundan emekli bir müdür. Kilisenin yakınında, kasabanın eski kesimindeki bir evin –neyse ki– giriş katında yaşıyor. Bekâr elbette. Öyle adamların evli olduğunu hayal etmek zor. Kitapları ve piposuyla tek başına yaşıyor; bir kadın gelip ev işlerine bakıyor. Yunanca, Latince, şiir filan bilen mürekkep yalamış bir insan. Sol Kitap Kulübü'nün bizim oradaki şubesi "İlerleme"yi temsil ediyorsa Porteous için de herhalde "Kültür"ü temsil ediyor denebilir. İkisinin de Batı Bletchey'de pek esamisi okunmaz.

Bizim Porteous'un gece vakti oturup okuduğu küçük odanın ışığı yanıyordu. Ön kapıyı tıklatınca her zamanki gibi dişlerinin arasında piposu, yerini kaybetmemek için arasına parmaklarını sıkıştırdığı kitabıyla salına salına beni karşılamaya geldi. Upuzun boyu, kıvırcık kır saçları ve biraz renksiz olsa da –altmışına merdiven dayamış olmasına rağmen– neredeyse çocuk gibi duran ince, hülyalı yüzüyle etkileyici bir görünüşü vardır Porteous'un. Devlet okullu ve üniversiteli bazı kişilerin öldükleri güne kadar böyle çocuk gibi görünmeyi başarmaları tuhaf. Hareketlerindeki bir şeyle ilgisi var. Bizim Porteous, şu ya da bu şiirin hayalini kurar ve etrafında olanların farkında değilmiş gibi biraz geride tuttuğu yakışıklı yüzü, kır saçlarıyla kendine has bir tarzda yürür. Ona baktığınızda bugünlere kadar nasıl geldiğini hemen anlarsınız. Devlet okulu, Oxford Üniversitesi, ardından müdür olarak tekrar eski okulu. Latince, Yunanca ve kriket ikliminde geçen koca bir hayat. Tepeden tırnağa üsluptur kendisi. Sizin "rezil" bulmanızdan hoşlandığı eski bir Harris tüvit ceket ve gri flanel pantolon giyer hep, sigarayı hor görerek pipo içer ve gecenin bir yarısına ka-

dar ayakta olmasına rağmen her sabah soğuk suyla banyo yapar. Onun gözünde sanırım biraz görgüsüz biriyim. Devlet okuluna gitmedim, Latince bilmediğim gibi öğrenmek de istemiyorum. "Güzelliğe duyarsız" olmamı talihsiz buluyor bazen ve bununla herhalde kibarca eğitimsiz olduğumu söylemek istiyor. Yine de ondan hoşlanıyorum. Çok doğru bir konukseverlik anlayışı var; her zaman sizi içeri buyur edip saatlerce konuşmaya hazırdır ve her zaman elinin altında içki bulunur. Bizimki gibi kadın ve çocuk istilasına uğramış bir evde yaşıyorsanız bazen kaçıp bekâr bir ortama, kitaplı-pipolu-şömineli bir atmosfere girmek iyi geliyor. Ayrıca kitap, şiir ve Yunan heykelleri dışında hiçbir şeyin öneminin olmadığı, Gotlar'ın Roma'yı yağmalamasından sonra yaşanmış hiçbir şeyin sözünü etmeye değmediği şu kaliteli Oxford ortamı... o da bazen insanı teskin ediyor.

Porteous beni şöminenin yanındaki eski deri koltuğa doğru dürtüp viski ve soda çıkardı. Bu oturma odasını pipodan duman altı olmamış haliyle hiç görmedim. Tavan neredeyse kapkara. Kapısı, penceresi ve şöminenin üstündeki boş alan hariç, oda küçük sayılır; duvarlar tabandan tavana kitap kaplı. Şömine rafında tahmin edebileceğiniz şeyler var. Gül ağacından hepsi de kirli bir sıra pipo, birkaç gümüş Yunan sikkesi, üstünde Porteous'un üniversite arması olan bir tütün kavanozu ve Sicilya'da bir dağda eşelediğini söylediği küçük toprak bir lamba. Bunların üstünde Yunan heykellerine ait fotoğraflar var. Ortadaki büyük resimde kanatlı başsız bir kadın otobüse yetişmek ister gibi adımını ileri atıyor. Cahil halimle onu ilk gördüğümde, heykele niye bir baş uydurmadıklarını sorarak Porteous'u dehşete düşürdüğümü hâlâ hatırlarım.

Adamım şömine rafının üstündeki kavanozdan piposunu tekrar doldurmaya girişti.

"Yukarıdaki tahammül edilmez kadın bir radyo seti

almış," dedi. "Hayatımı o şeylerin sesi olmadan tamamlamayı umuyordum. Yapabileceğim bir şey yoktur herhalde? Hukuki durumun ne olduğunu biliyor musun?"

Yapılabilecek hiçbir şey olmadığını söyledim. Porteous'un Oxford ağzıyla "tahammül edilmez" deyişi hoşuma gidiyor ve 1938'de bile evinde radyoya itiraz etmesini heyecan verici buluyorum. Her zamanki hülyalı haliyle, elleri ceketinin ceplerinde ve piposu dişlerinin arasında bir yukarı bir aşağı salınırken bir anda Perikles zamanında Atina'da müzik enstrümanlarına karşı kabul edilen bir yasa hakkında konuşmaya başlıyor. Her zaman böyledir bizim Porteous. Söylediği her şey yüzyıllar öncesiyle ilgilidir. Nereden açarsanız açın, konu her zaman heykellere, şiire, Yunan ve Romalılara gelir dayanır. Savaş gemisi Queen Mary dersiniz, size Fenikelilerin kadırgalarını anlatır. Çağdaş bir kitap asla okumaz, onların isimlerini bilmeyi reddeder, *The Times* dışında hiçbir gazeteye bakmaz ve sinemaya hiç gitmemekle iftihar ettiğini size söyler. Keats, Wordsworth gibi birkaç şair dışında modern dünyayı –üstelik onun bakışıyla modern dünya son iki bin yılı kapsadığı halde– olmaması gereken bir şey olarak düşünür.

Ben kendimi modern dünyaya ait görmekle beraber onunla sohbet etmekten hoşlanıyorum. Porteous rafların önünde dolaşacak, önce bir kitap, sonra bir kitap daha çıkaracak ve piposundan aldığı küçük fırtların arasında size bir şeyler okuyacak, okudukça Latince veya başka bir dile ait satırları size çevirmesi gerekecektir. Bunları hep huzur veren bir edayla yapar, keyifli bir edayla. Biraz müdürce bir tarzda ama yine de bir şekilde sakinleşirsiniz. Dinlerken tramvayların, gaz faturalarının ve sigorta şirketlerinin olmadığı başka bir dünyaya taşınırsınız. Etrafta sadece tapınaklarla zeytin ağaçları, tavus kuşlarıy-

la filler, ağları ve üç dişli mızraklarıyla arenada dolaşanlar, kanatlı aslanlar, hadımlar, kadırgalar ve mancınıklar, askerlerin kalkanları üstünden dörtnala uçan atlı ve pirinç zırhlı generaller vardır. Benim gibi bir herife yüz vermesi olacak şey değil aslında. Öte yandan, şişman olmanın avantajlarından biri de işte budur: hemen hemen her muhite girebilmektir. Üstelik edepsiz hikâyeler gibi ortak bir yanımız da var. Bana ne kadar aksini hatırlatsa da, Porteous'un alakadar olduğu yegâne modern konu budur. Gerçi biraz yaşlı hizmetçi kadınlar gibi anlatır o; hikâyeleri hep bir şekilde örtülüdür. Bazen bir Latin şairini alıp müstehcen bir dizeyi çevirir ve işin çoğunu hayal gücünüze bırakır, bazen de Roma imparatorlarının özel hayatlarından ve Astarot tapınaklarında olan bitenlerden size ipuçları verir. Yunan ve Romalılar denen şu tayfa az değilmiş. Bizim Porteous'ta İtalya'da bir yerdeki duvar resimlerine ait fotoğraflar var ki, ağzınız açık kalır.

İşten ve evden sıkıldığımda Porteous'a gidip sohbet etmek bana hep çok iyi gelmiştir. Ama bu akşam pek öyle değil gibiydi. Aklım hâlâ gün boyu kafama takılan konularla meşguldü. Sol Kitap Kulübü'ndeki konuşmacıyı olduğu gibi Porteous'uda, sesinin tınısı dışında tam olarak dinlemiyordum. Fakat konuşmacının sesi bir ara beni ele geçirirken bizim Porteous için aynı şeyi söyleyemem. Fazla huzur vericiydi Porteous, fazla Oxfordvari. Sonunda, o hâlâ bir şeyleri anlatırken sözünü bölüp sordum:

"Söylesene Porteous, Hitler hakkında ne düşünüyorsun?"

Bizim Porteous leylekleri andırır zarafetiyle dirseklerini şömine rafına, bir ayağını da sipere dayamıştı. O kadar şaşırmıştı ki, piposunu az daha ağzından çıkarıyordu.

"Hitler mi? Şu Alman mı? Aziz dostum! Ben onun hakkında *düşünmem* bile."

"Ama sorun şu ki, o lanet herif işi bitmeden önce

bizi kendisi hakkında öyle ya da böyle düşünmek zorunda bırakacak."

Bizim Porteous "lanet" lafını sevmez, kullanmaktan çekinir ama tabii pozunu bozacağı için şaşırmaya da yanaşmaz. Tekrar duman tüttürerek yukarı aşağı adımlamaya başlıyor.

"Onu dikkate almak için bir sebep görmüyorum. Bir maceracı, o kadar. Böyleleri gelir gider. Sabun köpüğü, sadece sabun köpüğü."

"Sabun köpüğü" ile ne demek istediğini tam anlayamasam da geri adım atmıyorum:

"Bence yanılıyorsun. Bu Hitler denen adam öyle biri değil. Joe Stalin de. Sırf iş olsun diye insanları çarmıha germekle, kellelerini uçurmakla filan uğraşan eski tipler gibi değil bunlar. Bunlar yeni bir şeyin peşinde... daha önce hiç duyulmamış bir şeyin peşinde."

"Aziz dostum! Güneşin altında yeni bir şey yok."

Bizim Porteous'un sevdiği sözlerden biri bu tabii. Yeni bir şeyin varlığına kulaklarını tıkar. Şu günlerde yaşanan herhangi bir hadiseyi ona anlatmaya görün, hemen Kral Falan-filanca döneminde de aynısının olduğunu söyler. Uçak gibi araçlardan söz açsanız bile muhtemelen onların Girit'te, Miken ülkesinde veya başka bir yerde de olduğundan dem vuracaktır. Şu ufak tefek herifin konuşmasında bahsettiği şeyi ve yaklaşan kötü zamanlarla ilgili zihnimde beliren hayali açıklamaya çalıştımsa da nafile. Güneşin altında yeni bir şey olmadığını tekrar edip durdu. Sonunda raflardan bir kitap indirdi ve milattan önceki bir tarihte Hitler'in basbayağı ikiz kardeşi olabilecek bir Yunan despotu hakkında bana bir pasaj okudu.

Bir süre tartıştık. Bütün gün biriyle bu konuda dertleşmek istemiştim. Hale bakın. Aptal değilim, entel de sayılmam ve normal zamanlarda, haftada yedi pound kazanan iki çocuklu orta yaşlı bir babadan beklemeyeceği-

niz ilgilerim de yoktur. Ama yine de alıştığımız eski hayatın kökünün kazındığını görecek kadar kafam çalışıyor. Bunu hissedebiliyorum. Savaşın geldiğini görebiliyorum; savaştan sonraki yemek sıralarını, gizli polisi ve size ne düşünmeniz gerektiğini söyleyecek hoparlörleri de görebiliyorum. Ve bu konuda yalnız değilim. Benim gibi milyonlarcası var. Her yerde karşılaştığım sıradan insanlar, birahanelerde gördüklerim, otobüs sürücüleri, makine imalatçıları için gezen pazarlamacılar, hepsi dünyanın çığrından çıktığını seziyor. Ayaklarının altında yerin çatırdayıp çöktüğünü hissedebiliyorlar. Gelgelelim, hayatı boyunca kitaplarla yaşamış, her gözeneğinden fişkırana kadar tarihe doymuş şu eğitimli adam bir şeylerin değiştiğinin farkına bile varamıyor. Hitler'i önemsiz buluyor. Bir savaşın daha kapıya dayandığına inanmak istemiyor. Zaten bir önceki savaşta da çarpışmadığı için üstünde durmuyor – Truva kuşatmasına kıyasla o savaşın zavallı bir gösteri olduğunu düşünüyor. Sloganları, hoparlörleri ve renkli gömlekleri niye dert etmemiz gerektiğini anlamıyor. Aklı başında kim böyle şeylere aldırır, diyor hep. Hitler'in de Stalin'in de gidici ama "ebedî hakikatler" dediği şeylerin temelli olduğunu söylüyor. Tabii bu, her şeyin nasıl geldiyse aynen öyle devam edeceğini söylemenin başka bir yolu. Kültürlü Oxford mezunları kitap dolu etüt salonlarını ebediyete kadar yukarı aşağı arşınlayacak, Latince deyişleri aktaracak, armalı kavanozlardan kaliteli tütün içecekler. Onunla konuşmanın bir faydası yoktu. Açık sarı saçlı delikanlıyla devam etsem daha iyiydi. Sohbet her zamanki gibi kademeli olarak milattan öncesine döndü. Sonra şiire geldi. Sonunda bizim Porteous raflardan bir kitap daha çıkarıp Keats'in "Bülbüle Gazel"ini okumaya başladı (belki tarlakuşuydu, hatırlamıyorum).

Kendi hesabıma konuşmam gerekirse, şiirden pek hazzetmiyorum. Ama bizim Porteous'un yüksek sesle oku-

ması ilginç şekilde hoşuma gidiyor. Adamın bu işi iyi becerdiği kesin. Tabii alışkanlığı var; sınıflar dolusu çocuğa okumuş uzun zaman. Rahat edasıyla, dişlerinin arasında azar azar tüttürdüğü piposuyla bir şeye yaslanır, sesi ciddileşir ve dizenin gidişiyle yükselip alçalır. Bunun onu etkilediğini gözünüzle görebilirsiniz. Şiirin ne olduğunu ve nasıl bir iş görmesi gerektiğini bilmiyorum. Herhalde müziğin bazı insanlarda uyandırdığına benzer duygusal bir etkisi var. Porteous okuduğu zaman aslında dinlemiyorum, daha doğrusu, kelimeleri içime almıyorum ama bazen şiirin tınısı sanki zihnimi teskin ediyor. Genel olarak bundan hoşlandığımı söyleyebilirim. Ama bu akşam nedense işe yaramıyordu. Soğuk bir yel odaya dolmuş gibiydi. Hepsi bana palavra geliyordu. Şiirmiş! Nedir şiir? Alt tarafı bir ses, havada küçük bir girdap. Bir de –Tanrım!– makineli tüfeklere karşı ne faydası olabilirdi?

Adamın kitap rafına dayanmasını izledim. Devlet okulu mezunlarının halleri işte. Hayatları boyunca öğrenci. Eski okulun, Latince ve Yunanca parçaların, şiirin çevresinde dönen koca hayatlar. Sonra ansızın Porteous'a ilk gelişimde de onun bana aynı şiiri okuduğunu fark ettim. Tıpatıp aynı edayla okumuş, büyülü pencere kanadı mı neyle ilgili olan kısma geldiğinde sesi titremişti. Derken garip bir düşünceyle çarpıldım. *Adam ölmüş*. Bir hayalet. Onun gibilerin hepsi ölüydü. Etraftaki birçok insanın belki de ölmüş olduğu o an kafama dank etti. Bir insanın kalbi durunca –daha önce değil– öldüğünü söyleriz. Bana biraz keyfi geliyor bu. Sonuçta vücudun bazı kısımları çalışmaya devam ediyor; mesela saçlar, tüyler daha yıllarca uzuyor. Belki insan asıl beyni durunca ölüyor, yeni bir düşünceyi idrak etme gücünü yitirince. Bizim Porteous da öyle biri. Olağanüstü bilgili, olağanüstü zevk sahibi ama değişme kabiliyeti yok. Tekrar tekrar aynı şeyleri söylüyor, aynı şeyleri düşünüyor. Üstelik

onun gibiler ne kadar çok. İçeriden durmuş ölü kafalar. Aynı küçük izin üstünde ileri geri hareket eden ve bu arada hayaletler gibi gitgide soluklaşan kafalar.

Bizim Porteous'un kafası da herhalde Japon-Rus Savaşı'nın olduğu sıralar durmuştu. Yazık ki neredeyse bütün düzgün insanlar, somun anahtarlarıyla surat dağıtmak *istemeyen* insanlar hep onun gibi. Düzgünler ama kafaları durmuş. Üstlerine gelen şeye karşı kendilerini savunamıyor; çünkü burunlarının dibinde olduğu halde onu göremiyorlar. İngiltere'nin hiçbir zaman değişmeyeceğini ve İngiltere demenin dünya demek olduğunu sanıyorlar. Onun bombaların bir şekilde ıskaladığı unutulmuş bir köşe olduğunu anlayamıyorlar. Peki ya Avrupa'nın doğusundan gelen yeni insan türü; sloganlarla düşünüp mermilerle konuşan robot misali insanlar? Peşimizden geliyorlar. Çok geçmeden bize yetişecekler. Bu çocuklara Queensbury düşesinin kuralları sökmeyecek. Ve bütün düzgün insanlar felç olmuş. Ölü insanlar ve diri goriller. Arası kalmamış gibi.

Yarım saat kadar sonra oradan ayrıldığımda Hitler'i kabana atmamak gerektiğine bizim Porteous'u hâlâ ikna edememiştim. Ürpertili sokaklardan eve dönerken aklımdan hâlâ aynı şeyleri geçiriyordum. Tramvay artık çalışmıyordu. Ev zifirî karanlıktı ve Hilda uyuyordu. Takma dişlerimi banyodaki bir bardak suya bıraktım, pijamamı giydim ve karımı yatağın öbür yanına doğru ittirdim. Hilda uyanmadan, kamburunu bana çevirerek yuvarlandı. Bazı geceler geç vakit insanın üstüne çöken şu doğucu kasvet ne tuhaf. O an Avrupa'nın kaderi bana evin taksitinden, çocukların okul harcından ve yarın yapmam gereken işlerden daha önemli görünüyordu. Hayatını kazanmak zorunda olan herkes için böyle düşünmek katıksız bir aptallıktır aslında. Gelgelelim, onları aklımdan bir türlü çıkaramıyordum. Hâlâ şu renkli göm-

leklerin ve takırdayan makineli tüfeklerin görüntüsü. Uyuyakalmadan önce hatırladığım son şey, benim gibi bir herifin böyle şeylere neden aldırdığını merak ediyordum.

II

Çuhaçiçekleri açmaya başlamıştı. Galiba mart ayıydı.

Arabayla Westerham'dan geçmiş, Pudley'e doğru ilerliyordum. Bir demirci dükkânına kıymet biçmem gerekiyordu, ardından da, eğer adamı bağlayabilirsem, muhtemel bir hayat sigortası için onunla görüşme yapacaktım. Adını yerel bir acenteden almıştım ama adam son anda korkuya kapılmış ve masrafı karşılayamayacağından endişe etmeye başlamıştı. İnsanlarla konuşmakta bayağı iyiyimdir. Şişmanlığın verdiği bir şey bu. İnsanlara neşe veriyor, çek imzalamanın neredeyse bir zevk olduğunu hissettiriyor. Tabii farklı insanlara yaklaşmanın farklı yolları var. Bazıları için avantajları ön planda tutmak daha çok işe yarıyor, bazılarını da sigortasız ölürlerse karılarının başına gelecekler konusunda inceden inceye işlemek gerekiyor.

Eski araba kıvrım kıvrım küçük tepelerde bir yukarı bir aşağı dönüp duruyordu. Ve Tanrım, ne güzel bir gündü! Genelde martta görülen ve kışın ansızın mücadeleden vazgeçer gibi olduğu şu günlerden. Son birkaç gündür insanların "açık" dediği, gökyüzünün soğuk ve sert bir mavi olup rüzgârın kör bir jilet gibi insanı rendelediği şu pis havalar hâkimdi. Sonra birdenbire rüzgâr dindi ve güneş kendine bir fırsat buldu. Bilirsiniz o günleri. Solgun sarı bir güneş, kıpırtısız yapraklar, koyunların te-

beşir parçaları gibi yamaçlara yayıldığı uzaklarda hafif bir pus. Vadilerin içinde ateşler yakılıyor ve bunların dumanı kıvrılarak ağır ağır yükselip pusa karışıyordu. Yolda bir ben vardım. Hava o kadar sıcaktı ki, üstümü çıkarsam olurdu.

Çuhaçiçeklerinin yol kenarındaki çimleri örttüğü bir yerden geçiyordum. Toprak burada belki de killiydi. Yirmi metre kadar ileride yavaşlayıp durdum. Hava kaçırılmayacak kadar güzeldi. Arabadan inip bahar havasını koklamalı, hatta gelen giden yoksa birkaç çuhaçiçeği koparmalıydım. Eve, Hilda'ya götürmek için onlardan bir demet toplama fikrine bile kapılır gibi oldum.

Motoru kapatıp çıktım. Şu külüstürü rölantide bırakmayı hiç sevmiyorum; sarsıntıdan çamurluklarını filan düşüreceğinden korkuyorum. Araba 1927 model ve kilometresi epey fazla. Kaputu kaldırıp motora baktığınızda insana eski Avusturya İmparatorluğu'nu hatırlatıyor: Her şey küçük tellerle birbirine eğreti bağlanmış ama bir şekilde hâlâ gidiyor. Bir makinenin aynı anda bunca farklı yönde zangırdaması olur şey değil. Yirmi iki değişik yalpası olan yerkürenin hareketi gibi – bir yerde öyle yazdığını hatırlıyorum. Araba rölantideyken ona arkadan baktığınızda Hawaii'li kızların hula hula dansını izler gibi oluyorsunuz.

Yol kenarında beş parmaklıklı bir bahçe kapısı vardı. Oraya kadar yürüyüp üstünden eğildim. Etrafta bir Allah'ın kulu yoktu. Havanın yumuşak temasını alnımda daha iyi hissedebilmek için şapkamı hafif geriye kaldırdım. Çitin altı çuhaçiçeklerinden geçilmiyordu. Kapının hemen iç tarafında bir serseri veya başka biri bir ateş yakmış, geriye artıkları kalmıştı. Küçük bir öbek halindeki kül rengi korlardan hâlâ bir tutam duman tütüyordu. Biraz ileride sumercimekleriyle kaplı küçük bir gölete

benzer bir su birikintisi vardı. Kışlık buğday tarlasıydı burası. Dik bir açıyla yukarı meylediyor, sonra bir kireçtaşı kayalığı ve küçük bir kayın koruluğu geliyordu. Ağaçlardaki genç yapraklarda bir sis asılı gibiydi. Her yerde mutlak bir sükûnet. Ateşin küllerini kaldıracak kadar bile yel yoktu. Bir yerde şakıyan bir toygarın dışında ses yoktu, uçak bile yoktu.

Kapının üstünden eğilerek orada bir süre dikildim. Yalnızdım, yapayalnız. Ben tarlaya bakıyordum, tarla bana. Hissediyordum – bilmem anlar mısınız?

Hissettiğim şey bugünlerde o kadar alışılmadık ki, kulağa budalalık gibi gelecektir. *Mutlu* hissediyordum kendimi. Sonsuza kadar yaşamayacağımı bilsem de buna hazırdım. İsterseniz baharın ilk günü olduğu için öyle bir duyguya kapıldığımı söyleyin. Mevsimin cinsel ifrazattaki etkisi ya da ona benzer bir şey deyin. Ama mesele bundan ibaret değildi. Hayatın yaşamaya değer olduğuna beni ikna eden şey, ister inanın ister inanmayın, çuhaçiçeklerinden veya çitin üstündeki taze goncalardan çok kapının yanındaki şu ateş artığıydı. Sakin bir günde odun ateşinin nasıl olduğunu bilirsiniz. Beyaz küle dönmüş dallar hâlâ dal biçimini korur ve külün altından canlı bir kızıllık seçilir. Kızıl korun insana daha canlı gelmesi, hayatın duygusunu canlı bir şeyden daha fazla vermesi ilginçtir. Onda bir şey var, bir tür yoğunluk, bir titreşim... tam kelimeyi bulamıyorum. Ama size canlı olduğunuzu hatırlatan bir şey. Öbür her şeyi fark etmenizi sağlayan tablodaki püf noktası gibi.

Bir çuhaçiçeği koparmak için eğildim. Çiçeğe ulaşamadım; göbeğim müsaade etmedi. Butlarımın üstüne çöküp küçük bir demet topladım. Beni görecek kimse olmadığı için şanslıydım. Yaprakların buruşuk bir hali vardı ve tavşan kulaklarına benziyorlardı. Doğrulup topladığım çiçekleri kapı sövesinin üstüne koydum. Sonra

anlık bir dürtüyle takma dişlerimi çıkarıp onlara bir göz attım.

Neye benzediğimi zaten biliyorum tabii ama o an bir ayna olsa kendimi boydan boya süzerdim. Biraz yıpranmış balıksırtı gri takım elbise ve melon şapkalı kırk beş yaşında şişman bir erkek. Evli, iki çocuklu, banliyöde bir evimin olduğu alnımda yazıyor. Kırmızı suratlı ve patlak mavi gözlü. Biliyorum, söylemenize gerek yok. Fakat ağzıma geri koymadan önce damağımda göz gezdirirken beni asıl çarpan şey şu: *Bir önemi yoktu.* Takma dişlerin bile bir önemi yoktu. Şişmanım, evet. Bir müşterek bahisçinin başarısız kardeşi gibi görünebilirim, evet. Para almadıkça hiçbir kadın benimle yatağa girmeyecektir. Bunların hepsini biliyorum. Ama size bunların umurumda olmadığını söylüyorum. Kadınları istemiyorum, gençliğimi bile aramıyorum. Ben sadece yaşamak istiyorum. Ve şu çuhaçiçeklerine, çitin altındaki kızıl korlara bakarken yaşıyordum. İçinizde duyarsınız bunu; huzur verici bir şeydir ama aynı zamanda alev gibidir.

Çitin ilerisindeki göleti kaplayan sumercimekleri o kadar halıya benziyordu ki, ne olduğunu bilmeseniz o yeşil örtüyü sağlam zemin sanıp üstüne basabilirdiniz. Hepimiz niye böyle lanet birer aptalız, merak ediyorum. İnsanlar budalalık uğruna onca vakit harcayacaklarına niye dolaşıp etraflarına *bakmıyorlar*? Şu gölete mesela; içindeki bir sürü şeye. Su kelerleri, su salyangozları, su böcekleri, şayak sinekleri, sülükler ve ancak mikroskopla görülebilecek kim bilir neler. Su altındaki hayatların gizemi. Onları izleyerek bir ömür geçer, on ömür geçer de şu kadarcık göleti bitiremezsiniz. Ve bu arada hiç bitmeyen şu merak duygusu, içinizdeki o acayip alev. Sahip olmaya değer tek şey ve biz onu istemiyoruz.

Ama ben istiyorum. Ya da en azından o an öyle düşünüyordum. Beni yanlış anlamayın. Bir kere çoğu Lond-

ralıdan farklı olarak ben "kırsal hayat" diye yanıp tutuşmuyorum. Öyle olamayacak kadar bütün bu işlerin yakınında büyüdüm. Böyle bir amaç uğruna insanların şehirlerde veya banliyölerde yaşamaktan vazgeçmesini istemiyorum. İnsanlar istedikleri yerde yaşasınlar. Ayrıca bütün insanlığın çuhaçiçekleri toplayarak filan geze toza ömür sürmesini de önermiyorum. Çalışmamız gerektiğini gayet iyi anlıyorum. Herhangi birimizin çuhaçiçeği toplamaya vakti varsa bu madenlerde ciğerleri çıkana kadar öksüren adamlarla daktilolarda parmak çürüten kızların sayesinde. Hem karnınız tok değilse ve sıcak bir yuvanız yoksa zaten çiçek toplamak istemezsiniz. Ama konu bu değil. İçimde uyanan bir his var – pek sık olmaz, kabul ediyorum ama arada bir gelir. Bu hisse kapılmanın iyi bir şey olduğunu biliyorum. Dahası, aynı şey herkes ya da hemen hemen herkes için geçerli. Daima çok yakınımızda ve hepimiz hemen oracıkta olduğunun farkındayız. Şu makineli tüfeğin tetiğine basmayı kes! Peşinde olduğun neyse kovalamayı bırak! Sakinleş, soluklan, iliklerine biraz huzur dolsun. Faydası yok. Buna yanaşmıyoruz. Aynı ahmaklıklara devam edip duruyoruz.

Üstelik ufukta yeni bir savaş beliriyor; 1941 diyorlar. Güneş devrini üç kere daha tamamlayacak ve ardından, hooop, tam ortasına atlayacağız. Bombalar kara purolar gibi tepemize inecek, Bren marka makineli tüfeklerden son model mermiler yağacak. Beni çok tasalandırdığından değil. Yaşım savaşamayacak kadar ilerlerdi. Hava akınları olacak elbette ama bunlar herkesi vuracak değil. Ayrıca, öyle bir tehlike sahiden olsa da, insan bunu öncesinden pek düşünmüyor. Daha önce de birkaç kere dediğim gibi, beni savaş değil, savaşın sonrası korkutuyor. Gerçi o bile beni şahsen etkilemeyecektir. Benim gibi birini kim ne yapsın? Siyasi şüpheli olamayacak kadar şişmanım. Kimse beni ortadan kaldırmaya veya kau-

çuk copla pataklamaya tenezzül etmez. Ben polis yürü deyince yoluma devam eden sıradan tiplerdenim. Hilda' yla çocuklara gelince, onların farkına varacağını bile sanmıyorum. Ama yine de korkuyorum işte. Dikenli teller! Sloganlar! Koca koca yüzler! İnfazcının sizi arkadan mıhladığı yalıtımlı mahzenler! Entelektüel olarak benden bir hayli duyarsız olanlar bile korkuyor. Neden! Çünkü size anlattığım şeye, içimizdeki şu özel duyguya veda etmemiz gerekecek. Buna isterseniz huzur deyin. Ama ben huzur deyince savaşsızlık halini değil, iliklerinize kadar hissettiğimiz dinginliği kastediyorum.[1] Ve elleri kauçuk coplu oğlanların tahakkümü başladığında o dinginlik bir daha dönmemek üzere gidecek.

Topladığım çuhaçiçeklerini alıp kokusunu içime öyle bir çektim. Aşağı Binfield'i düşünüyordum. Yirmi yıldır resmen unutmuş olmama rağmen son iki aydır ilginç bir şekilde aklıma gelip duruyordu. Derken, tam o sırada yoldan bir araba yaklaşmaya başladı.

Sarsılarak kendime geldim. Ne yapıyordum ben böyle? Pudley'deki demircinin dükkânında stokları kontrol edeceğime aylak aylak gezinip çuhaçiçeği topluyordum. Bahası, arabadaki şu insanlar beni görse ne düşünürlerdi? Melon şapkalı bir şişman çuhaçiçeği topluyor! Hiç hoş bir manzara değil. Şişman erkekler çuhaçiçekleri toplamamalıdır, en azından başkalarının yanında. Araba menzile girmeden çiçekleri çitin öbür yanına ancak atabildim. İyi ki öyle atmışım. Araba yirmilik genç salaklarla doluydu. Beni böyle görseler kim bilir nasıl da kıs kıs gülerlerdi? Hepsi bana bakıyor –bir arabayla size doğru gelen insanların nasıl baktıklarını bilirsiniz– ve şu halde bile ne yaptığımı merak ediyorlardı. Umarım akıllarına başka bir şey

[1] Cümlede huzuru, dinginliği ve de barışı ifade eden *peace* sözcüğü kullanılıyor. (Ç.N.)

gelmiştir. Bir herif kırda arabasıyla yol kenarında niçin durur? Cevap belli! Otomobil yanımdan geçerken pantolonumun düğmelerini ilikler gibi yaptım.

Krank kolunu çevirip (aracın marşı basmıyor artık) içeri girdim. Fakat tuhaflığa bakın ki, tam pantolonumu ilikler ve kafamın dörtte üçü arabadaki şu genç salaklarla meşgulken aklıma harika bir fikir gelmişti.

Aşağı Binfield'e gidecektim!

Vitesi sonuna kadar yükseltirken, Neden olmasın? diye düşündüm. Neden gitmeyeyim? Beni kim durduracaktı? Ayrıca nasıl olur da bunu daha önce düşünememiştim? Aşağı Binfield'de sakin bir tatil; tam istediğim şey.

Orada tekrar *yaşama* fikrine kapıldığımı sanmayın. Hilda'yla çocukları terk edip başka bir isimle yeni bir hayata başlamaya niyetim yoktu. Öyle şeyler ancak kitaplarda olur. Öte yandan, kimseye haber vermeden Aşağı Binfield'e sıvışıp bir hafta kafa dinlemekten beni ne alıkoyabilirdi?

Sanki her şeyi kafamda planlamış gibiydim. Parayla ilgili bir sorun yoktu. Şu gizli zulada hâlâ on iki papel vardı ve o parayla gayet konforlu bir hafta geçirilebilirdi. Yılda iki haftalık iznimi genelde ağustos ve eylülde kullanırım. Ama iyi bir hikâye uydurursam –onulmaz bir hastalıktan ölen bir akraba ya da ona benzer bir şey– herhalde şirket iznimi iki parça halinde kullanmama müsaade ederdi. Ve Hilda daha ne olduğunu anlamadan bütün haftayı kendime ayırabilirdim. Alıçların çiçek açtığı mayısta bir hafta, mesela. Aşağı Binfield'de Hilda'sız ve çocuksuz, Uçan Semender'den, Ellesmere Sokağı'ndan, evin taksitleriyle ilgili tantanadan, insanı aptallaştıran gürültü veya trafikten uzak bir hafta – boş boş dolaşmakla ve sessizliği dinlemekle geçecek bir hafta!

Niye Aşağı Binfield'e gitmek istediğimi sorabilirsiniz. Niçin illa Aşağı Binfield? Oraya gidip ne yapacaktım?

Bir şey yapacağımdan değil. Zaten konu biraz da buydu. Huzur ve sükûn istiyordum. Huzur! Aşağı Binfield'de bir zamanlar ondan vardı. Savaştan önce oradaki eski yaşantımız hakkında size bir şeyler anlattım. Kusursuz olduğunu iddia etmiyorum. Hatta sıkıcı, durağan, bitkisel türden bir hayat olduğunu söyleyebilirim. Tabiri caizse ot gibiydik. Otlar patron korkusuyla yaşamaz, bir dahaki ekonomik bunalımın ne zaman olacağı ve savaşın ne zaman çıkacağını düşünerek geceleri uykuları kaçmaz. İçimizde bir dinginlik vardı. Tabii Aşağı Binfield'de bile hayatın değişmiş olması gerektiğini biliyordum. Ama çevre değişmiş olamazdı. Binfield Evi'ni saran kayın ormanı, Burford Bendi'nin oradaki yedekçi yolu ve çarşıdaki at yağı duruyor olmalıydı. Bir haftalığına da olsa oraya dönmeyi ve o duygunun içime işlemesini istiyordum. Çölde inzivaya çekilen Doğulu bilgeler gibi hissediyordum kendimi. Zaten gidişata bakılırsa önümüzdeki birkaç yıl boyunca bayağı insan çölde inzivaya çekilecek. Bizim Horteous'un anlattığı gibi, münzevi bolluğundan her sağara için bir bekleme listesinin tutulduğu eski Roma devrine döneceğiz.

Gerçi benim derdim göbek deliğimi tekrar görebilmek değildi. Sadece zor zamanlar gelip çatmadan önce moral bulmak istiyordum. Çünkü zor zamanların kapıda olduğundan şüphelenmemek için herhalde aptalın önde gideni olmak lazım. Nasıl olacağını bilmiyoruz ama olacağını biliyoruz. Belki bir savaş, belki bir bunalım – kötü olacağı dışında bilmenin imkânı yok. Her nereye gidiyorsak, bu gidiş dibe doğru. Mezara doğru, lağım kuyusuna doğru – bilmek imkânsız. Ve doğru bir sezginiz yoksa öyle bir şeyle yüzleşemezsiniz. Savaştan sonraki birkaç yılda bir şeyleri yitirdik. Geriye damlası kalmayana dek boşa akıttığımız can suyu gibi bir şey. Bunca koşturmaca! Üç-beş kuruş için bitmeyen bir didinme. Oto-

büslerin, bombaların, radyoların, telefon zillerinin bitmeyen gürültüsü. Sinirlerimiz epriyip lime lime olmuş; kemiklerimizde iliğin olması gereken yerde boşluk var.

Ayağımı gaza iyice bastım. Aşağı Binfield'e gitmenin düşüncesi bile iyi gelmişti. Nasıl bir duyguya kapıldığımı tahmin edersiniz. Boğulmamak için su yüzüne çıkıyordum! Kollarını bacaklarını çırpa çırpa yukarı ulaşıp burnunu uzatan ve aşağı dalıp yosunların, ahtapotların arasına dönmeden önce derin bir yutkunmayla ciğerlerini dolduran büyük deniz kaplumbağaları gibi. Bir çöp kutusunun dibinde boğuluyoruz hepimiz; ama ben yüze çıkmanın yolunu bulmuştum. Aşağı Binfield'e dönüyordum! Azami hızı olan altmış beş kilometreye ulaşana kadar ayağımı yaşlı arabanın gaz pedalına bastım. Araç çanak çömlekle dolu teneke bir tepsi gibi zıngırdarken gürültüye sığınıp neredeyse şarkı bile söyleyecektim.

Tabii bu süt şişesinde bir sinek varsa o da Hilda'ydı. Onun düşüncesiyle irkilir gibi oldum. Meseleyi kafamda tartmak için hızı otuza düşürdüm.

Hilda'nın önünde sonunda öğreneceğine şüphe yoktu. Ağustos iznini bir hafta kullanma konusunu ona bir şekilde açıklayabilirdim. Şirketin bana bu yıl bir hafta izin verdiğini söyleyebilirdim. Tatil masraflarını kısma fırsatına atlayacağı için beni sorularıyla herhalde fazla sıkıştırmazdı. Çocuklar her halükârda bir ay deniz kıyısında kalıyorlar. Asıl zorluk mayısta kaybolacağım bir haftanın mazeretini bulmaktı. Haber vermeden öylece ortadan kaybolamazdım. En iyisi, diye düşündüm, epey öncesinden şirketin beni özel bir iş için Nottingham, Derby veya Bristol gibi yeterince uzak bir yere göndereceğini söylemekti. İki ay öncesinden haber verirsem saklayacak bir şeyim yokmuş gibi görünürdü.

Fakat onu da elbette er ya da geç öğrenirdi. Hilda'ya güvenebilirsiniz! Önce inanıyormuş gibi yapar, ardından,

saman altından su yürüten kendine has inatçı tarzıyla Nottingham, Derby, Bristol veya her neresiyse oraya hiç gitmediğim gerçeğini bulup çıkarır. Bunu nasıl yapabildiğine hayret ediyorum. Sebata bakın! Mazeretinizdeki tüm açıkları bulana kadar pusuda yatar ve sonra ansızın, boş bir ânınızda söylediğiniz bir lafın üstüne sizi sıkıştırıverir. Ansızın bütün dava dosyasıyla tam teçhizatlı olarak karşınıza çıkar. "Cumartesi akşamı neredeydin? Yalan söylüyorsun! Bir kadınla beraberdin. Yeleğini fırçalarken bulduğum şu saçlara bak. Bak! Benim saçım bu renk mi?" Ve eğlence yine başlar. Tanrı bilir kaç defa aynısını yaşadık. Bazen bir kadınla olduğumu biliyor, bazen de yanılıyor ama artçı etkiler hiçbir zaman şaşmıyordu. Haftalar süren bir dırdır! Her sofraya oturduğumuzda mutlaka bir kavga; çocuklar için tam bir muamma. En büyük açmaz o haftayı nerede, niçin geçirdiğim olacaktı. Kıyamet gününe kadar anlatmaya çalışsam da bana hayatta inanmazdı.

Aman, ne yapayım! diye düşündüm, niye aldırayım. Daha çok vardı. Böyle şeylerin önceden ve sonradan nasıl göründüğünü bilirsiniz. Tekrar gaza bastım. Başka bir fikrim vardı, ilkinden bile daha güzel bir fikir. Mayısta gitmeyecektim. Amatör balıkçılık mevsiminin açıldığı haziranın ikinci yarısı gidecek ve balık tutacaktım!

Öyle ya, neden olmasın? Huzur istiyordum ve balık tutmak demek huzur demekti. Sonra aklıma hepsinden de güzel bir fikir geldi ve az daha arabayla savrulup yoldan çıkıyordum.

Gidip Binfield Evi'ndeki gölette yüzen şu koca sazanları tutacaktım!

Yine, neden olmasın? Yapmak istediğimiz şeylerin hep yapılamayacak şeyler olduğunu düşünerek hayatımızı geçirmemiz tuhaf değil mi? O sazanları neden tutmayacakmışım? Öte yandan, daha söyler söylemez bu düşünce size imkânsız gibi, olmayacak bir şeymiş gibi

gelmiyor mu? Bana öyle geliyor; o zaman bile öyle gelmişti. Film yıldızlarıyla yattığımız veya ağır siklet şampiyonluğunu kazandığımız hülyalar gibi gelmişti. Oysa hiç de imkânsız değildi, tam tersine, gayet mümkündü. Mesela kira karşılığı balık tutulabiliyor. Binfield Evi artık kiminse, kirası ödendiği takdirde o göleti birine tahsis edebilirlerdi. Tanrım! Orada bir gün balık tutabilmek için seve seve beş pound'u gözden çıkarabilirdim. Ama ona bakarsanız konak hâlâ boş da olabilir, kimse o göletin varlığını bilmiyor da olabilirdi.

Ağaçların arasında beni yıllardır bekleyen o gölgeliği düşündüm. Ve hâlâ orada süzülen koca kara balıkları. Tanrım! Otuz yıl önceki büyüklükleri düşünülürse şimdi kim bilir nasıllardı?

III

Haziran'ın 17'si Cuma, amatör balıkçılık mevsiminin ikinci günüydü.

Şirketteki işlerimi ayarlamak zor olmadı. Hilda'ya gelince, onu da gayet sağlam ve tutarlı bir hikâyeyle kandırdım. Mazeretim için Birmingham'da karar kılmıştım ve son anda, kalacağım otelin adını bile ona söyledim: Rowbottom Aile & Ticaret Oteli. Birkaç yıl önce kaldığım için adresi biliyordum. Bu arada, Birmingham'dayım diye bana yazmasını istemiyordum; çünkü bir hafta uzak kalacaksam bunu yapacağından emindim. Enine boyuna düşündükten sonra sırrımı Glisso Yer Cilaları için pazarlamacılık yapan genç Saunders'a kısmen açtım. Haziran'ın 18'inde yolunun Birmingham'a düşeceğini bir vesileyle söylemişti Saunders, ben de ondan, Hil-

a'ya Rowbottom'dan benim adıma gönderilmek üzere ir mektup yollamasını istemiştim. Mektupta iş icabı aşka bir yere çağrılabileceğimi ve bana yazmamasının aha iyi olacağını söyleyecektim. Saunders mevzuyu anmıştı, daha doğrusu anladığını sanıyordu. Bana bir göz rpü ve yaşıma göre çok iyi olduğumu söyledi. Hilda eselesini böylece hallettim. Bana hiç soru sormadı; ilele şüpheye kapılırsa da hazırladığım plan beni hiç olazsa bir süre idare ederdi.

Westerham'dan geçtim. Nefis bir haziran sabahıydı. afif bir yel vardı ve karaağaçların tepesi güneşte salınır, gökyüzünde küçük beyaz bulutlar bir koyun sürüsü bi akıyor ve gölgeleri tarlalarda birbirini kovalıyordu. esterham'ın dışında Walls Dondurmacısı'ndan elma naklı bir delikanlı insanın beynini delebilecek bir ıslıkbisikletini bana doğru son sürat sürüyordu. Bir anda nim de çıraklık yaptığım zamanlar aklıma geldi (o nlerde pedalları geriye dönebilen bisikletlerimiz yok) ve az daha durup çocuktan bir dondurma alacaktım. manlar yer yer biçilmiş ama henüz toplanmamıştı; un aydınlık sıralar halinde kurumaya bırakılmıştı ve ihası yola kadar geliyor, benzin kokusuna karışıyordu.

Yirmi beş kilometreyle sakin sakin gidiyordum. Hu: dolu, hülyalı bir sabahtı. Ördekler yiyemeyecek ka· tokmuş gibi göletlerde yüzüyordu. Westerham'ın isindeki Nettlefield köyünde beyaz önlüklü, kır saçlı pos, kır bıyıklı ufak tefek bir adam yeşilin içinden fırıp yolun ortasına dikildi ve dikkatimi çekmek için larını bacaklarını sallamaya başladı. Arabam bu yolla tanınır tabii. Kenara çektim. Köyün bakkalı Mr. aver'dı. Hayır, hayatını veya dükkânını sigorta ettirk istemiyor. Sadece bozuğu kalmamış ve bir papel şiliği beşer şilinim var mı diye soruyor. Nettlefield'de lense hiçbir zaman bozuk olmuyor, birahanede bile.

Yoluma devam ettim. Ekinler bel boyuydu. Kocaman yeşil bir halı gibi yumuşak bir eğimle tepeleri inip çıkıyor, yelin dalgalandırmasıyla kalın ve ipeksi bir görüntü veriyorlardı. Kadın gibi, diye düşündüm. İnsanın üstünde uzanası geliyor. Sağda Pudley, solda da Oxford'a yol veren kavşağın tabelası az ilerideydi.

Hâlâ olağan güzergâhımda, şirkette söylendiği gibi kendi "bölge"min sınırları içindeydim. Batı yönünde giderken Londra'yı normalde Uxbridge Yolu'ndan terk edersiniz. Fakat ben içgüdüsel olarak her zamanki rotamı takip ettim. Aslında bütün bu işten dolayı suçluluk hissediyordum. Oxfordshire'a sapmadan önce iyice uzaklaşmak istiyordum. Ve hem Hilda'yı hem de şirketi güzelce bağlamış olmama rağmen, cebimdeki on iki papel'e ve bagajdaki bavula rağmen kavşağa yaklaştıkça şeytan –boyun eğmeyeceğimi bildiğim ama yine varlığını hissettiren bir şeytan– bütün planı boş vermem için beni dürtmeye başladı. Her zamanki rotamda olduğum sürece sanki kanuna karşı gelmiyordum. Hâlâ geç olmuş sayılmaz, diye düşünüyordum. Hâlâ doğru olanı yapabilirdim. Pudley'e girebilirdim, sözgelimi; Barclay's Bankası'nın müdürünü görebilir (Pudley'deki acenteliğimizi onlar yapıyordu) ve yeni bir iş gelip gelmediğini sorabilirdim. Hatta ona bakarsanız direksiyonu ters çevirip Hilda'ya dönebilir, kurduğum planı ona itiraf edebilirdim.

Kavşağa girerken yavaşladım. Döneyim mi, dönmeyeyim mi? Bir an sahiden şeytana uyacaktım. Ama hayır! Klaksonu öttürüp arabayı batıya çevirdim ve Oxford yoluna çıktım.

İşte, yapmıştım. Artık yasaklı bölgedeydim. Gerçi istersem on kilometre ileriden yine sola kırıp Westerham'a dönebilirdim, doğru. Ama şimdilik batıya gidiyordum. Kelimenin tam anlamıyla kaçıyordum. Tuhaflığa bakın ki,

Oxford yoluna çıkar çıkmaz kalkıştığım işi sanki *herkes* anlamış gibi bir hisse kapıldım. *Herkes* derken, şu yolculuğu onaylamayacak ve ellerinden gelse buna engel olacak insanları kastediyorum; yani herhalde aşağı yukarı herkesi.

Dahası, sanki şimdiden peşime düşmüşlerdi. Hepsi birden! Takma dişli orta yaşlı bir adamın çocukluğunu geçirdiği yerde bir haftalık sessizliğe sığınmasını anlayamayacak bütün insanlar. Ve bunları çok iyi *anlayabildiğim* halde önüne geçmek için ortalığı ayağa kaldıracak art niyetli piçler. Hepsi peşimdeydi. Koca bir ordu yolda arkama dizilmiş gibi. Hayalimde onları canlandırabiliyordum. Hilda en öndeydi tabii; çocuklar onun arkasındaydı ve Mrs. Wheeler uğursuz, suçlayan bir ifadeyle Hilda'yı kışkırtıyor, kıskaç gözlüğü aşağı kayıp duran Miss Minns, domuz pastırması kapış kapış gittikten sonra sona kalan tavuk gibi, suratında ıstıraplı bir ifadeyle gele acele peşlerinden geliyordu. Onların yanı sıra Rolls Royce ve Hispano-Suiza arabalarıyla Sir Herbert Crum ve Uçan Semender'deki amirler. İşyerindeki öbür elemanlar; kimi çocuk arabalarını, çim biçme makinelerini veya beton bahçe silindirlerini güden, kimi de küçük Austin 7 marka arabalarında tekleye tekleye giden Ellesmere Sokağı ve tüm benzer sokaklardaki zavallı ezilmiş ruhane çalışanları. Ruhları kurtarma derdinde olanlar meraklı işgüzarlar, hiç görmediğimiz halde kaderimi hükmeden insanlar, içişleri bakanı, Scotland Yard, Yeraycılar, İngiltere Merkez Bankası, Lord Beaverbrook,[1] kişilik bisiklet üstünde Hitler ve Stalin, Piskoposlar meyeti, Mussolini, Papa... hepsi peşimdeydiler. Bağırdıkları duyar gibi oluyordum:

[1] William Maxwell Aitken (1879-1964): Kanada asıllı İngiliz işadamı, gazete patronu ve siyasetçi. 1918 yılında enformasyon bakanlığı da yapmıştır. (Ç.N.)

"Biri kaçabileceğini sanıyor! Hizaya girmeyeceğini söylüyor! Aşağı Binfield'e dönüyor! Peşine düşün! Onu durdurun!"

Tuhaf. Bunun düşüncesi bile o kadar kuvvetli bir izlenim bırakmıştı ki, takip edilmediğimden emin olmak için arabanın arkasındaki küçük camdan basbayağı bakma ihtiyacı hissettim. Suçluluk duygusu bu olsa gerek. Ama kimse yoktu. Sadece tozlu beyaz yol ve arkamda küçülerek sıra sıra uzanan karaağaçlar.

Gaza basınca yaşlı araba elliye çıktı. Birkaç dakika sonra Westerham kavşağını da geride bırakmıştım. İşte böyle. Gemileri yakmıştım. Yeni takma dişlerimi aldığım gün kafamda belli belirsiz oluşmaya başlayan bir fikrin geldiği nokta buydu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I

Aşağı Binfield'e Chamford Tepesi üstünden ulaşın. Dört yol vardır buraya ve Walton yolu daha dolamçsızdır. Fakat ben yine de Thames Irmağı'nda balık ttuktan sonra bisikletle döndüğümüz Chamford Tepeyolundan gelmek istemiştim. Tepenin en üst noktasını çince ağaçlar açılır ve vadinin dibinde Aşağı Binfield car karşınıza.

Yirmi yıldır görmediğiniz toprakları tekrar görmek ğişik bir tecrübe. Hatırladıklarınız çok ayrıntılı ama p yanlıştır. Mesafelerin hiçbirini tutturamazsınız ve lli başlı noktalar yer değiştirmiş gibidir. Hep, şu tepe kiden çok daha dik değil miydi, şu dönemeç öbür tarafa doğru değil miydi? diye düşünürsünüz. Bir de aslında yet doğru olmakla beraber sadece belli bir zamana ve ekâna ait olan hatıralar vardır. Sözgelimi ıslak bir kış nü, bir çayırın köşesinde otların yemyeşil olduğunu, tta neredeyse maviye çaldığını, likenle kaplı çürük bir pı sövesini ve çayırın ortasında durup size bakan bir eği hatırlarsınız. Ve yirmi yıl sonra oraya gittiğinizde eğin orada dikilip aynı ifadeyle size bakmadığına şaşısınız.

Chamford Tepesi'ne doğru çıkarken kafamdaki resin neredeyse bütünüyle hayalî olduğunu fark ettim.

Öte yandan, bazı şeylerin değişmiş olduğu da bir gerçekti. Eski günlerde şose olan yol (bisikletin o zemindeki sarsıntılı gidişini hatırlıyorum) asfaltlı ve sanki epey genişlemişti. Ağaçlar da çok seyrelmişti. Eskiden çit diye dikilen çalıların arasında koca kayınlar olurdu ve dalları yer yer yolun üstünde birleşerek bir kemeriye oluştururdu. Artık hiçbiri kalmamıştı. Tepe noktaya yaklaştığımda yeni olduğu hiç şüphe götürmeyen bir şeye rastladım. Yolun sağında geniş saçakları, gül çardakları ve daha bilmem neleriyle gösterişli hava verilmiş bir sürü yeni ev yapılmıştı. Yan yana dizilemeyecek kadar kalburüstü olan, o yüzden de oraya buraya serpiştirilen ve her birine özel bir yolla ulaşılan evleri bilirsiniz. Onlardan bir tanesine ait özel yolun girişinde büyük beyaz bir tabela şöyle diyordu:

KÖPEK OKULU
CİNS SEALYHAM TERİYER YAVRULARI
KÖPEK PANSİYONU

Bunun burada olmadığı kesindi.

Bir an düşündüm. Evet, hatırlıyordum! Şu evlerin olduğu yerde bir vakitler bir meşe fidanlığı vardı, ağaçlar birbirine çok yakın olduğundan ince ve upuzunlardı ve baharda diplerini anemonlar kaplardı. Ayrıca kasabanın bu kadar dışında hiç evin olmadığı da kesindi.

Tepenin en üstüne vardım. Bir dakika sonra Aşağı Binfield menzile girecekti. Aşağı Binfield! Heyecanımı neden gizleyeyim? Orayı tekrar görmenin düşüncesiyle karnımda başlayan olağanüstü bir his yukarı tırmanıp sanki kalbime dokundu. Beş saniye içinde görecektim. Evet, işte! Vitesi boşa aldım, frene bastım ve... Tanrım!

Ah evet, bunun gelişini gördüğünüzü biliyorum. Ama ben görmüyordum. Böyle bir şeyi beklememenin aptallık

olacağını söyleyebilirsiniz; nitekim ben bir aptaldım. Ama öyle ya da böyle, aklıma hiç gelmemişti.

Birinci soru, Aşağı Binfield *neredeydi*?

Ortadan kalktığını söylemek istemiyorum. Yutulmuştu. Aşağıda baktığım şey bayağı büyük bir sanayi kentiydi. Chamford Tepesi'nin tepesinden Aşağı Binfield'in nasıl göründüğünü hatırlayabiliyorum – Tanrım, hem de ne hatırlamak! Üstelik bu sefer hafızamın beni pek de yanıltığını sanmıyorum. High Caddesi herhalde dört yüz metre kadar vardı ve ana arterlerin dışındaki birkaç ev sayılmazsa kasaba aşağı yukarı haç biçimindeydi. En belirgin yapılar kilisenin çan kulesiyle bira fabrikasının bacasıydı. Oysa şu an ikisini de seçemiyordum. Görebildiğim tek şey vadi boyunca iki yönde de uzanan ama onun dışında iki yandan yamaçları da yarılamış olan yepyeni evlerden dev bir ırmaktı. Sağa bakıldığında birbirinin tıpatıp aynısı parlak kırmızı çatılardan dönümlerce alan görülüyordu. Anlaşılan burası belediyeye ait büyük bir toplu konut bölgesiydi.

Peki ama Aşağı Binfield neredeydi? Bildiğim kasaba neredeydi? Her yerde olabilirdi. Tek bildiğim şu tuğla denizinin ortasında bir yerde gömülü olması gerektiğiydi. Görebildiğim beş-altı fabrika bacasından hangisinin bira fabrikasına ait olduğunu tahmin bile edemiyordum. Kasabanın doğu çıkışına doğru cam ve betondan iki devasa tesis vardı. Gördüklerime bir anlam vermeye çalışırken, Büyümenin kanıtları, diye düşündüm. Nüfus en az yirmi beş bin olmalıydı (eskiden iki bin civarındaydı). Görünüşe bakılırsa değişmeyen tek şey Binfield Evi'ydi. Bu mesafeden ancak bir nokta halindeydi ama çevresindeki kayın ağaçlarıyla karşı tepede yine de seçiliyordu; kasaba oraya kadar tırmanmamıştı henüz. Ben bakarken kara bombardıman uçaklarından bir filo tepeyi aşarak kasabanın üstünden geçti.

Debriyaja basıp yavaş yavaş yokuşu inmeye başladım. Yerleşim yamacın yarısına kadar çıkmıştı. Kesintisiz bir sıra halinde tepeleri çıkan ve çok ucuz olan şu küçük evleri bilirsiniz; birebir aynı olan çatıları merdiven basamakları gibi birbiri üstüne yükselir. Ama onların hizasına gelmeden az önce tekrar durdum. Yolun solunda yine yeni görünen başka bir şey daha vardı. Mezarlık. Bir çatıyla örtülü olan giriş kapısının karşısında durdum.

Çok büyüktü, herhalde seksen dönüm vardı. Yeni mezarlıklarda oturmamış çakıl yolları, kaba yeşil çimleri, bir düğün pastasından kesilmiş gibi görünen makine kesimi mermer melekleriyle hep türedi ve yapay bir hava olur. Ama beni asıl çarpan şey eskiden böyle bir yerin hiç olmamasıydı. O zamanlar ayrı bir mezarlık yoktu, kilisedeki kabristan vardı, o kadar. Şu arazinin bir zamanlar sahibi olan köylüyü hatırlar gibiyim: adı Blackett'tı ve mandıracılık yapardı. Manzaranın eğretiliği beni bir şekilde değişime uyandırdı. Mesele sadece kasabanın müthiş ölçüde büyümesi ve ölüleri gömecek seksen dönümlük bir araziye ihtiyaç duyar hale gelmesi değildi. Mezarlığın buraya, kasabanın kenarına konulmasıydı mesele. Atın gitsin; gözümüz görmesin! Ölümü hatırlamaya dayanamıyoruz. Mezar taşları bile aynı şeyi anlatıyor. Altta yatanın "öldüğü" asla yazılmaz; hep "göçtü" veya "ebedî uykuya daldı" denir. Eskiden öyle değildi. Kilisenin avlusu kasabanın tam ortasındaydı; oradan her gün geçer, dedenizin gömülü olduğu yeri görür ve bir gün oraya sizin de gireceğinizi bilirdiniz. Ölüleri görmeye aldırmazdık. Öte yandan, kimi aile kabirleri iyice yalıtılmadığı için sıcak havalarda onları koklamak zorunda olduğumuzu da kabul etmem gerek.

Arabayı tepeden ağır ağır indirdim. Tuhaf! Ne kadar tuhaf geldiğini tahmin edemezsiniz! Aşağıya kadar hep hayaletler gördüm; çitlerin, ağaçların ve sığırların hayalet-

lerini. İki dünyaya birden bakıyor gibiydim: eskiden olanların hava kabarcığınınkine benzer ince zarı, o zarın altında da gözle görülen ve elle tutulan şeyler. İşte boğanın Ginger Rogers'ı kovaladığı çayır! İşte at mantarlarının yetiştiği yer! Ama artık ne çayır vardı ne boğa ne de mantar. Artık evler vardı, her yerde evler, pencerelerinde kirli perdeleri ve yabani otların arasında boğulmamaya çalışan birkaç hezaren çiçeği dışında pis kokulu üç-beş karış çimenlikten ibaret arka bahçeleri olan çirkin küçük kırmızı evler. Yukarı aşağı yürüyen herifler, paspasları silkeleyen kadınlar, kaldırım boyunca oynayan sümüklü çocuklar. Hepsi yabancı! Arkam dönükken bunlar doldurmuştu her yeri. Üstelik onlar beni yabancı olarak gözlüyor, Aşağı Binfield'in eski hali hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı; ne Shooter'la Wetherall'ı ne Mr. Grimmett'la Ezekiel Amca'yı duymuşlardı ve hiç şüpheniz olmasın, bunu umursamıyorlardı da.

İnsan her şeye hemen nasıl ayak uyduruyor? Tepede Aşağı Binfield'i tekrar görme düşüncesiyle neredeyse nefesimi tutarak duralı herhalde beş dakika olmuştu. Ve ona rağmen çocukluğumdaki kasabanın yitik Peru kentleri gibi bir bütün halinde yutulup yok olduğunu şimdiden kabullenmiştim bile. Gardımı aldım ve yüzleştim. Eh, ne beklersiniz ki? Kasabalar büyümek zorunda, insanlar bir yerde yaşamak zorunda. Hem eski kasaba yıkılmamıştı. Çevresinde çayırlar değil evler de olsa bir yerde varlığını sürdürüyordu. Birkaç dakika içinde orayı tekrar görecektim: kiliseyi, bira fabrikasının bacasını, babamın dükkânıyla vitrinini, çarşıdaki at yalağını. Tepeyi inince yol ikiye ayrıldı. Ben soldakine girdim ve bir dakika içinde kayboldum.

Hiçbir şey hatırlayamıyordum. Kasabanın başladığı yerin burası olup olmadığını bile bilmiyordum. Tek bildiğim eski günlerde böyle bir caddenin olmadığıydı. Yüz-

lerce metre gittiğim halde yolun –evlerin doğrudan kaldırıma açıldığı ve şurada burada köhne küçük bir birahanenin ya da bir köşede bir bakkalın olduğu çirkin, bakımsız bir cadde– hangi cehenneme götürdüğünü çıkaramadım. Sonunda kirli bir önlükle şapkasız olarak kaldırımda yürüyen bir kadının yanında durdum. Başımı camdan uzattım.

"Affedersiniz, pazarın nerede olduğunu biliyor musunuz?"

"Bilmiyor"muş. Kürekle kırabileceğiniz kadar sert bir aksanla cevapladı. Lancashire ağzı. İngiltere'nin güneyinde onlardan çok var şimdi. Bunalımın vurduğu bölgelerden gelen akın. Sonra tulum giymiş bir herifin elinde alet çantasıyla yaklaştığını gördüm. Onun cevabı aşina Cockney aksanıyla geldi ama adamın bir an düşünmesi gerekmişti.

"Pazar? Pazaryeri? Bir bakayım. Hah, *eski* pazarı mı demek istiyorsunuz?"

Herhalde öyle demek istemiş olmalıydım.

"Ah, evet, sağa giriyorsunuz ve..."

Uzun bir yoldu. Bana kilometrelerce geldi ama aslında bir kilometre ya var ya yoktu. Evler, dükkânlar, sinemalar, şapeller, futbol sahaları... yeni, hepsi yeni. Arkam dönükken düşman işgaline uğradığım duygusuna kapıldım tekrar. Lancashire'dan ve Londra'nın banliyölerinden akın eden bunca insan şu canavarca keşmekeşe kurulmuş, kasabanın bilinir yerlerini ismiyle öğrenme zahmetine bile girmemişlerdi. Fakat bizim eskiden pazar dediğimiz bölgenin şimdi niçin "eski pazar" olarak bilindiğini çok geçmeden anladım. Yeni yerleşimin ortasında, belli bir biçimi olmadığı için adına yakışır olarak meydan diyemeyeceğim, trafik lambalarıyla ve bir aslanın bir kartala musallat olduğu büyük tunç heykeliyle –sanırım bu bir savaş anıtıydı– geniş bir alan vardı. Her şey ne kadar yeniydi! Her

şey ne kadar göze batıyor ve bayağı görünüyordu! Birkaç yıl içinde balon gibi şişen yeni kasabaların; Hayes, Slough, Dagenham gibi yerlerin manzarasını bilir misiniz? Oradaki soğukluğu, her yeri kaplayan parlak kırmızı tuğlaları, indirimli çikolata ve radyo parçalarıyla dolu eğreti vitrinleri... Aynen öyleydi işte. Derken, evlerin eski olduğu bir sokağa saptım. Tanrım! Burası High Caddesi'ydi!

Hafızam bana oyun oynamamıştı demek ki. Artık her karışı biliyordum. Birkaç yüz metre sonra pazaryerine ulaşacaktım. Eski dükkân High Caddesi'nin öbür ucuna doğruydu. Oraya öğle yemeğinden sonra gidecektim; George Birahanesi'ne uğradıktan sonra. Her adımda anılar! Hepsinin isimleri ve çoğunun uğraşları değişmiş olsa bile bütün dükkânları tanıyordum. İşte Lovegrove'un yeri! İşte Ted'in yeri! Ve mertekleriyle, çatı pencereleriyle büyük, loş bir dükkân. Burası bir zamanlar Elsie'nin çalıştığı manifaturacı Lilywhite'tı. Grimmett'ın yeri! Belli ki hâlâ bakkal dükkânıydı. Şimdi sıra çarşıdaki at yalağındaydı. Önümdeki başka bir araba yüzünden göremiyordum.

Pazara girerken yana doğru saptım. Yalak gitmişti.

Yerinde Otomobil Kurumu'nun trafik görevlisi duruyordu. Arabama bir göz attı, kurumun AA işaretini görmeyince selam vermeye tenezzül etmedi.

Köşeyi dönüp George Birahanesi'ne yöneldim. Yalağın yerinde olmaması beni öyle bozmuştu ki, bira fabrikasının bacası orada mı diye bakamamıştım bile. İsmi dışında George da değişmişti. Cephesi süslenip püslenmiş, yalı boylarındaki otellere benzetilmişti ve tabelası da artık başkaydı. Yirmi yıldır bir kere bile aklıma gelmemesine rağmen ben bildim bileli orada sallanıp durmuş olan eski tabelanın bütün ayrıntılarını tuhaf şekilde hatırlayabildiğimi fark ettim. Sıskacık bir at üstünde şişko bir ejderhayı ezen Aziz George'a ait kaba saba bir resim vardı o tabelada ve köşesinde, ne kadar çatlayıp

solmuş bile olsa, küçük imzayı okuyabiliyordunuz: "Boyacı&Marangoz Wm. Sandford." Yeni tabelanın daha sanatsal bir havası vardı. Gerçek bir ressam tarafından boyandığını belli ediyordu. Aziz George her zamanki nonoş halindeydi. Çiftçilerin kapanlarını bıraktığı ve cumartesi akşamları sarhoşların kustuğu arnavutkaldırımı avlu üç kat büyütülüp betonla kaplanmış ve üstü kapalı park yerleriyle çevrilmişti. Onlardan bir tanesine geri geri park edip arabadan indim.

İnsan hafızasının kasılmalarla işlediğini anlamıştım. Duygular uzun uzadıya korunamıyor. Şu son çeyrek saattir ancak şok olarak tarif edebileceğim bir tecrübeden geçmiştim. Chamford Tepesi'nin tepesinde durduğumda mideme bir yumruk oturmuş gibi hissederek, Aşağı Binfield'in ortadan kalktığı kafama dank etmiş, at yalağının yerinde olmadığını görünce küçük bir darbe daha yemiştim. Yetim kalmış gibi sokaklardan kasvetle geçmiştim. Fakat arabadan inip fötr şapkamı başıma geçirirken bütün bunların bir öneminin olmadığı duygusu ağır bastı. Harikulade güneşli bir gündü ve otel avlusunda yeşil saksılara dikilmiş çiçeklerin filan uyandırdığı bir yaz havası vardı. Hem zaten acıkmıştım ve bir şeyler yemek için sabırsızlanıyordum.

Beni karşılamak için yerinden fırlayan kapıcı bavulumla peşimde, nüfuzlu bir edayla salına salına otele girdim. Kendimi bayağı varlıklı hissediyordum ve herhalde verdiğim görüntü de öyleydi. Arabamı görmüş olmasanız esaslı bir işadamı sanırdınız. İyi ki yeni takım elbisemle –tarzıma yakışan ince beyaz çizgili lacivert flanel– gelmiştim. Terzilerin dediğine göre "inceltici bir etkisi" varmış bu modellerin. Sanırım o gün borsacı geçinebilirdim. Ayrıca ne derseniz deyin, pencere saksılarındaki pembe sardunyalara güneşin vurduğu güzel bir haziran günü nane soslu kuzu rosto yeme beklentisiyle cici bir

taşra oteline girmek son derece hoş bir duygudur. Otelde kalmak bana bir şey ifade ettiğinden değil, sürekli otellere gidiyorum zaten ama onların yüzde doksan dokuzu, benim şu an güya kalıyor olduğum Rowbottom gibi Allahsız "aile ve ticaret" otelleri; yatağa ve kahvaltıya beş şilin ödediğiniz ve yatak örtülerinin her zaman nemli olduğu, küvet musluğunun hiçbir zaman çalışmadığı türden oteller. George'sa tahmin edemeyeceğim kadar güzelleşmişti. Eski günlerde buraya otel bile denemezdi; pazarın kurulduğu günlerde bir-iki odayı kiraya vermesi ve köy yemeği (dana rosto ve Yorkshire pudingi, yağlı mantı ve Stilton peyniri) hazırlaması dışında sadece birahane olarak iş görüyordu.[1] Yanından geçerken gözucuyla baktığım ve bana basbayağı aşina gelen birahane bölümü sayılmazsa ortam bambaşkaydı. Yumuşak halı döşeli holün duvarları av sahnelerine ait posterler, bakır yatak ısıtıcıları ve benzeri ıvır zıvırla süslüydü. Holün eski halini, yerdeki aşınmış taşları ve birayla karışık sıva kokusunu hayal meyal hatırlıyor gibiydim. Saçları kabartılmış ve siyah elbise giymiş akıllı görünüşlü, resepsiyon görevlisi filan olduğunu sandığım genç bir kadın yazıhanede adımı aldı.

"Oda mı istemiştiniz, efendim? Kesinlikle, efendim. Hangi ismi gireyim, efendim?"

Durakladım. Büyük an gelmişti ne de olsa. Kızın soyadını bilmesi kaçınılmazdı. Hem pek yaygın bir soyadı olmaması bakımından, hem de kilise avlusunda bizden epey bir mevcut olması bakımından. Aşağı Binfield'in köklü ailelerindendik biz; Aşağı Binfield'li Bowling'ler. Bu kadar tanınır olmanın acı bir yanı olmakla beraber heyecanla bekliyordum.

1. Özellikle İngiliz taşrasındaki sınırlı bir mönüye sahip olan *pub*'lar birer küçük pansiyon olarak da iş görür. (Ç.N.)

Tane tane, "Bowling," dedim. "Mr. George Bowling."

"Bowling, öyle mi, efendim? B-O-A... Ah! B-O-W mu? Evet, efendim. Londra'dan mı geliyorsunuz, efendim?"

Hiç tepki yok. Hiçbir tanıma emaresi yok. Kız beni hiç duymamış; Samuel Bowling'in –kahretsin!– otuz yıldan uzun süre her cumartesi bu birahanede küçük birasını içen Samuel Bowling'in oğlu George Bowling'i hiç duymamış.

II

Yemek salonu da değişmişti.

Hiç yememiş olsam da kahverengi şömine rafıyla, tunç rengine çalan sarı duvar kâğıtlarıyla –asıl renginin mi bu olduğunu, yoksa yıllardan ve isten mi bu hale geldiğini hiçbir zaman çözememişimdir– ve yine Boyacı & Marangoz Wm. Sandford'a ait, Tel el-Kebir'deki muharebeyi anlatan yağlıboya tablosuyla içerisinin eski halini hatırlayabiliyordum. Artık bir Ortaçağ havası vardı burada. Derinlemesine geniş bir nişte tuğla şömine, tavanı baştan başa kat eden koca bir kiriş, duvarlarda meşe paneller; taklit olduğunu elli metreden anlayabileceğiniz şeyler. Kiriş sahici meşeydi gerçi, herhalde eski bir yelkenliden alınmıştı ama üstünde yelkeni yoktu ve duvar kaplamaları da daha ilk bakışta şüphemi çekmişti. Masama oturur ve gıcır gıcır giyimli genç garson peçetesiyle oynayarak bana doğru gelirken arkamdaki duvarı pat pat yokladım. Evet! Tam düşündüğüm gibi! Ahşap bile değildi. Kompozit bir malzemeyi boyayıp yutturuyorlardı.

Fakat yemek fena değildi. Hem nane soslu kuzumu

yedim hem de biraz geğirtmekle beraber beni keyiflendiren bilmem hangi Fransız isimli bir şişe beyaz şarabı içtim. Benim dışımda yemek yiyen biri daha vardı; otuzunda dul gibi görünen sarı saçlı bir kadın. Otelde mi kaldığını merak ettim ve kafamda belli belirsiz onunla oynaşmayı kurdum. İnsanın duyguları nasıl da birbirine giriyor? Gördüğüm şeylerin yarısı hayaletti. Geçmiş başını şimdiye doğru uzatıyordu. Pazarın kurulduğu gün: İri ve gürbüz köylüler tabanlarının altındaki çivi başlarını yerde takırdatarak bacaklarını uzun masanın altına atıyor ve insan cüssesinin o kadarını nasıl alabildiğine hayret edeceğiniz miktarda dana ve mantıyı gövdeye indiriyorlar. Şimdi de üstünde şarap kadehleri ve katlı peçeteleriyle parlak beyaz örtülü küçük masalar, taklit dekorasyon ve hepsinin üstüne tüy diken genel pahalılık. Ve düşünüyorum: "Cebimde on iki papel, üstümde yeni bir takım var. Ben küçük Georgie Bowling; kendime ait bir otomobille Aşağı Binfield'e döneceğime kim inanırdı?" Derken, şarabın etkisiyle karnımdan yukarı doğru tatlı bir sıcaklık yayılıyor ve sarı saçlı kadını süzüyor, zihnimde onu soyuyorum.

Öğleden sonra lobide –yine Ortaçağ taklidi ama bu sefer modern tasarımlı deri koltuklar ve üstü camlı masalar vardı– biraz brendi ve bir puroyla aylaklık yaparken aynısı. Yine hayaletler görüyordum ama genel olarak bu hoşuma gidiyordu. Aslını isterseniz az biraz çakırkeyiftim ve şu sarı saçlı kadının gelmesini umuyordum ki, kendisiyle tanışabileyim. Fakat kadın gelmedi. Çıktığımda neredeyse çay saatiydi.

Gezine gezine pazaryerine kadar gittim ve oradan sola döndüm. Bizim dükkân! İlginçti. Yirmi bir yıl önce annemin cenaze günü istasyona servis yapan faytonla oradan geçmiş, kapalı ve toz içinde olduğunu, tabelasının kaynak aletiyle yakıldığını görmüştüm de bana mısın de-

memiştim. Şimdiyse aradan onca zaman geçtiği ve evimizin içiyle ilgili bazı ayrıntıları unuttuğum halde orayı tekrar görecek olmanın düşüncesi yüreğimi ve karnımı buruyordu. Berber dükkânını geçtim. Adı değişse de hâlâ berberdi. Kapıdan dışarı sabun ve bademe benzer baygın bir koku uğruyordu. Nerede defne romuyla Türk tütününün güzelim kokuları? Dükkân –bizim dükkân– yirmi metre aşağıdaydı. Ah!

Kaldırıma dik olarak sanatkârane bir tabela asılmıştı – George'dakiyle aynı kişi boyamış olmalıydı:

WENDY'NİN ÇAY SALONU
SABAH KAHVESİ
EV YAPIMI KEKLER VE PASTALAR

Çay salonu!

Kasap veya demirci ya da tohumcudan başka herhangi bir şey olsa yine şaşkına dönerdim herhalde. Sırf bir evde doğduğunuz için hayatınız boyunca orada hak sahibi olacağınızı sanmak saçma tabii ama yine de elimizde değil. Mekân adının hakkını veriyordu. Pencerede mavi perdeler, göze çarpan bir-iki pasta – üstünde bir yerde numunelik bir ceviz olan çikolata kaplı pastalar. İçeri girdim. Aslında çay filan istemiyordum ama içerisini görmeden edemezdim.

Anlaşılan hem dükkânı hem de eskiden oturma odası olan yeri çay salonuna çevirmişlerdi. Çöp kutusunun olduğu ve babamın küçük evleklerde yeşillik yetiştirdiği arkadaki avluya gelince, tamamını değiştirmiş, köy havası veren masalarla, ortancalarla filan süslemişlerdi. Eskiden oturma odası olan yere geçtim. Yine hayaletler! Piyano, duvardaki yazılar, pazar öğle sonraları babamla annemin şömine önünde karşılıklı oturup *People* ve *News of the World*'ü okudukları hantal, eski kırmızı koltuklar! Katla-

nır masaları, dövme demir avizesi, duvarda asılı kalaylı tabakları ve daha bir sürü teferruatıyla burasının George' dan bile daha antika bir havası vardı. Bu tip entel çay salonlarına loşluk kazandırmayı nasıl bildiklerine hiç dikkat ediyor musunuz? Antika bir hava vermenin gereği sanırım. Sıradan bir garson kadın yerine basma bir sabahlık giyinmiş genç bir kız beni ekşi bir ifadeyle karşıladı. Çay istedim, getirmesi on dakika sürdü. Bilirsiniz o çayları – Çin çayı, rengi o kadar açık ki, ancak süt koyduktan sonra su olmadığını anlarsınız. Neredeyse tamı tamına babamın koltuğunun olduğu yerde oturuyordum. *People* gazetesinden uçan yeni makineler, balinanın yuttuğu adam veya bilmem ne hakkında, kendi deyişiyle, "bir parça" okuyan sesini duyar gibiydim. Buraya gerçek kimliğimi gizleyerek gelmiş olmam ve kim olduğumu öğrenseler beni belki de dışarı atacak olmaları garip bir histi ama yine de birisine burada doğduğumu, bu eve ait olduğumu, daha doğrusu –gerçek duygularımı söylemem gerekirse– evin bana ait olduğunu anlatmak için heveslenmediğimi söyleyemem. Benden başka kimse çay içmiyordu. Basma sabahlıklı kız pencerenin orada takılıyordu ve ben olmasam kürdanla dişlerini karıştıracağını görebiliyordum. Getirdiği pasta dilimlerinden bir lokma aldım. Ev yapımı pasta! Ne demezsiniz? Yumurta yerine kullanılan bir malzeme ve margarin yağıyla evde yapılmış. Sonunda yine de dayanamayıp konuştum.

"Uzun zamandır mı Aşağı Binfield'desiniz?"

Kız irkildi; şaşırmış görünerek cevap vermedi. Tekrar denedim:

"Ben eskiden Aşağı Binfield'de yaşardım, bayağı eskiden."

Yine cevap gelmedi; ya da geldi de ben duyamadım. Bana soğuk bir bakış atıp tekrar pencereden dışarı bakmaya koyuldu. Anlıyordum. Müşterilerle laflayamaya-

cak kadar hanım bir kızdı. Ayrıca onunla yakınlaşmaya çalıştığımı düşünüyor olmalıydı. Ona bu evde doğduğumu söylesem ne yazardı? İnansa bile umurunda olmazdı. Dan&Tohum Tüccarı Samuel Bowling'in adını kesin duymamıştı. Hesabı ödeyip toz oldum.

Kiliseye doğru yürüdüm. Eskiden tanıdığım insanların beni fark etmesini hem istiyor, hem de bundan çekiniyordum. Ama boşuna endişe ediyormuşum; sokaklardaki yüzlerden birini bile tanımıyordum. Sanki bütün kasaba yeni simalarla dolmuştu.

Kiliseye vardığımda yeni bir mezarlığa niye ihtiyaç duyduklarını anladım. Avlu tıka basa doluydu ve mezarların yarısı bilmediğim isimlere aitti. Zangoç çimleri henüz biçmişti ve burada bile yaz kokusu vardı. Hepsi gitmişti, tanıdığım yaşlıların hepsi. Kasap Gravitt, öbür tohumcu Winkle, George Birahanesi'ni işleten Trew ve şekerlemecideki Mrs. Wheeler... hepsi burada yatıyordu. Shooter'la Wetherall koridorda karşı karşıya hâlâ ilahî okuyorlarmış gibi patikanın iki yanına karşılıklı gömülmüşlerdi. Wetherall yüzü bulamamıştı demek ki. 1843'te doğmuş ve 1928'de "hayata veda" etmişti. Fakat normal olduğu üzere Shooter'ı yine alt etmişti. Shooter 1926'da ölmüştü. İlahilerde yarışacak kimsesinin kalmadığı o son iki yıl Wetherall için ne zor geçmiştir kim bilir? Turtaya benzeyen, kenarları demir parmaklıklı iri bir mermer parçasının altındaki Grimmett'la köşede ucuz küçük haçların altındaki Simmons'ların alayı. Hepsi toprağa karışmıştı. Tütün renkli dişleriyle yaşlı Hodges, koca kahverengi sakalıyla Lovegrove, arabacısı ve goriliyle Lady Rampling, bir gözü cam olan Harry Barnes'ın halası, ceviz kabuğu gibi yamru yumru hain ihtiyar yüzüyle Mill Çiftliği'nden Brewer... taş birer levha ve onların altında ne olduğunu Tanrı'nın bileceği şeyler dışında hiçbirinden eser kalmamıştı.

Annemin mezarını ve yanında babamın yerini buldum. İki mezar da iyi durumdaydı. Zangoç çimleri bakımlı tutmuştu. Ezekiel Amca biraz ötedeydi. Eski kabirlerin çoğu yerle bir olmuştu ve karyolaların baş tarafı gibi duran ahşap mezar taşlarının hepsi kaldırılmıştı. Yirmi yıl aradan sonra anne babanızın mezarını görseniz ne hissedersiniz? Ne hissetmeli bilmiyorum ama size benim ne hissettiğimi söyleyeyim: hiçbir şey. Babamla annem aklımdan hiçbir zaman çıkmamışlardı. Bir tür ebediyet âleminde varlıklarını sürdürüyor gibiydiler: Annem kahverengi çaydanlığın gerisindeki haliyle, babam da kel kafası biraz unlu olarak gözlüğü ve kır bıyığıyla bir resimde temelli dondurulmuş insanlar gibi ama bir şekilde yine de hayatta. Yeraltında bir kutuya konmuş kemiklerin onlarla bir ilgisi yoktu sanki. Orada dikilirken yeraltında olmanın duygusunu, insanın buna ne kadar aldırdığını ve ne zaman aldırmaktan vazgeçtiğini merak etmeye başlamıştım ki, ansızın koyu bir gölgenin üstümden geçmesiyle irkiliverdim.

Omzumun üstünden baktım. Güneşle arama bir bombardıman uçağı girmişti. Ortalık onlardan geçilmiyordu.

Kiliseye girdim. Aşağı Binfield'e geldim geleli neredeyse ilk kez bir hayalet olduğum duygusundan kurtuluyordum, daha doğrusu, o duyguyu farklı bir şekilde idrak ediyordum. Çünkü hiçbir şey değişmemişti. Herkesin göçüp gitmiş olması dışında hiçbir şey. Üstünde diz çökülen minderler bile aynı görünüyordu. Tozlu baygın cesetsi koku aynıydı. Akşam yaklaştığı ve güneş öbür yanda kaldığı için koridorda ağır ağır ilerleyen bir ışık parçası olmamasına rağmen penceredeki boşluk bile –Tanrım!– aynıydı. Oturma sıraları hâlâ duruyordu; sandalyelere geçilmemişti. İşte bizim oturduğumuz sıra; Wetherall'ın Shooter'a karşı gürlediği öndeki sıra da oradaydı.

Amor Kralı Sihon ve Başan Kralı Og! Koridordaki aşınmış taşlarda altta yatanların mezar kitabeleri bölük pörçük de olsa okunuyordu. Bizim sıranın karşısındakine göz atmak için çömeldim. Okunaklı kısımları hâlâ ezberimdeydi. Oluşturdukları desen bile sanki hafızama kazınmıştı. Ayin sürerken onların kaç kez üstünden geçtiğimi Tanrı bilir.

Burada.....bu cemaatten
.....oğlu.....Bey,.....onun dürüst
& namuslu.....
.....
sayısız ferdi hayırlarına.....
sebatla.....ekledi.....
.....
.....sevgili zevcesi
Amelia, ki.....yedi kız
dünyaya getir.....

Uzun S'lerin çocukken kafamı nasıl karıştırdığı aklıma geldi. Eski zamanlarda onların F diye mi telaffuz edildiğini, ediliyorsa nedenini merak ederdim.[1]

Arkamdan bir ayak sesi geldi. Başımı kaldırdım. Zangoç kılığında biri başımda dikiliyordu. Papaz.

Ama herhangi bir papaz değil, *bizim* papaz! Eskiden de –ben bildim bileli değil ama 1904 civarından beri– papaz olan bizim Betterdon'du bu. Saçı artık bembeyaz olsa da onu hemen tanımıştım.

O beni tanımamıştı. Ben alt tarafı etrafı gezen lacivert takım elbiseli şişko bir turisttim. Bana iyi akşamlar, diledi ve hiç beklemeden tahmin edebileceğiniz minval-

1. Eski İngilizcenin yazımında bazı S'lerin F harfine ("ſ") benzer şekilde olmasından söz ediliyor. (Ç.N.)

de konuşmaya başladı: mimariye meraklı olup olmadığım, kilisenin kayda değer eski bir yapı olduğu, temellerinin Sakson devrine kadar gittiği vesaire. Az sonra yalpalaya yalpalaya bana çevreyi gösteriyordu: kutsal eşyaların tutulduğu odaya açılan ve Norman devrinden kalan kemeri, Newbury Savaşı'nda öldürülen Sir Roderick Bone'u yatar vaziyette temsil eden pirinç heykeli. Kendilerine kilise veya resim galerisi gezdirilen orta yaşlı işadamlarının daima takındıkları uysal köpek edasıyla papazın peşinden gittim. Peki bütün bunları zaten bildiğimi söyledim mi? Benim Samuel Bowling'in oğlu George Bowling olduğumu –beni değilse bile babamı mutlaka hatırlardı– ilmihal derslerine gitmekle ve on yıl boyunca vaazlarını dinlemekle kalmayıp Aşağı Binfield Okuma Grubu'nun da üyesi olduğumu ve sırf o hoşnut olsun diye *Susam ve Zambaklar*'ı okumaya giriştiğimi anlattım mı? Hayır, anlatmadım. Peşinde dolaşmakla yetindim, birisi size bilmem neyin beş yüz yıllık olduğunu açıkladığında ve siz, size hiç de öyle gelmediği dışında söyleyecek bir şey bulamadığınızda insanların çıkardığı mırıltıları çıkardım. Papazı gördüğüm an beni bir yabancı olarak bilmesine göz yummaya karar vermiştim. Ve "Kilise Masrafları"denen bağış kutusuna altı peni bırakıp terbiye sınırlarının elverdiği bir hızla oradan uzaklaştım.

Ama neden? Tanıdığım birini nihayet bulmuşken neden iletişim kurmamıştım?

Çünkü papazın yirmi yıl sonraki değişmiş hali beni korkutmuştu. Yaşlı görünmesini kastettiğimi sanacaksınız. Hayır, ondan değil! Tersine, papaz *daha genç* görünüyordu. Ve o hali bana geçen zaman hakkında bir ders vermişti.

Bizim Betterton sanırım artık altmış beşindeydi, yani onu son gördüğümde kırk beş –benim şimdiki yaşım– olmalıydı. Annemi gömdüğümüzde tıraş fırçası gibi çizgi çizgi kırları varken artık saçları tamamen ağar-

mıştı. Ona rağmen onu görür görmez ne kadar genç durduğuna şaşırmıştım. Onun basbayağı çökmüş yaşlı bir adam olmasını beklerken o hiç de öyle ihtiyar değildi. Çocukken kırkın üstündeki herkes bana işi bitmiş birer enkaz gibi gelirdi, onları aralarında neredeyse hiçbir fark olmayacak kadar yaşlı görürdüm. Kırk beşlik biri bana şimdi şu altmış beş yaşındaki yalpa yürüyen adamın göründüğünden daha ihtiyar görünürdü. Oysa şimdi –Tanrım!– ben kırk beştim. Ve bu beni korkutmuştu.

Mezarların arasından çıkarken, Demek yirmilik gençlerin gözünde ben de öyleyim, diye düşündüm. Zavallı ihtiyar bir duba. İşi bitmiş biri. Tuhaf. Kural olarak yaşımı hiç umursamam. Neden umursayayım? Şişman olabilirim ama güçlü ve sağlıklıyım. İstediğim her şeyi yapabiliyorum. Bir gülün kokusunu yirmi yaşımdayken aldığım gibi alıyorum. Ah, peki benim kokum güle hâlâ aynı geliyor mu? Sorumu duymuş gibi,kilise avlusunun yanındaki aralıktan bana doğru bir kız –on sekiz olabilir– çıkageldi. Bir-iki metre yakınımdan geçmesi gerekiyordu. Bana nasıl göz attığını gördüm; kısacık, küçücük bir bakış. Hayır, ürkmüş değil, düşmanca da değil. Sadece vahşi bir hayvanla göz teması kurmuşsunuz gibi biraz yabani ve mesafeli. Benim Aşağı Binfield'de olmadığım şu yirmi yılda doğmuş ve büyümüştü. Anılarımın hiçbirinin onun için bir anlamı olamazdı. Benimkinden apayrı bir dünyada yaşayan bir hayvan gibiydi.

George'a geri döndüm. Bir içki içmek istiyordum ama barın açılmasına daha yarım saat vardı. *Sporting and Dramatic* dergisinin geçen yılki bir sayısını okuyarak oyalanırken sarı saçlı bir hanım, hani şu dul olabileceğini düşündüğüm kadın geldi. Birden içimde onunla feci bir yakınlaşma arzusu depreşti. Şu yaşlı kurtta, dişleri ne kadar takma olsa da, hâlâ hayat olduğunu kendime göstermek istiyordum. Sonuçta, diye düşündüm, o otuz ben

de kırk beştim ve bu da makul sayılırdı. Boş şöminenin önünde dikiliyor, bir yaz günü olacak şeymiş gibi güya popomu ısıtıyordum. Lacivert takım elbisemle fena görünmüyordum. Biraz şişman tabii ama zarif. Dünyanın türlü hallerini bilen bir adam. Kendimi bir borsacı diye yutturabilirdim. En seçkin aksanımı takınıp rahat bir edayla konuştum:

"Nefis bir haziran havası."

Sizce de zararsız bir söz değil mi? "Sizinle daha önce bir yerde karşılaşmadık mı?" ile kıyaslanamaz bile.

Ama ne fayda. Kadın cevap vermedi; okuduğu gazeteyi yarım saniye kadar indirip bana camları çatlatacak bir bakış attı. Feciydi. Kadında insanın içine mermi gibi işleyen şu mavi gözlerden vardı. Hakkında nasıl yanıldığımı o an anladım. O dans salonlarına götürülmeyi seven saçları boyalı dullardan değildi. Üst-orta sınıftandı, muhtemelen bir amiral kızı filandı ve hokey oynanan şu iyi okullardan birine gitmişti. Fakat kendim hakkında da yanılmıştım. Takımım yeni olsun veya olmasın, kendimi borsacı olarak *yutturamazdım*. Olsa olsa eline biraz para geçmiş bir pazarlamacı gibi görünebilirdim. Yemekten önce bir-iki bira atmak için usulca otelin barına geçtim. Bira aynı değildi. Eski birayı hatırlıyordum; tebeşirli sudan yapıldığı için içinde biraz tat olan, Thames Vadisi'nin iyi biralarındandı. Barmen kadına sordum:

"Bira fabrikası hâlâ Bessemer'larda mı?"

"Bessemer'lar mı? Yoo, *hayır* efendim! Onlar gittiler... biz gelmeden çok önce."

Kadın benim abla tipli barmen diyeceğim dost canlısı, yumuşak yüzlü, bira sifonunun kolunu çalıştırmaktan kolları kalınlaşmış bir otuz beşlikti. Bana fabrikayı devralan konsorsiyumun adını söyledi. Aslında tadından anlamalıydım. Burada birkaç bar bir aradaydı ve bunlar aralarında kompartımanları olan bir daire oluşturuyordu. Kar-

şıdaki açık barda iki kişi dart oynuyor, dışarı içki satan bölümde de göremediğim bir adam mezardan gelir gibi bir sesle arada bir yorum yapıyordu. Barmen kadın kalın dirseklerini tezgâha dayayıp benimle laflamaya girişti. Eskiden bildiğim insanların isimlerini sıraladım; hiçbirinin adını duymamıştı. Daha beş yıldır Aşağı Binfield'de olduğunu söyledi. George Birahanesi'nin eski sahibi olan bizim Trew'i bile bilmiyormuş.

"Ben eskiden burada yaşardım," dedim. "Bayağı eskiden, savaştan önce."

"Savaştan önce mi? Bak bak! Hiç de öyle büyük görünmüyorsun."

Satış bölümündeki herif, "Değişikliği görmüşsündür," dedi.

"Kasaba büyümüş," dedim. "Herhalde fabrikalardan."

"Çoğu fabrikalarda çalışıyor tabii. Gramofon imalatı var, Truefitt Çorapları var. Ama tabii artık bomba da yapıyorlar."

Neden tabii olduğunu tam çıkaramasam da barmen kadın Truefitt Fabrikası'nda çalışan ve arada bir George'a gelen genç bir adamdan söz etmeye başladı; onun dediğine göre çorabın yanında bomba da imal ediyorlarmış ve –aklımın ermediği bir sebepten dolayı– ikisini birlikte üretmek kolaymış. Sonra kadın Walton yakınlarında büyük bir askerî havaalanı olduğunu açıkladı –durmadan bombardıman uçağı görmem o yüzdendi– ve daha ne olduğunu anlamadan kendimizi her zamanki gibi savaş hakkında konuşurken bulduk. Tuhaflığa bakın. Buraya savaşın düşüncesinden kaçmak için gelmiştim. Ama bunu nasıl yapabilirsiniz ki? Soluduğunuz havada bile varken.

1941'de başlayacağını söyledim. Satış bölümündeki eleman tahminimi beğenmedi. Barmen kadın tüylerinin ürperdiğini söyledi ve ekledi:

"Bunca konuşulanların ve yapılanların pek faydası yok gibi, değil mi? Bazen geceleri uyanık yatarken şu heyulaların yukarıdan geçişini duyuyor ve kendi kendime, 'Bir tanesinin tam tepeme bir bomba bıraktığını düşünsene!' diyorum. Sivil Savunma'ya ve başındaki Miss Todgers'a bakarsanız başınızı tuttuğunuz ve pencereleri gazeteyle kapattığınız sürece sorun yok; bir de belediye binasının altına sığınak yapacaklarını söylüyorlar. Ama benim asıl sormak istediğim şu: bir bebeğe gaz maskesini nasıl takarsınız?"

Satış bölümündeki adam gazetede her şey bitene kadar sıcak bir banyoya girmek gerektiğini okumuş. Açık bardakiler bunu duyunca bir banyoya kaç kişinin aynı anda girebileceği üzerine küçük bir parantez açtılar ve ikisi de barmen kadına, banyosunu onlarla paylaşıp paylaşmayacağını sordu. Barmen kadın adamlara laubalileşmemelerini söyledi, sonra tezgâhın öbür ucuna geçip onlara, biri malt öbürü hafif, iki bira getirdi. Biramdan bir yudum aldım. Kötü bir maldı. Acı dediklerinden. Ama sahiden acıydı, fazla acıydı, kükürtlü bir tadı vardı. Kimyasallar. İngiltere'deki şerbetçiotlarının artık biraya girmediğini söylüyorlar; hepsi kimyasallara giriyormuş. Kimyasallar da biraya giriyor. Ezekiel Amcam aklıma geldi; böyle bir biraya ne derdi? Sivil Savunma'ya ve termit bombalarını söndürmek için kovalarla bulundurmamız söylenen kuma? Barmen kadın tezgâhın bu yanına dönünce sorumu sordum:

"Aklıma gelmişken, Konak kimde şu aralar?"

Resmî adı Binfield Evi olmasına rağmen oraya hep Konak derdik. Kadın bir an sanki anlayamadı.

"Konak mı, efendim?"

Satış bölümündeki, "Binfield Evi'ni diyor," dedi.

"Ha, Binfield Evi! Ben de Kültür Merkezi'ni kastettiğinizi sandım. Orası şimdi Dr. Merrall'ın."

"Dr. Merrall?"

"Evet, efendim. Dediklerine göre altmıştan fazla hastası varmış."

"Hasta mı? Orayı hastane gibi bir yere mi çevirdiler?"

"Eh, tam olarak hastane denmez belki. Sanatoryum demek daha doğru olur. Akıl hastalarına bakıyorlar aslında. Akıl hastanesi yani."

Tımarhane!

Bu durumda başka ne beklenebilirdi zaten?

III

Ağzımda kötü bir tatla ve kemiklerim çatırdayarak yataktan kalktım.

Öğle yemeğinde bir şişe şarabın üstüne akşam yemeğinde de bir şişe, ikisinin arasında birkaç bardak bira ve onların dışında bir-iki brendiyle önceki gün içkiyi biraz fazla kaçırmıştım doğrusu. Gözlerim boşluğa bakarak ve hareket edemeyecek kadar yorgun bir halde birkaç dakika odanın ortasında dikildim. Sabah erken saatlerde bazen kendinizi berbat hissedersiniz ya, ben de o haldeydim. Daha çok bacaklarda bir histir bu ama kelimelerin anlatamayacağı kadar açıktır mesajı: "Daha ne demeye direniyorsun? Vazgeç, ihtiyar! Sok başını gaz fırınına!"

Dişlerimi ağzıma sokup pencereye gittim. Yine nefis bir haziran günüydü ve güneş çatıları henüz aşıyor, sokağın karşısındaki evlerin cephelerine vuruyordu. Pencere saksılarındaki pembe sardunyalar hiç fena görünmüyordu. Daha saat sekiz buçuktu ve otel pazarın sapa bir yan sokağında olmasına rağmen gelip giden hatırı sayılır bir insan kalabalığı vardı. Siyah takım elbise giymiş memur

görünümlü, evrak çantalı insanlar Londra'nın bir banliyösündelermiş ve metroya yetişmeye çalışıyorlarmış gibi kesintisiz bir akışla, hepsi de aynı yönde seğirtiyorlar; öğrenciler ikişer ikişer, üçer üçer çarşıya doğru dağınık düzen ilerliyorlardı. Chamford Tepesi'nin kırmızı evlerden bir ormana döndüğünü gördüğüm önceki gün de aynı duyguya kapılmıştım. Namussuz işgalciler! Adımı bile bilmeyen yirmi bin tecavüzcü. İşte uğultuyla depreşen yeni hayat; işte şu insanları pencereden seyredip otuz-kırk yıl önce yaşanmış ve kimsenin dinlemek istemediği şeyleri geveleyen takma dişli, sefil, şişko, zavallı ben. Tanrım! diye düşündüm, hayalet gördüğümü sanmakla yanılıyordum. Hayalet bendim. Ben ölmüştüm, onlar diriydi.

Fakat kahvaltıdan sonra –mezgit, böbrek ızgara, kızarmış ekmek, marmelat ve bir demlik kahve– kendimi daha iyi hissediyordum. Şu donuk hanım, yemek salonunda olmasa da havanın güzelliği insanda yaz duygusu uyandırıyordu ve üstümdeki şu lacivert flanel takımla ne kadar kibar göründüğümü düşünmeden edemiyordum. Tanrı aşkına, dedim kendi kendime, ben bir hayaletsem eğer, varsın öyle olsun! Yürüyüşe çıkacağım. Eski mekânlara dadanacağım. Belki memleketimi elimden alan şu alçakların üstünde biraz kara büyü çalışabilirim.

Yola düştüm ama daha pazaryerine henüz gelmiştim ki, görmeyi beklemediğim bir şey beni yolumdan alıkoydu. Elli kadar öğrenciden oluşan bir alay dörderli sıralar halinde –gayet askerî görünüyorlardı– uygun adım yürüyor, başçavuş edalı, sert bakışlı bir kadın da onlara eşlik ediyordu. Öndeki dörtlü, üstünde büyük harflerle BRİTANYALILAR HAZIRLANIN diye yazan kırmızı, beyaz ve mavi bordürlü bir bayrak taşıyordu. Köşedeki berber olanları görmek için kapıya çıktı. Onunla lafa daldım. Parlak siyah saçlı, ablak suratlı biriydi.

"Bu çocuklar ne yapıyor?"

"Hava saldırısı için tatbikat yapıyolar," dedi dalgınca. "Sivil Savunmacılar. Tatbikat gibi bi şey işte. Şurdaki de Miss Todgers."

Miss Todgers olduğunu tahmin etmeliydim. Gözlerinden belliydi. İzci Kız Oymaklarının, Genç Hıristiyan Kadınları Birliği'ne bağlı hostellerin filan hep başına getirilen buruşuk suratlı haşin şeytanlardan biriydi o da. Giydiği ceket ve etek takımı üniformayı andırıyor ve aslında takmadığı halde her nasılsa üstünde bir subay kemeri varmış gibi gösteriyordu. O tipleri biliyordum. Savaşta Kadın Destek Kolordusu'na katılmış ve o gün bugündür eğlence yüzü görmemiş tipler. Sivil Savunma ona hafif bile gelirdi. Çocuklar önümüzden geçer ve kadın çocuklara sahici bir başçavuş ağzıyla, "Monica! Ayaklarını kaldır!" diye çemkirirken arka dörtlünün de, ortasında.

BİZ HAZIRIZ. YA SİZ?

diye yazan, yine kırmızı, beyaz ve mavi bordürlü bir bayrak taşıdığını fark ettim.

Berbere, "Onları ne diye yukarı aşağı yürütüyorlar?" diye sordum.

"Bilmiyom. Heralde propaganda diye işte."

Bilmediğimden değil tabii. Çocukları savaş kafasına sokmak için. Bize bundan kurtuluş olmadığı, Noel'in gelmesi ne kadar kesinse bombardıman uçaklarından da kaçış olmayacağı, dolayısıyla itiraz etmeden sığınağa inmemiz gerektiği duygusunu aşılamak için. Walton'dan kalkan iki koca siyah uçak kasabayı doğu yönünden sıyırıyordu. Tanrım! diye düşündüm, başladığında bunu da sağanak yağmur gibi doğal karşılayacağız. Şimdiden ilk bombaya alıştırma yapıyoruz. Berber sözünü sürdüre-

rek, Miss Todgers'ın gayretleri sayesinde okul çocuklarına şimdiden gaz maskeleri dağıtıldığını anlattı.

Eh, diyerek kasabayı keşfe çıktım. İki gün boyunca sadece eskiye ait tespit edebildiğim belli başlı noktaları dolaştım. Ve bu süre zarfında beni tanıyan bir Allah'ın kuluna rastlamadım. Ben bir hayalettim ve görünmez olmasam bile öyle hissediyordum.

Tuhaftı, size anlatabileceğimden bile daha tuhaf. H.G. Wells'in aynı anda iki yerde bulunan –daha doğrusu, aslında evde olmakla beraber denizin dibinde olduğuyla ilgili halüsinasyon gibi bir şey gören– adam hakkındaki öyküsünü hiç okudunuz mu? Adam odasında dolaşırken masalar ve sandalyeler yerine onu yakalamak için dalgalanarak üstüne üstüne gelen yosunlar, iri yengeçler ve mürekkepbalıkları görüyor. Benim durumum da aynen öyleydi. Olmayan bir dünyanın içinde saatlerce yürüdüm. Kaldırımda giderken, "Evet, burası filancanın arazisinin başladığı yer. Çit yolun karşısına ulaşıp şu evin içinden geçiyor. Şu benzin pompasının yerinde bir karaağaç var. Şurası da kiralık bostanların olduğu yer. Bu sokak (Cumberledge Sokağı dendiğini hatırladığım, yan yana küçük yarı müstakil evlerden iç karartıcı bir yerdi) Katie Simmons'la yürüyüşe çıktığımız ve iki yandaki çalılarda yemişlerin yetiştiği yol," diye düşünerek adımlarımı saydım. Mesafelerde yanıldığıma şüphe yok fakat genel olarak yönleri tutturuyordum. Burada doğmamış biri şimdi sokak olan yerlerin daha yirmi yıl önce tarla veya çayır olduğuna inanmazdı herhalde. Sanki kasabanın kırsalı büyük şehrin dış banliyölerindeki bir yanardağ patlaması yüzünden toprak altında kalmıştı. Eskiden bizim Brewer'a ait olan araziler belediye konutlarınca yutulmuştu. Mill Çiftliği yok olmuştu; ilk balığımı yakaladığım sığır göleti kurutulup doldurulmuş ve üstüne inşaat yapılmıştı, eski yerini bile tam olarak çıkaramıyor-

dum. Her yer ev, ev, evdi; hepsi kurtbağrından çitleri ve ön kapıya kadar asfalt patikaları olan bir örnek küçük kırmızı küpler. Belediye konutlarının ilerisinde kasaba seyrelmeye başlıyor ama ucuzcu müteahhitler boş durmuyordu. Ayrıca şurada, burada, kim nereden arsa almayı başardıysa orada küçük küçük öbekler halinde evler, bu evlere götüren eğreti yollar, müteahhit tabelaları dikilmiş boş arsalar ve devedikeni kaplı, teneke kutular saçılmış perişan çayır artıkları vardı.

Eski kasabanın merkezinde en azından doku pek değişmemişti. Dükkânların birçoğu artık başka isim taşısa bile eski işlerini sürdürüyordu. Lilywhite hâlâ manifaturacıydı ama artık pek zengin gibi görünmüyordu. Kasap Gravitt'in yeri şimdi radyo parçaları satıyordu. Wheeler Ana'nın küçük penceresi tuğlayla kapatılmıştı. Grimmett'ın yeri hâlâ bakkaldı ama şimdi International zinciri tarafından işletiliyordu. Grimmett gibi yaşlı bir pintiyi yuttuklarına göre siz hesap edin o büyük şirketlerin gücü ne kadar fazla. Ama benim tanıdığım –ve kilise avlusundaki mezar taşını gördüğüm– Grimmett işler hâlâ iyi giderken dükkânı devretmiş ve yanında on-on beş bin papelle cennete gitmiş olmalıydı. El değiştirmeyen tek işletme babamı baturan Sarazinler'di. Devasa boyutlara ulaşmış ve kasabanın yeni bölgesinde bir başka kocaman şube açmışlardı. Fakat bu arada mağaza gibi bir şeye dönüşmüşlerdi ve malum bahçıvanlık malzemelerinin dışında artık mobilya, ilaç, hırdavat ve nalburiye de satıyorlardı.

İki günün çoğunda böylece etrafı dolandım; hayaletler gibi inilti ve takırtılar çıkarmadım ama doğrusu bazen bunu istedim. Ayrıca gereğinden biraz fazla da içtim. Aşağı Binfield'e neredeyse varır varmaz demlenmeye başladım ve ondan sonra birahaneler sanki hiç vaktinde açılmadı. Açılış saatine yarım saat kala dilim hep bir karış dışarıda oluyordu.

Ruh halimin hep kötü olmadığına dikkatinizi çekerim. Bazen Aşağı Binfield'i haritadan silseler umurumda olmayacağını hissediyordum. Zaten ailemden kaçmak dışında buraya niçin gelmiştim? İstediklerimi yapmamam, hatta canım çekerse balığa gitmemem için hiçbir sebep yoktu. Hatta cumartesi öğleden sonra High Caddesi'ndeki balıkçı malzemeleri satan dükkâna bile gidip özel bir bambu olta kamışı (çocukken hep bir bambu olta kamışı istemişimdir; bunlar *greenheart* denilen defne türü ağacından yapılan kamışlara göre biraz daha pahalı olurdu), iğne, misina filan aldım. Dükkândaki atmosfer beni neşelendirmişti. Her şey değişebilir ama olta takımları değişmez – balıklar da değişmediğinden elbette. Ayrıca dükkâncı orta yaşlı bir şişkonun olta almasını yadırgamıyordu. Tam tersine, Thames Irmağı'nda balık tutmak ve önceki yıl birisinin esmer ekmek, bal ve kıyılmış tavşan etinden hazırladığı bir lapayla yakaladığı iri bir kefal hakkında sohbet ettik. Hatta Binfield Evi'ndeki şu koca sazanların hâlâ orada olması ihtimaline karşı adamın elindeki somon misinalarının en sağlamlarından ve birkaç 5 numara kızılgöz iğnesi bile aldım; ama onları niçin istediğimi değil adama açıklamak, kendime bile itiraf etmiyordum.

Pazar sabahının büyük bir bölümünü balığa gidip gitmemeyi kafamda tartarak geçirdim. Kâh neden olmasın diye düşünüyor kâh bunun sadece hayalini kurup asla yapmadığımız şeylerden biri olduğunu kendime telkin ediyordum. Fakat öğleden sonra arabaya atlayıp Burford Bendi'ne doğru yollandım. Irmağa bir göz atmayı düşünüyordum ve hava eğer düzgün olursa ertesi gün belki de yeni oltamı alıp bavulumdaki eski paltoyla gri flanel pantolonu giyer, balık tutarak güzel bir gün geçirirdim. Hatta hoşuma giderse üç-dört gün böyle devam ederdim.

Chamford Tepesi'ni aştım. Oradan ince yol sapar ve yedekçi yoluna paralel gider. Arabadan inip yürümeye başladım. A-ah! Yolun yanında küçük kırmızı-beyaz bungalovlar bitmişti. Tahmin etmeliydim tabii. Üstelik etrafta bayağı araba da vardı. Irmağa yaklaştıkça sesler –evet, tonk, tımbır tımbır, tonk!– evet, gramofon sesleri kulağıma geldi.

Dönemecin ardından yedekçi yolu menzile giriyordu. Tanrım! Bir darbe daha. Ortalık insan kaynıyordu. Ve eskiden sulak çayırların olduğu yerde... çaycılar, satış otomatları, şeker büfeleri, Walls Dondurması satan elemanlar. Margate'e[1] gitseydim de olurmuş. Yedekçi yolunun eski halini hatırlıyorum. Kilometrelerce yürürdünüz de eklüz kapaklarının başındaki adamlar ve atlarına salına salına eşlik eden birkaç mavnacı dışında bir Allah'ın kulunu görmezdiniz. Balığa geldiğimizde her zaman kendimize yer bulurduk. Nice öğle sonraları oturmuşluğum vardır ki, kıyının elli metre ilerisindeki sığ sularda bir balıkçıl dikilir ve üç-dört saat boyunca onu ürkütüp kaçıracak kimse geçmezdi. Fakat bu arada, yetişkinlerin balık tutmadığı fikrine nereden kapılmıştım ben? Kıyı boyunca iki yönde de beşer metre arayla göz alabildiğine insanlar dizilmişti. Hepsinin birden buraya nasıl geldiğini merak ederken bir anda bunların bir balıkçılık kulübü olması gerektiği kafama dank etti. Irmak teknelerle dolup taşıyordu: hepsi de neredeyse anadan üryan, bağırıp çağıran ve çığlık atan budala gençlerle dolu –üstelik çoğu da gramofonlarla donatılmış– sandallar, kanolar, altı düz kayıklar, motorbotlar. Balık tutmaya çalışan zavallı sefillerin mantarları motorbotların yarattığı çalkantıda yukarı aşağı inip kalkıyordu.

1. İngiltere'nin güneydoğusunda özellikle Londralıların kumsallarına akın ettiği turistik kasaba. (Ç.N.)

Biraz uzağa yürüdüm. Güzel havaya rağmen su kirli ve çırpıntılıydı. Kimsenin oltasına bir şey gelmiyordu, golyan bile. Ne bekliyorlardı acaba? Öyle bir kalabalıktan kaçmayacak bir balık bilmiyorum. Öte yandan, dondurma kaplarının ve kâğıt torbaların arasında salınan mantarları görünce yakalanacak bir şeylerin varlığından bile şüpheye kapıldım. Sahi, Thames Irmağı'nda hiç balık kalmış mıydı? Sanırım vardır. Yine de suyun eskisi gibi olmadığına yemin edebilirim. Rengi bambaşka olmuş. Tabii bunun kendi kuruntum olduğunu söyleyebilirsiniz ama sizi öyle olmadığına temin ederim. Suyun bozulduğunu biliyorum. Thames suyunun berrak yeşil olduğunu ve ta derinlerini, kamışların arasında gezinen akbalık sürülerini görebildiğimi hatırlıyorum. Şimdi bir karış derinliği bile göremiyorsunuz. Su kahverengi ve kirli; üstünde motorbotların yağından ince bir tabaka var; sigara izmaritleri ve kesekâğıtlar da cabası.

Biraz ileriden geri döndüm. Gramofonların gürültüsüne artık dayanamıyordum. Pazar tabii, diye düşündüm. Hafta içi bu kadar kötü olmayabilir. Yine de bir daha geri gelmeyeceğimi biliyordum. Allah'ın belaları, lanet ırmak onların olsun. Balığa gitsem bile bir daha Thames'e yaklaşmazdım.

Yanımdan vızır vızır insan geçiyordu. Neredeyse hepsi yeniyetme lanet yabancılar. Çiftler halinde gezinen oğlanlar ve kızlar. İspanyol paça pantolon giyip başlarına Amerikan denizcileri gibi beyaz kepler geçirmiş bir kız kalabalığı. Keplerinin üstünde sloganlar vardı ve onların birinde –kepi takan kız on yedi civarında olmalıydı– BENİ ÖP N'OLUR diyordu. Aldırdığımdan değil. Ama ani bir dürtüyle yan döndüm ve bozuk parayla çalışan şu otomatlardan birine çıkıp kiloma bakmak istedim. Makinenin içinden bir yerden bir çıtırtı geldi –ağırlığınızın yanı sıra falınıza da bakan o aletleri bilirsiniz– ve daktiloyla yazılmış bir kâğıt çıktı.

"Olağanüstü yetenekleriniz var," diyordu kâğıt, *"fakat aşırı alçakgönüllülüğünüz hak ettiğinizi almanıza hep engel oldu. Çevrenizdekiler becerilerinizi hafife alıyor. Kendi yaptığınız şeyler için kenara çekilip başkalarının onları sahiplenmesine göz yumuyorsunuz. Hassas, sevgi dolu ve arkadaşlarınıza daima sadıksınız. Karşı cinste büyük bir çekim uyandırıyorsunuz. En büyük hatanız cömertlik. Sabredin, mutlaka yükselişe geçeceksiniz!*

Ağırlığınız 95 kilo."

Demek ki üç günde iki kilo almıştım. İçkiden olmalıydı.

IV

George'a geri dönüp arabayı park yerine koydum ve saat geç de olsa bir fincan çay içtim. Pazar olduğundan barın açılmasına daha bir-iki saat vardı. Akşamüstü serinliğinde çıkıp kilisenin olduğu tarafa doğru yürümeye başladım.

Pazaryerini geçerken az önümde yürüyen bir kadın dikkatimi çekti. Fark eder etmez onu daha önce bir yerde gördüğüm duygusuna kapıldım. Bilirsiniz o duyguyu. Yüzünü göremiyordum tabii; arkadan bakınca onu başkalarından ayırt edebileceğim hiçbir özelliği de yoktu, ona rağmen onu tanıdığıma kalıbımı basabilirdim.

Kadın High Caddesi'ni çıktı ve Ezekiel Amca'nın dükkânının olduğu sağdaki ara sokaklardan birine saptı. Peşinden gittim. Sebebini bilmiyorum; biraz merak belki, biraz da tedbire benzer bir şey. Aşağı Binfield'de eskiden tanıdığım birine nihayet rastlamıştım ama neredey-

se aynı an, o kişinin Batı Bletchey'li biri de olabileceği aklıma geldi. O halde ayağımı denk almalıydım; çünkü kadın burada olduğumu öğrenirse durumu Hilda'ya çıtlatabilirdi. Onu güvenli bir mesafeden dikkatle takip ettim ve arkadan görünüşünü olabildiğince incelemeye çalıştım. Hiçbir özelliği yoktu. Eski püskü sayılabilecek siyah elbiseli, boyluca, şişmanca bir kadın olarak kırk da olabilirdi, elli de. Evden bir dakikalığına çıkmış gibi başında şapkası yoktu ve yürüyüşü insanda ayakkabılarının fena aşındığı izlenimini uyandırıyordu. Genel olarak bakıldığında biraz paçoz bir hali vardı. Gelgelelim daha önceden tanıdığım sezgisi dışında parmak basabileceğim hiçbir özelliği yoktu. Belki hareketleriydi tanıdık gelen. Kadın az sonra şekerleme ve kartpostal satan küçük bir dükkâna, pazar günleri hep açık olan şu küçük dükkânlardan birine girdi. İşletmeci kadın kapı girişinde dikiliyor, kartpostal standında bir şeylerle uğraşıyordu. Benim kadın vakit öldürmek için dalmıştı oraya.

Bakıyormuş gibi yapabileceğim bir vitrin bulur bulmaz ben de durdum. Duvar kâğıdı numuneleri, banyo armatürleri ve benzeri mallarla dolu bir nalbur ve dekorasyon mağazasıydı burası. İkiliyle aramda on beş metre ya var ya yoktu. Kadınların zaman öldürmek için yaptıkları şu anlamsız sohbetlerden birine dalmış olarak kuğuran seslerini duyabiliyordum. "Evet, aynen öyle. Konu aynen bu. Onunla bizzat konuştum, dedim ki, 'Ee, başka ne bekliyorsun?' dedim. Sana da doğru gelmiyor, değil mi? Ama ne fayda, ha bir taşa laf anlatmaya çalışmışsın, ha ona. Yazık!" Vesaire vesaire. Yaklaşıyordum. Belli ki benim kadın da küçük bir esnaf karısıydı. Tanıdığım Aşağı Binfield'lilerden biri olma ihtimalini yine tartarken kadın neredeyse tamamen dönerek, bana yüzünün dörtte üçünü gösterdi. İsa Mesih aşkına! Bu Elsie'ydi!

Evet, Elsie'ydi. Yanılma ihtimalim yoktu. Elsie! Şişko kocakarı oydu!

Neye uğradığımı o kadar şaşırdım ki –ama dikkatinizi çekerim, Elsie'yi değil, şu geldiği hali gördüğüme şaşırdım– dünya sanki önümde süzülmeye başladı. Pirinç musluklar, tapalar, porselen eviyeler ve öbür eşyalar kendilerini bana gösterir ama aynı zamanda gözümden silinircesine uzakta yitiyordu. Bu arada tanınacağımdan da ölesiye korkmuştum. Fakat Elsie doğruca suratıma baktığı halde hiçbir tepki vermemişti. Bir an daha geçti, Elsie arkasını döndü ve yoluna devam etti. Yine takibe başladım. Tehlikeli bir iş yapıyordum; peşinden geldiğimi anlarsa kim olduğumu merak etmeye başlayabilirdi ama elimde değildi, ona tekrar bir göz atmam gerekiyordu. İşin doğrusu, beni korkunç bir tarzda büyülemişti. Onu biraz önce de izliyordum, evet ama şimdi bakışım değişmişti.

Korkunçtu korkunç olmasına ama arkadan görünüşünü incelemekten biliminsanları gibi bir haz duyuyordum yine de. Yirmi dört yılın bir kadına yapabileceği şeyler tüyler ürperticiydi. Daha yirmi dört yıl önce tanıdığım süt beyaz tenli, kırmızı dudaklı, donuk altın saçlı kız eğri büğrü topuklarıyla badi badi yürüyen iri, kambur bir kocakarıya dönmüştü. Erkek olduğuma ciddi ciddi sevindim. Hiçbir erkek bu kadar dağılmaz. Şişman olduğumu kabul ediyorum. İsterseniz bana tipi bozuk da diyebilirsiniz. Ama en azından bir tipim *var*. Elsie'yse çok da şişman olmadığı halde tipsizdi. Kalçaları korkunç derecede biçimsizleşmişti. Beli yok olmuştu. Bildiğiniz silindirik, yumuşak bir kütleye dönüşmüştü; kof bir çuvaldan farksızdı.

Bir sürü bakımsız küçük sokaklardan eski kasabanın dışında kadar onu uzun uzun takip ettim. Sonunda başka bir dükkânın kapısından içeri girdi. Giriş tarzına bakılırsa dükkân belli ki onundu. Vitrinin dışında durakladım. "G. Cookson, Şekerlemeci ve Tütüncü". Elsie demek Mrs. Cookson olmuştu. Dükkân az önce mola ver-

diğine benzer perişan küçük bir yer ama ondan bile dar ve bakımsızdı. Tütün ve en ucuzundan şekerlemeler dışında hiçbir şey satmıyor gibiydi. Beni bir-iki dakika oyalayacak ne alabilirim, diye düşündüm. Sonra vitrindeki bir rafta ucuz pipoları görüp içeri daldım. Ama olur da Elsie beni tanırsa destekli bir yalan atabilmek için önce biraz cesaret toplamam gerekti.

Dükkânın arkasındaki odada kaybolmuştu Elsie ama ben tezgâhta parmaklarımı tıklatınca geldi. Nihayet yüz yüzeydik. Hayır, hiçbir emare yoktu. Beni tanımıyordu. Hepsinin baktığı gibi bakıyordu. Küçük dükkân sahiplerinin müşterilerine nasıl baktıklarını bilirsiniz: tam bir kayıtsızlıkla.

Yüzünü tam karşıdan ilk kez görüyordum ve bunu az çok tahmin etmekle beraber yine de onu ilk fark ettiğim anki kadar büyük bir şok geçirdim. Genç birinin, hatta bir çocuğun yüzüne baktığınızda onun yaşlanınca neye benzeyeceğini kestirebilmeniz gerekir, öyle değil mi? Sonuçta her şey kemiklerin biçimine bağlı. Oysa ben yirmi, Elsie de yirmi iki yaşındayken onun kırk yedisinde nasıl görüneceğini merak etseydim bile herhalde *bu* şekli alacağı hiç aklıma gelmezdi. Suratı olduğu gibi sarkmış, sanki aşağı çekilmişti. Yüzü buldoklarınkine benzeyen orta yaşlı kadın tipini bilir misiniz? İri ve çıkık bir altçene, yanlardan aşağı sarkmış bir ağız, altında torbalar oluşmuş çöküк gözler. Tam bir buldok. Yine de o suratı bir milyon kişinin arasından tanırım. Yarı kırlaşmış saçları kirli boz bir renkteydi ve eskisine göre çok seyrelmişti. Onun için herhangi bir âdemoğluydum. Bir müşteri, bir yabancı, dikkat çekmeyen bir şişko. Birkaç parmak kalınlığında yağ nelere kadir! Acaba ben ondan da mı çok değişmiştim, yoksa görmeyi hiç beklemediğinden ya da –en muhtemeli– varlığımı toptan unuttuğundan mı beni tanımıyordu?

Şu ruhsuz tarzlarıyla, "İy'akşamlar," dedi.

Düz bir sesle, "Bir pipo istiyorum," dedim. "Gül ağacından olsun."

"Pipo. Dur bi' bakalım. Bi'yerde bi'kaç tane olacaktı. Acaba nereye... Ah! İşte burada."

Tezgâhın altından bir yerden pipo dolu bir karton kutu çıkardı. Aksanı ne kadar bozulmuştu! Acaba kendi standartlarım değiştiği için bana mı öyle geliyordu? Ama hayır, o hep son derece "seçkin"di; Lilywhite'taki bütün kızlar son derece "seçkin"di ve bunun üstüne Elsie bir de papazın Okuma Grubu'ndaydı. Harfleri hiçbir zaman yutmadığına kalıbımı basabilirim. Şu kadınların evlenir evlenmez böyle dökülmeleri olacak şey değil. İncelermiş gibi yaparak pipoları bir süre karıştırdım. Sonunda kehribar ağızlığı olan bir tane istediğimi söyledim.

"Ke'ribar mı? Bizde 'iç var mı bilmiyorum..." diyerek arka tarafa döndü ve seslendi: "Ge-orge!"

Demek öbür herifin de adı George'du. Arka taraftan, "Ir!" gibi bir ses geldi.

"Ge-orge! Öbür pipo kutusunu nereye koydun?"

George geldi. Gömlekli ufak tefek, tıknaz, kel kafalı biriydi ve geniş posbıyığı kızıla çalıyordu. Çenesi geviş getirir gibi inip kalkıyordu. Belli ki çay faslını bölmüştüm. İkisi öbür pipo kutusunu arayacağız diye ortalığı karıştırmaya başladılar. Beş dakika sonra birkaç şekerleme kavanozunun arkasında buldular. Bütün stokun elli kâğıdı ancak bulduğu şu pasaklı küçük dükkânlarda biriktirilebilen çöpün miktarı sahiden hayranlık uyandırıcıdır.

Bizim Elsie'nin çerçöp arasında kendi kendine mırıldanmasını izledim. Bir şeyi kaybetmiş yaşlı bir kadının ayak sürüyen kamburlu hareketlerini bilir misiniz? O anki hislerimi size tarif etsem de yetersiz kalır. Soğuk, ölesiye bir keder. Yaşamadıkça bilemezsiniz. Tek söyleyebileceğim, yirmi beş yıl önce değer verdiğiniz bir kız

varsa gidip onun şimdiki haline bakın. Belki hislerimi o zaman anlarsınız.

Fakat aslına bakarsanız kafam en çok her şeyin nasıl beklediğimizden bambaşka yönlere gittiğiyle meşguldü. Elsie'yle ne zamanlarımız olmuştu! Kestane ağaçlarının altındaki haziran akşamları! Bunun bir artçı etkisi olmasını beklemez misiniz? İkimizin arasında hiçbir duygunun kalmayacağı kimin aklına gelir? Ben de buradaydım, o da; bedenlerimiz arasında bir metre ya var ya yoktu ve ona rağmen hiç karşılaşmamışız gibi birbirimize yabancıydık. Ona gelince, beni tanımamıştı bile. Ona kim olduğumu söylesem herhalde beni hatırlamazdı. Ama farz edelim ki hatırladı; ne hissederdi? Hiçbir şey. Herhalde ona kalleşlik yaptığım için kızmazdı bile. Sanki onca şey hiç yaşanmamıştı.

Öbür yandan, Elsie'nin şu hale geleceğini kim tahmin ederdi? Kötü yola düşmesi mukadder kızlardan biri gibi görünmüştü bana o zaman. Benden önce en az bir erkek daha olduğunu biliyordum ve benimle ikinci George arasında başkaları olmadığını düşünmek için bir sebep yoktu. Toplamda bir düzine erkekle çıkmış olduğunu duysam şaşırmam. Ona kötü davranmıştım şüphesiz; çoğu zaman bundan anlık bir vicdan azabı da duymuştum. Sokaklara düşeceğini ya da intihar edeceğini sanırdım. Bazen kendimi alçağın teki gibi hisseder ama bazen de ben olmasam bir başkasının aynısını yapacağını (bu da doğru sayılırdı) düşünürdüm. Hayatın cilvesi bu işte, ruhsuz ve anlamsız cilvesi. Kaç kadın sonunda sahiden sokaklara düşüyor? Onlardan çok daha fazlasının hayatı kayıyor. O bakımdan Elsie ne daha kötü sayılırdı, ne de daha iyi. Herkes gibi o da şişko bir ihtiyara dönmüştü; benim diyebileceği kızılca bıyıklı pasaklı bir George'la küçük bir dükkânda orayı burayı eşeliyordu. Muhtemelen birkaç çocuk da doğurmuştu. George Cookson'un

karısı. Saygın yaşadı, ölümüyle üzdü; üstelik şansı yaver giderse icralık olmadan ruhunu teslim edebilirdi.

Şu pipo kutusunu buldular. Tabii aralarında kehribar ağızlıklı olanı yoktu.

"Şu an elimizde ke'ribarlısı var mı bilmiyorum, efen' im. 'Ayır, ke'ribar yok. Ama güzel volkanitler var."

"Ben kehribarlı istemiştim," dedim.

"Şu pipolar iyidir." Bir tanesini uzattı. "Bakın, ne kadar 'oş. Fiyatı iki buçuk şilin."

Pipoyu aldım. Parmaklarımız birbirine değdi. Heyecan yok, tepki yok. Vücut hatırlamıyor. Eski günlerin hatrına, Elsie'nin cebine iki buçuk şilin girsin diye o pipoyu aldığımı düşünüyorsunuzdur. Ama yanılıyorsunuz. O şeyi istemiyordum. Pipo içmem ben. Dükkâna girmek için bir bahaneydi bu. Aleti parmaklarımda evirip çevirdim, ardından tezgâha geri bıraktım.

"Fark etmez, almayacağım," dedim. "Bana küçük bir Players verin."

Onca tantanadan sonra bir şey almasam olmazdı. Bıyığının altından hâlâ bir şeyleri çiğneyen ikinci George –belki de üçüncü veya dördüncüydü– bir paket Players sigarası çıkardı. Onu bir hiç uğruna çayından kaldırdığım için bozulduğunu görebiliyordum. Ama boşu boşuna iki buçuk şilin harcamanın şimdi hiç âlemi yoktu. Oradan basıp gittim ve bir daha da Elsie'yi hiç görmedim.

George'a dönüp akşam yemeğimi yedim. Ardından, açık bir tane bulursam belki sinemaya giderim diye çıktım ama onun yerine yeni kasabadaki gürültülü büyük birahanelerden birinde buldum kendimi. Orada makine parçaları pazarlayan Staffordshire'lı iki adama rastladım ve onlarla işlerin gidişatından konuştuk, dart oynadık, siyah bira içtik. Kapanış saati geldiğinde ikisi de o kadar sarhoş olmuştu ki, onları taksiyle yerlerine bırakmak zorunda kaldım; fakat bu arada ben de fena

içmemiştim ve ertesi sabah öncekilerden de beter bir baş ağrısıyla uyandım.

V

Gelgelelim, Binfield Evi'ndeki göleti mutlaka görmeliydim.

O sabah sahiden kendimi kötü hissediyordum. Aşağı Binfield'e geldiğimden beri hiçbir günü sektirmeden açılış saatinden kapanış saatine dek neredeyse kesintisiz içmiştim. Şu dakikaya kadar hiç aklıma gelmese de sebep aslında yapacak başka bir şeyin olmamasıydı. Tatilimin özeti buydu: içkiyle geçen üç gün.

Önceki sabah yaptığım gibi ayaklarımı sürüye sürüye pencereye gidip melon şapkalarıyla öğrenci keplerinin ileri geri koşuşturmasını izledim. Düşmanlarım, diye düşünüyordum. Kasabayı talan edip harabeleri sigara izmaritleri ve kesekâğıtlarıyla örten muzaffer ordu. Niçin aldırdığımı merak ediyordum. Herhalde Aşağı Binfield'in şişip Dagenham gibi bir yere dönüştüğünü görmekten dehşete düştüğümü, yeryüzünün bu kadar kalabalıklaşıp taşranın kentleşmesinden hoşlanmadığımı düşünüyorsunuz. Ama yanılıyorsunuz. Kasabaların büyümesine aldırmıyorum; yeter ki büyüsünler ve masa örtüsüne dökülen bir sos gibi yayılmakla kalmasınlar. İnsanların yaşamak için bir yerlere ihtiyaçları olduğunu ve bir fabrikanın buraya olmazsa bir başka yere illa ki kurulacağını biliyorum. Pitoreskliğe, sahte kırsallığa, meşe pano, kalaylı tabak ve bakır yatak ısıtıcısı gibi şeylere gelince bunlar midemi bulandırıyor. Eski günlerde birçok şey olmuş olabiliriz ama pitoresk değildik. Çaycı Wendy'nin evimize doldurduğu

antika eşyaların annem için hiçbir anlamı olamazdı. Annem katlanır masaları sevmezdi – "ayaklarınızı kapar" derdi. Kalaylı eşyaları sorarsanız, eve bile almazdı. "Pis bulaşık şeyler," derdi. Fakat ister hoşlanın ister hoşlanmayın, o günlerde olup da şimdi olmayan, radyonun çaldığı modern bir büfede herhalde rastlayamayacağınız bazı şeyler yine de vardı. Onları aramaya gelmiş ama bulamamıştım. Öte yandan, dişlerimi henüz ağzıma sokmadığım ve midemin bir aspirinle bir fincan çay için feryat ettiği şu an bile onların varlığına inanıyordum.

İşte o yüzden Binfield Evi'ndeki gölet yine aklıma düştü. Kasabaya yaptıklarını gördükten sonra göletin orada olup olmadığını görmekten ancak korktuğumu söyleyebilirim. Fakat belki de yerli yerindeydi, kim bilir? Kasaba kırmızı tuğlalara gark olmuş, evimiz Wendy'nin çöpleriyle dolmuş, Thames Irmağı motor yağı ve kesekâğıtlarla zehirlenmiş olsa da belki gölet, içinde süzülen o iri siyah balıklarıyla hâlâ orada olabilirdi. Hatta kim bilir, belki de hâlâ ağaçların arasında saklıydı ve bugüne kadar kimse onu keşfetmemişti. Neden olmasın? Oradaki ağaçlık arazi dikenlerden ve çürümüş çalılardan geçilmiyordu (meşelerin kayınlarla yer değiştirdiği bir noktadaydı gölet ve o yüzden ağaçların altındaki bitki örtüsü daha sıktı); insanların içine girmeye yeltenmeyeceği türden bir yerdi. Sonuçta daha tuhaf olayların da yaşandığına şahit oluyoruz.

Çıktığımda ikindi vaktiydi. Arabayı alıp Yukarı Binfield yoluna vardığımda herhalde saat dört buçuğu bulmuştu. Yokuşun yarısına varınca evler seyrelip bitti ve yerlerini kayınlara bıraktı. Yol orada bir yerde çatal yapar; ben çevreden dolaşıp Binfield Evi'ne anayoldan geri dönmek için sağa saptım. Fakat az sonra durup içinden geçtiğim koruluğa bir göz attım. Kayınlar basbayağı aynı görünüyordu. Tanrım, hem de bu kadar aynı olabilirler-

di! Arabayla dik bir kireçtaşı yükseltinin altında, yol kenarındaki bir parça çimenliğe kadar geri geri geldim ve inip yürüdüm. Tıpatıp aynı. Aynı sessizlik, yıllarca sanki hiç çürümeden duran hışırtılı geniş yaprak yatakları. Ağaç tepelerindeki gözden ırak küçük kuşlar dışında hiç kıpırtı yoktu. Kasabadaki gürültülü koca karmaşanın topu topu beş kilometre uzakta olduğuna insanın inanası gelmiyordu. Küçük koruluğun içinden Binfield Evi'ne doğru ilerlemeye başladım. Patikaları belli belirsiz hatırlıyordum. Ve Tanrım! Evet! İşte, neredeyse kırk yıl önce ilk balığımı yakaladığım gün Kara El'in girip sapan attığı ve Sid Lovegrove'un bebeklerin nasıl doğduğunu anlattığı kireçtaşı çöküntüsü!

Ağaçlar tekrar seyrelirken öbür yol ve Binfield Evi'nin duvarı menzile girdi. Tahtaları çürüyen eski çit gitmişti tabii ve onun yerine, bir tımarhaneden beklenecek bir tarzda, sivri uçlu demir parmaklıklarıyla yüksek tuğla bir duvar örmüşlerdi. İçeri nasıl gireceğimi şaşırmış olarak bir süre kalakalmıştım ki, sonunda aklıma karımın delirdiğini ve onu yatıracak bir yer aradığını söylemek gibi basit bir fikir geldi. Bu bahaneyle bana etrafı seve seve gösterirlerdi. Yeni takım elbisem beni herhalde karısını özel bir ruh hastalıkları hastanesine yatıracak kadar varlıklı gösteriyordu. Göletin hastane sınırları içinde olmayabileceğiyse ancak kapıya dikildiğimde kafama dank etti.

Binfield Evi'nin eski arazisi galiba iki yüz dönümlük bir alanı kaplıyordu ve tımarhaneninki olsa olsa yirmi veya kırk dönüm olabilirdi. Kaçıkların tutup da büyük bir su birikintisinde boğulmasını istemezlerdi. Bizim Hodges'un yaşadığı kulübe her zamanki halini koruyordu ama sarı tuğla duvarıyla koca demir kapı yeniydi. Kapı parmaklıklarının arasından gördüğüm şey eskiden bildiğim yerden çok farklıydı. Çakıltaşlı yürüyüş yolları, çiçek yatakları, çimenlikler ve ortalıkta boş boş dolaşan

amaçsız görünüşlü tipler – herhalde deliler. Sağa giden yolu tuttum. Gölet –balık avladığım büyük gölet– konağın birkaç yüz metre gerisindeydi. Herhalde yüz metre ancak gitmiştim ki, duvarın köşesine vardım. Demek ki gölet hastanenin sınırları dışındaydı. Ağaçlar sanki epey seyrelmişti. Çocuk sesleri duyuyordum. Tanrım! İşte gölet oradaydı.

Merakla bir an durdum. Sonra gördüğüm şeyi anladım: kenardaki ağaçlar yerinde yoktu. Her taraf çıplak ve bambaşka görünüyor, hatta aslına bakarsanız Kensington Bahçeleri'ndeki Yuvarlak Havuz'a olağanüstü benziyordu. Çocuklar her tarafta yelken yapıyor ve kürek çekiyor, birkaç büyük çocuk da mekanik bir kolu çevirerek hareket ettirilen küçük kanoları oradan oraya yüzdürüyordu. Solda, sazlıkların arasındaki eski çürük kayıkhanenin yerinde pavyona benzer bir yapıyla bir şekerleme büfesi vardı, büyük beyaz bir tabelada da YUKARI BINFIELD ÖRNEK YAT KULÜBÜ diyordu.

Sağa baktım. Her yer ev, ev, evdi. Sanki büyükşehrin dış banliyölerinden birindeydik. Göletin ilerisindeki tropik orman izlenimi verecek kadar gür olan onca yeşillik dümdüz edilmişti. Evlerin çevresinde birkaç öbek ağaç kalmıştı, o kadar. İlk gün Chamford Tepesi'nin tepesinde gördüklerim gibi, hatta daha bile havalı bir tarzda buraya da Tudor taklidi gösterişli evlerden bir koloni kurmuşlardı. Şu ormanın aynı kaldığını düşünmekle ne safmışım meğer! Her şeyi görebiliyordum. Geriye belki bir dönümlük küçücük bir koruluk kalmış, ben de yaklaşırken tam bir tesadüf eseri onun içinden geçmiştim. Eski günlerde sadece ismi olan Yukarı Binfield hatırı sayılır bir kasaba olup çıkmıştı. Hatta Aşağı Binfield'in bir uzantısı demek daha doğru olurdu.

Göletin kıyısına kadar gittim. Su sıçratan çocuklar fena gürültü yapıyorlardı. Arı sürüsü gibiydiler. Su ölgün

görünüyordu. İçinde balık kalmamıştı. Bir herif dikilip çocukları izliyordu. Kel kafasında birkaç tutam ak saçı olan, suratı güneşten iyice kararmış kıskaç gözlüklü yaşlıca bir adamdı bu. Görünüşünde tanımlaması zor bir acayiplik vardı. Altında şort ve sandalet, üstünde de yakası açık bir spor gömlek vardı ama asıl dikkatimi çeken gözlerindeki bakıştı. Masmavi gözleri gözlük camlarının arkasından sanki size doğru ışıldıyordu. Yaşlansa bile asla büyümeyen adamlardandı o da. Böyleleri ya sağlıklı beslenme hastalarıdır ya da Erkek İzciler'le bir ilgileri vardır ve her iki halde de doğaya, açık havaya meraklıdırlar. Konuşmak istermiş gibi bana bakıyordu.

"Yukarı Binfield görmeyeli bayağı büyümüş," dedim.

Bana doğru gözlerini kırpıştırdı.

"Büyümüş mü? Biz Yukarı Binfield'in büyümesine asla izin vermeyiz, sevgili beyim. Nasıl desem? Biz kendimizi burada seçkin insanlar olarak görüyor ve bununla gurur duyuyoruz. Kendi halinde küçük bir topluluğuz. İşgalcilere göz yummayız – he heey!"

"Savaştan öncesine kıyasla demek istedim. Çocukluğumda burada yaşardım," dedim.

"Hımm, haa. Şüphesiz. O benim zamanımdan önceydi elbette. Fakat Yukarı Binfield Sitesi, bilirsiniz, site olarak özel bir yer sayılır. Kendi içinde küçük bir dünya gibidir. Hepsini genç mimar Edward Watkins tasarladı. Adını duymuşsunuzdur elbette. Burada tabiatla iç içe yaşıyoruz. Aşağıdaki kasabayla," –elini Aşağı Binfield yönünde salladı–, "oradaki karanlık şeytani fabrikalarla hiçbir ilgimiz yok – he-heey!"

Adam müşfikçe kıkırdıyor ve tavşan gibi suratını buruşturuyordu. Derken, sanki sormuşum gibi, bana Yukarı Binfield Sitesi'ni ve Tudor üslubuna düşkünlüğü, eski çiftlik evlerindeki Elizabeth dönemine özgü hakiki kirişleri bulmada ve onları komik paralarla satın almada

müthiş bir kabiliyeti olan mimar Edward Watkins'i anlatmaya başladı. Üstelik bu ilginç genç, çıplak yapılan partilerin aranan ismiymiş. Adam Yukarı Binfield'lilerin ne kadar müstesna ve Aşağı Binfield'lilerden ne kadar farklı insanlar olduklarını, kırsal çevreyi bozmak yerine (bizzat onun ifadelerini kullanıyorum) onu zenginleştirmeye azmettiklerini ve sitede birahane gibi mekânlara yer olmadığını birkaç kere tekrarladı.

"Öbürleri Bahçe Kent'lerden söz eder. Bizse Yukarı Binfield'e Koru Kent diyoruz – he heey! Doğa!" Ağaçlardan geri kalanlara doğru elini salladı. "Çevremizi saran dünya kadar eski orman. Gençlerimiz doğal güzelliklerin içinde yetişiyor. Tabii burada hemen hepimiz aydınlanmış insanlarız. Dörtte üçümüzün vejetaryen olduğuna dikkatinizi çekerim. Bölgenin kasapları bizi hiç sevmiyor – he-heey! Ayrıca sakinlerimiz arasında son derece saygın isimler var. Romancı Miss Helena Thurloe'yu duymuşsunuzdur elbette. Psişik araştırmalar yapan Profesör Woad. Kendisi tam anlamıyla şair bir kişiliktir! Ormanda dolaşmaya çıkınca ailesi onu yemek saatinde bulamaz. Perilerin arasında yürüdüğünü söyler bize. Perilere inanır mısınız? Kendi adıma –he hee!– biraz şüpheci olduğumu itiraf etmeliyim. Fakat profesörün fotoğrafları yine de son derece inandırıcı."

Bu adam Binfield Evi'nden bir firari olabilir mi diye merak etmeye başlamıştım. Fakat hayır, herifin aklı yeterince başındaydı; onun tarzı buydu. O tipleri bilirsiniz. Vejetaryenlik, sade hayat, şiir, tabiata tapınma, kahvaltıdan önce çiyde yatıp yuvarlanma. Yıllar önce Ealing'de birkaçıyla tanışmıştım. Adam bana siteyi gezdirmeye başladı. Ormandan geriye hiçbir şey kalmamıştı. Her yer evdi – hem de ne evler! Kıvrımlı çatıları ve hiçbir şeyi tutmaz payandaları olan, bahçeleri kaya parçaları, beton kuş havuzları ve çiçekçilerden alabileceğiniz kırmızı alçı

cücelerle süslenen şu çakma Tudor evlerini tanır mısınız? Yılda bin pound kazanarak burada yaşayan sağlıklı beslenme hastası, hayalet avcısı ve sade hayat tutkunu çeteyi gözünüzde canlandırabiliyor musunuz? Kaldırımlar bile akla ziyandı. Adam beni daha fazla uzaklaştırmadan onu durdurdum. Bazı evler cebimde el bombası olmadığına beni hayıflandıracak kadar feciydi. Akıl hastanesine yakın olmaktan dolayı kimsenin şikâyetçi olup olmadığını sorarak herifi bastırmaya çalıştım ama pek faydası olmadı. Sonunda durup ağzımdaki baklayı çıkardım:

"Büyük göletin yanında küçük bir tane daha vardı. Buradan uzakta olamaz."

"Başka bir gölet mi? Kesinlikle hayır. Burada bir zamanlar başka bir gölet olduğunu hiç sanmıyorum."

"Belki kurutmuşlardır," dedim. "Bayağı derindi. Kuruduysa bile geride büyük bir çukur kalmış olmalı."

İlk kez biraz rahatsız olmuş görünerek bana baktı. Burnunu ovaladı.

"Hımm ah. Elbette, bizim burada bazı bakımlardan ilkel bir hayat sürdüğümüzü düşünmüş olmalısınız. Sade bir yaşantı yani. Biz öyle tercih ediyoruz. Fakat kentten kasabadan bu kadar uzak olmanın tabii ki bazı aksaklıkları oluyor. Nitekim sıhhi çözümlerimizin hepsi tam olarak memnuniyet verici sayılmaz. Çöpçü sanırım ayda sadece bir kez geliyor."

"Yani göleti çöplüğe mi çevirdiklerini söylüyorsunuz?"

"Ee, o mahiyette bir..." –çöplük kelimesini kullanmaya utanıyordu– "şey *var*. Teneke kutuları vesaire bir şekilde atmamız gerektiğini takdir edersiniz. Şurada, şu ağaç topluluğunun gerisinde."

Birlikte oraya doğru yürüdük. Kamufle edecek çok az ağaç bırakmışlardı. Fakat evet, oradaydı. Burası şüphesiz benim göletimdi. Kurutmuşlardı. On-on beş metre

derinliğinde kocaman bir kuyu gibi büyük, yuvarlak bir çukur. Yarıya kadar teneke kutuyla dolmuştu.

Kutulara bakakaldım.

"Kurutmaları yazık olmuş," dedim. "Eskiden buradaki gölette iri balıklar vardı."

"Balık mı? Öyle bir şey hiç kulağıma gelmedi. Gerçi tabii evlerin arasında bir su birikintisi zor. Sivrisinekler, bilirsiniz. Ama o benim zamanımdan önceydi."

"Bu evler yapılalı epey oluyor herhalde?" diye sordum.

"Lu, on-on beş yıl olmuştur sanırım."

"Buranın savaştan önceki halini biliyorum," dedim. "O zaman hep ormanlıktı. Binfield Evi dışında hiç ev yoktu. Bir tek şuradaki koruluk değişmemiş. Buraya gelirken içinden geçtim."

"Evet, o koru! Orası bizim en büyük kutsalımız. İçine hiçbir şey yapmamaya karar verdik. Gençler için mukaddes bir yer. Tabiat işte, bilirsiniz." Bana küçük bir sır verir gibi yaramaz bir bakışla göz kırptı: "Oraya Peri Vadisi diyoruz."

Peri Vadisi'ymiş. Adamdan kurtulup arabaya, oradan da Aşağı Binfield'e döndüm. Peri Vadisi. Göletimi teneke kutularla doldurmuşlardı. Tanrı belalarını ve müstahaklarını versin! Bana ne derseniz deyin –ister aptal, ister çocuk, ne isterseniz– ama İngiltere'ye yaptıkları, eskiden kayın ormanı olan yerleri kuş havuzlarıyla, alçı cüceleriyle, perileriyle ve teneke kutularıyla doldurmaları sizin de midenizi bulandırmıyor mu?

Duygusal olduğumu mu söylüyorsunuz? Antisosyal miyim? Ağaçları insanlara tercih etmemeli miyim? Bence ağacına ve insanına göre değişir. Ama burunlarından gelmesini dilemek dışında elimden bir şey gelmiyor.

Arabayı tepeden aşağı sürerken, Şurası kesin, diye düşündüm, artık geçmişe dönme fikriyle işim bitti. Ço-

cukluğuma ait yerleri görmek de neymiş? Öyle bir şey yok artık. Boğulmayalım diye su yüzüne çıkmakmış! Ne havası? İçinde yaşadığımız çöplük uzaya ağdı. Yine de fazla aldırdığımı söyleyemem. Sonuçta hâlâ üç günüm vardı. Biraz kafa dinleyip huzur bulacak, Aşağı Binfield'e yaptıkları için tasalanmaktan vazgeçecektim. Balık tutma düşüncesine gelince, o iptaldi tabii. Balık, ha? Bu yaşta! Hilda haklıydı!

Arabayı George'un park yerine bırakıp lobiye girdim. Saat altıydı. Biri radyoyu açmıştı ve haberler başlamak üzereydi. Tam kapıdan girerken bir yardım çağrısının son birkaç kelimesini duydum. Ve kabul etmeliyim ki, bir miktar sarsıldım. Çağrının sonu şöyleydi çünkü:

"... karısı Hilda Bowling'in ağır hasta olduğu bildirilir."

Radyodaki güzel ses ara vermeden devam etti: "Şimdi bir başka yardım çağrısı. Will Percival Chute, kendisinden en son haber alındığında..." Fakat ben artık dinlemek istemiyordum. Dümdüz yürümeye devam ettim. Olayı sonradan düşündüğümde, hoparlörden çıkan o sözleri duyunca gözümü bile kırpmamış olmakla gurur duyacaktım. Adımlarımda, ağır hasta olan Hilda Bowling'in kocası George Bowling olduğumu ele verecek en küçük bir duraksama bile olmamıştı. Gerçi işletme sahibinin karısı lobideydi ve adımın Bowling olduğunu biliyordu, ya da en azından kayıt defterinde görmüş olmalıydı. Onun dışında, otelde kalan ve adımı sanımı bilmeyen birkaç kişi daha oturuyordu lobide. Fakat başımı dönüp bakmadım. Kimseye hiçbir şey belli etmedim. Sadece daha yeni açılan bara doğru yürümeye devam ettim ve her zamanki biramı ısmarladım.

Konuyu baştan aşağı bir düşünmem gerekiyordu. Biramın yarısına geldiğimde kafam netleşmeye başladı. Bir kere Hilda, ağırı hafifi bir yana, hasta filan *değildi*. Bunu biliyordum. Hem evden ayrıldığımda gayet sağlık-

lıydı hem de grip veya başka bir şeye tutulacak mevsim değildi. Numara yapıyordu. Niye?

Belli ki bir dolap çeviriyordu. Nasıl olduğunu anlayabiliyordum. Gerçekte Birmingham'da olmadığımın –Hilda'dan emin olabilirsiniz!– bir şekilde kokusunu almıştı ve eve dönmem için böyle bir yola başvurmuştu. Benim şu öbür kadınla olduğum düşüncesine artık dayanamamıştı. Çünkü benim bir kadınla olmamdan başka bir ihtimale aklı ermiyordu. Başka bir sebep düşünemiyordu. Ve doğal olarak hasta olduğunu duyar duymaz koşarak eve döneceğimi sanıyordu.

Biramı bitirirken, Ama işte orada yanılıyor, diye aklımdan geçirdim. Ben kaçın kurasıyım? Daha önce çevirdiği dolapları ve maskemi düşürmek için ne büyük zahmetlere gireceğini düşündüm. Bir keresinde bir yolculuğa çıktığımda, sırf nerede nasıl hareket ettiğim hakkında doğruyu söyleyip söylemediğimi anlamak için her şeyi bir gezi rehberi ve yol haritasından kontrol ettiğini bile bilirim. Sonra bir de beni ta Colchester'a kadar takip etmiş ve Temperance Otel'de bir anda karşıma çıkmıştı. Üstelik o sefer maalesef haklı da çıkmıştı; daha doğrusu, haklı değildi aslında ama şartlar onu öyle göstermişti. Sonuçta hasta olduğuna zerre kadar bile inanmıyordum. Hatta olmadığını gayet iyi biliyordum; ama nasıl biliyordum, onu tam olarak ben de söyleyemem.

Bir bira daha içince üstüme bir iyimserlik geldi. Gerçi eve döndüğümde bir kavga kopacaktı elbette ama onun zaten kaçarı yoktu. Önümde üç güzel gün olduğunu düşündüm. Hatta ilginçtir, bakmaya geldiğim şeylerin yerinde yeller estiğini gördükten sonra biraz tatil yapma fikri daha da cazip geldi. Evden uzakta olmak: işte asıl güzellik buydu. İlahide de söylendiği gibi, sevdiklerinden uzakta huzur, katıksız huzur. Ve ansızın, canım isterse *sahiden* bir kadınla olabileceğime karar ver-

dim. Aklını fesatla bozmuş Hilda'ya müstahaktı; hem boş yere niye şüpheli durumuna düşmüş olayım?

Fakat ikinci bira kanıma karışırken durum beni eğlendirmeye başladı. Numarayı yememiştim ama yine de her şey ne kadar zekiceydi. Acaba Hilda şu acil yardım çağrısını yaptırmayı nasıl becermişti? Sürecin nasıl işlediğini hiç bilmiyorum. Bir hekim raporu mu gerekiyor, yoksa öylece adını verdiğinde oluyor mu? Bunu aklına sokanın şu Wheeler denen kadın olduğuna kalbimi basabilirim. Tam onun harcı.

Ama ne olursa olsun, cüret diye buna derim! Şu kadınların yapmayacağı şey yok! İnsan bazen hayranlık duymadan edemiyor.

VI

Kahvaltıdan sonra pazaryerine gittim. Beyaz şarap rengi gibi açık sarı ışığıyla, hafif serinliği ve durgunluğuyla harika bir sabahtı. Ve sabahın taze kokusuyla puromunki birbirine karışıyordu. Derken, koca kara bombardıman uçaklarından bir filo bir uğultuyla birlikte evlerin arkasından gürleyerek beliriverdi. Başımı kaldırdım. Neredeyse tam üstümdeydiler.

Bir saniye kadar sonra bir ses daha geldi. Ve aynı an, eğer orada olsaydınız, sanırım şartlı refleks dedikleri şeyin ilginç bir örneğini siz de görebilirdiniz. Çünkü kulağıma gelen ses –yanılmanın imkânı yoktu– bir bombanın ıslığıydı. Yirmi yıldır böyle bir şey duymamıştım ama zaten gerek de yoktu. Ve hiç düşünmeden doğru olanı yaptım. Kendimi yüzüstü yere attım.

Neyse ki beni o halde görmediniz. Saygıdeğer bir

manzara arz ettiğimi sanmıyorum. Bir kapı altında kalan sıçan gibi kaldırıma yapışmıştım. Atiklik bakımından kimse bana yaklaşamamıştı bile. O kadar hızlı tepki vermiştim ki, bombanın ıslık çalarak indiği o kısacık süre içinde yanıldığıma ve kendimi boş yere küçük düşürdüğüme endişe edecek zamanı bile bulmuştum.

Fakat derken... ah!

BOOM BRRRRR!

Kıyamet koparcasına bir ses geldi ve ardından bir tenekeye bir ton kömür yığılır gibi bir gürültü başladı. Kiremitler dökülüyordu. Kaldırıma düşüp oraya kaynıyorlardı sanki. "Başladı," diye düşündüm. "Biliyordum! Hitler beklemedi. Bombardıman uçaklarını habersiz gönderdi."

Fakat bu işte bir bit yeniği vardı. Kulakları sağır eden o korkunç gümbürtünün yankısında bile, büyük bir bomba infilakının ne görkemli olduğunu düşünmeye fırsatım olmuştu. Sesi neye benziyor? Tarifi zor; çünkü duyduğunuz şeye korku da karışıyor. Daha çok parçalanan metalin görüntüsünü zihninizde canlandırıyorsunuz. Sanki dev demir yüzeyler yarılarak dağılıyor. Asıl ilginç olansa gerçekliğin duvarına birdenbire çarpılır gibi hissetmeniz. Birinin üstünüze bir kova su boşaltarak sizi uyandırması gibi. Patlayan metalin zangırtısıyla rüyalarınızdan korkunç –ve gerçek– bir şekilde apansız koparılıyorsunuz.

Çığlıklar ve bağırtılar oldu; aniden basılan araba frenlerinin sesi geldi. İkinci bomba beklediğimin aksine düşmedi. Başımı az kaldırdım. Her yanda insanlar çığlıklarla sağa sola koşuşuyordu. Bir araba yolda yanlamasına patinaj yaparken bir kadın, "Almanlar! Almanlar!" diye feryat etti. Sağıma doğru yuvarlak yüzlü bir adam görür gibi oldum; bir kesekâğıdına benzer buruşuk suratıyla yukarıdan bana bakıyordu.

Eli ayağı titreyerek, "Nedir bu? Neler oluyor? Ne yapıyorlar böyle?" diye sordu.

"Başladı," dedim. "Bomba attılar. Yat aşağı."

Fakat ikinci bomba hâlâ ortada yoktu. Bir dakikanın dörtte biri kadar daha geçince başımı kaldırdım. Kimileri hâlâ sağa sola koşturuyor, kimileri oldukları yere mıhlanmış gibi dikiliyordu. Evlerin arkasından bir yerden büyük bir toz bulutu kalkmıştı ve o bulutun içinden siyah bir duman yükseliyordu. Derken gözüme müthiş bir manzara ilişti. High Caddesi pazarın öbür yanında biraz yüksekte kalır. Ve o yükseltiden bir domuz sürüsü, domuz suratlarından koca bir sel bu yana doğru dörtnala iniyordu. Tabii bir-iki saniye içinde ne olduğunu anladım. Bunlar domuz değil, gaz maskesi takmış okul çocuklarıydı. Hava saldırısı olursa sığınmaları söylenen bir bodruma doğru koşuyorlardı. Arkalarında Miss Todgers olduğunu tahmin ettiğim büyük bir domuzu bile seçebiliyordum. Ama şundan emin olabilirsiniz: Bir an onları sahiden domuz sürüsü sanmıştım.

Toparlanıp pazarın öbür yanına doğru yürüdüm. İnsanlar sakinleşmeye ve küçük bir kalabalık bombanın düştüğü yere doğru ilerlemeye başlamıştı.

Ama tabii, haklısınız. O uçak Almanların değildi. Savaş çıkmamıştı. Bir kaza olmuştu. Uçaklar bombardıman tatbikatına gidiyorlardı –en azından bomba taşıyorlardı– ve birisi yanlışlıkla bir kola asılmıştı. Bunun için sağlam bir azar işitecekti herhalde. Postane müdürü Londra'ya telefon açıp savaşın mı başladığını sorana ve hayır, cevabını alana kadar herkes bunun bir kaza olduğunu çözmüştü zaten. Yine de bir ila beş dakikalığına birkaç bin kişi basbayağı savaşın patlak verdiğine inanmıştı. Ve neyse ki bu yanılgı daha uzun sürmemişti. On beş dakika daha geçse ilk casusumuzu linç ederdik herhalde.

Kalabalığı takip ettim. Bomba High Caddesi'ne açılan ve eskiden Ezekiel Amcamın dükkânının olduğu dar

sokaklardan birine düşmüştü. Dükkâna elli metre bile yoktu. Köşeyi dönerken, "Aaa ooo!" diye mırıldanan sesler –korkmuşlar da bundan büyük bir zevk alıyorlarmış gibi esrik bir gürültü– gelmeye başladı. Şansıma, cankurtaranla itfaiyeden birkaç dakika önce oradaydım ve neredeyse elli kişinin toplanmış olmasına rağmen her şeyi görebildim.

İlk bakışta gökten tuğla ve sebze yağmış gibiydi. Her yer lahana yaprağıydı. Bomba bir manavın mevcudiyetine son vermişti. Sağdaki evin çatısı kısmen havaya uçmuştu, çatı kirişleri yanıyordu ve çevredeki evlerin hepsi bir şekilde zarar görmüş ve camları inmişti. Fakat insanlar en çok soldaki eve bakakalmışlardı. Evin manava bitişik olan duvarı sanki bıçakla düzgünce kesilip alınmıştı. Ve asıl dikkat çeken, üst kattaki odalarda her şeyin yerli yerinde olmasıydı. Aynı bebek evi gibiydi. Şifonyerler, yatak odasındaki sandalyeler, solmuş duvar kâğıtları, yapılmamış bir yatak, yatağın altında bir lazımlık... Duvarın gitmiş olması sayılmazsa her şey gerçek hayattaki gibiydi. Patlamanın şiddeti aşağıdaki odaları vurmuştu. Tuğlalar, sıva, sandalye ayakları, cilalı bir büfeye ait parçalar, bir zamanlar masa örtüsü olan paçavralar, kırık tabaklar ve parçalanmış bir bulaşıkhane eviyesinden birbirine girmiş dehşet verici bir karmaşa. Bir marmelat kavanozu yerde yuvarlanmış ve ip gibi bir kan sızıntısına paralel olarak arkasında uzun bir marmelat izi bırakmıştı. Fakat o keşmekeşin içinde bir de bacak vardı. Pantolonu, kauçuk tabanlı siyah botu hâlâ üstünde olan bir bacak. İnsanlar ona, "ooo ve aaa"lıyorlardı.

İyice bir bakıp gördüklerimi aklıma kazıdım. Kanla marmelat birbirine karışmaya başlıyordu. İtfaiye gelince eşyalarımı toplamak üzere George'a yollandım.

Aşağı Binfield'deki vadem doldu, diye düşünüyordum. Eve dönecektim. Fakat aslına bakarsanız öyle he-

men de ayrılmadım. Bu işler ha diye olmuyor. Böyle hadiselerin üstüne insan her zaman biraz oyalanmak, konuyu saatlerce tartışmak istiyor. O gün eski kasabada fazla bir hareket olmadı; herkes bombayı, çıkardığı sesi, sesi duyduklarında düşündükleri şeyleri konuşmakla meşguldü. George'daki barmen kadın tüylerinin diken diken olduğunu anlattı. Yatağında bir daha asla rahat uyku uyuyamayacağını, zaten daha ne beklenebileceğini, bombaların sağının solunun belli olmayacağını ve bunu bu olayın da gösterdiğini söyledi. Bir kadın patlamanın verdiği irkilmeyle dilinin bir parçasını ısırıp koparmış. Meğer kasabanın bizim tarafındaki herkes Almanların bir hava akını düzenlediğini sanırken öbür taraftaki herkes çorap fabrikasında patlama yaşandığını düşünmüş. Olayın ardından Havacılık Bakanlığı (bunu gazeteden öğrendim) hasarı tespit etmek üzere birini göndermiş ve bu görevli bombanın tesirinin "hayal kırıcı" olduğuna dair bir rapor hazırlamış. Kazada sadece üç kişi ölmüş: adı Perrott olan manavla yan komşusu olan yaşlı bir çift. Eşlerden kadının naaşı fazla zarar görmemiş, kocasını da botlarından teşhis etmişler; ama Perrott'tan hiçbir iz yokmuş. Cenaze töreninde onu temsilen bir pantolon düğmesi bile bulamamışlar.

Öğleden sonra hesabımı kapatıp oradan tüydüm. Otel faturasından geriye üç papelden biraz fazlası kalmıştı. Şu süslü taşra otelleri insanı nasıl söğüşleyeceğini iyi biliyor; üstüne ben de içkiye ve başka ıvır zıvıra para saçtım. Yeni oltamı ve takıma ait öbür parçaları yatak odasında bıraktım. Onların olabilirdi. Artık benim işime yaramazdı. Kendime bir ibret dersi vermek için bir papeli çöpe atmıştım ama olsun. Unutulmayacak bir dersti. Kırk beşlik şişkolar balık tutamaz. Artık dünyada böyle uğraşlara yer yoktu; artık ölene kadar balığı ancak rüyamda görebilirdim.

Bazı şeyler insanın kafasına nasıl azar azar dank edi-

yor? Bomba patladığında gerçekten ne hissetmiştim? O an tabii aklım başımdan gitmişti; şu perişan evi, ihtiyarın bacağını gördüğümde bir trafik kazasına denk gelen insanların duyduğuna benzer hafif bir haz duymuştum. İğrençti tabii. Şu sözde tatilden bana gına getirmeye yetmiş de artmıştı bile. Fakat aslında o kadar da etkilendiğimi söyleyemem.

Öte yandan, Aşağı Binfield'i geride bırakıp doğuya doğru dönünce her şey kafama üşüşmeye başladı. Bir arabada yalnız başınızayken nasıl olduğunu bilirsiniz. Yanınızdan uçup giden çitlerin görüntüsü ya da motorun uğultusu düşüncelerinizi belli bir ritme sokar. Trendeyken de insan bazen aynı duyguya kapılır. Olayları normalden daha berrak bir gözle görebilir. Nitekim ben de şüpheyle baktığım her şeyi artık açıkça görebiliyordum. Öncelikle, Aşağı Binfield'e geldiğimde kafamda bir soru işareti vardı. Önümüzde ne var? Oyun sahiden bitti mi? Eskiden yaşadığımız hayata dönebilir miyiz, yoksa bunlar artık temelli olarak geride mi kaldı? Eh, artık cevabımı almıştım. Eski hayat bitmişti; Aşağı Binfield'e dönmek Yunus'u balinanın karnına tekrar tıkmaya çalışmaktan farksızdı. Kafamdaki düşünce silsilesini takip etmenizi beklemiyorum ama *biliyordum*. Buraya gelmekle olmayacak bir şey yapmıştım. Bunca yıldır Aşağı Binfield aklımın şu ya da bu köşesinde, istediğim zaman çekilebileceğim sakin bir kuytusundaydı; nihayet oraya adımımı atmış ama yerinde yeller estiğini görmüştüm. Rüyalarımı bir taş atıp yoklayayım demiştim, Kraliyet Hava Kuvvetleri her ihtimale karşı iki yüz elli kiloluk patlayıcı maddeyle arkamdan gelmişti.

Savaş kapıda. 1941 diyorlar. Bir sürü tabak çanak kırığı olacak, evler bavul gibi yarılıp açılacak, yeminli mali müşavir sekreterinin bağırsakları taksitle aldığı piyanonun üstüne yapışacak. Ama zaten ne önemi var?

Size Aşağı Binfield ziyaretimin bana verdiği dersi anlatayım: *Hepsi olacak.* Aklınızın köşesinde olan, sizi korkutan ancak bir kâbus olabileceğini veya başka ülkelerde yaşanacağını düşündüğünüz her şey. Bombalar, yemek kuyrukları, kauçuk coplar, dikenli teller, renkli gömlekler, sloganlar, korkunç yüzler, yatak odası pencerelerinden etrafı tarayan makineli tüfekler. Hepsi olacak. Biliyorum; ama ona bakarsanız zaten biliyordum. Kaçış yok. İster buna karşı savaşın, ister fark etmemiş gibi başınızı çevirin, ister öbürleriyle birlikte surat dağıtmak için bir somun anahtarı kapıp dışarı koşun. Ama çıkış yok. Öyle de olsa, böyle de olsa bunlar yaşanacak.

Gaza basınca külüstür araba küçük tepeleri vınlaya vınlaya inip çıktı; motoru ateş topuna döndürene kadar ineklerin, karaağaçların, buğday tarlalarının hızla yanlarından geçtim. Takma dişlerimi yeni aldığım o ocak günü Strand Caddesi'nden inerken içinde bulunduğum ruh halinin aynısını yaşıyordum. Bana kehanet yeteneği vermişlerdi sanki. Bütün İngiltere'yi, içindeki insanları, başlarına geleceklerinin hepsini görüyor gibiydim. Tabii o zaman bile bazen şüpheye kapılıyordum. Arabayla dolaştığınızda da fark edeceğiniz üzere, dünya büyük bir yer ve bunu bilmek bir bakıma güven veriyor. İngiltere'de bir ilçenin bile bir köşesinden geçerken kat ettiğiniz muazzam geniş arazileri düşünün. İnsana Sibirya gibi geliyor. Tarlalar, kayın koruları, çiftlik evleri, kiliseler; küçük bakkallarıyla, cemaat lokaliyle, çayır çimende dolaşan ördekleriyle köyler. Değişmeyecek kadar büyük geliyor, değil mi? İyi, kötü aynı kalması mukadder gibi geliyor. Fakat az sonra Londra'nın dış banliyölerine ulaştım ve Southall'a kadar Uxbridge Yolu'nu izledim. Kilometrelerce çirkin evler, içinde sıkıcı nezih hayatlar süren insanlar. Ve bunların ilerisinde sokakları, meydanları, arka sokakları, evleri, apartman blokları, birahaneleri, balık büfeleri, sinemalarıyla

bitmemecesine otuz kilometre uzanan Londra'nın kendisi ve değişmesini istemedikleri küçük özel hayatlarıyla içinde sekiz milyon insan. Bombalar bunları havaya uçurup ortadan kaldırabilir mi? Ya bunun yaratacağı keşmekeş? Ya o hayatların mahremiyeti? Futbol kuponlarını kesen John Smith, berberde dedikodu yapan Bill Williams. Akşam birasıyla eve gelen Mrs. Jones. Sekiz milyon insan! Bombalar olsun ya da olmasın, bir şekilde alıştıkları hayatı sürdürmeyi başarırlar, değil mi?

Yanılsama! Palavra! Kaç kişi olduklarının bir önemi yok; hepsi bunu istiyor. Kötü zamanlar geliyor, modernize insanlar da geliyor. Arkasından ne geleceğini bilmiyorum; beni ilgilendirmiyor da. Tek bildiğim, küfretmeye bile değer bulduğunuz bir şey varsa ona artık veda edin; çünkü alışageldiğiniz her şey çamura batacak, batacak ve bu arada makineli tüfekler hiç durmadan takırdayıp duracak.

VII

Fakat banliyöye döndüğümde ruh halim bir anda değişti.

Bir anda Hilda'nın aslında gerçekten hasta olabileceği kafama dank etti – üstelik o âna kadar bu ihtimali düşünmemiştim bile.

Çevrenin etkisi budur işte. Aşağı Binfield'deyken onun hasta olmadığına ve eve gelmem için numara yaptığına kalıbımı basabilirdim. Sebebini bilmiyorum ama o zaman aklım buna yatmıştı. Fakat Batı Bletchey'ye ve kırmızı tuğla bir hapishane gibi beni kuşatan –gerçekten de bir hapishane burası– Hesperides bölgesine girerken her zamanki düşünce alışkanlıklarıma tekrar kapıldım.

Her şeyin iç karartıcı ve makul göründüğü bir pazartesi sabahını yaşıyormuş gibi hissediyordum. Son beş günümü bir hiç uğruna berbat etmiştim. Geçmişi diriltmek için gizlice Aşağı Binfield'e gitmek ve ardından eve dönerken gelecek hakkında türlü çeşit kâhince zırvalar düşünmek de neymiş? Gelecek! Sizin gibi, benim gibi insanların gelecekle ne işi olur? İşimizi kaybetmemek: işte bizim geleceğimiz. Hilda'ya gelince, bombalar yağarken bile tereyağının fiyatı için tasalanacaktır o.

Ve bir anda ondan öyle bir şey beklemekle ne büyük bir aptallık yaptığımı anladım. Tabii ki o yardım çağrısı bir hile değildi! Onda o hayal gücü ne gezerdi? Basit gerçek buydu. Kadın dolap çevirmiyordu; gerçekten hastaydı. Üstelik –Tanrım!– şu an dehşetli acılar içinde bir yerde yatıyor, hatta belki ölmüş bile olabilirdi. Bunun düşüncesiyle karnımda korkunç üşümeye benzer bir ürküntü yayıldı. Saatte neredeyse altmış beş kilometreyle Ellesmere Yolu'ndan uçarak indim ve arabayı normalde yaptığım gibi garaja bırakmak yerine evin önünde durup dışarı fırladım.

Demek Hilda'dan yine de hoşlanıyorsun, diyeceksiniz. Hoşlanmak derken tam olarak neyi kastettiğinizden emin değilim. Herhalde hoşlanmıyorum ama insan kendini onsuz da düşünemiyor. Sizin bir parçanızmış gibi. Yani benim Hilda hakkındaki duygularım da öyle. Her şey yolundayken varlığına dayanamıyorum ama öldüğü veya acı çektiğinin düşüncesi kanımı donduruyor.

Anahtarı kilide sokup kapıyı açınca eski yağmurlukların tanıdık kauçuk kokusu burnuma doldu.

"Hilda!" diye bağırdım. "Hilda!"

Cevap gelmedi. Tam bir sessizlikte bir süre, "Hilda! Hilda!" diye bağırdım; sırtımdan aşağı soğuk terler akmaya başladı. Belki onu hastaneye kaldırmışlardı bile; belki boş evin üst katında cesedi yatıyordu.

Merdivenleri hızla çıkmaya başlamıştım ki, çocukların ikisi de sahanlığın iki yanındaki odalarından pijamalarıyla dışarı uğradı. Saat sekiz ya da dokuzdu herhalde; gün ışığı yavaş yavaş soluyordu. Lorna tırabzandan aşağı doğru sarkmıştı.

"Aa, baba! Aa, babam gelmiş! Niye bugün geldin? Annem cumaya kadar olmayacağını söylemişti."

"Annen nerede?" diye sordum.

"Annem çıktı. Mrs. Wheeler'la beraber çıktılar. Niye eve şimdi geldin, baba?"

"Yani annen hasta değil, öyle mi?"

"Yoo. Hasta olduğunu kim söyledi? Baba! Sen Birmingham'da mıydın?"

"Evet. Hadi yatağa dönün hemen. Üşüyeceksiniz."

"Ama hediyelerimiz nerede, baba?"

"Ne hediyesi?"

"Bize Birmingham'dan aldığın hediyeler."

"Onları sabah alacaksınız," dedim.

"Yaa, baba! Şimdi alamaz mıyız?"

"Hayır. Hadi, gözüm görmesin sizi. Yatağa dönmezseniz ikinizi de pataklarım."

Demek hasta değilmiş. Demek gerçekten de numara yapıyormuş. Sevinmem mi üzülmem mi gerektiğini bilemiyordum. Açık bıraktığım ön kapıya dönerken Hilda'nın, hayat kadar gerçek, bahçe patikasından gelişini gördüm.

Son akşam ışığında yaklaşıyordu. Daha üç dakika önce, ölmüş olabileceğinin düşüncesiyle sırtım ter içinde can çekiştiğimi düşünmek tuhaftı. Eh, karım ölmemişti; her zamanki halindeydi. Hilda'nın zayıf omuzları ve endişeli yüz ifadesi, gaz faturası ve okul harçları, yağmurlukların kokusu ve pazartesi beni bekleyen işle şaşmaz bir şekilde arasına döndüğüm tüm sarsılmaz gerçekler – bizim Porteous'un ebedî hakikat dediği şeyler. Hilda'nın pek

keyifli olmadığını görebiliyordum. Aklından bir şeyler geçtiğinde bazen yaptığı gibi, gelinciğe benzer küçük ince hayvanların insana baktığı tarzda hızlı kısa bir bakış attı bana. Ama beni gördüğüne hiç de şaşırmış bir hali yoktu.

"Demek erken geldin, ha?"

Malumu ilama gerek olmadığı için cevap vermedim. Beni öpmeye yeltenmedi.

"Akşam yemeğine bir şey yok," diye duraksamadan sözünü sürdürdü. İşte bildiğim Hilda. Eve ayak bastığınız an moralinizi bozacak bir şey söylemeyi daima başarır. "Seni beklemiyordum. Ekmek peynirle yetinmek zorundasın ama galiba peynir de kalmadı."

Yağmurluk kokusuna doğru onu içeri kadar takip ettim. Oturma odasına geçtik. Kapıyı kapatıp ışığı açtım. Söze önce başlamak istiyor ve baştan güçlü görünürsem işlerin kolaylaşacağını biliyordum.

"Söyle bakalım," dedim, "bana öyle numaralar çekmek neyin nesi?"

Hilda çantasını radyonun üstüne yeni bırakmıştı ve bir an sahiden şaşırmış görüldü.

"Ne numarası? Ne demek istiyorsun?"

"Yardım çağrısından söz ediyorum!"

"Ne yardım çağrısı? Sen neden söz ediyorsun, George?"

"Ağır hasta olduğunla ilgili yardım çağrısını senin göndermediğini mi söylemeye çalışıyorsun?"

"Tabii ki öyle bir şey yapmadım! Neden yapayım? Hasta falan değildim. Ne demeye öyle bir çağrı göndereceksinmişim?"

Açıklamaya girişti ama daha neredeyse ağzını açmadan olan biteni anlamıştım. Hepsi bir yanlış anlamaydı. Ben yardım çağrısının sadece son birkaç kelimesini duymuştum ve belli ki orada başka bir Hilda Bowling'den söz edilmişti. Rehbere bakınız kim bilir kaç Hilda Bow-

ling çıkar karşınıza? Her zaman yaşanan şu saçma sapan yanlışlıklardan biri benim de başıma gelmişti işte. Hilda ona layık gördüğüm hayal gücünün kırıntısını bile gösterememişti. Onca tantanadan çıkan tek sonuç şuydu: beş dakika kadar onu ölü sanmış ve her şeye rağmen önemsediğimi anlamıştım. Fakat o duygu da gelip geçmişti. Ben açıklamamı yaparken Hilda beni izliyordu ve gözlerinden bir çeşit belanın yolda olduğunu görebiliyordum. Sonra o, benim üçüncü dereceden dediğim ama zannettiğiniz gibi sinirli ve dırdırcı değil, sakin ve uyanık bir sesle beni sorgulamaya başladı.

"Demek bu yardım çağrısını Birmingham'daki otelde duydun?"

"Evet, dün akşam ulusal yayında."

"Oradan ne zaman ayrıldın peki?"

"Bu sabah tabii." (Yalana başvurmam gerekebilir diye yolculuğu kafamda kurmuştum. Saat onda Birmingham'dan ayrılmış, Coventry'de öğle yemeği yemiş, Bedford'da çay molası vermiştim; hepsini ayrıntısıyla hesaplamıştım.)

"Demek dün akşam ağır hasta olduğumu düşünüyordun ama bu sabaha kadar kılını bile kıpırdatmadın."

"Ama sana hasta olduğuna inanmadığımı söyledim ya. Anlatamadım mı? Yine hile yaptığını sandım. Bana çok mantıklı görünmüştü."

"Öyleyse hayret, sabah nasıl oldu da yola çıktın?!" Sesi öyle zehir zemberekti ki, arkasından bir şeylerin daha geleceği belliydi. Fakat sonra sakinleşir gibi oldu: "Demek oradan bu sabah ayrıldın, öyle mi?"

"Evet. On gibi. Coventry'de öğle yemeği..."

Hilda birden, "O zaman *bunu* nasıl açıklıyorsun?" diye bana bağırarak çantasını hızla açtı ve içinden bir kâğıt parçası çıkarıp sahte çek veya ona benzer bir şeymiş gibi uzattı.

Başımdan aşağı kaynar sular döküldü. Tahmin etmeliydim! Beni yine enselemişti. Elinde de kanıtı vardı, davanın evrakları. Bir kadınla gönül eğlendirdiğimi ispat etmesi dışında ne olabileceğinden haberim bile yoktu gerçi. Bütün havam sönmüştü. Daha birkaç saniye önce ona neredeyse kabadayılık taslar, Birmingham'dan buraya kadar boşuna geldiğim için kızgın numarası yaparken bir anda durum tersine dönmüştü. Öyle anlarda neye benzediğimi söylemenize gerek yok. Biliyorum. Suçum büyük harflerle alnımda yazar, biliyorum. Üstelik suçlu olmadığım halde! Huy işte. Hatalı olmak bende bir alışkanlık halini almış.

Nitekim, "Ne demek istiyorsun? O elindeki ne?" diye sorarken sesimdeki suçluluğu yüz kâğıt verseniz bile bastıramazdım.

"Sen oku, ne olduğunu anlarsın!"

Kâğıdı aldım. Bir avukatlık firmasından gönderilmiş bir mektuba benziyordu, üstelik adres olarak Rowbottom Oteli'yle aynı yeri gösteriyordu.

"Sayın hanımefendi," diyordu mektup, "ayın on sekizinde gönderdiğiniz mektuba istinaden bir yanlışlık olması gerektiğini düşünüyoruz. Rowbottom Oteli iki yıl önce kapandı ve bir işhanına dönüştürüldü. Kocanızın eşkaline uyan herhangi birine burada rastlanmadı. Herhalde..."

Gerisini okumadım. Her şey kafamda şimşek gibi çaktı. Kendimce akıllılık etmiş ama yüzüme gözüme bulaştırmıştım. Sönük de olsa bir umut ışığı vardı gerçi: genç Saunders, Rowbottom'dan göndermesini söylediğim mektubu yollamayı unutmuş olabilirdi ve bu durumda yüzsüzlüğe vurup yine de paçayı kurtarabilirdim. Fakat Hilda bu ihtimalin kapısını hemencecik kapatıverdi.

"Ee, George, mektupta yazanı görüyorsun, değil mi? Sen gittiğin gün Rowbottom Otel'e yazdım – önemli bir

şey değil, oraya ulaşıp ulaşmadığını soran küçük bir nottu sadece. Ve aynı gün, aynı postayla senin otelde olduğunu bildiren mektubun geldi. Herhalde birine postalattın. Birmingham'daki işin *oydu* anlaşılan.

"Ama bak, Hilda! Her şeyi yanlış anlıyorsun. Düşündüğün gibi değil. Anlamıyorsun."

"Yoo, hayır, George. Her şeyi çok iyi anlıyorum ben."

"Ama bak, Hilda..."

Faydası yoktu tabii. Durum ortadaydı. Hilda'nın gözlerinin içine bakamıyordum bile. Arkamı dönüp kapıya yöneldim.

"Arabayı garaja çekmem gerek," dedim.

"Hayır, George! Bu işten yakayı böyle sıyıramayacaksın. Burada kalacak ve bir zahmet sana söyleyeceklerimi dinleyeceksin."

"Ama kahretsin, Hilda! Arabayı öyle karanlıkta bırakamam, değil mi? Farları yakma saati geldi. Ceza mı yememizi istiyorsun?"

Öyle deyince beni saldı, ben de farlarını yakmaya gittim ama döndüğümde Hilda, masada önüne koyduğu iki mektupla –biri benimki, öbürü avukatlık bürosununki– Azrail gibi hâlâ orada dikiliyordu. Bu arada ben de biraz cesaret toplamıştım ve bir girişimde daha bulundum:

"Dinle, Hilda. Meseleye tersinden bakmamaya çalış. Sana her şeyi açıklayabilirim."

"Bundan *hiç* şüphem yok, George. Ama ben sana inanır mıyım, asıl sorun bu."

"Ama beni dinlemeden karar veriyorsun! Hem şu otele yazmak nereden aklına geldi?"

"Mrs. Wheeler'ın fikriydi. İyi de akıl etmiş."

"Demek Mrs. Wheeler, öyle mi? O kahrolası kadını özel hayatımıza hemen sokabiliyorsun yani."

"Hayatımıza sokmama gerek kalmadı. Senin bu hafta neler karıştıracağını bana o söyledi. Bir yerlerden ona

uyarı gelmiş. Nitekim haklı çıktı. O senin her şeyini biliyor, George. Onun kocası da *tıpkı* senin gibiymiş."

"Ama Hilda..."

Karıma baktım. Yüzü alttan alta beyaza çalar gibi olmuştu; beni bir başka kadınla düşündüğünde hep öyle olurdu. Bir kadın. Nerede?

Üstelik şimdi beni bekleyen günleri düşündüğümde, Tanrım! Haftalarca korkunç bir dırdır ve somurtkanlık, barış yaptığımı sandığım an maruz kalacağım iğneli sözler, her seferinde geciken öğünler, çocukların neler olduğunu öğrenmek için tutturmaları. Ama moralimi asıl bozan şey fikir dünyamızın perişanlığıydı, Aşağı Binfield'e gerçek gitme nedenimi anlatmayı imkânsız kılan şu zihinsel iklimdi. Beni asıl felç eden bunun düşüncesiydi. Aşağı Binfield'e *niçin* gittiğimi bir hafta boyunca açıklamaya çalışsam da Hilda anlamazdı. Ellesmere Sokağı'nda bile anlayan çıkmazdı. Hatta Tanrım, ben bile kendimi anlar mıydım bilmiyorum! Her şey sanki aklımdan silinip gidiyordu. Sahi, Aşağı Binfield'e niye gitmiştim? Ya da *gitmiş* miydim? Şimdi bakınca ne kadar anlamsız görünüyordu. Ellesmere Sokağı'nda gaz faturaları, okul harçları, haşlanmış lahana ve pazartesi günü gidilecek iş dışında hiçbir şeyin gerçekliği yoktu.

Bir kere daha denedim:

"Bak, Hilda! Ne düşündüğünü biliyorum. Ama tamamen yanılıyorsun. Yemin ederim yanılıyorsun."

"Yo, George, hayır. Yanılıyor olsam bana onca yalanı niye söyleyesin?"

Bunun açıklaması yoktu tabii.

Yukarı aşağı bir-iki volta attım. Eskimiş kauçuk kumaşın kokusu çok güçlüydü. Neden öyle kaçmıştım? Geleceğin de geçmişin de bir öneminin olmadığını bildiğim halde bunları niye kafama takmıştım? Sebep her neyse onları hemen hemen unutmuştum bile. Aşağı Bin-

field'deki eski hayat, savaş ve savaştan sonrası, Hitler, Stalin, bombalar, makineli tüfekler, yemek kuyrukları, kauçuk coplar... siliniyorlardı, hepsi siliniyordu. Eskimiş kauçuk kumaş kokuları arasında kaba, bayağı bir ağız dalaşından başka geriye bir şey kalmamıştı.

Son bir deneme:

"Hilda, beni dinle bir dakika. Bütün hafta boyunca nerede olduğumu bilmiyorsun, değil mi?"

"Nerede olduğunu bilmek istemiyorum. *Ne* yaptığını biliyorum ama. Bu da bana yeter."

"Yahu boş ver şimdi..."

Beyhude tabii. Beni suçlu bulmuş ve şimdi sıra hakkında ne düşündüğüne gelmişti. Birkaç saat sürebilirdi bu. Ondan sonra da başka dertler olacak; çünkü bu sefer yolculuğun parasını nereden bulduğumu sormak aklına gelecek ve şu on yedi papeli ondan sakladığımı öğrenecekti. Kavganın gece üçe kadar sürmemesi için hiçbir sebep yoktu gerçekten de. Yaralı masumu oynamak faydasızdı artık. Tek istediğim şu işten sıyrılmanın kolay bir yolunu bulmaktı. Ve aklıma üç seçenekten başkası gelmiyordu:

Ona sahiden ne yaptığımı anlatıp bir şekilde kendimi ona inandırmak.

Hafızamı kaybettiğim numarasına başvurmak.

Bir kadınla olduğum konusunda fikrini değiştirmekle uğraşmayıp sonucuna katlanmak.

Ama lanet olsun! Hangisi olacağını ben de biliyordum.